

ΛΕΟΝ ΤΡΟΤΣΚΙ

Η ΔΙΑΡΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Το κλασικό αυτό βιβλίο του Τρότσκι αποκτά σήμερα τη μεγαλύτερη επικαιρότητα. Οι κοσμογονικές εξελίξεις που συντελούνται στη Σοβιετική Ένωση με την Περεστρόικα και την Γκλάσνοστ —τη μορφή που παίρνει η Πολιτική Επανάσταση ενάντια στη γραφειοκρατία και το σταλινισμό— ξαναφέρνουν στο επίκεντρο τον υπ' αριθμόν ένα αντίπαλο του Στάλιν και της σταλινικής γραφειοκρατίας, τη θεωρία του, την πράξη του, το οργανωμένο κίνημά του.

Η σύγκρουση γύρω από το ζήτημα της Διαρκούς Επανάστασης δεν ήταν μόνο ο άξονας της πάλης ενάντια στο σταλινισμό. Σημαδεύει τη Σοβιετική Ένωση από την επαναστατική της γένεση, στη διαμόρφωσή της, στην παραπέρα πορεία της μέχρι το σημερινό κρίσιμο σταυροδρόμι της Ιστορίας. Κανένας δεν μπορεί να αντιμετωπίσει θεωρητικά και πρακτικά τα ζητήματα που βάζει σήμερα η Περεστρόικα στη σοβιετική και τη διεθνή εργατική τάξη, αγνοώντας τη Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης.

Πρώτος τη διατύπωσε ο ίδιος ο Μαρξ, στα πολιτικά του συμπεράσματα από την Ευρωπαϊκή Επανάσταση του 1848: «... Το δικό μας καθήκον είναι να κάνουμε την επανάσταση διαρκή, μέχρις ότου λίγο-πολύ όλες οι ιδιοκτήτριες τάξεις απαλλοτριωθούν, μέχρις ότου το προλεταριάτο κατακτήσει την εξουσία και όχι μονάχα σε μια χώρα, αλλά σε όλες τις σημαντικές χώρες του κόσμου...», (Κ. Μαρξ-Φ. Έγκελς: Επανάσταση και Αντεπανάσταση στη Γερμανία).

Ο Τρότσκι, λίγο πριν, στη διάρκεια, κι αμέσως μετά τη Ρωσική Επανάσταση του 1905, ανέπτυξε δημιουργικά την αντίληψη του Μαρξ στις νέες παγκόσμιες συνθήκες. Βασισμένος σε μια διαλεκτική ανάλυση της διεθνούς κατάστασης —των παγκόσμιων ιστορικών όρων της ιμπεριαλιστικής εποχής— και των ταξικών σχέσεων στη Ρωσία, διατύπωσε τη μεγαλοφυή του πρόγνωση: τα άλυτα αστικοδημοκρατικά

προβλήματα της Ρωσικής Επανάστασης θά 'φερναν στην εξουσία, με τη βοήθεια της φτωχής αγροτιάς, το ρωσικό προλεταριάτο, που δεν θα σταματούσε στη δημοκρατική ολοκλήρωση αλλά, χωρίς διακοπή, θά 'παιρνε μέτρα σοσιαλιστικού χαρακτήρα. Η δημοκρατική επανάσταση, κάτω από τη δικτατορία του προλεταριάτου, θα μετεξελισσόταν σε σοσιαλιστική, θα γινόταν διαρκής.

Η σοσιαλιστική οικοδόμηση θα άρχιζε στην καθυστερημένη Ρωσία. Θα ολοκληρωνόταν, όμως, και θα έλυνε τις εσωτερικές της αντιφάσεις μόνο σε διεθνή κλίμακα, με την επέκταση και τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

Η θεωρία του Τρότσκι ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση ενάντια στην τυπική λογική, τον οικονομισμό, τον μηχανιστικό υλισμό, με μια κουβέντα τη μεταφυσική της Δεύτερης Διεθνούς. Η «ορθόδοξη» σοσιαλδημοκρατία, μαζί κι ο Πλεχάνοφ κι οι μενσεβίκοι, είχαν μετατρέψει την Παγκόσμια Ιστορία σε μια αφηρημένη Ταυτότητα που επαναλαμβάνει μηχανικά τα στάδια της σε κάθε χώρα. Η Ρωσική Επανάσταση του 20ου αιώνα, εφόσον είχε αστικά καθήκοντα, δεν μπορούσε, γι' αυτούς, παρά να είναι επανάληψη της αστικής Γαλλικής Επανάστασης του 18ου αιώνα.

Απέναντι στον μηχανιστικό αυτό υλισμό, οι ρώσοι ναρόντικιοι αντιπαρέθεσαν το δικό τους ιστορικό ιδεαλισμό. Απολυτοποίησαν τη Διαφορά, την εθνική ιδιορρυθμία της Ρωσίας, αποκόβοντάς την εξίσου μεταφυσικά από οποιαδήποτε Ταυτότητα, από την πηγή της την ανισόμερη ανάπτυξη του παγκόσμιου ιστορικού προτσές. Απέναντι στην Ταυτότητα χωρίς Διαφορά των μενσεβίκων και τη Διαφορά χωρίς Ταυτότητα των ναρόντικων, ο Τρότσκι ανακάλυψε τη διαλεκτική Σύνθεση των αντιθέτων, την Ταυτότητα της Ταυτότητας και της Διαφοράς. Με άλλα λόγια, έδειξε πως οι εθνικές ιδιομορφίες της Ρωσίας είναι ο πρωτότυπος, ανεπανάληπτος συνδυασμός των βασικών χαρακτηριστικών του παγκόσμιου προτσές στην αυτοδιαφοροποίησή

του, στην ιστορική του ανισομέρεια. Εξέτασε το νόμο της ανισόμερης και συνδυασμένης ανάπτυξης όχι σαν αφηρημένη γενικότητα, «αλλά στην υλική του αποκρυστάλλωση, στην κοινωνική και πολιτική ιδιαιτερότητα της Ρωσίας», (Λεόν Τρότσκι: Διαρκής Επανάσταση, σελ. 30-31).

Χωρίς τη διαλεκτική λογική θα ήταν αδύνατη η ανάλυση των αντιφάσεων που κίνησαν την Επανάσταση, η σύλληψη του γενικού νόμου στην ειδική αντιφατική του εκδήλωση.

Ορισμένοι, ιδιαίτερα οι σταλινικοί, ισχυρίστηκαν ότι ο Τρότσκι επηρεάστηκε στη διατύπωση της Θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης από τις αντιλήψεις του Πάρβους και της Ρ.Λούξεμπουργκ. Ο ίδιος απέρριψε με σαφή επιχειρήματα τον ισχυρισμό. Δεν αποτελεί, όμως, από την άλλη μεριά, αστήριχτη εικασία να τονίσει κανείς ότι ο Τρότσκι επηρεάστηκε βαθιά, από τα πρώιμα χρόνια του ως Μαρξιστής, από το έργο του μεγάλου ιταλού Μαρξιστή και μελετητή του Χέγκελ, Αντόνιο Λαμπριόλα.

Η ρήξη από τον απολιθωμένο δογματισμό της Δεύτερης Διεθνούς απαιτούσε μια αποφασιστική στροφή στην υλιστική διαλεκτική. Σ' αυτό το θεμελιακό επίπεδο της μεθόδου, παρόλες τις κατά καιρούς πολιτικές διαφορές, βρίσκεται ο βαθύτερος δεσμός ανάμεσα στον Τρότσκι και στον Λένιν, που θα τους φέρει πλάι-πλάι στην καθοδήγηση της Οκτωβριανής Επανάστασης, του σοβιετικού κράτους και της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Ο Λένιν διεξήγαγε τον πιο συστηματικό θεωρητικό αγώνα σε όλα τα πεδία, της πολιτικής οικονομίας, του ιστορικού υλισμού και προπαντός του διαλεκτικού υλισμού, για να προετοιμάσει την Επανάσταση. Πάλεψε τον ιστορικό υποκειμενισμό των ναρόντικων, ανοίγοντας το δρόμο για μια υλιστική κατανόηση των κινητήριων δυνάμεων της Ρωσικής Επανάστασης. Πάλεψε τον οικονομισμό, για ένα «Κόμμα νέου τύπου» που θα αναπτύξει την επαναστατική συνείδηση

στις μάζες, βασισμένο όχι στις προλήψεις τους, αλλά στα μεγαλύτερα επιτεύγματα της ανθρώπινης γνώσης. Πάλεψε τον υποκειμενικό ιδεαλισμό των εμπειριο-κριτικιστών και τον μηχανιστικό υλισμό του Πλεχάνοφ, αναπτύσσοντας ολόπλευρα την επιστημονική κοσμοθεωρία του Μαρξισμού. Στο κατώφλι της νέας εποχής, όταν το 1914 ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και χρεοκόπησε οικτρά η Δεύτερη Διεθνής, ο Λένιν προχώρησε στη ρήξη μαζί της και προετοιμάστηκε για τα νέα καθήκοντα πρώτα-πρώτα μεθοδολογικά — με μια νέα υλιστική ανάγνωση-ανατροπή της Λογικής του Χέγκελ.

Χωρίς τη μεθοδολογική-φιλοσοφική αυτή ετοιμασία θα ήταν αδύνατη η στρατηγική στροφή του Λένιν, και του Μπολσεβίκικου Κόμματος, στις Θέσεις του Απρίλη 1917, με τις οποίες υιοθετήθηκε η στρατηγική της Διαρκούς Επανάστασης του Τρότσκι. Και χωρίς τις Θέσεις του Απρίλη δεν θα υπήρχε ο Οκτώβρης.

Διαλεκτικός υλισμός, θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης, Μπολσεβίκικο Κόμμα συντέθηκαν σε ένα νέο πανίσχυρο Όλο το 1917, που έκανε δυνατή την ένοπλη εξέγερση και τη νίκη της Οκτωβριανής Επανάστασης. Η νέα Σύνθεση εκφράστηκε στο επίπεδο της ηγεσίας, με τις Θέσεις του Απρίλη του Λένιν και την προσχώρηση του Τρότσκι στους Μπολσεβίκους.

Αυτή η Σύνθεση, αυτό το Όλο — το θεωρητικό θεμέλιο της Οκτωβριανής Επανάστασης — έγινε ο πρώτος ιδεολογικός στόχος της ανερχόμενης γραφειοκρατίας και της θερμιδοριανής αντίδρασης στη δεκαετία του 1920.

Η γραφειοκρατία, με πολιτικό εκπρόσωπό της στην ηγεσία του Κόμματος τον Στάλιν, εξαπόλυσε το φθινόπωρο του 1924, τη χρονιά του θανάτου του Λένιν, μια χωρίς προηγούμενο επίθεση ενάντια στον Τρότσκι και τη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης. Διαστρεβλώνοντας τη θεωρία και τις ξεπερασμένες πολιτικές διαφορές ανάμεσα στον Λένιν και τον Τρότσκι στην προεπαναστατική περίοδο, οι σταλινικοί

χάλκεψαν το σκιάχτρο του «τροτσκισμού» για να το αντιπαραθέσουν στον υποτιθέμενο δικό τους «ορθόδοξο» Λενινισμό.

Ο Τρότσκι, ιδιαίτερα σ' αυτό το βιβλίο, κονιορτοποιεί τα επιχειρήματά τους. Δείχνει πώς αναδύθηκαν οι διαφορές στα προεπαναστατικά χρόνια, ποιές ήταν πραγματικά, και πώς λύθηκαν μέσα στην ίδια την Επανάσταση. Μετά το 1917, στην πρώτη επαναστατική περίοδο, η υιοθέτηση της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης από τους μπολσεβίκους και το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, υπογραμμίζεται κι από το γεγονός ότι η Κομμουνιστική Διεθνής ξανατύπωσε το 1921 τη μπροσούρα «Αποτελέσματα και Προοπτικές», που έγραψε ο Τρότσκι το 1904-1906 κι όπου πρωτοδιατύπωσε τη Θεωρία του.

Όπως αναλύει ο Τρότσκι, οι επίγονοι του Λένιν και η νέα αριστοκρατία που εκπροσωπούσαν, στην πάλη τους ενάντια στη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης, προχώρησαν στην πιο βαθιά ρήξη με το Μαρξισμό, στη ριζική διαστρέβλωση όλων των πλευρών της επαναστατικής κοσμοθεωρίας.

«Η πάλη που άρχισε με μια τεχνητή αναβίωση ιστορικών αναμνήσεων και την παραποίηση του μακρινού παρελθόντος, οδήγησε στην πλήρη μετατροπή της κοσμοθεωρίας του κυρίαρχου στρώματος της Επανάστασης. Έχουμε ήδη επανειλημμένα εξηγήσει ότι αυτή η επανεκτίμηση των αξιών πραγματοποιήθηκε κάτω από την επίδραση των κοινωνικών αναγκών της σοβιετικής γραφειοκρατίας, που γινόταν όλο και πιο συντηρητική, πάλευε για μια εθνική τάξη πραγμάτων και απαιτούσε η Επανάσταση, που ήδη είχε επιτευχθεί και που εξασφάλιζε προνομιούχες θέσεις για τη γραφειοκρατία, να θεωρηθεί τώρα αρκετή για το ειρηνικό χτίσιμο του σοσιαλισμού», (Λεόν Τρότσκι: Διαρκής Επανάσταση, σελ. 17).

Η «θεωρία» του «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα» έγινε το κεντρικό κι απαραβίαστο δόγμα του σταλινισμού, όσα δεξιά κι

«αριστερά» ζιγκ-ζαγκ κι αν έκανε εξήμισι περίπου δεκαετίες τώρα. Στην πραγματικότητα δεν ήταν παρά η ιδεολογική εκλογίκευση της προνομιούχας-παρασιτικής θέσης που είχε αποκτήσει η γραφειοκρατία στη σοβιετική κοινωνία και την οποία υπεράσπιζε σε βάρος των συμφερόντων της εργατικής τάξης και της παγκόσμιας επανάστασης.

Με αυτή τη «θεωρία» καθοδηγήθηκε η πράξη της γραφειοκρατικής στρέβλωσης της σοβιετικής οικονομίας και κοινωνίας και η πράξη αλλεπάλληλων προδοσιών σε βάρος της παγκόσμιας επανάστασης.

Σήμερα, η οξύτατη κρίση στην ΕΣΣΔ που έκανε αναγκαία και ζωτική τη στροφή στην επαναστατική ανασυγκρότηση (περεστρόικα) αποδεικνύει δραματικά τη χρεοκοπία του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα». Οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές και οι θεωρητικοί της περεστρόικα στην ΕΣΣΔ ήταν υποχρεωμένοι να απορρίψουν έναν-έναν μια σειρά σταλινικούς μύθους που απορρέουν λογικά από τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα: το μύθο ότι δεν υπάρχουν αντιφάσεις, και μάλιστα ανταγωνιστικές, στην ΕΣΣΔ, ότι δεν υπάρχει εκεί σύγκρουση παραγωγικών δυνάμεων – παραγωγικών σχέσεων, ή ανάγκη επαναστατικών αλλαγών, κλπ.

Οι ρήξεις αυτές δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί με την πλήρη απόρριψη του κεντρικού σταλινικού δόγματος για το «σοσιαλισμό σε μια μόνη χώρα». Ζωτική γι' αυτή την απόρριψη είναι η διερεύνηση των ιστορικών και μεθοδολογικών ριζών του σταλινισμού — μια διερεύνηση που απαιτεί την επανεξέταση κι ανάπτυξη της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης, της μόνης θεωρίας που με συνέπεια και μέχρι τέλους αντι-παρατάσσεται στη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα.

Αυτό το ιδεολογικό άλμα σήμερα είναι τόσο ζωτικό για την αναγέννηση του Οκτώβρη με την περεστρόικα όσο ζωτική ήταν η Θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης για τον Οκτώβρη του 1917. Μια αποφασιστική ρήξη με όλα τα μεταφυσικά σκουπίδια που συσσώρευαν

δεκαετίες σταλινισμού, ρεφορμισμού και ρεβιζιονισμού απαιτείται να γίνει μέσα στο επαναστατικό κίνημα στην ΕΣΣΔ και διεθνώς.

Για να γίνει η περεστρόικα αμετάκλητη πρέπει η επανάσταση να γίνει διαρκής. Να βαθύνει η Πολιτική Επανάσταση στην ΕΣΣΔ μέχρι την πλήρη συντριβή της γραφειοκρατικής κάστας και να επεκταθεί η σοσιαλιστική επανάσταση παγκόσμια.

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης, είχε την αφετηρία της στη Ρωσία —όπως και η ίδια η παγκόσμια επανάσταση. Δεν είναι όμως μια «ρωσική» θεωρία ούτε μια ιδιόρρυθμη αίρεση. Είναι η επιστημονική θεωρία της παγκόσμιας επανάστασης, του χαρακτήρα, των εσωτερικών συνδέσεων, των μεθόδων της.

Είναι ο απαραίτητος οδηγός σε κάθε επαναστατικό κίνημα —στους μαχητές της περεστρόικα, στους εξεγερμένους στην κατεχόμενη Παλαιστίνη και στη Μπούρμα, στα κινήματα εθνικής απελευθέρωσης στις καταπιεσμένες χώρες, στο εργατικό κίνημα όλων των καπιταλιστικών χωρών, μαζί και της Ελλάδας. Είναι απαραίτητη πάνω απ' όλα στα στελέχη της Διεθνούς Επιτροπής της Τέταρτης Διεθνούς, του Παγκόσμιου Κόμματος της Σοσιαλιστικής Επανάστασης.

Στο σημερινό προχωρημένο στάδιο της παγκόσμιας οικονομικής και πολιτικής κρίσης του ιμπεριαλισμού, το ιστορικό δίλημμα «Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα», μπορεί να συγκεκριμενοποιηθεί ως εξής: **Διαρκής Επανάσταση ή βαρβαρότητα και πυρηνική καταστροφή;**

Σ. Μ.

Σεπτέμβρης 1988

50στή Επέτειος της Ίδρυσης της Τέταρτης Διεθνούς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ (ΡΩΣΙΚΗ) ΕΚΔΟΣΗ (ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ)

Το βιβλίο αυτό είναι αφιερωμένο σε ένα ζήτημα που σχετίζεται στενά με την ιστορία των τριών Ρωσικών Επαναστάσεων. Κι όχι μόνο μ' αυτήν την ιστορία. Το ζήτημα αυτό έπαιξε ένα σπουδαίο ρόλο στην εσωτερική διαπάλη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης τα τελευταία χρόνια. Μετά απλώθηκε και στην Κομμουνιστική Διεθνή, παίζοντας έναν αποφασιστικό ρόλο στην ανάπτυξη της Κινέζικης Επανάστασης και καθορίζοντας μια ολόκληρη σειρά από τις πιο σημαντικές αποφάσεις που πάρθηκαν για τα προβλήματα που συνδέονται με την επαναστατική πάλη στις χώρες της Ανατολής. Αυτό το ζήτημα έχει να κάνει με τη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης, που σύμφωνα με τις διδασκαλίες των επιγόνων του Λενινισμού (Ζινόβιεφ, Στάλιν, Μπουχάριν, κλπ.) αντιπροσωπεύει το προπατορικό αμάρτημα του «τροτσκισμού».

Το ζήτημα της διαρκούς επανάστασης ήρθε στο φως, για μια ακόμα φορά, στα 1924, μετά από μια μακριά περίοδο και, από πρώτη ματιά, εντελώς αναπάντεχα. Δεν υπήρχε καμιά πολιτική δικαιολογία γι' αυτό. Ήταν ένα ζήτημα διαφοράς απόψεων που άνηκε στο μακρινό παρελθόν. Υπήρχαν, όμως, σημαντικά ψυχολογικά κίνητρα. Η ομάδα των λεγόμενων «Παλιών Μπολσεβίκων», που άνοιξαν μια μάχη εναντίον μου, ξεκίνησαν με την αντιπαράθεση του εαυτού τους, σαν η «Παλιά Μπολσεβίκικη Φρουρά», σε μένα. Αλλά ένα μεγάλο εμπόδιο στο δρόμο τους υπήρξε το 1917. Όσο σπουδαία κι αν ήταν η προηγούμενη ιστορία της ιδεολογικής πάλης και προετοιμασίας, ωστόσο, όλη η προηγούμενη αυτή προπαρασκευαστική περίοδος βρήκε την πιο υψηλή και πιο κατηγορηματική της δοκιμασία, όχι μόνο από την άποψη του Κόμματος σαν όλο, αλλά και από την άποψη των διαφόρων ατόμων, στην Οκτωβριανή Επανάσταση. Ούτε ένας από

τους επιγόνους δεν στάθηκε στο ύψος του σ' αυτή τη δοκιμασία. Όλοι, χωρίς εξαίρεση, υιοθέτησαν τη χυδαία θέση της δημοκρατικής Αριστερής Πτέρυγας, στη διάρκεια της Επανάστασης του Φλεβάρη του 1917. Ούτε ένας από αυτούς δεν έριξε το σύνθημα της πάλης για την εξουσία των εργατών. Όλοι θεωρούσαν την πορεία προς μια σοσιαλιστική επανάσταση σαν παράλογη ή —ακόμα χειρότερα— σαν «τροτσκισμό». Με αυτό το πνεύμα καθοδηγούσαν το Κόμμα μέχρι τον ερχομό του Λένιν από το εξωτερικό και τη δημοσίευση των περιφημών του Θέσεων του Απρίλη. Μετά απ' αυτό, ο Κάμενεφ, ερχόμενος σε άμεση αντίθεση με τον Λένιν, προσπάθησε ανοιχτά να σχηματίσει μια δημοκρατική πτέρυγα του Μπολσεβικισμού. Αργότερα ενώθηκε με τον Ζινόβιεφ που είχε έρθει μαζί με τον Λένιν. Ο Στάλιν, βαριά εκτεθειμένος από τη σοσιαλπατριωτική του θέση, κάθισε στο περιθώριο. Άφησε το Κόμμα να ξεχάσει τα άθλια άρθρα και λόγους του των αποφασιστικών βδομάδων του Μάρτη και σιγά σιγά μεταπήδησε στις απόψεις του Λένιν. Να γιατί τέθηκε αυτόματα το ερώτημα: Τί είχε καταλάβει από το Λενινισμό καθένας απ' αυτούς τους ηγέτες «Παλιούς Μπολσεβίκους», αφού ούτε ένας δεν στάθηκε ικανός να εφαρμόσει ανεξάρτητα τις θεωρητικές και πρακτικές εμπειρίες του Κόμματος στην πιο σπουδαία και πιο κρίσιμη ιστορική στιγμή; Η προσοχή έπρεπε, με κάθε θυσία, να αποτραβηχτεί απ' αυτό το ζήτημα και να στραφεί προς ένα άλλο ζήτημα. Για το σκοπό αυτό, αποφασίστηκε να συγκεντρωθούν τα πυρά στη διαρκή επανάσταση. Οι αντίπαλοί μου, βέβαια, δεν πρόβλεψαν ότι δημιουργώντας έναν τεχνητό άξονα πάλης θα αναγκάζονταν ανεπαίσθητα να τον γυρίζουν γύρω από τον εαυτό τους, και να κατασκευάσουν, με τη μέθοδο της αντιστροφής, μια νέα δική τους κοσμοθεωρία.

Στα ουσιώδη της χαρακτηριστικά, η θεωρία της διαρκούς επανάστασης διατυπώθηκε από μένα, ακόμα πριν από τα αποφασιστικά γεγονότα του 1905. Η Ρωσία πλησίαζε την αστική της επανάσταση.

Κανείς στις γραμμές της ρωσικής Σοσιαλδημοκρατίας (τότε όλοι αποκαλούμασταν Σοσιαλδημοκράτες) δεν είχε καμιά αμφιβολία ότι πλησιάζαμε σε μια αστική επανάσταση, δηλαδή σε μια επανάσταση που έβγαινε από τις αντιφάσεις ανάμεσα στις αναπτυγμένες παραγωγικές δυνάμεις της καπιταλιστικής κοινωνίας και τις ξεπερασμένες σχέσεις κάστας και κράτους της περιόδου της δουλοπαροικίας και του Μεσαίωνα. Στην πάλη ενάντια στους ναρόντνικους και τους αναρχικούς, είχα αφιερώσει, στη μαρξιστική ανάλυση του αστικού χαρακτήρα της επικείμενης επανάστασης, πάρα πολλούς λόγους και άρθρα.

Ο αστικός χαρακτήρας της επανάστασης δεν μπορούσε, ωστόσο, να απαντήσει από τα πριν στο ερώτημα ποιες τάξεις θα δώσουν λύσεις στα καθήκοντα της δημοκρατικής επανάστασης και ποιες θα είναι οι αμοιβαίες σχέσεις αυτών των τάξεων. Απ' αυτό ακριβώς το σημείο αρχίζουν τα θεμελιώδη στρατηγικά προβλήματα.

Οι Πλεχάνοφ, Άξελροντ, Ζασούλιτς, Μάρτοφ και, μαζί μ' αυτούς όλοι οι ρώσοι Μενσεβίκοι, ξεκινούσαν από την ιδέα ότι, ο ηγετικός ρόλος στην αστική επανάσταση άνηκε στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία, σαν τον φυσικό διεκδικητή της εξουσίας. Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο, στο κόμμα του προλεταριάτου θα ανήκε ο ρόλος της Αριστερής Πτέρυγας του δημοκρατικού μετώπου. Οι Σοσιαλδημοκράτες θα υποστήριζαν τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία ενάντια στην αντίδραση, και ταυτόχρονα θα υπερασπίζονταν τα συμφέροντα του προλεταριάτου ενάντια στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Με άλλα λόγια, οι Μενσεβίκοι αντιλαμβάνονταν την αστική επανάσταση κυρίως σαν μια φιλελεύθερη-συνταγματική μεταρρύθμιση.

Ο Λένιν έθετε το ζήτημα με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο. Για τον Λένιν, η απελευθέρωση των παραγωγικών δυνάμεων της αστικής κοινωνίας από τα δεσμά της δουλοπαροικίας σήμαινε, πρώτα και κύρια, μια ριζοσπαστική λύση του αγροτικού ζητήματος με την έννοια της πλήρους εξαφάνισης της τάξης των γαιοκτημόνων και

την επαναστατική αναδιανομή της γαιοκτησίας. Αχώριστα δεμένο με αυτό το ζήτημα, ήταν η καταστροφή της μοναρχίας. Ο Λένιν καταπατήστηκε με το αγροτικό πρόβλημα, που επηρέαζε τα ζωτικά συμφέροντα της συντριπτικής πλειοψηφίας του πληθυσμού και ταυτόχρονα αποτελούσε το βασικό πρόβλημα της καπιταλιστικής αγοράς, με μια αληθινά επαναστατική τόλμη. Αφού η φιλελεύθερη μπουρζουαζία, που αντιμετωπίζει τον εργάτη σαν εχθρό, είναι στενά δεμένη με χίλιους δυο δεσμούς με τη μεγάλη γαιοκτησία, η γνήσια δημοκρατική απελευθέρωση της αγροτιάς μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την επαναστατική συνεργασία των εργατών και των χωρικών. Σύμφωνα με τον Λένιν, η κοινή τους εξέγερση ενάντια στην παλιά κοινωνία, πρέπει, αν είναι νικηφόρα, να οδηγήσει στην εγκαθίδρυση της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς».

Αυτή η φόρμουλα επαναλαμβάνεται τώρα από την Κομμουνιστική Διεθνή σαν ένα είδος υπέρ-ιστορικού δόγματος, χωρίς καμιά προσπάθεια να αναλυθούν οι ζωντανές ιστορικές εμπειρίες του τελευταίου τέταρτου του αιώνα —σαν να μην γίναμε μάρτυρες και συμμετοχοί στην Επανάσταση του 1905, στην Επανάσταση του Φλεβάρη του 1917 και τελικά στην Οκτωβριανή Επανάσταση. Ωστόσο, μια τέτοια ιστορική ανάλυση, είναι, για έναν λόγο παραπάνω, αναγκαία, γιατί ποτέ στην ιστορία δεν υπήρξε ένα καθεστώς της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς».

Στα 1905, ο Λένιν την χρησιμοποιούσε σαν μια στρατηγική υπόθεση που απαιτούσε ακόμα να επαληθευτεί από την πραγματική πορεία της ταξικής πάλης. Η φόρμουλα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς, είχε, σε μεγάλο βαθμό, έναν, σκόπιμα, αλγεβρικό χαρακτήρα. Ο Λένιν δεν έλυσε από τα πριν το ζήτημα των πολιτικών σχέσεων ανάμεσα στους δυο συμμετόχους της υποθετικής δημοκρατικής δικτατορίας, δηλαδή το προλεταριάτο και την αγροτιά. Δεν απόκλειε τη δυνατότητα η αγροτιά να αντιπροσωπεύεται στην

επανάσταση από ένα ανεξάρτητο κόμμα —ένα κόμμα ανεξάρτητο με μια διπλή έννοια: όχι μόνο σε σχέση με την μπουρζουαζία, αλλά και σε σχέση με το προλεταριάτο, και ταυτόχρονα ικανό να πραγματοποιήσει τη δημοκρατική επανάσταση σε συμμαχία με το κόμμα του προλεταριάτου στην πάλη ενάντια στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Ο Λένιν δεχόταν ακόμα τη δυνατότητα —όπως γρήγορα θα δούμε— το επαναστατικό αγροτικό κόμμα να έχει την πλειοψηφία στην κυβέρνηση της δημοκρατικής δικτατορίας.

Στο ζήτημα της αποφασιστικής σημασίας της αγροτικής επανάστασης, σ' ότι αφορά τη μοίρα της αστικής μας επανάστασης υπήρξα, τουλάχιστον από το φθινόπωρο του 1902, δηλαδή από την πρώτη δραπετεύσή μου στο εξωτερικό, ένας μαθητής του Λένιν. Το ότι η αγροτική επανάσταση, και κατά συνέπεια, η γενική δημοκρατική επανάσταση, μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με τις ενωμένες δυνάμεις των εργατών και των αγροτών στην πάλη ενάντια στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία, ήταν για μένα, αντίθετα από όλα τα ανόητα παραμύθια των τελευταίων χρόνων, πέρα από κάθε αμφιβολία. Παρόλα αυτά, τάχθηκα ενάντια στη φόρμουλα της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς», επειδή είδα την αδυναμία της στο γεγονός ότι άφηνε ανοιχτό το ζήτημα του ποια τάξη θα ασκήσει την πραγματική δικτατορία. Προσπάθησα να δείξω ότι, παρά το τεράστιο κοινωνικό και επαναστατικό βάρος της, η αγροτιά δεν ήταν ικανή να δημιουργήσει ένα πραγματικά ανεξάρτητο κόμμα και ακόμα λιγότερο ικανή να συγκεντρώσει την επαναστατική εξουσία στα χέρια ενός τέτοιου κόμματος.

Όπως ακριβώς στις παλιές επαναστάσεις, από τη γερμανική μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα, και ακόμα πιο πριν, η αγροτιά με τις εξεγέρσεις της, έδινε υποστήριξη σε ένα από τα τμήματα της μπουρζουαζίας των πόλεων, και όχι σπάνια εξασφάλιζε τη νίκη του, έτσι και στην αργοπορημένη μας αστική επανάσταση, η αγροτιά

μπορούσε στο αποκορύφωμα της πάλης της, να προσφέρει μια παρόμοια υποστήριξη στο προλεταριάτο και να το βοηθήσει να έρθει στην εξουσία. Απ' αυτό έβγαλα το συμπέρασμα ότι η αστική μας επανάσταση μπορούσε να εκπληρώσει ριζοσπαστικά τα καθήκοντά της μόνο στην περίπτωση που το προλεταριάτο, με τη βοήθεια της πολυπληθούς αγροτιάς θα αποδειχνόταν ικανό να συγκεντρώσει την επαναστατική δικτατορία στα χέρια του.

Ποιό θα ήταν το κοινωνικό περιεχόμενο αυτής της δικτατορίας; Πρώτα απ' όλα θα έπρεπε να φέρει μέχρι το τέλος την αγροτική επανάσταση και τη δημοκρατική αναμόρφωση του κράτους. Με άλλα λόγια, η δικτατορία του προλεταριάτου θα γινόταν το εργαλείο για να εκπληρωθούν τα καθήκοντα της ιστορικά-αργοπορημένης αστικής επανάστασης. Αλλά το ζήτημα δεν σταματούσε εκεί. Αφού θα είχε φθάσει στην εξουσία, το προλεταριάτο θα ήταν υποχρεωμένο να επέμβει ακόμα πιο βαθιά στις σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας γενικά, δηλαδή, να πάρει το δρόμο των σοσιαλιστικών μέτρων.

Αλλά πιστεύετε πραγματικά, μου έχουν αντιτάξει πολλές φορές οι Στάλιν, Ρίκοφ, και όλοι οι άλλοι Μόλοτοφ ανάμεσα στα 1905 και στα 1917, ότι η Ρωσία είναι ώριμη για τη σοσιαλιστική επανάσταση;. Σ' αυτό πάντοτε απαντούσα: Όχι, δεν το πιστεύω. Αλλά, η παγκόσμια οικονομία, σαν όλο, και πρώτα απ' όλα η ευρωπαϊκή οικονομία, είναι εντελώς ώριμη για τη σοσιαλιστική επανάσταση. Αν η δικτατορία του προλεταριάτου στη Ρωσία οδηγήσει στο σοσιαλισμό ή όχι, και με πιο ρυθμό και μέσα από ποια στάδια, αυτό θα εξαρτηθεί από τη μοίρα του ευρωπαϊκού και του παγκόσμιου καπιταλισμού.

Αυτά ήταν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης στο ξεκίνημά της, τους πρώτους μήνες του 1905. Από τότε, έγιναν τρεις επαναστάσεις. Το ρωσικό προλεταριάτο ήρθε στην εξουσία με το ισχυρό κύμα της εξέγερσης των αγροτών. Η δικτατορία του προλεταριάτου έγινε πραγματικότητα στη Ρωσία προτού να γίνει

σε οποιαδήποτε άλλη από τις ασύγκριτα πιο αναπτυγμένες χώρες στον κόσμο. Στα 1924, δηλαδή, όχι περισσότερα από εφτά χρόνια μετά την εντυπωσιακή επιβεβαίωση της ιστορικής πρόγνωσης της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, οι επίγονοι ξεκίνησαν μια έξαλλη επίθεση ενάντια σ' αυτή τη θεωρία, αποσπώντας από τα παλιά μου γραφτά μεμονωμένες φράσεις και πολεμικές αντεγκλήσεις που εγώ ο ίδιος έχω από τότε ξεχάσει.

Πρέπει να υπενθυμίσω εδώ ότι η πρώτη ρωσική επανάσταση ξέσπασε μισό περίπου αιώνα ύστερα από το κύμα των αστικών επαναστάσεων στην Ευρώπη και τριάντα πέντε χρόνια μετά την επεισοδιακή εξέγερση της Παρισινής Κομμούνας. Η Ευρώπη είχε το χρόνο να ξεσνηθίσει τις επαναστάσεις. Η Ρωσία δεν είχε γνωρίσει καμιά. Όλα τα προβλήματα της επανάστασης τέθηκαν γι' άλλη μια φορά. Δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς πόσα πολλά άγνωστα και υποθετικά μεγέθη εμπεριείχε για μας η μελλοντική επανάσταση εκείνες τις μέρες. Οι συνταγές όλων των ομάδων, ήταν, η καθεμιά με τον τρόπο της, υποθέσεις εργασίας. Πρέπει να είναι κανείς εντελώς ανίκανος να κάνει μια ιστορική πρόγνωση και να έχει πλήρη έλλειψη κατανόησης των μεθόδων της, για να θεωρεί τώρα, κατόπιν εορτής, αναλύσεις και εκτιμήσεις του 1905 σαν να γράφτηκαν χθες. Έλεγα συχνά στον εαυτό μου και στους φίλους μου: Δεν αμφιβάλω ότι οι προγνώσεις μου του 1905 περιέχουν πολλές ελλείψεις που δεν είναι δύσκολο να τις διακρίνω τώρα, κατόπιν εορτής. Αλλά, οι επικριτές μου έβλεπαν καλύτερα και πιο μακριά; Χωρίς να έχω ξαναδιαβάσει τα παλιά μου έργα για πολύν καιρό, ήμουν έτοιμος να παραδεχτώ από τα πριν πως περιείχαν λάθη πολύ πιο βαριά και πιο σημαντικά απ' ό,τι πραγματικά ήταν. Πείσθηκα γι' αυτό το 1928, όταν η πολιτική αργία, που μου επιβλήθηκε με την εξορία στην Άλμα-Άτα μου έδωσε την ευκαιρία να ξαναδιαβάσω, με το μολύβι στο χέρι, τα παλιά μου γραφτά γύρω από τα προβλήματα της διαρκούς επανάστασης. Ελπίζω

ότι και ο αναγνώστης θα πεισθεί γι' αυτό από αυτά που θα διαβάσει στις σελίδες που ακολουθούν.

Είναι, όμως, αναγκαίο, μέσα στα όρια αυτής της εισαγωγής, να παρουσιάσουμε με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια ένα σκιαγράφημα των συστατικών στοιχείων της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, και των πιο σημαντικών αντιρρήσεων που συνάντησε. Η διαμάχη έχει τόσο απλωθεί και ενταθεί, που τώρα, στην ουσία, αγκαλιάζει τα πιο σπουδαία ζητήματα του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος.

Η διαρκής επανάσταση, με την έννοια που της έδινε ο Μαρξ, σημαίνει μια επανάσταση που δεν κάνει συμβιβασμούς με οποιαδήποτε μορφή ταξικής κυριαρχίας, που δεν σταματάει στο δημοκρατικό στάδιο, που συνεχίζει στα σοσιαλιστικά μέτρα και τον πόλεμο ενάντια στην εξωτερική αντίδραση, δηλαδή μια επανάσταση που το κάθε διαδοχικό της στάδιο είναι ριζωμένο στο προηγούμενο και που μπορεί να τελειώσει μόνο με την πλήρη κατάργηση της ταξικής κοινωνίας.

Για να διαλύσουμε το χάος που έχει δημιουργηθεί γύρω από τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης, είναι αναγκαίο να διακρίνουμε τρεις γραμμές σκέψης που ενώνονται σ' αυτήν τη θεωρία.

Πρώτα, αγκαλιάζει το πρόβλημα της μετάβασης από τη δημοκρατική στη σοσιαλιστική επανάσταση. Αυτή είναι στην ουσία η ιστορική καταγωγή της θεωρίας.

Η έννοια της διαρκούς επανάστασης προβλήθηκε από τους μεγάλους Κομμουνιστές στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα, τον Μαρξ και τους ομοϊδέατες του, σε αντίθεση με τη δημοκρατική ιδεολογία που, όπως γνωρίζουμε, ισχυρίζεται ότι με την εγκαθίδρυση ενός «ορθολογικού» ή δημοκρατικού κράτους όλα τα ζητήματα μπορούν να λυθούν ειρηνικά με μεταρρυθμιστικά ή εξελικτικά μέτρα. Ο Μαρξ θεώρησε την αστική επανάσταση του 1848 σαν το άμεσο προλούδιο της προλεταριακής επανάστασης. Ο Μαρξ «έσφαλε». Κι όμως, το λάθος του αφορούσε τα

γεγονότα και δεν είχε μεθοδολογικό χαρακτήρα. Η επανάσταση του 1848 δεν μετατράπηκε σε σοσιαλιστική επανάσταση. Αλλά ακριβώς γι' αυτόν το λόγο δεν πραγματοποίησε τη δημοκρατία. Όσο για την Γερμανική Επανάσταση του 1918, δεν υπήρξε καμιά δημοκρατική ολοκλήρωση της αστικής επανάστασης, ήταν μια προλεταριακή επανάσταση που αποκεφαλίστηκε από τους Σοσιαλδημοκράτες, πιο σωστά, ήταν μια αστική αντεπανάσταση, που αναγκάστηκε να διατηρήσει ψευδο-δημοκρατικές μορφές μετά τη νίκη της ενάντια στο προλεταριάτο.

Ο χυδαίος «Μαρξισμός» έχει επεξεργαστεί ένα μοντέλο ιστορικής ανάπτυξης, σύμφωνα με το οποίο κάθε αστική κοινωνία αργά ή γρήγορα εξασφαλίζει ένα δημοκρατικό καθεστώς, οπότε το προλεταριάτο, κάτω από συνθήκες δημοκρατίας, βαθμιαία οργανώνεται και εκπαιδεύεται για τον σοσιαλισμό. Η πραγματική μετάβαση στο σοσιαλισμό συλλαμβανόταν ποικιλόμορφα: οι δηλωμένοι ρεφορμιστές παρίσταναν αυτή τη μετάβαση σαν το μεταρρυθμιστικό γέμισμα της δημοκρατίας με ένα σοσιαλιστικό περιεχόμενο (Ζορές). Οι τυπικοί επαναστάτες αναγνώριζαν την αναπόφευκτη άσκηση της επαναστατικής βίας στη μετάβαση στο σοσιαλισμό (Γκεντ). Αλλά και οι πρώτοι και οι δεύτεροι θεωρούσαν τη δημοκρατία και το σοσιαλισμό, για όλους τους λαούς και τις χώρες, σαν δύο στάδια στην ανάπτυξη της κοινωνίας που όχι μόνο ήταν τελείως διαφορετικά, αλλά και που χωρίζονταν με μεγάλα χρονικά διαστήματα μεταξύ τους. Αυτή η άποψη κυριαρχούσε επίσης ανάμεσα σε κείνους τους ρώσους μαρξιστές που, την περίοδο του 1905, ανήκαν στην αριστερή πτέρυγα της Δεύτερης Διεθνούς. Ο Πλεχάνοφ, ο έξοχος πρόγονος του ρωσικού μαρξισμού, θεωρούσε την ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου σαν μια αυταπάτη για την σύγχρονη Ρωσία. Την ίδια άποψη δεν υπερασπίστηκαν μόνο οι μενσεβίκοι, αλλά και η συντριπτική πλειοψηφία των Μπολσεβίκων ηγετών του Κόμματος ιδιαίτερα οι σημερινοί εκείνοι ηγέτες, που στις μέρες τους,

υπήρξαν όλοι, χωρίς εξαίρεση, τολμηροί επαναστάτες δημοκράτες, αλλά που, γι' αυτούς, τα προβλήματα της σοσιαλιστικής επανάστασης, όχι μόνο για το 1905 αλλά και στην παραμονή του 1917, ήταν ακόμα μια ασαφή μουσική του μακρινού μέλλοντος.

Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης, που γεννήθηκε το 1905, κήρυξε τον πόλεμο ενάντια σ' αυτές τις ιδέες και διαθέσεις. Τόνισε ότι τα δημοκρατικά καθήκοντα των καθυστερημένων αστικών εθνών οδηγούσαν άμεσα, στην εποχή μας, στη δικτατορία του προλεταριάτου και ότι η δικτατορία του προλεταριάτου βάζει τα σοσιαλιστικά καθήκοντα στην ημερήσια διάταξη. Εδώ βρίσκεται η κεντρική ιδέα της θεωρίας. Ενώ η παραδοσιακή άποψη ήταν ότι ο δρόμος για τη δικτατορία του προλεταριάτου περνούσε μέσα από μια μακριά περίοδο δημοκρατίας, η θεωρία της διαρκούς επανάστασης απόδειχνε το γεγονός ότι για τις καθυστερημένες χώρες ο δρόμος για τη δημοκρατία δεν είναι ένα καθεστώς που παραμένει αυτοδύναμο για δεκαετίες, αλλά αποτελεί μόνο το άμεσο προλούδιο για τη σοσιαλιστική επανάσταση. Το κάθε ένα είναι δεμένο με το άλλο με άθραυστες αλυσίδες. Έτσι, ανάμεσα στη δημοκρατική επανάσταση και τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας εγκαθιδρύεται ένα διαρκές στάδιο επαναστατικής ανάπτυξης.

Η δεύτερη όψη της θεωρίας της «διαρκούς» ασχολείται με τη σοσιαλιστική επανάσταση ως τέτοια. Για μια απεριόριστα μακριά περίοδο και με σταθερούς εσωτερικούς αγώνες, όλες οι κοινωνικές σχέσεις υφίστανται μια μεταμόρφωση. Η κοινωνία εξακολουθεί να αλλάζει το δέρμα της. Κάθε στάδιο της μεταμόρφωσης απορρέει άμεσα από το προηγούμενο. Αυτό το προτσές αναγκαστικά διατηρεί έναν πολιτικό χαρακτήρα, δηλαδή, αναπτύσσεται μέσα από συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες της κοινωνίας που βρίσκεται σε μετασχηματισμό. Τα ξεσπάσματα του εμφυλίου πολέμου και οι εξωτερικοί πόλεμοι εναλλάσσονται με περιόδους «ειρηνικής»

μεταρρύθμισης. Οι επαναστάσεις στην οικονομία, την τεχνική, την επιστήμη, την οικογένεια, την ηθική και στην καθημερινή ζωή, αναπτύσσονται με μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση και δεν αφήνουν την κοινωνία να πετύχει μια ισορροπία.

Σ' αυτό βρίσκεται ο διαρκής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης ως τέτοια.

Ο διεθνής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης, που αποτελεί την τρίτη όψη της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, πηγάζει από τη σημερινή κατάσταση της οικονομίας και την κοινωνική δομή της ανθρωπότητας. Ο διεθνισμός δεν είναι μια αφηρημένη αρχή, αλλά μια θεωρητική και πολιτική αντανάκλαση του χαρακτήρα της παγκόσμιας οικονομίας, της παγκόσμιας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και του παγκόσμιου χαρακτήρα της ταξικής πάλης. Η σοσιαλιστική επανάσταση αρχίζει σε εθνική βάση —αλλά δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σ' αυτή τη βάση. Η διατήρηση της προλεταριακής επανάστασης μέσα σε εθνικά πλαίσια δεν μπορεί να είναι παρά μια προσωρινή κατάσταση, αν και, όπως μας δείχνει η εμπειρία της Σοβιετικής Ένωσης, μεγάλης διάρκειας. Σε μια απομονωμένη προλεταριακή δικτατορία, οι εσωτερικές και εξωτερικές αντιφάσεις αναπτύσσονται αναπόφευκτα μαζί με τα επιτεύγματά της. Αν παραμείνει απομονωμένο, το προλεταριακό κράτος πρέπει τελικά να πέσει θύμα αυτών των αντιφάσεων. Η διέξοδος σ' αυτό βρίσκεται μόνο στη νίκη του προλεταριάτου στις αναπτυγμένες χώρες. Αν την δούμε απ' αυτήν τη σκοπιά, μια εθνική επανάσταση δεν αποτελεί ένα άυταρκες όλο. Δεν είναι παρά ένας κρίκος στη διεθνή αλυσίδα. Η διεθνής επανάσταση αποτελεί ένα διαρκές προτσές, παρόλες τις προσωρινές υφέσεις και αμπώτιδες.

Η πάλη των επιγόνων κατευθύνεται, αν και όχι πάντοτε με την ίδια σαφήνεια, ενάντια και στις τρεις πλευρές της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης. Και πως μπορούσε να γίνει αλλιώς αφού πρόκειται

για τρία αχώριστα δεμένα μέρη ενός όλου: Οι επίγονοι χωρίζουν μηχανιστικά τη δημοκρατική και τη σοσιαλιστική δικτατορία. Χωρίζουν την εθνική σοσιαλιστική επανάσταση από τη διεθνική. Θεωρούν ότι, στην ουσία, η κατάκτηση της εξουσίας, μέσα σε εθνικά όρια δεν αποτελεί την αρχική, αλλά την τελική πράξη της επανάστασης. Μετά απ' αυτήν, ακολουθεί η περίοδος των μεταρρυθμίσεων που οδηγούν στην εθνική σοσιαλιστική κοινωνία. Στα 1905, δεν δέχονταν την ιδέα ότι το προλεταριάτο μπορούσε να κατακτήσει την εξουσία στη Ρωσία νωρίτερα από ό,τι στη Δυτική Ευρώπη. Στα 1917, υποστήριζαν την αυτάρκη δημοκρατική επανάσταση στη Ρωσία και απορρίπτανε τη δικτατορία του προλεταριάτου. Στα 1925-27, χάραξαν μια πορεία προς την εθνική επανάσταση στην Κίνα με ηγεσία την εθνική μπουρζουαζία. Κατόπιν, παρουσίασαν για την Κίνα το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας των εργατών και των χωρικών σε αντίθεση με το σύνθημα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Διακήρυσσαν τη δυνατότητα να χτιστεί μια απομονωμένη και αυτάρκης σοσιαλιστική κοινωνία στη Σοβιετική Ένωση. Η παγκόσμια επανάσταση από απαραίτητος όρος για τη νίκη, έγινε γι' αυτούς, μια ευνοϊκή μόνο συγκυρία. Οι επίγονοι έφτασαν στη βαθιά αυτή ρήξη με το μαρξισμό, στο προτσές της διαρκούς πάλης ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης.

Η πάλη, που άρχισε με μια τεχνητή αναβίωση ιστορικών αναμνήσεων και την παραποίηση του μακρινού παρελθόντος, οδήγησε στην πλήρη μετατροπή της κοσμοθεωρίας του κυρίαρχου στρώματος της επανάστασης. Έχουμε ήδη επανειλημμένα εξηγήσει ότι αυτή η επανεκτίμηση των αξιών πραγματοποιήθηκε κάτω από την επίδραση των κοινωνικών αναγκών της σοβιετικής γραφειοκρατίας, που γινόταν όλο και πιο συντηρητική, πάλευε για μια εθνική τάξη πραγμάτων και απαιτούσε η επανάσταση, που ήδη είχε επιτευχθεί και που εξασφάλιζε προνομιούχες θέσεις για τη γραφειοκρατία, να θεωρηθεί τώρα αρκετή για το ειρηνικό χτίσιμο του σοσιαλισμού. Δεν επιθυμούμε

να γυρίσουμε σ' αυτό το θέμα τώρα. Είναι αρκετό να σημειώσουμε ότι η γραφειοκρατία έχει βαθιά συνείδηση της σύνδεσης των υλικών και ιδεολογικών της θέσεων με τη θεωρία του εθνικού σοσιαλισμού. Αυτό εμφανίζεται πολύ καθαρά τώρα, παρά, ή καλύτερα εξαιτίας του γεγονότος ότι η σταλινική κυβερνητική μηχανή, κάτω από την πίεση των αντιφάσεων που δεν είχε προβλέψει, οδηγείται προς τα αριστερά με όλη της τη δύναμη, καταφέροντας δυνατά χτυπήματα στους δεξιούς εμπνευστές της του χθες. Η εχθρότητα των γραφειοκρατών προς τη Μαρξιστική Αντιπολίτευση, απ' όπου έχουν δανειστεί τα συνθήματα και τα επιχειρήματά τους με μεγάλη βιασύνη, δεν μειώνεται όπως γνωρίζουμε, στο ελάχιστο. Η καταδίκη της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, και μια αναγνώριση, έστω και έμμεση, της θεωρίας του σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα, απαιτείται πρώτα και κύρια, από κείνους τους Αντιπολιτευόμενους που βάζουν το ζήτημα της επανεγγραφής τους στο Κόμμα με την πρόθεση να υποστηρίξουν την πορεία προς την εκβιομηχάνιση, κτλ. Μ' αυτό, η σταλινική γραφειοκρατία αποκαλύπτει τον καθαρά τακτικό χαρακτήρα της αριστερής στροφής της που πάει χέρι χέρι με τη διατήρηση των εθνικο-ρεφορμιστικών στρατηγικών θεμελίων της. Είναι περιττό να εξηγήσουμε τι σημαίνει αυτό. Στην πολιτική, όπως και στον πόλεμο, η τακτική είναι μακροπρόθεσμα υποταγμένη στη στρατηγική.

Το ζήτημα έχει από πολύν καιρό προχωρήσει πιο πέρα από την ειδική σφαίρα της πάλης ενάντια στον «τροτσκισμό». Με τη βαθμιαία επέκτασή του, έχει αγκαλιάσει σήμερα κυριολεκτικά όλα τα προβλήματα της επαναστατικής κοσμοθεωρίας. Διαρκής επανάσταση ή σοσιαλισμός σε μια μόνη χώρα — αυτή η διάζευξη αγκαλιάζει ταυτόχρονα τα εσωτερικά προβλήματα της Σοβιετικής Ένωσης, τις προοπτικές της επανάστασης στην Ανατολή και, τελικά, τη μοίρα ολόκληρης της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Αυτή εδώ η εργασία δεν εξετάζει το ζήτημα αυτό απ' όλες αυτές

τις πλευρές. Δεν είναι αναγκαίο να επαναλάβω αυτά που έχουν ειπωθεί σε άλλες εργασίες. Στην «Κριτική του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς», προσπάθησα να αποκαλύψω θεωρητικά την οικονομική και πολιτική ανεδαφικότητα του εθνικού σοσιαλισμού. Οι θεωρητικοί της Κόμιντεν κράτησαν το στόμα τους κλειστό πάνω σ' αυτό. Αυτό είναι πράγματι το μοναδικό που μπορούσαν να κάνουν. Σ' αυτό το βιβλίο πάνω απ' όλα αποκαθιστώ τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης όπως διατυπώθηκε στα 1905, σχετικά με τα εσωτερικά προβλήματα της Ρωσικής Επανάστασης. Δείχνω σε τι πραγματικά διέφερε η θέση μου από εκείνη του Λένιν, και πως και γιατί συνέπεφε με τη θέση του Λένιν σε κάθε αποφασιστική κατάσταση. Τελικά, προσπαθώ να αποκαλύψω την αποφασιστική σημασία αυτού του ζητήματος για το προλεταριάτο των καθυστερημένων χωρών, και έτσι για ολόκληρη την Κομμουνιστική Διεθνή.

Τί κατηγορίες παρουσίασαν οι επίγονοι ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης; Αν τον ξεκαθαρίσουμε από τις πολυάριθμες αντιφάσεις της κριτικής σε μένα, τότε ολόκληρος ο αληθινά τεράστιος όγκος των γραφτών τους μπορεί να περιοριστεί στις παρακάτω προτάσεις:

1. Ο Τρότσκι αγνοούσε τη διαφορά ανάμεσα στην αστική επανάσταση και τη σοσιαλιστική επανάσταση. Ήδη στα 1905 υποστήριζε ότι το προλεταριάτο της Ρωσίας αντιμετώπιζε άμεσα τα καθήκοντα της σοσιαλιστικής επανάστασης.

2. Ο Τρότσκι ξεχνούσε τελείως το αγροτικό ζήτημα. Η αγροτιά δεν υπήρχε γι' αυτόν. Παρουσίαζε την επανάσταση σαν ένα ζήτημα απλά της σύγκρουσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και τον τσαρισμό.

3. Ο Τρότσκι δεν πίστευε ότι η παγκόσμια μπουρζουαζία θα ανεχόταν, για οποιοδήποτε χρονικό διάστημα, την ύπαρξη της δικτατορίας του ρωσικού προλεταριάτου, και θεωρούσε την πτώση της αναπόφευκτη αν το προλεταριάτο της Δύσης δεν έπαιρνε την εξουσία

μέσα σε σύντομο διάστημα και δεν ερχόταν σε βοήθειά μας. Έτσι ο Τρότσκι υποτιμούσε την πίεση του προλεταριάτου της Δυτικής Ευρώπης πάνω στη δικιά του μπουρζουαζία.

4. Ο Τρότσκι γενικά δεν πίστευε στη δύναμη του ρωσικού προλεταριάτου, στην ικανότητά του να χτίσει το σοσιαλισμό ανεξάρτητα —να γιατί εναπόθετε και ακόμα εναποθέτει όλες του τις ελπίδες στη διεθνή επανάσταση.

Αυτές οι στερεότυπες επαναλήψεις διαπερνούν όχι μόνο τα πολυάριθμα γραφτά και τους λόγους των Ζινόβιεφ, Στάλιν, Μπουχάριν και άλλων, μα διατυπώνονται επίσης και στις πιο έγκυρες αποφάσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης και της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Και, παρόλα αυτά, είναι κανείς αναγκασμένος να πει ότι βασίζονται πάνω σ' ένα μίγμα άγνοιας και ανεντιμότητας.

Οι δυο πρώτοι ισχυρισμοί των επικριτών μου, είναι, όπως θα φανεί παραπέρα, ψεύτικοι από τη ρίζα τους. Όχι, ξεκίνησα ακριβώς από τον αστικό-δημοκρατικό χαρακτήρα της επανάστασης και έφθασα στο συμπέρασμα ότι το μέγεθος της αγροτικής κρίσης μπορούσε να φέρει το προλεταριάτο της καθυστερημένης Ρωσίας στην εξουσία. Ναι, αυτή ήταν ακριβώς η ιδέα που υπερασπίστηκα την παραμονή της Επανάστασης του 1905. Αυτή ακριβώς ήταν η ιδέα που εκφράστηκε με τον ίδιο το χαρακτηρισμό της επανάστασης σαν «διαρκούς» δηλαδή, μιας επανάστασης αδιάκοπης, που περνά κατευθείαν από το αστικό στάδιο στο σοσιαλιστικό. Για να εκφράσει την ίδια ιδέα, ο Λένιν αργότερα χρησιμοποίησε την εξαιρετική έκφραση της αστικής επανάστασης που μετεξελίσσεται σε σοσιαλιστική. Η έννοια της «μετεξέλιξης» αντιπαρατέθηκε από τον Στάλιν, κατόπιν εορτής, (στα 1924), στη διαρκή επανάσταση, που την παρουσίασε σαν ένα άμεσο άλμα, από τον κόσμο της μοναρχίας στον κόσμο του σοσιαλισμού. Ο κακότυχος αυτός «θεωρητικός» δεν σκοτίστηκε να σκεφτεί το ερώτημα:

Τι νόημα μπορεί να υπάρχει στη διάρκεια της επανάστασης, δηλαδή, στην αδιάκοπη ανάπτυξή της, αν πρόκειται για ένα απλό και μόνο άλμα;

Όσο για την τρίτη κατηγορία, αυτή υπαγορεύτηκε από την σύντομη διάρκεια ελπίδα των επιγόνων σχετικά με τη δυνατότητα της ουδετεροποίησης της ιμπεριαλιστικής μπουρζουαζίας για απεριόριστο χρόνο με τη βοήθεια της «έξυπνα» οργανωμένης πίεσης του προλεταριάτου. Αυτή ήταν η κεντρική ιδέα του Στάλιν, στα χρόνια 1924-27. Η Αγγλο-Ρωσική Επιτροπή ήταν ο καρπός της. Η απογοήτευση σχετικά με τη δυνατότητα να δέσουν χειροπόδαρα την παγκόσμια μπουρζουαζία με τη βοήθεια των Πάρσελ, Ράντιτς, Λαφολέτ και Τσιαγκ Κάι-σεκ, τους οδήγησε σ' ένα οξύτατο παροξυσμό φόβου για έναν άμεσο κίνδυνο πολέμου. Η Κόμιντερν περνάει ακόμη αυτή την περίοδο.

Το τέταρτο επιχείρημα ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης απλά ισοδυναμεί με το να λένε ότι το 1905 δεν υπερασπίστηκε την άποψη της θεωρίας του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα που ο Στάλιν πρωτοκατασκεύασε για τη σοβιετική γραφειοκρατία το 1924. Αυτή η κατηγορία είναι σκέτο ιστορικό αξιοπερίεργο. Μπορούσε πραγματικά να πιστέψει κανείς ότι οι αντίπαλοί μου, στο βαθμό που σκέπτονταν πολιτικά στα 1905, ήταν τότε της γνώμης ότι η Ρωσία ήταν ώριμη για μια ανεξάρτητη σοσιαλιστική επανάσταση. Στην πραγματικότητα, στην περίοδο 1905-1917 με κατηγορούσαν ακούραστα για ουτοπισμό επειδή αναγνώριζα την πιθανότητα ότι το ρωσικό προλεταριάτο μπορούσε να έρθει στην εξουσία πριν από το προλεταριάτο της Δυτικής Ευρώπης. Ο Κάμενεφ και ο Ρίκοφ κατηγορήσαν τον Λένιν για ουτοπισμό τον Απρίλη του 1917, και εξηγούσαν στον Λένιν με απλά λόγια ότι η σοσιαλιστική επανάσταση πρέπει πρώτα να επιτευχθεί στη Βρετανία και στις άλλες προηγμένες χώρες προτού μπορέσει να έρθει στη Ρωσία. Την ίδια άποψη υπερασπιζόταν και ο Στάλιν μέχρι τις

4 του Απρίλη 1917. Μόνο σιγά σιγά και με δυσκολία υιοθέτησε τη φόρμουλα του Λένιν για τη δικτατορία του προλεταριάτου σε αντίθεση με τη δημοκρατική δικτατορία. Την άνοιξη του 1924, ο Στάλιν επαναλάμβανε ακόμα αυτό που είχαν πει άλλοι πριν από αυτόν: από μόνη της η Ρωσία δεν είναι ώριμη για το χτίσιμο της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Το φθινόπωρο του 1924, ο Στάλιν, στην πάλη του ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης, ανακάλυψε, για πρώτη φορά, τη δυνατότητα του χτισίματος ενός απομονωμένου σοσιαλισμού στη Ρωσία. Μόνο τότε, οι Κόκκινοι Προφασέροι μάζεψαν αποσπάσματα για τον Στάλιν που καταδίκάζαν τον Τρότσκι επειδή πίστευε το 1905 —πόσο τρομερό!— ότι η Ρωσία μπορούσε να φθάσει στο σοσιαλισμό μόνο με τη βοήθεια του προλεταριάτου της Δύσης.

Αν μπορούσε κανείς να πάρει την ιστορία της ιδεολογικής πάλης για μια περίοδο ενός τετάρτου του αιώνα, να την κόψει σε μικρά κομματάκια, να τα ανακατέψει σ' ένα γουδί, δύσκολα θα μπορούσε να βγει ένας σωρός από θεωρητικές και ιστορικές ανοησίες μεγαλύτερος από αυτόν που οι επίγονοι τρέφουν τους αναγνώστες και τους ακροατές τους.

Για να φωτίσει κανείς τη σχέση των προβλημάτων του χθες με το σήμερα, πρέπει να φέρει στη μνήμη, έστω και πολύ γενικά, το τι διέπραξε στην Κίνα η ηγεσία της Κόμιντεν, δηλαδή ο Στάλιν και ο Μπουχάριν.

Με το πρόσχημα ότι η Κίνα αντιμετώπιζε μια εθνικοαπελευθερωτική επανάσταση, ο ηγετικός ρόλος παραχωρήθηκε, το 1924, στην κινέζικη μπουρζουαζία. Το κόμμα της εθνικής μπουρζουαζίας, το Κουόμινταγκ, αναγνωρίστηκε, επίσημα, σαν το ηγετικό κόμμα. Ακόμα και οι ρώσοι μενσεβίκοι δεν έφτασαν μέχρι εκεί το 1905 σε σχέση με τους καντέτους (το κόμμα της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας).

Αλλά η ηγεσία της Κόμιντεν δεν σταμάτησε εδώ. Ανάγκασε το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας να μπει στο Κουόμινταγκ και να υποταχθεί

στην πειθαρχία του. Με ειδικά τηλεγραφήματα του Στάλιν, οι Κινέζοι Κομμουνιστές εξωθούνταν να χαλιναγωγήσουν το αγροτικό κίνημα. Είχε απαγορευτεί στους εργάτες και τους αγρότες που εξεγείρονταν, να σχηματίσουν τα δικά τους σοβιέτ, για να μην αποξενωθούν από τον Τσιαγκ Κάι-σεκ, τον οποίο ο Στάλιν υπερασπιζόταν ενάντια στους Αντιπολιτευόμενους σαν «αξιόπιστο σύμμαχο» σε μια κομματική συγκέντρωση στη Μόσχα στις αρχές του Απριλίου 1927, δηλαδή, λίγες μέρες πριν από το αντεπαναστατικό πραξικόπημα της Σαγκάης.

Η επίσημη υποταγή του Κομμουνιστικού Κόμματος στην αστική ηγεσία, και η επίσημη απαγόρευση του σχηματισμού σοβιέτ (ο Στάλιν και ο Μπουχάριν δίδασκαν ότι το Κουόμινταγκ «έπαιρνε τη θέση» των σοβιέτ), ήταν μια προδοσία του Μαρξισμού πιο αισχρή και πιο κατάφωρη από όλες τις πράξεις των μενσεβίκων στα χρόνια 1905-1917.

Μετά το πραξικόπημα του Τσιαγκ Κάι-σεκ, τον Απριλίου του 1927, μια Αριστερή Πτέρυγα, κάτω από την ηγεσία του Βαγκ Τσιγκ-βέι, αποσχίστηκε προσωρινά από το Κουόμινταγκ. Αμέσως ο Βαγκ Τσιγκ-βέι χαιρετίστηκε από την «Πράβντα» σαν αξιόπιστος σύμμαχος. Στην ουσία, ο Βαγκ Τσιγκ-βέι είχε με τον Τσιαγκ Κάι-σεκ την ίδια σχέση που είχε ο Κερένσκι με τον Μιλιουκόφ, με τη διαφορά ότι στην Κίνα ο Μιλιουκόφ και ο Κορνίλοφ ήταν ενωμένοι στο πρόσωπο του Τσιαγκ Κάι-σεκ.

Μετά τον Απριλίου του 1927, το κινέζικο Κόμμα διατάχθηκε να μπει στο «Αριστερό» Κουόμινταγκ και να υποταχτεί στην πειθαρχία του κινέζου Κερένσκι αντί να ετοιμάζεται ανοιχτά για πόλεμο εναντίά του. Ο «αξιόπιστος» Βαγκ Τσιγκ-βέι σύντριψε το Κομμουνιστικό Κόμμα και, μαζί μ' αυτό, το κίνημα των εργατών και των αγροτών, όχι λιγότερο κτηνώδιστα απ' ό,τι ο Τσιαγκ Κάι-σεκ, τον οποίο ο Στάλιν είχε ανακηρύξει αξιόπιστο σύμμαχό του.

Αν και οι μενσεβίκοι υποστήριξαν τον Μιλιουκόφ το 1905 και μετά, παρόλα αυτά δεν μπήκαν στο φιλελεύθερο κόμμα. Αν και οι μενσεβίκοι

προχωρούσαν χέρι με χέρι με τον Κερένσκι το 1917, διατηρούσαν ακόμα τη δική τους οργάνωση. Η πολιτική του Στάλιν, στην Κίνα ήταν μια δόλια καρικατούρα ακόμα και του μενσεβικισμού. Να με τι έμοιαζε το πρώτο και το πιο σπουδαίο κεφάλαιο.

Ύστερα από τους αναπόφευκτους καρπούς του —πλήρης παρακμή του κινήματος των εργατών και χωρικών, απώλεια του ηθικού και διάσπαση του Κομμουνιστικού Κόμματος— η ηγεσία της Κόμιντερν έδωσε την εντολή: «Στροφή έπ' αριστερά!» και απαίτησε την άμεση μετάβαση στην ένοπλη εξέγερση των εργατών και των χωρικών. Μέχρι χθες, το νεαρό, συντριμμένο και ακρωτηριασμένο Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν ακόμα ο πέμπτος τροχός της άμαξας του Τσιαγκ Κάι-σεκ και του Βαγκ Τσιγκ-βέι και συνεπώς έλλειπε και η παραμικρή ανεξάρτητη πολιτική εμπειρία. Και τώρα ξαφνικά αυτό το Κόμμα έπαιρνε την εντολή να οδηγήσει τους εργάτες και τους αγρότες —τους οποίους η Κόμιντερν είχε κρατήσει μέχρι χθες κάτω από τη σημαία του Κουόμινταγκ— σε ένοπλη εξέγερση ενάντια στο ίδιο το Κουόμινταγκ, που στο μεταξύ βρήκε τον καιρό να συγκεντρώσει την εξουσία και το στρατό στα χέρια του. Σε διάστημα 24 ωρών κατασκευάστηκε στην Καντόνα ένα πλασματικό σοβιέτ. Μια ένοπλη εξέγερση, που είχε από τα πριν κανονιστεί να συμπέσει με το άνοιγμα του Δεκάτου Πέμπτου Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, έκφρασε ταυτόχρονα τον ηρωισμό των πρωτοπόρων κινέζων εργατών και την εγκληματικότητα των ηγετών της Κόμιντερν. Μικρότεροι τυχοδιωκτισμοί έγιναν πριν και μετά από την εξέγερση της Καντόνας. Αυτό ήταν το δεύτερο κεφάλαιο της κινέζικης στρατηγικής της Κόμιντερν. Μπορεί να χαρακτηριστεί σαν η πιο δόλια καρικατούρα του Μπολσεβικισμού.

Το φιλελεύθερο-οπορτουνιστικό και το τυχοδιωχτικό κεφάλαιο κατάφεραν ένα χτύπημα στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας από το οποίο, ακόμα και με μια σωστή πολιτική, δεν μπορεί να αναλάβει

παρά μόνο ύστερα από αρκετά χρόνια.

Το Έκτο Συνέδριο της Κόμιντερν έκανε τον ισολογισμό ολόκληρου αυτού του έργου. Το επιδοκίμασε ανεπιφύλακτα. Αυτό δεν είναι εκπληκτικό, αφού το Συνέδριο συγκλήθηκε γι' αυτόν το σκοπό. Για το μέλλον, το Συνέδριο προώθησε το σύνθημα της «δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς». Σε τι θα διέφερε αυτή η δικτατορία από τη δικτατορία του Δεξιού ή Αριστερού Κουόμινταγκ, από τη μια, και τη δικτατορία του προλεταριάτου, από την άλλη — αυτό δεν εξηγήθηκε στους κινέζους κομμουνιστές. Ούτε είναι δυνατόν να εξηγηθεί.

Προβάλλοντας το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας, το Έκτο Συνέδριο καταδίκασε ταυτόχρονα τα δημοκρατικά συνθήματα σαν ανεπίτρεπτα (συνταχτική συνέλευση, καθολική ψηφοφορία, ελευθερία του λόγου και του Τύπου, κλπ.) και έτσι απόπλισε εντελώς το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας μπροστά στη δικτατορία της στρατιωτικής ολιγαρχίας. Για πολλά χρόνια, οι ρώσοι μπολσεβίκοι κινητοποιούσαν τους εργάτες και τους αγρότες με δημοκρατικά συνθήματα. Τα δημοκρατικά συνθήματα έπαιξαν μεγάλο ρόλο το 1917. Μόνο αφού πραγματοποιήθηκε η σοβιετική εξουσία και συγκρούστηκε πολιτικά, αδιάλλακτα και μπροστά σε όλο το λαό, με τη Συνταχτική Συνέλευση, το Κόμμα μας διάλυσε τους θεσμούς και εξάλειψε τα συνθήματα της τυπικής, δηλαδή, της αστικής δημοκρατίας, προς όφελος της πραγματικής σοβιετικής δημοκρατίας, δηλαδή, της προλεταριακής δημοκρατίας.

Το Έκτο Συνέδριο της Κόμιντερν, κάτω από την ηγεσία των Στάλιν και Μπουχάριν, τα αναποδογύρισε όλα αυτά. Ενώ, από τη μια, πρόβαλε το σύνθημα της «δημοκρατικής» και όχι της «προλεταριακής» δικτατορίας για το Κόμμα, ταυτόχρονα του απαγόρευε να χρησιμοποιεί δημοκρατικά συνθήματα για να προετοιμάσει αυτή τη δικτατορία. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας όχι μόνο αποπλίστηκε, αλλά

και απογυμνώθηκε τελείως. Τελικά, του επέτρεψαν για παρηγοριά να χρησιμοποιεί, στην περίοδο της απεριόριστης κυριαρχίας της αντεπανάστασης, το σύνθημα των σοβιέτ, που είχε απαγορευτεί σ' ολόκληρη την περίοδο της ανόδου της επανάστασης. Ένας πολύ δημοφιλής ήρωας της ρωσικής λαογραφίας, τραγουδάει στις κηδείες τραγούδια του γάμου και στους γάμους ψέλνει νεκρώσιμες ακολουθίες. Και στις δύο περιπτώσεις τις τρώει δικαιολογημένα. Κι αν επρόκειτο μόνο για ξύλο στους εμπνευστές της στρατηγικής της διορισμένης ηγεσίας της Κόμιντερν, ίσως να μπορούσε κανείς να συμβιβαστεί μ' αυτό. Αλλά διακυβεύονται πολύ μεγαλύτερα ζητήματα. Εδώ πρόκειται για τη μοίρα του προλεταριάτου. Η τακτική της Κόμιντερν αποτέλεσε ένα ασυνείδητο, αλλά, για έναν λόγο παραπάνω, καλά οργανωμένο σαμποτάζ της Κινέζικης Επανάστασης. Αυτό το σαμποτάζ εκτελέστηκε με σίγουρη επιτυχία, γιατί η δεξιά μενσεβίκικη πολιτική του 1924-27 ντύθηκε από την Κόμιντερν με όλο το κύρος του Μπολσεβικισμού, και ταυτόχρονα προφυλασσόταν, με τη βοήθεια της σοβιετικής εξουσίας, με την πανίσχυρη καταπιεστική μηχανή της, από την κριτική της Αριστερής Αντιπολίτευσης.

Σαν αποτέλεσμα, είδαμε να εκτελείται ένα ολοκληρωμένο πείραμα της σταλινικής στρατηγικής, που από την αρχή μέχρι το τέλος βρισκόταν κάτω από το λάβαρο της πάλης ενάντια στη διαρκή επανάσταση. Ήταν, επομένως, τελείως φυσικό, ο κύριος σταλινικός θεωρητικός της υποταγής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας στο εθνικο-αστικό Κούμινταγκ να είναι ο Μαρτίνοφ. Ο ίδιος αυτός Μαρτίνοφ υπήρξε ο κύριος μενσεβίκος επικριτής της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης από το 1905 μέχρι το 1923 — τη χρονιά που άρχισε να εκπληρώνει την ιστορική του αποστολή μέσα από τις γραμμές του μπολσεβικισμού.

Τα ουσιαστικά γεγονότα σ' ότι αφορά την προέλευση αυτής της εργασίας αναφέρονται στο πρώτο κεφάλαιο. Στην Άλμα-Άτα, χωρίς

βιασύνη προετοίμαζα μια θεωρητική πολεμική ενάντια στους επιγόνους. Η θεωρία της διαρκούς επρόκειτο να καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος αυτού του βιβλίου. Ενώ δούλευα, έλαβα ένα χειρόγραφο του Ράντεκ που ήταν αφιερωμένο στην αντιπαράθεση της διαρκούς επανάστασης στη στρατηγική γραμμή του Λένιν. Ο Ράντεκ χρειάστηκε να κάνει την απροσδόκητη, ως την πούμε έτσι, αυτή επίθεση γιατί και ο ίδιος ήταν βουτηγμένος μέχρι τα αυτιά στην κινέζικη πολιτική του Στάλιν: ο Ράντεκ (μαζί με τον Ζινόβιεφ) υπερασπίστηκαν την υποταγή του Κομμουνιστικού Κόμματος στο Κουόμινταγκ όχι μόνο πριν από το πραξικόπημα του Τσιαγκ Κάι-σεκ αλλά ακόμα και μετά.

Για να προσφέρει μια βάση στην υποδούλωση του προλεταριάτου στην μπουρζουαζία, ο Ράντεκ φυσικά παράθεσε την αναγκαιότητα μιας συμμαχίας με την αγροτιά και τη δική του «υποτίμηση» αυτής της αναγκαιότητας. Μετά τον Στάλιν, υπερασπίστηκε κι αυτός τη μενσεβίικη πολιτική με μπολσεβίικη φρασεολογία. Με τη φόρμουλα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς ο Ράντεκ, ακολουθώντας τον Στάλιν, κάλυψε γι' άλλη μια φορά, το γεγονός ότι το κινεζικό προλεταριάτο είχε οδηγηθεί μακριά από την ανεξάρτητη πάλη για εξουσία επικεφαλής των αγροτικών μαζών. Όταν αποκάλυψα την ιδεολογική αυτή μασκαράτα, δημιουργήθηκε στον Ράντεκ η επείγουσα ανάγκη να αποδείξει ότι η πάλη μου ενάντια στον οπορτουνισμό που μεταμφιεζόταν με αποσπάσματα από τον Λένιν, προερχόταν, στην πραγματικότητα, από την αντίφαση ανάμεσα στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και τον Λενινισμό. Ο Ράντεκ, μιλώντας σαν δικηγόρος που υπερασπίζεται τις δικές του αμαρτίες, μετέτρεψε το λόγο του σε ένα κατηγορητήριο εισαγγελέα ενάντια στη διαρκή επανάσταση. Αυτό δεν του χρειαζόταν παρά μόνο σαν γέφυρα για την συνθηκολόγηση. Είχα ένα λόγο παραπάνω να το υποψιάζομαι αυτό, αφού ο Ράντεκ, πριν από χρόνια, σχεδίαζε να γράψει μια μπροσούρα για την υπεράσπιση της διαρκούς επανάστασης. Όμως,

δεν βιάστηκα να ξεγράψω τον Ράντεκ. Προσπάθησα να απαντήσω στο άρθρο του ειλικρινά και κατηγορηματικά χωρίς ταυτόχρονα να του κόβω το δρόμο για μια υποχώρηση. Δημοσίευσα την απάντησή μου στον Ράντεκ όπως ακριβώς γράφτηκε, περιορίζοντας τον εαυτό μου σε λίγες επεξηγηματικές σημειώσεις και διορθώσεις του στυλ.

Το άρθρο του Ράντεκ δεν δημοσιεύτηκε στον Τύπο, και πιστεύω ότι δεν θα δημοσιευτεί γιατί με τη μορφή που γράφτηκε στα 1928 δεν μπορούσε να περάσει από το κόσκινο της σταλινικής λογοκρισίας. Ακόμα και για τον ίδιο τον Ράντεκ αυτό το άρθρο θα ήταν τελείως μοιραίο σήμερα, γιατί θα έδινε μια καθαρή εικόνα της ιδεολογικής του εξέλιξης, που πολύ έντονα θυμίζει την «εξέλιξη» ενός ανθρώπου που πέφτει από ένα παράθυρο του έκτου ορόφου.

Η προέλευση αυτής της εργασίας, εξηγεί ικανοποιητικά γιατί ο Ράντεκ κατέχει σ' αυτήν περισσότερο χώρο από ότι ίσως δικαιούται. Ο Ράντεκ δεν επινόησε ούτε ένα νέο επιχείρημα ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Παρουσιάστηκε μόνο σαν ένας επίγονος των επιγόνων. Γι' αυτό, συνιστάται στον αναγνώστη να δει στον Ράντεκ όχι απλά τον Ράντεκ, αλλά τον αντιπρόσωπο μιας ορισμένης εταιρίας από την οποία αγόρασε την ιδιότητα του μέλους με τίμημα την απάρνηση του Μαρξισμού. Αν ο Ράντεκ, προσωπικά νομίζει ότι του πέφτουν πολλά στο μερίδιό του, τότε ας τα στείλει κατά την κρίση του στις σωστές διευθύνσεις. Αυτό είναι: ιδιωτική υπόθεση της εταιρίας. Εγώ, από τη μεριά μου, δεν έχω αντιρρήσεις.

Διάφορες ομάδες του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος ήλθαν στην ηγεσία ή πάλευαν γι' αυτήν προβάλλοντας τα ηγετικά τους προσόντα μέσα από κριτικές ασκήσεις ενάντια στη διαρκή επανάσταση. Αλλά ολόκληρη αυτή η φιλολογία, που προέρχεται από τους Μάσλοβ, Ταλχάιμερ και τους ρέστους, βρίσκεται σε τόσο θλιβερό επίπεδο που δεν δίνει ούτε το πρόσχημα για μια κριτική απάντηση. Ο Τέλμαν, ο Ρέμελε και άλλοι διορισμένοι ηγέτες, έχουν υποβιβάσει αυτό το

ζήτημα ένα ακόμα σκαλοπάτι. Όλοι αυτοί οι επικριτές πέτυχαν απλά να δείξουν ότι είναι ανίκανοι να φθάσουν έστω και στο κατώφλι του ζητήματος. Γι' αυτό το λόγο, τους αφήνω —πέρα από το κατώφλι. Οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται για τις θεωρητικές κριτικές των Μάσλοβ, Ταλχάιμερ και των ρέστων, μπορεί, μετά από το διάβασμα αυτού του βιβλίου, να στραφεί στα γραφτά τους για να πεισθεί για την άγνοια και την ανεντιμότητα αυτών των συγγραφέων. Αυτό θα είναι, ας πούμε, ένα παρα-προϊόν του έργου που προσφέρω στον αναγνώστη.

Πρίγκιπος, 30 του Νοέμβρη 1929
ΛΕΟΝ ΤΡΟΤΣΚΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τη στιγμή που αυτό το βιβλίο εκδίδεται στα γερμανικά, το σκεπτόμενο τμήμα της παγκόσμιας εργατικής τάξης και, με μια έννοια, το σύνολο της «πολιτισμένης» ανθρωπότητας, έχουν στραμμένα τα μάτια τους με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην οικονομική στροφή που γίνεται τώρα στο έδαφος της παλιάς αυτοκρατορίας των τσάρων και στις επιπτώσεις που θα έχει. Το πρόβλημα της κολεχτιβοποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων φαίνεται να τραβάει ιδιαίτερα την προσοχή και να γεννάει το πιο ζωντανό ενδιαφέρον. Αυτό δεν είναι εκπληκτικό, αν υπολογίσει κανείς ότι, σ' αυτόν το τομέα, η ρήξη με το παρελθόν αποκτάει έναν ιδιαίτερο ριζικό χαρακτήρα. Αλλά μια ακριβής εκτίμηση της κολεχτιβοποίησης είναι αδιανόητη χωρίς μια γενική αντίληψη της σοσιαλιστικής επανάστασης. Αυτό μας αποδεικνύει για άλλη μια φορά, και σ' ένα πολύ ανώτερο επίπεδο, ότι στο πεδίο της μαρξιστικής θεωρίας δεν υπάρχει τίποτε που να μην έχει σχέση με την πρακτική δραστηριότητα. Αν τραβήξει κανείς μέχρι το τέλος τις πιο απομακρυσμένες και φαινομενικά τις πιο «αφηρημένες» διαφωνίες, φτάνει πάντα στις πρακτικές εκδηλώσεις τους, και η πράξη δεν επιτρέπει να γίνει ούτε ένα θεωρητικό λάθος ατιμώρητα.

Η κολεχτιβοποίηση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων αποτελεί, βέβαια, ένα αναγκαίο και θεμελιακό τμήμα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας. Όμως, η έκταση και ο ρυθμός της κολεχτιβοποίησης δεν καθορίζονται αποκλειστικά από τη θέληση της κυβέρνησης, αλλά, σε τελευταία ανάλυση, από τους οικονομικούς παράγοντες: από το επίπεδο της εθνικής οικονομίας, από τις αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στη βιομηχανία και τη γεωργία και, κατά συνέπεια, από τους τεχνικούς πόρους της ίδιας της γεωργίας.

Η εκβιομηχάνιση είναι η κινητήρια δύναμη ολόκληρου του σύγχρονου πολιτισμού, και, απ' αυτό το γεγονός, γίνεται το μόνο

δυνατό θεμέλιο του σοσιαλισμού. Μέσα στις σημερινές συνθήκες της Σοβιετικής Ένωσης, εκβιομηχάνιση σημαίνει, πρώτα απ' όλα, ενίσχυση της βάσης του προλεταριάτου σαν κυρίαρχης τάξης. Ταυτόχρονα δημιουργεί τις υλικές και τεχνικές προϋποθέσεις για την κολεκτιβοποίηση της γεωργίας. Οι ρυθμοί των δύο αυτών προτσές είναι αλληλεξαρτημένοι. Η ανάπτυξή τους με τους πιο γρήγορους ρυθμούς ενδιαφέρει το προλεταριάτο, γιατί η οικοδομούμενη νέα κοινωνία εξασφαλίζεται έτσι ενάντια στους εξωτερικούς κινδύνους, και ταυτόχρονα δημιουργείται μια πηγή για να ανυψώνεται συστηματικά το επίπεδο ζωής των εργαζομένων μαζών.

Αλλά, οι ρυθμοί που μπορούν να επιτευχθούν περιορίζονται, από το γενικό υλικό και πολιτιστικό επίπεδο της χώρας, από τις σχέσεις των μαζών, που είναι ικανές να θυσιάζουν το σήμερα προς όφελος του αύριο μόνο μέχρι ένα ορισμένο σημείο. Οι όπτιμουμ ρυθμοί, δηλαδή οι καλύτεροι και οι πιο ευνοϊκοί ρυθμοί, είναι εκείνοι που όχι μόνο ευνοούν, σε μια δοσμένη στιγμή, την πιο γρήγορη ανάπτυξη της βιομηχανίας και της κολεκτιβοποίησης, αλλά και εξασφαλίζουν την αναγκαία σταθερότητα του κοινωνικού καθεστώτος, δηλαδή ενισχύουν πρώτα απ' όλα τη συμμαχία των εργατών και των αγροτών, και προετοιμάζουν έτσι τις δυνατότητες για μελλοντικές επιτυχίες.

Απ' αυτή την άποψη, έχει αποφασιστική σημασία το γενικό ιστορικό κριτήριο το οποίο χρησιμοποιεί η ηγεσία του Κόμματος και του κράτους για να κατευθύνει την οικονομική ανάπτυξη διαμέσου του σχεδιασμού. Εδώ είναι δυνατές δύο κυρίως κατευθύνσεις: α) η πορεία που οδηγεί προς την οικονομική ενίσχυση της δικτατορίας του προλεταριάτου σε μια μόνη χώρα, περιμένοντας τις προσεχείς νίκες της παγκόσμιας προλεταριακής επανάστασης (αυτή είναι η άποψη της Ρωσικής Αριστερής Αντιπολίτευσης) και β) η πορεία που οδηγεί στην οικοδόμηση μιας εθνικής και απομονωμένης σοσιαλιστικής κοινωνίας «στο πιο σύντομο χρονικό διάστημα» (αυτή είναι η επίσημη άποψη

σήμερα).

Αυτές είναι οι δύο εντελώς διαφορετικές, και, σε τελευταία ανάλυση, άμεσα αντίθετες αντιλήψεις για το σοσιαλισμό. Απ' αυτές απορρέουν δύο, βασικά, διαφορετικές γραμμές στρατηγικής και τακτικής.

Στα όρια αυτού του πρόλογου δεν μπορούμε να ασχοληθούμε λεπτομερειακά με το ζήτημα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Σ' αυτό το ζήτημα έχουμε αφιερώσει έναν αριθμό έργων μας, ιδιαίτερα την «Κριτική του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς». Εδώ θα περιοριστούμε στο να εκθέσουμε τα βασικά στοιχεία αυτού του ζητήματος. Ας υπενθυμίσουμε, πρώτα απ' όλα, ότι η θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Στάλιν το φθινόπωρο του 1924, σε πλήρη αντίθεση όχι μονάχα με όλες τις παραδόσεις του μαρξισμού και με τη σχολή του Λένιν, αλλά και με όλα εκείνα που ο ίδιος ο Στάλιν είχε γράψει την Άνοιξη του ίδιου χρόνου. Από την άποψη των αρχών, η εγκατάλειψη του μαρξισμού από τη σταλινική «σχολή» σ' ότι αφορά το ζήτημα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού, δεν είναι λιγότερο σημαντική και αποφασιστική απ' ό,τι ήταν, λόγου χάρη, το σπάσιμο των γερμανών σοσιαλδημοκρατικών από το μαρξισμό, σ' ό,τι αφορά το ζήτημα του πολέμου και του πατριωτισμού το Φθινόπωρο του 1914, δέκα ακριβώς χρόνια πριν από τη σταλινική στροφή. Αυτή η σύγκριση δεν είναι καθόλου τυχαία. Το «λάθος» του Στάλιν, όπως ακριβώς το «λάθος» της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, είναι ο εθνικός σοσιαλισμός.

Ο μαρξισμός παίρνει σαν αφετηρία του την παγκόσμια οικονομία υπολογισμένη όχι σαν ένα άθροισμα των εθνικών μερών της, αλλά ως μια δυναμική και ανεξάρτητη πραγματικότητα που έχει δημιουργηθεί από το διεθνή καταμερισμό της εργασίας και από την παγκόσμια αγορά, και που στην εποχή μας κυριαρχεί πέρα για πέρα στις εθνικές αγορές. Οι παραγωγικές δυνάμεις της καπιταλιστικής κοινωνίας

έχουν από καιρό τώρα ξεπεράσει τα εθνικά σύνορα. Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος (του 1914-1918) δεν ήταν παρά μια από τις εκδηλώσεις αυτού του γεγονότος. Από την άποψη της τεχνικής της παραγωγής, η σοσιαλιστική κοινωνία πρέπει να αντιπροσωπεύει ένα στάδιο υψηλότερο από τον καπιταλισμό. Το να σκοπεύεις να οικοδομήσεις μια εθνικά απομονωμένη σοσιαλιστική κοινωνία σημαίνει, παρόλες τις εφήμερες επιτυχίες, φρενάρισμα των παραγωγικών δυνάμεων ακόμα και σε σχέση με τον καπιταλισμό. Το να προσπαθείς να δημιουργήσεις μέσα στα εθνικά πλαίσια μια απομονωμένη αναλογία όλων των κλάδων της οικονομίας, χωρίς να λαμβάνεις υπόψη τις γεωγραφικές, ιστορικές και πολιτιστικές συνθήκες της ανάπτυξης της χώρας, που αποτελεί μέρος της παγκόσμιας ενότητας, αυτό είναι μια αντιδραστική ουτοπία. Αν, παρόλα αυτά, οι κήρυκες και οι οπαδοί αυτής της θεωρίας συμμετέχουν στη διεθνή επαναστατική πάλη (με επιτυχία ή χωρίς επιτυχία, αυτό είναι ένα άλλο ζήτημα), είναι γιατί, σαν αδιόρθωτοι εκλεκτικιστές, συνδυάζουν μ' έναν καθαρά μηχανιστικό τρόπο, έναν αφηρημένο διεθνισμό μ' ένα ουτοπικό και αντιδραστικό εθνικό σοσιαλισμό. Η έκφραση η πιο ολοκληρωμένη αυτού του εκλεκτικισμού, είναι το πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς που υιοθετήθηκε από το Έκτο Συνέδριό της.

Για να δείξουμε μ' έναν παραστατικό τρόπο ένα από τα κυριότερα θεωρητικά λάθη που βρίσκονται στη βάση της αντίληψης του εθνικού σοσιαλισμού, δεν έχουμε παρά να παραθέσουμε ένα απόσπασμα αφιερωμένη στα εσωτερικά προβλήματα του αμερικάνικου κομμουνισμού.¹

1. Ο Στάλιν έκανε αυτή την ομιλία στις 6 του Μάη 1929 και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στις αρχές του 1930 και μέσα σε τέτοιες συνθήκες που αποκτάει την αξία ενός πραγματικού «προγράμματος» —Λ.Τ. [Η ομιλία δημοσιεύτηκε στον «Κομμουνιστή» (ΕΠΑ), του Ιούνη 1930. Βλ. Γ.Ζ.Φόστερ, Ιστορία του Κ.Κ. ΕΠΑ, 1952, σελ. 273. Στα «Απαντα» του Στάλιν δεν υπάρχει αυτή η ομιλία].

«Θα ήταν λαθεμένο, λέει ο Στάλιν, επιχειρηματολογώντας ενάντια σε μια από τις αμερικάνικες φράξιες, να μη λάβουμε υπόψη τα ειδικά χαρακτηριστικά του αμερικάνικου καπιταλισμού. Το Κομμουνιστικό Κόμμα οφείλει να τα λαμβάνει υπόψη του στη δραστηριότητά του. Αλλά θα ήταν ακόμα πιο λαθεμένο να βασίζουμε τις δραστηριότητες του Κομμουνιστικού Κόμματος πάνω στα ειδικά αυτά χαρακτηριστικά, μια και το θεμέλιο της δραστηριότητας, στο οποίο πρέπει να στηρίζεται κάθε Κομμουνιστικό Κόμμα, κι εδώ περιλαμβάνεται και το Αμερικάνικο Κομμουνιστικό Κόμμα, πρέπει να είναι τα γενικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού, που είναι τα ίδια για όλες τις χώρες, και όχι τα ειδικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού σε κάθε δοσμένη χώρα. Είναι σ' αυτό ακριβώς που στηρίζεται ο διεθνισμός των Κομμουνιστικών Κομμάτων. Τα ειδικά χαρακτηριστικά δεν αποτελούν παρά ένα συμπλήρωμα στα γενικά χαρακτηριστικά». (Στάλιν: «Ο Μπολσεβίκος» Νο 1, 1930, σελ. 8, οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου —Λ.Τ.).

Οι γραμμές αυτές έχουν μια απόλυτη καθαρότητα. Θέλοντας να παρουσιάσει την οικονομική δικαίωση του διεθνισμού, ο Στάλιν δεν κάνει, στην πραγματικότητα, παρά να δικαιώνει τον εθνικό σοσιαλισμό. Δεν είναι αλήθεια ότι η παγκόσμια οικονομία είναι απλά ένα άθροισμα των εθνικών μερών ενός και του ίδιου τύπου. Δεν είναι αλήθεια ότι τα ειδικά χαρακτηριστικά δεν είναι «παρά ένα συμπλήρωμα στα γενικά χαρακτηριστικά», ένα είδος κρεατοελιάς στο πρόσωπο. Στην πραγματικότητα, οι εθνικές ιδιομορφίες αντιπροσωπεύουν έναν πρωτότυπο συνδυασμό των βασικών χαρακτηριστικών του παγκόσμιου προτσές. Ο πρωτότυπος αυτός συνδυασμός μπορεί να είναι αποφασιστικής σημασίας για την επαναστατική στρατηγική για ένα διάστημα πολλών χρόνων. Φτάνει να υπενθυμίσουμε ότι το προλεταριάτο μιας καθυστερημένης χώρας κατάκτησε την εξουσία πολύ πριν από το προλεταριάτο των προχωρημένων χωρών. Το

ιστορικό αυτό μάθημα και μόνο αποδείχνει ότι, αντίθετα με τις διαβεβαιώσεις του Στάλιν, θα ήταν απόλυτα λαθεμένο να στηρίξουμε τη δραστηριότητα των Κομμουνιστικών Κομμάτων σ' ορισμένα «γενικά χαρακτηριστικά», δηλαδή, σ' ένα αφηρημένο τύπο εθνικού καπιταλισμού. Είναι πέρα για πέρα λάθος ο ισχυρισμός ότι ο «διεθνισμός των Κομμουνιστικών Κομμάτων στηρίζεται πάνω σ' αυτό». Στην πραγματικότητα, στηρίζεται στη χρεοκοπία του εθνικού κράτους που έχει από καιρό ξεζήσει και που φρενάρει την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Ο εθνικός καπιταλισμός δεν μπορεί να κατανοηθεί και ακόμα λιγότερο να ανοικοδομηθεί, παρά μόνο σαν ένα μέρος της παγκόσμιας οικονομίας.

Οι οικονομικές ιδιομορφίες των διαφόρων χωρών δεν έχουν μια υποδιαίστερη σπουδαιότητα. Είναι αρκετό να συγκρίνουμε την Αγγλία με την Ινδία, τις Ενωμένες Πολιτείες με τη Βραζιλία. Αλλά τα ειδικά χαρακτηριστικά της εθνικής οικονομίας, όσο σημαντικά κι αν είναι, μπαίνουν σαν συστατικά μέρη και σ' ένα ολόενα και μεγαλύτερο βαθμό στην πιο υψηλή πραγματικότητα που λέγεται παγκόσμια οικονομία, και πάνω στην οποία και μόνο, σε τελευταία ανάλυση, στηρίζεται ο διεθνισμός των Κομμουνιστικών Κομμάτων.

Ο σταλινικός χαρακτηρισμός της εθνικής ιδιομορφίας σαν απλό «συμπλήρωμα» στο γενικό τύπο, βρίσκεται σε κραυγαλέα, αλλά όχι τυχαία αντίθεση με τον τρόπο κατανόησης (ή καλύτερα της μη κατανόησης) από τον Στάλιν του νόμου της ανισόμερης ανάπτυξης του καπιταλισμού. Αυτός ο νόμος, όπως είναι πολύ γνωστό έχει ανακηρυχθεί από τον Στάλιν σαν ο πιο θεμελιώδης, ο πιο σημαντικός και ο πιο καθολικός νόμος. Με τη βοήθεια του νόμου της ανισόμερης ανάπτυξης, που τον μεταμόρφωσε σε μια άδεια αφαίρεση, ο Στάλιν δοκιμάζει να λύσει όλα τα μυστήρια της ύπαρξης. Αλλά, το εκπληκτικό είναι ότι δεν αντιλαμβάνεται πως η εθνική ιδιομορφία δεν είναι παρά το πιο γενικό προϊόν της ανισόμερης ιστορικής ανάπτυξης, το συνοπτικό

της αποτέλεσμα, ας πούμε. Είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε σωστά αυτή την ανισομέρεια, να την δούμε σ' όλη της την έκταση, κι επίσης να την επεκτείνουμε στο προκαπιταλιστικό παρελθόν. Η περισσότερο ή λιγότερο γοργή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, το άπλωμα, ή αντίθετα, το στένεμα που χαρακτηρίζουν ολόκληρες ιστορικές εποχές, (όπως, λόγου χάρη, τον Μεσαίωνα, το σύστημα των συντεχνιών, τον φωτισμένο απολυταρχισμό, τον κοινοβουλευτισμό), η ανισομέρεια στην ανάπτυξη των διαφόρων κλάδων της οικονομίας, των διαφόρων τάξεων, των διαφόρων κοινωνικών θεσμών, των ποικίλων στοιχείων της κουλτούρας —όλα αυτά απαρτίζουν τη βάση των εθνικών «ιδιομορφιών». Η ιδιαιτερότητα ενός εθνικού κοινωνικού τύπου δεν είναι παρά η απο-κρυστάλλωση των ανισομερειών του σχηματισμού του.

Η Επανάσταση του Οκτώβρη είναι η πιο μεγαλειώδης απ' όλες τις εκδηλώσεις της ανισομέρειας του ιστορικού προτσές. Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης είχε κάνει την πρόγνωση της Οκτωβριανής Επανάστασης. Από αυτήν την επιβεβαίωση η θεωρία αυτή στηρίχτηκε πάνω στο νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης, όχι στην αφηρημένη μορφή του, αλλά στην υλική του αποκρυστάλλωση, στην κοινωνική και πολιτική ιδιαιτερότητα της Ρωσίας.

Ο Στάλιν κατάφυγε στο νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης όχι για να προβλέψει την κατάλληλη στιγμή την κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο μιας καθυστερημένης χώρας, αλλά για να φορτώσει κατόπιν εορτής, στα 1924, στο ήδη νικηφόρο προλεταριάτο, το καθήκον της οικοδόμησης μιας εθνικής σοσιαλιστικής κοινωνίας. Αλλά είναι ακριβώς εδώ που ο νόμος της ανισόμερης ανάπτυξης είναι ανεφάρμοστος, γιατί δεν αντικαθιστά ούτε αναιρεί τους νόμους της παγκόσμιας οικονομίας. Αντίθετα, υποτάσσεται σ' αυτούς.

Μεταβάλλοντας σε φετίχ το νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης, ο Στάλιν, τον παρουσιάζει σαν μια επαρκή βάση για τον εθνικό

σοσιαλισμό, όχι σαν ένα τύπο κοινό για όλες τις χώρες, αλλά σαν εξαιρετικό μεσσιανικό, καθαρά ρωσικό.

Σύμφωνα με τον Στάλιν, είναι δυνατό να οικοδομηθεί μια αυτόνομη σοσιαλιστική κοινωνία μόνο στη Ρωσία. Με αυτή τη διαβεβαίωση τοποθετεί τις εθνικές ιδιομορφίες της Ρωσίας όχι μόνο πάνω από τα «γενικά χαρακτηριστικά» κάθε καπιταλιστικού έθνους, αλλά και πάνω από την παγκόσμια οικονομία σαν όλο. Εδώ αρχίζει η μοιραία αντίφαση ολόκληρης της αντίληψής του. Η ιδιαιτερότητα της ΕΣΣΔ, λέει, έχει έναν τέτοιο δυναμισμό, που της επιτρέπει να οικοδομήσει το σοσιαλισμό μέσα στα σύνορά της, ανεξάρτητα απ' αυτό που συμβαίνει στην υπόλοιπη ανθρωπότητα. Όσο για την ιδιαιτερότητα των άλλων χωρών που έχουν αποστερηθεί από την μεσσιανική σφραγίδα, αυτή δεν είναι παρά ένα «συμπλήρωμα» στα γενικά χαρακτηριστικά, μια κρεατοελιά στο πρόσωπο. «Θα ήταν λάθος, μας διδάσκει ο Στάλιν, να στηρίξουμε τη δραστηριότητα των Κομμουνιστικών Κομμάτων στα ειδικά αυτά χαρακτηριστικά». Αυτό το ηθικό δίδαγμα ισχύει για το Αμερικανικό Κ.Κ., το Αγγλικό, το Νοτιοαφρικανικό, για το Σερβικό Κόμμα, αλλά όχι για το Ρωσικό Κόμμα του οποίου η δραστηριότητα βασίζεται όχι πάνω στα «γενικά χαρακτηριστικά», αλλά αντίθετα πάνω στις «ιδιομορφίες». Από εδώ απορρέει η ολοκληρωτικά δυστική στρατηγική της Κομμουνιστικής Διεθνούς: τη στιγμή που η ΕΣΣΔ προχωρεί στην «εξάλειψη των τάξεων» και στην οικοδόμηση του σοσιαλισμού, το προλεταριάτο όλων των άλλων χωρών υποχρεώνεται σε μια ταυτόχρονη δράση που την ρυθμίζουν σύμφωνα με το ημερολόγιο (1η του Αυγούστου, 6η του Μάρτη κλπ.), αγνοώντας εντελώς τις υπάρχουσες εθνικές συνθήκες. Ο μεσσιανικός εθνικισμός συμπληρώνεται μ' έναν γραφειοκρατικά αφηρημένο διεθνισμό. Αυτός ο δυϊσμός διαπερνά όλο το πρόγραμμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς και του αφαιρεί κάθε αξία από την άποψη των αρχών.

Αν εξετάσει κανείς τη Μεγάλη Βρετανία και την Ινδία σαν δύο

άκρα αντίθετες ποικιλίες του καπιταλιστικού τύπου, τότε είναι υποχρεωμένοι να πει πως ο διεθνισμός του αγγλικού και του ινδικού προλεταριάτου δεν στηρίζεται καθόλου πάνω στην ταυτότητα των συνθηκών, των καθηκόντων και των μεθόδων, αλλά στην αδιαίρετη αλληλεξάρτησή τους. Οι επιτυχίες του απελευθερωτικού κινήματος στην Ινδία προϋποθέτουν το επαναστατικό κίνημα στην Αγγλία και αντίστροφα. Μια ανεξάρτητη σοσιαλιστική κοινωνία δεν μπορεί να οικοδομηθεί ούτε στην Ινδία ούτε στην Αγγλία. Και οι δύο χώρες θα πρέπει να αποτελέσουν μέρη ενός υψηλού όλου. Είναι σ' αυτό, και μόνο σ' αυτό, που στηρίζονται τα αδιάσειστα θεμέλια του μαρξιστικού διεθνισμού.

Τελευταία, στις 8 του Μάρτη 1930, η «Πράβντα» έκθεσε για άλλη μια φορά την κακότυχη θεωρία του Στάλιν, με την έννοια ότι «ο σοσιαλισμός σαν κοινωνικό-οικονομικός σχηματισμός», δηλαδή σαν ένα καθορισμένο σύστημα σχέσεων παραγωγής, μπορεί να πραγματοποιηθεί πλήρως «μέσα στα εθνικά όρια της ΕΣΣΔ». Κάτι άλλο, πάλι, είναι «η τελική νίκη του σοσιαλισμού», με την έννοια μιας εγγύησης ενάντια στην επέμβαση της καπιταλιστικής περικύκλωσης — μια τέτοια τελική νίκη του σοσιαλισμού «απαιτεί πραγματικά το θρίαμβο της προλεταριακής επανάστασης σε πολλές προχωρημένες χώρες». Σε ποιο αβυσσαλέο βάθος θα έπρεπε να έχει πέσει η θεωρητική σκέψη για να μπορεί κανείς, μ' ένα ύφος σοφού, να μιλάει με έναν τόσο άθλιο σχολαστικισμό στο κεντρικό όργανο του κόμματος του Λένιν! Αν δεχόταν κανείς για μια στιγμή τη δυνατότητα της πραγματοποίησης του σοσιαλισμού σαν ολοκληρωμένου κοινωνικού συστήματος μέσα στα απομονωμένα πλαίσια της ΕΣΣΔ, τότε αυτή είναι η «τελική νίκη», γιατί, ύστερα απ' αυτό, δεν θα μπορούσε κανείς να μιλάει πια για επέμβαση. Ο σοσιαλισμός προϋποθέτει μια υψηλή τεχνική, μια υψηλή κουλτούρα και μια υψηλή αλληλεγγύη του πληθυσμού. Τη στιγμή της ολοκλήρωσης της οικοδόμησης του σοσιαλισμού, η ΕΣΣΔ,

θα αριθμεί πιθανόν 200 ή 250 εκατομμύρια κατοίκους: μέσα σ' αυτές τις συνθήκες πως θα μπορούσε κανείς να μιλήσει για μια επέμβαση; Ποια καπιταλιστική χώρα, ή ποιος συνασπισμός χωρών θα τολμούσε να σκεφτεί να διακινδυνεύσει μια επέμβαση σ' αυτή την κατάσταση; Η μόνη κατανοητή επέμβαση θα ήταν εκείνη που θα μπορούσε να γίνει από τη μεριά της ΕΣΣΔ. Θα χρειαζόταν όμως; Αυτό είναι ελάχιστα πιθανό. Το παράδειγμα μιας καθυστερημένης χώρας που στην πορεία διαφόρων Πεντάχρονων Σχεδίων, ήταν ικανή να οικοδομήσει μια ισχυρή σοσιαλιστική κοινωνία με τις δικές της δυνάμεις, θα έδινε τη χαριστική βολή στον παγκόσμιο καπιταλισμό και θα περιόριζε στο μίνιμουμ, σχεδόν στο μηδέν, το κόστος της παγκόσμιας προλεταριακής επανάστασης. Να γιατί ολόκληρη η αντίληψη του Στάλιν οδηγεί, πραγματικά, στο λικβιντάρισμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, και πραγματικά, ποιά θα μπορούσε να είναι η ιστορική της σημασία, αν η τύχη του σοσιαλισμού αποφασιζόταν από την ανώτατη δυνατή αρχή —την Επιτροπή Κρατικού Σχεδιασμού της ΕΣΣΔ; Σε αυτή την περίπτωση, η Κομμουνιστική Διεθνής, το ίδιο όπως οι περιβόητοι «Σύλλογοι Φίλων της ΕΣΣΔ», δεν θα είχε άλλο λόγο ύπαρξης από το να προστατεύει την οικοδόμηση του σοσιαλισμού ενάντια σε μια επέμβαση, δηλαδή θα είχε ουσιαστικά περιοριστεί στο ρόλο μιας μεθοριακής περιπόλου.

Για να αποδείξει την ορθότητα της σταλινικής αντίληψης, το άρθρο που αναφέραμε χρησιμοποιεί οικονομικά επιχειρήματα που τώρα μόλις εφευρέθηκαν: «Ακριβώς τώρα, γράφει η «Πράβντα», που οι παραγωγικές σχέσεις σοσιαλιστικού τύπου ριζώνουν βαθύτερα, όχι μόνο στη βιομηχανία, αλλά και στη γεωργία, χάρη στα αναπτυσσόμενα σοβχόζ, χάρη στη γιγαντιαία ανάπτυξη, ποσοτική και ποιοτική, του κινήματος των κολχόζ και χάρη της εξάλειψη των κουλάκων σαν τάξης στη βάση της πλήρους κολεκτιβοποίησης, ακριβώς τώρα αυτό που φαίνεται καθαρότερα από όλα είναι η θλιβερή χρεοκοπία της

Τροτσκιστικής-Ζινοβιεφικής θεωρίας της ήττας που, στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο από “τη μενσεβικική άρνηση της νομιμότητας της Επανάστασης του Οκτώβρη” (Στάλιν)», («Πράβντα», 8 του Μάρτη 1930).

Οι γραμμές αυτές είναι πραγματικά αξιοσημείωτες, κι όχι μονάχα από τον πομπώδη τόνο τους, που κρύβει μια πλήρη σύγχιση στη σκέψη. Μαζί με τον Στάλιν, ο συγγραφέας του άρθρου της «Πράβντα» κατηγορεί την «τροτσκιστική αντίληψη» ότι «αρνείται τη νομιμότητα της Επανάστασης του Οκτώβρη». Αλλά ο συγγραφέας αυτού του έργου, στη βάση ακριβώς αυτής της αντίληψης, δηλαδή, της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, πρόβλεψε το αναπόφευκτο, της Επανάστασης του Οκτώβρη δεκατρία χρόνια πριν την έκρηξή της. Και ο Στάλιν; Ακόμα και μετά την Επανάσταση του Φλεβάρη, δηλαδή επτά ή οχτώ μήνες πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση μιλούσε σαν αγοραίος δημοκράτης επαναστάτης. Χρειάστηκε η άφιξη του Λένιν στην Πετρούπολη (3 του Απρίλη 1917) και η ανελέητη πάλη του ενάντια στους φαντασμένους «Παλιούς Μπολσεβίκους» που τόσο τους χλεύαζε αυτήν την εποχή, για να γλιστρήσει ο Στάλιν προσεκτικά και αθόρυβα από τις δημοκρατικές στις σοσιαλιστικές θέσεις. Όπως και νά 'χει, η εσωτερική αυτή «μετεξέλιξη» του Στάλιν που, άλλωστε, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, έγινε δώδεκα χρόνια από τότε που είχα αποδείξει τη «νομιμότητα» της κατάληψης της εξουσίας από την εργατική τάξη της Ρωσίας πριν από το αρχίνισμα της προλεταριακής επανάστασης στη Δύση.

Αλλά, διατυπώνοντας τη θεωρητική πρόβλεψη της Επανάστασης του Οκτώβρη, δεν πίστευα καθόλου ότι το ρωσικό προλεταριάτο κατακτώντας την κρατική εξουσία, θα έβγαζε την πρώην αυτοκρατορία των τσάρων από την τροχιά της παγκόσμιας οικονομίας. Εμείς οι μαρξιστές ξέρουμε το ρόλο και τη σημασία της κρατικής εξουσίας. Δεν είναι καθόλου μια παθητική αντανάκλαση των οικονομικών

προτσές, όπως την περιγράφουν οι σοσιαλδημοκράτες υπηρέτες του αστικού κράτους. Η εξουσία μπορεί να αποκτήσει μια τεράστια σπουδαιότητα, αντιδραστική η προοδευτική, ανάλογα με την τάξη που την ασκεί. Αλλά η κρατική εξουσία μένει, ωστόσο, ένα όργανο στον τομέα του εποικοδομήματος. Το πέρασμα της εξουσίας από τα χέρια του τσαρισμού και της μπουρζουαζίας στα χέρια του προλεταριάτου δεν καταργεί ούτε τους νόμους ούτε το προτσές της παγκόσμιας οικονομίας. Είναι αλήθεια, ότι για ένα διάστημα μετά την Επανάσταση του Οκτώβρη, οι οικονομικοί δεσμοί της Σοβιετικής Ένωσης με την παγκόσμια αγορά, αδυνάτισαν. Αλλά θα έκανε κανείς ένα τερατώδες λάθος αν δοκίμαζε να γενικεύσει αυτό το φαινόμενο που δεν ήταν παρά ένα σύντομο στάδιο της διαλεκτικής εξέλιξης. Ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας και ο υπερεθνικός χαρακτήρας των σύγχρονων παραγωγικών δυνάμεων όχι μόνο διατηρούν, αλλά και θα διπλασιάσουν και θα δεκαπλασιάσουν τη σπουδαιότητά τους για τη Σοβιετική Ένωση σε αναλογία με το βαθμό της σοβιετικής οικονομικής ανόδου.

Κάθε καθυστερημένη χώρα, ενσωματωμένη στον καπιταλισμό, περνούσε από διάφορες φάσεις αύξησης ή μείωσης της εξάρτησής της από τις άλλες καπιταλιστικές χώρες, αλλά γενικά η τάση της καπιταλιστικής εξέλιξης πηγαίνει πάντα προς μια τεράστια ανάπτυξη των παγκόσμιων δεσμών, που εκδηλώνεται στην αύξηση του εξωτερικού εμπορίου, κι εδώ, φυσικά, περιλαμβάνεται και η εξαγωγή κεφαλαίων. Η εξάρτηση της Βρετανίας από την Ινδία, έχει, οπωσδήποτε, έναν άλλο ποιοτικό χαρακτήρα απ' ότι η εξάρτηση της Ινδίας από τη Βρετανία. Αλλά αυτή η διαφορά καθορίζεται, σε τελευταία ανάλυση, από τη διαφορά ανάπτυξης των παραγωγικών τους δυνάμεων και καθόλου από το βαθμό οικονομικής αυτονομίας τους. Η Ινδία είναι μια αποικία, η Βρετανία μια μητρόπολη. Αλλά αν η Βρετανία υποβαλλόταν σήμερα σ' έναν οικονομικό αποκλεισμό

θα αφανιζόταν πιο γρήγορα απ' ό,τι η Ινδία. Να, παρεκβατικά, μια πειστική απόδειξη της πραγματικότητας της παγκόσμιας οικονομίας.

Η καπιταλιστική ανάπτυξη —στην ιστορική πραγματικότητα κι όχι στις αφηρημένες φόρμουλες του δεύτερου τόμου του Κεφαλαίου, που, ωστόσο, διατηρεί όλη του τη σπουδαιότητα σαν ένα στάδιο της ανάλυσης— πραγματοποιήθηκε και μπορούσε να πραγματοποιηθεί με μια συστηματική επέκταση της βάσης του. Στην πορεία της ανάπτυξης του και, κατά συνέπεια, στην πάλη ενάντια στις ίδιες τις εσωτερικές αντιφάσεις του, κάθε εθνικός καπιταλισμός στρέφεται ολοένα και περισσότερο προς τις εφεδρείες της «εξωτερικής αγοράς», δηλαδή, προς τις εφεδρείες της παγκόσμιας οικονομίας. Η ανεξέλεγκτη επέκταση που πηγάζει από τις διαρκείς εσωτερικές κρίσεις του καπιταλισμού αποτελεί μια προοδευτική δύναμη μέχρι τη στιγμή που θα γίνει μια δύναμη μοιραία για τον καπιταλισμό.

Πέρα από τις εσωτερικές αντιφάσεις του καπιταλισμού, η Οκτωβριανή Επανάσταση κληρονόμησε από την παλιά Ρωσία τις αντιφάσεις, τις όχι λιγότερο βαθιές, που υπήρχαν ανάμεσα στον καπιταλισμό συνολικά και στις προκαπιταλιστικές μορφές παραγωγής. Αυτές οι αντιφάσεις είχαν, και έχουν ακόμα και σήμερα, έναν υλικό χαρακτήρα, δηλαδή, είναι ενσωματωμένες στις υλικές σχέσεις ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο, είναι ριζωμένες στις ιδιαίτερες αναλογίες ή δυσαναλογίες ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της βιομηχανίας και το σύνολο της εθνικής οικονομίας κλπ. Μερικές από τις ρίζες αυτών των αντιφάσεων βρίσκονται άμεσα στις γεωγραφικές και δημογραφικές συνθήκες της χώρας, δηλαδή τρέφονται από την αφθονία ή την έλλειψη ορισμένων φυσικών πόρων, από την ιστορικά δημιουργημένη κατανομή των μαζών του πληθυσμού, κλπ. Η δύναμη της σοβιετικής οικονομίας βρίσκεται στην εθνικοποίηση των μέσων παραγωγής και στη σχεδιασμένη διεύθυνση τους. Το αδύνατο σημείο της σοβιετικής οικονομίας, πέρα από την καθυστέρηση που κληρονόμησε,

από το παρελθόν, βρίσκεται στην τωρινή της μετεπαναστατική απομόνωση, δηλαδή, στην αδυναμία πρόσβασης στους πόρους της παγκόσμιας οικονομίας, όχι μόνο σε μια σοσιαλιστική, αλλά ούτε καν σε μια καπιταλιστική βάση, δηλαδή με τη μορφή κανονικών διεθνών πιστώσεων και «χρηματοδότησης» γενικά, που έχει μια τόσο αποφασιστική σημασία για τις καθυστερημένες χώρες. Στο μεταξύ, οι αντιφάσεις του καπιταλιστικού και προκαπιταλιστικού παρελθόντος της Σοβιετικής Ένωσης όχι μόνο δεν εξαφανίζονται από μόνες τους, αλλά, αντίθετα, ορθώνονται με την ανάρρωση από τα χρόνια της παρακμής και των καταστροφών. Και γίνονται πιο ζωντανές και πιο οξείες στο βαθμό που η σοβιετική οικονομία αναπτύσσεται, και για να ξεπεραστούν ή ακόμα για να εξασθενίσουν απαιτούν κάθε στιγμή την πρόσβαση αυτή στους πόρους της παγκόσμιας οικονομίας.

Για να κατανοήσουμε όλα αυτά που γίνονται τώρα πάνω στο γιγαντιαίο έδαφος που η Οκτωβριανή Επανάσταση έχει καλέσει σε μια καινούρια ζωή, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι μια νέα αντίφαση, πολύ πιο ισχυρή, έχει έρθει να προστεθεί στις παλιές αντιφάσεις που ξαναζωντανεύουν με τις οικονομικές επιτυχίες. Είναι η αντίφαση ανάμεσα στον συγκεντρωτικό χαρακτήρα της σοβιετικής βιομηχανίας, που ανοίγει τη δυνατότητα πρωτάκουστων ρυθμών ανάπτυξης, και στην απομόνωση της σοβιετικής οικονομίας, που της αφαιρεί τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει κανονικά τα αποθέματα της παγκόσμιας οικονομίας. Επειδή η καινούρια αυτή αντίφαση έρχεται να προστεθεί στις παλιές, εμφανίζονται τεράστιες δυσκολίες δίπλα στις εξαιρετικές επιτυχίες. Αυτές οι δυσκολίες βρίσκουν την πιο άμεση και πιο οδυνηρή έκφρασή τους στο γεγονός που κάθε εργάτης και κάθε αγρότης αισθάνεται καθημερινά: οι συνθήκες ζωής των εργαζομένων μαζών δεν καλυτερεύουν στην πορεία της γενικής οικονομικής ανόδου, αλλά μάλιστα, τώρα, χειροτερεύουν εξαιτίας των δυσκολιών του ανεφοδιασμού. Οι οξύτερες κρίσεις της σοβιετικής οικονομίας μάς

υπενθυμίζουν ότι οι παραγωγικές δυνάμεις, που δημιουργήθηκαν από τον καπιταλισμό, δεν μπορούν να προσαρμοστούν στα εθνικά πλαίσια, και δεν μπορούν να συντονιστούν και να εναρμονιστούν σοσιαλιστικά παρά μόνο σε μια διεθνή κλίμακα. Με άλλα λόγια, οι κρίσεις της σοβιετικής οικονομίας αντιπροσωπεύουν κάτι το πολύ πιο σοβαρό απ' ό,τι οι παιδικές αρρώστιες ή οι αρρώστιες ανάπτυξης —δηλαδή, είναι οι σκληροί περιορισμοί που μάς επιβάλλει η διεθνής αγορά, «στην οποία είμαστε δεμένοι και υποταγμένοι, όπως έλεγε ο Λένιν, και από την οποία δεν μπορούμε να ξεφύγουμε», (Ν.Λένιν: Ομιλία στο Ενδέκατο Συνέδριο του Κόμματος, 27 του Μάρτη 1922).

Δεν πρέπει όμως κανείς, γι' αυτό, να αρνηθεί, όπως το κάνουν οι άθλιοι φιλισταίοι, την «ιστορική νομιμότητα» της Επανάστασης του Οκτώβρη. Το πάρσιμο της εξουσίας από το διεθνές προλεταριάτο δεν μπορεί να είναι μια πράξη μοναδική και ταυτόχρονη. Το πολιτικό εποικοδόμημα —και μια επανάσταση είναι ένα μέρος του «εποικοδομήματος»— έχει τη δική του διαλεκτική, που κάνει μια βίαιη εισβολή στο προτσές της παγκόσμιας οικονομίας χωρίς να καταργεί τους πιο βαθιούς νόμους του. Η επανάσταση του Οκτώβρη είναι «θεμιτή» σαν το πρώτο στάδιο της παγκόσμιας επανάστασης, που αναγκαστικά επεκτείνεται σε δεκάδες χρόνια. Το διάλειμμα ανάμεσα στο πρώτο και στο δεύτερο στάδιο αποκαλύφθηκε πολύ πιο μεγάλο απ' όσο το είχαμε υποθέσει. Μα αυτό δεν είναι παρά ένα διάλειμμα, και δεν πρέπει να το μετατρέψουμε σε μια εποχή αυτόνομης οικοδόμησης μιας εθνικής σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Οι δυο αντιλήψεις για την επανάσταση έχουν καθορίσει δυο κατευθυντήριες γραμμές για τα (σοβιετικά) οικονομικά ζητήματα. Οι πρώτες γοργές οικονομικές επιτυχίες, που ήταν εντελώς απροσδόκητες για τον Στάλιν, του εμπνεύσανε, το φθινόπωρο του 1924, τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα σαν το στεφάνωμα των πρακτικών προοπτικών μιας απομονωμένης εθνικής οικονομίας. Ήταν ακριβώς

σ' αυτή την περίοδο που ο Μπουχάριν πρόβαλε την περιβόητη φόρμουλά του για τη δυνατότητα να χτίσουμε το σοσιαλισμό «έστω και με βήματα χελώνας» προστατευόμενοι ενάντια στην παγκόσμια οικονομία από το φράγμα του μονοπωλίου του εξωτερικού εμπορίου. Αυτή ήταν η κοινή φόρμουλα του μπλοκ των Κεντριστών (Στάλιν) και των Δεξιών (Μπουχάριν). Ήδη, εκείνη την εποχή, ο Στάλιν διακήρυσσε ακούραστα την ιδέα ότι ο ρυθμός της εκβιομηχάνισής μας ήταν «δική μας υπόθεση», χωρίς καμιά σχέση με την παγκόσμια οικονομία. Μια τέτοια εθνική αυταρέσκεια δεν μπορούσε, φυσικά, να διαρκέσει πολύ καιρό, γιατί αντανάκλούσε το πρώτο, πολύ σύντομο στάδιο της οικονομικής μας αναγέννησης, που έπρεπε αναπόφευκτα να αναζωογονήσει την εξάρτησή μας από την παγκόσμια αγορά. Οι πρώτοι κλονισμοί της διεθνούς αυτής εξάρτησης, που οι εθνικοσοσιαλιστές μας δεν περίμεναν καθόλου, προκάλεσαν μια ανησυχία που μετατράπηκε σε πανικό στην επόμενη περίοδο. Πρέπει να κερδίσουμε όσο το δυνατό πιο γρήγορα την οικονομική «ανεξαρτησία» διαμέσου των πιο γρήγορων ρυθμών εκβιομηχάνισης και κολεκτιβοποίησης! —να ποια ήταν η μεταμόρφωση της οικονομικής πολιτικής του εθνικού σοσιαλισμού στα δύο τελευταία χρόνια. Η μιζέρια και η τσιγγουνιά αντικαταστάθηκαν σ' όλη τη γραμμή από τον τυχοδιωκτισμό. Αλλά η θεωρητική βάση μένει πάντα η ίδια: είναι η αντίληψη του εθνικού σοσιαλισμού.

Οι βασικές δυσκολίες, όπως το έχουμε πει πιο πάνω, έχουν την πηγή τους στην αντικειμενική κατάσταση, πριν απ' όλα στην απομόνωση της ΕΣΣΔ. Εδώ δεν θα εξετάσουμε σε πιο βαθμό αυτή η αντικειμενική κατάσταση είναι η ίδια προϊόν των υποκειμενικών λαθών της ηγεσίας (η λαθεμένη πολιτική στη Γερμανία το 1923, στη Βουλγαρία και στην Εσθονία το 1924, στην Αγγλία και στην Πολωνία το 1926, στην Κίνα το 1925-1927, η τωρινή σφαλερή στρατηγική της «Τρίτης Περιόδου», κλπ.). Αλλά οι οξύτατοι σπασμοί στην ΕΣΣΔ

δημιουργούνται από το γεγονός ότι η διορισμένη ηγεσία θέλει να κάνει την αναγκαιότητα φιλοτιμία, και να δοκιμάσει να βγάλει από την πολιτική απομόνωση του Εργατικού Κράτους ένα πρόγραμμα μιας οικονομικά απομονωμένης σοσιαλιστικής κοινωνίας. Από δω και η προσπάθεια της ολοκληρωτικής σοσιαλιστικής κολεχτιβοποίησης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στη βάση μέσω των προκαπιταλιστικής καλλιέργειας — μια περιπέτεια άκρα επικίνδυνη, που απειλεί να υπονόμωσε τις ίδιες τις δυνατότητες της συνεργασίας ανάμεσα στις αγροτικές μάζες και το προλεταριάτο.

Και πράγμα αξιοσημείωτο, τη στιγμή ακριβώς που αυτή η απειλή άρχιζε να χαράσσεται καθαρά, ο Μπουχάριν, ο χθεσινός θεωρητικός των «βημάτων χελώνας», σύνθεσε μια παθητική ωδή στο σημερινό «αχαλίνωτο καλπασμό» της εκβιομηχάνισης και της κολεχτιβοποίησης. Πρέπει, ωστόσο, να φοβόμαστε πως κι αυτή η ωδή πολύ σύντομα θα χαρακτηριστεί σαν τρομερή αίρεση, γιατί υπάρχουν ήδη νέες μελωδίες στον αέρα. Κάτω από την επιρροή της αντίστασης της οικονομικής πραγματικότητας, ο Στάλιν βλέπει τον εαυτό του υποχρεωμένο να υποχωρήσει. Τώρα ο κίνδυνος είναι ότι η τυχοδιωκτική επίθεση του χθες, που υπαγορεύτηκε από τον πανικό, μπορεί να μεταμορφωθεί σήμερα σε μια το ίδιο πανικόβλητη υποχώρηση. Η εναλλαγή αυτή είναι αναπόφευκτη, γιατί είναι στην ίδια τη φύση του εθνικού σοσιαλισμού.

Ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα ενός απομονωμένου Εργατικού Κράτους δεν μπορεί να βάζει σαν στόχο του να πετύχει την «ανεξαρτησία» από την παγκόσμια οικονομία, κι ακόμα λιγότερο να οικοδομήσει μια εθνική σοσιαλιστική κοινωνία «στο πιο σύντομο χρονικό διάστημα». Ο στόχος είναι η αναζήτηση, όχι των αφηρημένων μάζιμου ρυθμών, αλλά των καλύτερων ρυθμών, που απορρέουν από τις εσωτερικές και παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες, δυναμώνουν τις θέσεις του προλεταριάτου, προετοιμάζουν τα εθνικά στοιχεία της διεθνούς σοσιαλιστικής κοινωνίας του μέλλοντος, και, ταυτόχρονα και πριν απ’

όλα, καλυτερεύουν συστηματικά το βιοτικό επίπεδο του προλεταριάτου και σταθεροποιούν τη συμμαχία του με τις μη εκμεταλλευτικές μάζες τις υπαίθρου. Αυτή η προοπτική πρέπει να ισχύει για ολόκληρη την προπαρασκευαστική περίοδο, μέχρι τη στιγμή όπου η νικηφόρα επανάσταση στις αναπτυγμένες χώρες θα απελευθερώσει τη Σοβιετική Ένωση από τη σημερινή της απομόνωση. Μερικές από τις σκέψεις που παραθέτουμε πιο πάνω έχουν αναπτυχθεί πιο πλατιά σε άλλα έργα του συγγραφέα, ιδιαίτερα στην «Κριτική του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς». Πιστεύουμε να δημοσιεύσουμε προσεχώς μια μπροσούρα αφιερωμένη στην εκτίμηση του σημερινού σταδίου της οικονομικής ανάπτυξης της ΕΣΣΔ. Είμαστε υποχρεωμένοι να παραπέμψουμε σ' αυτά τα έργα τον αναγνώστη που θα αναζητούσε να γνωρίσει μ' έναν τρόπο πιο συγκεκριμένο πως τίθεται σήμερα το ζήτημα της διαρκούς επανάστασης. Αλλά υπολογίζουμε ότι αυτό που είπαμε πιο πάνω είναι αρκετό να δείξει όλη τη σπουδαιότητα της πάλης αρχών που διεξαγόταν τα τελευταία χρόνια και διεξάγεται και αυτή τη στιγμή, με τη μορφή μιας αντίθεσης ανάμεσα σε δύο θεωρίες: τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα και τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Μόνο η επίκαιρη αυτή σπουδαιότητα του ζητήματος δικαιώνει το γεγονός ότι προσφέρουμε στον ξένο αναγνώστη ένα βιβλίο που το μεγαλύτερο μέρος του είναι αφιερωμένο στην κριτική έκθεση των προβλέψεων και των θεωρητικών συζητήσεων που έγιναν ανάμεσα στους ρώσους μαρξιστές πριν την επανάσταση. Θα μπορούσε βέβαια, κανείς να εκθέσει μ' έναν άλλο τρόπο τα προβλήματα που μας ενδιαφέρουν. Αλλά δεν είναι ο συγγραφέας που με δική του θέληση έχει εκλέξει και υιοθετήσει αυτή τη μορφή συζήτησης. Του επιβλήθηκε τόσο από τους αντιπάλους του όσο και από την πορεία της πολιτικής εξέλιξης. Ακόμα και οι αλήθειες των μαθηματικών, που είναι η πιο αφηρημένη από τις επιστήμες, μαθαίνονται πιο εύκολα σε συνδυασμό με την ιστορία της ανακάλυψής τους. Αυτό είναι ακόμα πιο

αληθινό για τις αλήθειες τις πιο συγκεκριμένες, δηλαδή τις ιστορικά προσδιορισμένες αλήθειες της μαρξιστικής πολιτικής. Η ιστορία της καταγωγής και της εξέλιξης των προγνώσεων της επανάστασης στις συνθήκες της προεπαναστατικής Ρωσίας, νομίζω ότι θα φέρει τον αναγνώστη πολύ πιο κοντά και πολύ πιο συγκεκριμένα στην ουσία των επαναστατικών καθηκόντων του παγκόσμιου προλεταριάτου, από ό,τι μια έκθεση σχολαστικιστική και μικρολόγα των ίδιων αυτών πολιτικών ιδεών, αποσπασμένων από τις συνθήκες πάλης όπου γεννήθηκαν.

29 του Μάρτη 1930

1. Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Η απαίτηση για θεωρία μέσα στο Κόμμα κάτω από την ηγεσία του μπλοκ Δεξιών-Κεντριστών, έχει αντιμετωπιστεί για έξι συνεχή χρόνια με έναν αντι-τροτσκισμό, που αποτελεί το μοναδικό προϊόν που διατίθεται σε απεριόριστες ποσότητες και διανέμεται ελεύθερα. Ο Στάλιν, ασχολήθηκε με τη θεωρία για πρώτη φορά στα 1924, με τα αθάνατα έργα του ενάντια στη διαρκή επανάσταση. Ακόμη και ο Μόλοτοφ βαφτίστηκε «ηγέτης» σ' αυτή την κολυμπήθρα. Η πλαστογράφηση βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Πριν λίγες μέρες έπεσε τυχαία στην αντίληψή μου μια είδηση σχετικά με την έκδοση στα γερμανικά, των κειμένων του 1917 του Λένιν. Αυτό είναι ένα πολύτιμο δώρο για την αναπτυγμένη γερμανική εργατική τάξη. Ωστόσο, μπορεί κανείς από τα πριν να φανταστεί τι έκταση θα πάρει η πλαστογραφία στο κείμενο και πιο πολύ στις σημειώσεις. Είναι αρκετό να τονίσει κανείς ότι την πρώτη θέση στον πίνακα των περιεχομένων την έχουν τα γράμματα του Λένιν στην Κολοντάι στη Νέα Υόρκη. Γιατί; Γιατί απλούστατα αυτά τα γράμματα περιέχουν σκληρά σχόλια για μένα, βασισμένα στην εντελώς λαθεμένη πληροφόρηση του Λένιν από την Κολοντάι, η οποία εκείνες τις μέρες είχε μπολιαίσει τον οργανικό της μενσεβικισμό με έναν υστερικό υπερ-αριστερισμό. Στη ρωσική έκδοση, οι επίγονοι αναγκάστηκαν να ομολογήσουν, έστω και με διφορούμενα μόνο, ότι ο Λένιν δεν ήταν σωστά πληροφορημένος. Αλλά μπορεί να υποθέσει κανείς ότι η γερμανική έκδοση δεν θα περιέχει έστω κι αυτήν την ακαθόριστη επιφύλαξη. Πρέπει επίσης να προσθέσουμε, ότι στα ίδια αυτά γράμματα του Λένιν προς την Κολοντάι, υπάρχουν βίαιες επιθέσεις ενάντια στον Μπουχάριν, με τον οποίο η Κολοντάι βρισκόταν τότε σε αλληλεγγύη. Ωστόσο, αυτή η πλευρά των γραμμάτων καταχωνιάστηκε προς το παρόν. Θα δημοσιευτούν μόνο

όταν εξαπολυθεί μια ανοικτή εκστρατεία ενάντια στον Μπουχάριν. Δεν θα χρειαστεί να περιμένουν πολύ καιρό γι' αυτό.² Από την άλλη μεριά, ένας αριθμός πολυτιμότερα ντοκουμέντα, άρθρα και λόγοι του Λένιν, όπως επίσης και πρακτικά, γράμματα κλπ., παραμένουν κρυμμένα, μόνο γιατί καταφέρονται ενάντια στους Στάλιν και Σία και υπονομεύουν τον μύθο του «τροτσκισμού». Από την ιστορία των τριών ρωσικών επαναστάσεων, όπως και από την ιστορία του Κόμματος, δεν άφησαν κυριολεκτικά ούτε ένα κομμάτι απείρακτο: θεωρία, γεγονότα, παραδόσεις, ή κληρονομιά του Λένιν, όλα αυτά θυσιάστηκαν στην πάλη ενάντια στον «τροτσκισμό», που εφευρέθηκε και οργανώθηκε, μετά την αρρώστια του Λένιν, σαν μια προσωπική πάλη ενάντια στον Τρότσκι, και που αργότερα εξελίχθηκε σε μια πάλη ενάντια στο Μαρξισμό.

Και πάλι επιβεβαιώνεται ότι αυτό που μπορεί να φαίνεται σαν η πιο άχρηστη αναμόχλευση διαφορών που έχουν σβήσει από καιρό, συνήθως εξυπηρετεί κάποια ασυνείδητη κοινωνική ανάγκη του σήμερα, μια ανάγκη που, η ίδια, δεν ακολουθεί τη γραμμή των παλιών διαφωνιών. Η εκστρατεία ενάντια στον «παλιό τροτσκισμό» ήταν στην πραγματικότητα μια εκστρατεία ενάντια στις παραδόσεις του Οκτώβρη που γίνονταν ολοένα και πιο ανυπόφορες και ασφυκτικές για τη νέα γραφειοκρατία. Άρχισαν να χαρακτηρίζουν σαν «τροτσκισμό» κάθε τι που ήθελαν να ξεφορτωθούν. Έτσι, η πάλη ενάντια στον τροτσκισμό βαθμιαία γινόταν η έκφραση της θεωρητικής και πολιτικής αντίδρασης ανάμεσα σε πλατιούς μη προλεταριακούς και ως ένα μέρος και σε προλεταριακούς κύκλους και την αντανάκλαση αυτής της αντίδρασης μέσα στο Κόμμα. Ιδιαίτερα, η εκχυδαϊσμένη και ιστορικά διαστρεβλωμένη αντιπαράθεση της διαρκούς επανάστασης στη γραμμή του Λένιν της «συμμαχίας με τον μουζίκκο», ξεπετάχτηκε στα 1923. Αναπτύχθηκε στην περίοδο της κοινωνικής, πολιτικής και

2. Αυτή η πρόβλεψη έχει στο μεταξύ επαληθευτεί —Λ. Τ.

κομματικής αντίδρασης, σαν η πιο εύγλωττη έκφρασή της, σαν ο οργανικός ανταγωνισμός του γραφειοκράτη και του ιδιοκτήτη με την παγκόσμια επανάσταση, με τις «διαρκείς της» διαταραχές, καθώς επίσης σαν η λαχτάρα των μικροαστών και δημοσίων υπαλλήλων για ησυχία και τάξη. Με τη σειρά της, η παθιασμένη επίθεση στη διαρκή επανάσταση, δεν εξυπηρετούσε, παρά την προετοιμασία του εδάφους για τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια χώρα, δηλαδή, για την τελευταία ποικιλία του εθνικού σοσιαλισμού. Από μόνες τους οι νέες αυτές κοινωνικές ρίζες της πάλης ενάντια στον «τροτσκισμό» δεν αποδείχνουν, βέβαια, τίποτε, είτε υπέρ είτε ενάντια στην ορθότητα της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης. Κι όμως, χωρίς την κατανόηση των κρυμμένων αυτών ριζών, η διαμάχη πρέπει αναπόφευκτα να έχει έναν άγονο ακαδημαϊκό χαρακτήρα.

Τα τελευταία χρόνια, δεν βρήκα την ευκαιρία να ξεφύγω από τα νέα προβλήματα και να ξαναγυρίσω στα παλιά ζητήματα τα δεμένα με την περίοδο της Επανάστασης του 1905, εφόσον αυτά τα ζητήματα αφορούν κυρίως το παρελθόν μου και έχουν χρησιμοποιηθεί τεχνητά ενάντιά του. Το να δώσεις μια ανάλυση των παλιών διαφορών και ιδιαίτερα των παλιών λαθών μου, στη βάση της κατάστασης στην οποία εμφανίστηκαν —μια ανάλυση τόσο πλήρη όπου αυτές οι διαφωνίες και τα λάθη να γίνουμε κατανοητά στη νέα γενιά, και όχι να μιλάς για τους παλαίμαχους που έπεσαν σε πολιτικό ξεμώραμα— αυτό θα απαιτούσε από μόνο του ένα ολόκληρο τόμο. Μου φαινόταν τερατώδες να θυσιάσω το χρόνο μου όπως και το χρόνο των άλλων πάνω σ' αυτό, όταν, συνεχώς μπαίνουν νέα ζητήματα, τεράστιας σπουδαιότητας στην ημερήσια διάταξη: τα καθήκοντα της Γερμανικής Επανάστασης, το ζήτημα της μελλοντικής μοίρας της Βρετανίας, το ζήτημα των αμοιβαίων σχέσεων Αμερικής και Ευρώπης, τα προβλήματα που τίθενται από τις απεργίες του βρετανικού προλεταριάτου, τα καθήκοντα της Κινέζικης Επανάστασης και, τελευταία και κύρια, οι

δικές μας εσωτερικές οικονομικές και κοινωνικο-πολιτικές αντιφάσεις και καθήκοντα —όλα αυτά, πιστεύω δικαιολογούν πλήρως τη συνεχή αναβολή του ιστορικο-πολεμικού μου έργου για τη διαρκή επανάσταση. Αλλά η κοινωνική συνείδηση απεχθάνεται το κενό. Τα τελευταία χρόνια αυτό το θεωρητικό κενό, όπως είπα, γέμισε με τα σκουπίδια του αντι-τροτσκισμού. Οι επίγονοι, οι φιλόσοφοι και οι μεσάζοντες της κομματικής αντίδρασης γλίστρησαν ακόμα χαμηλότερα: σπούδασαν στο σχολείο του κοντόφθαλμου αυτού Μενσεβίκου, του Μαρτίνοφ, τσαλαπάτησαν τον Λένιν, κύλησαν μέσα στο βούρκο, και όλα αυτά τα αποκάλεσαν πάλη ενάντια στον τροτσκισμό. Όλα αυτά τα χρόνια δεν κατάφεραν να παράγουν ούτε ένα έργο σοβαρό ή αρκετά σπουδαίο, που να μπορέσει να βγει ανοιχτά χωρίς να προκαλέσει ένα αίσθημα ντροπής —δεν παρουσίασαν ούτε μια πολιτική εκτίμηση που να έχει κρατήσει το κύρος της, ούτε μια μόνο πρόγνωση που να έχει επιβεβαιωθεί, ούτε ένα ανεξάρτητο σύνθημα που να μας έχει αναπτύξει ιδεολογικά. Τίποτε άλλο από σκουπίδια και φτηνή φιλολογία παντού.

«Τα Ζητήματα του Λενινισμού» του Στάλιν αποτελούν μια κωδικοποίηση αυτών των ιδεολογικών σκουπιδιών, ένα επίσημο εγχειρίδιο στενοκεφαλιάς, μια ανθολογία αριθμημένων κοινοτοπιών (προσπαθώ να βρω τους πιο μετριοπαθείς χαρακτηρισμούς). Ο «Λενινισμός» του Ζινόβιεφ είναι ...ο Ζινοβιεφικός λενινισμός, και τίποτε περισσότερο ή λιγότερο. Ο Ζινόβιεφ δρα σχεδόν σύμφωνα με τις αρχές του Λούθηρου. Αλλά ενώ ο Λούθηρος έλεγε, «Βρίσκομαι εδώ, δεν μπορώ να κάνω κι αλλιώς», ο Ζινόβιεφ λέει, «Βρίσκομαι εδώ... αλλά μπορώ να κάνω κι αλλιώς». Το να ασχολείται κανείς, και στις δυο περιπτώσεις, μ' αυτά τα θεωρητικά προϊόντα του επιγονισμού, είναι εξίσου ανυπόφορο, αλλά με τούτη τη διαφορά: διαβάζοντας τον «Λενινισμό» του Ζινόβιεφ, έχει κανείς την αίσθηση ότι πνίγεται με αφράτο μπαμπάκι, ενώ τα «Ζητήματα» του Στάλιν του δίνουν την αίσθηση ότι καταπίνει ψιλοκομμένες γουρουνότριχες. Τα δυο αυτά

βιβλία, το καθένα με τον τρόπο του, είναι η εικόνα και η κορωνίδα της εποχής της ιδεολογικής αντίδρασης.

Ταιριάζοντας και προσαρμόζοντας όλα τα ζητήματα είτε από τα δεξιά είτε από τα αριστερά, από τα πάνω ή από τα κάτω, από τα μπρος ή από τα πίσω — στον τροτσκισμό, οι επίγονοι κατόρθωσαν τελικά να κάνουν κάθε παγκόσμιο γεγονός να εξαρτάται άμεσα η έμμεσα από το πως φαινόταν στον Τρότσκι το 1905 η διαρκής επανάσταση. Ο μύθος του τροτσκισμού, παραγεμισμένος με πλαστογραφήσεις, έγινε σ' ένα ορισμένο βαθμό ένας παράγοντας της σύγχρονης ιστορίας. Και ενώ η δεξιά κεντριστική γραμμή των τελευταίων χρόνων βαρύνεται σε κάθε ήπειρο από χρεοκοπίες ιστορικών διαστάσεων, η πάλη ενάντια στην κεντριστική ιδεολογία στην Κόμιντερν είναι σήμερα ήδη αδιανόητη ή τουλάχιστον έγινε πολύ δύσκολη, χωρίς μια εκτίμηση των παλιών διαφωνιών και προγνώσεων που έγιναν στις αρχές του 1905.

Η αναγέννηση της μαρξιστικής και, κατά συνέπεια, της λενινιστικής σκέψης στο Κόμμα, είναι αδύνατη δίχως ένα πολεμικό *auto-da-fe* (καταδίκη στον δια πυράς θάνατο) των ανοησιών των επιγόνων, δίχως μια ανελέητη θεωρητική εκτέλεση των καθοδηγητών³ της κομματικής μηχανής. Πραγματικά, δεν είναι δύσκολο να γράψεις ένα τέτοιο βιβλίο. Όλα αυτά τα στοιχεία υπάρχουν. Αλλά είναι επίσης δύσκολο να γράψεις ένα τέτοιο βιβλίο, γιατί ακριβώς κάνοντας κάτι τέτοιο, πρέπει, σύμφωνα με τα λόγια του μεγάλου σατυρικού Σάλτικκοφ, να κατέβεις στο βασίλειο των «αναθυμιάσεων του Α, Β, C,» (δηλ. των περίτεχνων σκουπιδιών —σημ. του άγγλου μεταφρ.) και να μείνεις για ένα μεγάλο διάστημα σ' αυτήν την σπάνια εύοσμη ατμόσφαιρα. Παρόλα αυτά, η δουλειά έχει γίνει απολύτως αναγκαία, γιατί ακριβώς πάνω σ' αυτήν την πάλη ενάντια στη διαρκή επανάσταση βασίζεται άμεσα η υπεράσπιση της οπορτουνιστικής γραμμής σ' ό,τι αφορά

3. Ο Τρότσκι κάνει εδώ ένα λογοπαίγνιο με τη ρωσική λέξη *ekzekutor*, που σημαίνει και εκτελεστής και οδηγητής, ταξιθέτης —(σ. τ. μ.).

το πρόβλημα της Ανατολής, δηλαδή του μεγαλύτερου μέρους της ανθρωπότητας.

Βρισκόμουν ήδη στο σημείο να αναλάβω το ελάχιστο δελεαστικό αυτό καθήκον της θεωρητικής πολεμικής εναντίον των Ζινόβιεφ και Στάλιν, παραμερίζοντας τους ρώσους κλασικούς μας για τις ώρες της ξεκούρασης μου (ακόμα και οι δύτες πρέπει τότε τότε να έρχονται στην επιφάνεια για να αναπνεύσουν φρέσκο αέρα) όταν, εντελώς αναπάντεχα για μένα, εμφανίστηκε και άρχισε να κυκλοφορεί ένα άρθρο του Ράντεκ, αφιερωμένο στην «εμβάθυνση» της αντίθεσης ανάμεσα στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και στις απόψεις του Λένιν πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Αρχικά θέλησα να αγνοήσω το έργο του Ράντεκ, για να μην ξεστρατίσω από το συνδυασμό του αφράτου μπαμπακιού και των ψιλοκομμένων γουρουνότριχων που μου έταξε η μοίρα. Αλλά ένας αριθμός από γράμματα φίλων με πρότρεψαν να διαβάσω το έργο του Ράντεκ προσεκτικά, και, έτσι κατέληξα στο ακόλουθο συμπέρασμα: για ένα μικρό κύκλο ανθρώπων που είναι ικανοί να σκέπτονται ανεξάρτητα και όχι κάτω από διαταγές, και που ευσυνείδητα μελετούν το μαρξισμό, το έργο του Ράντεκ είναι πιο επικίνδυνο από την επίσημη φιλολογία — ακριβώς όπως ο οπορτουνισμός στην πολιτική γίνεται πιο επικίνδυνος όσο πιο συγκαλυμμένος είναι και όσο πιο μεγάλη είναι η προσωπική υπόληψη που τον καλύπτει. Ο Ράντεκ είναι ένας από τους πιο στενούς πολιτικούς μου φίλους. Αυτό επιβεβαιώνεται πλήρως από τα γεγονότα της τελευταίας περιόδου. Τους τελευταίους μήνες, ωστόσο, πολλοί σύντροφοι, παρακολουθούσαν με ανησυχία την εξέλιξη του Ράντεκ που μετατοπίστηκε από την άκρα Αριστερή Πτέρυγα της Αντιπολίτευσης στη Δεξιά Πτέρυγά της. Όλοι εμείς που είμαστε στενοί φίλοι του Ράντεκ γνωρίζουμε ότι το λαμπρό πολιτικό και φιλολογικό του ταλέντο, που συνδυάζεται με εξαιρετική παρορμητικότητα και εντυπωσιασμό, είναι ιδιότητες που συνιστούν μια πολύτιμη πηγή πρωτοβουλίας και κριτικής μέσα σε συνθήκες συλλογικής εργασίας,

αλλά που μπορούν να παράγουν εντελώς διαφορετικούς καρπούς σε συνθήκες απομόνωσης. Η τελευταία εργασία του Ράντεκ — σε σύνδεση με μια σειρά από προηγούμενες πράξεις του— οδηγούν στη γνώμη πως ο Ράντεκ έχασε την πυξίδα του, ή ότι η πυξίδα του βρίσκεται κάτω από την επίδραση μιας σταθερής μαγνητικής διαταραχής. Το έργο του Ράντεκ, με καμιά έννοια δεν είναι μια επεισοδιακή αναδρομή στο παρελθόν. Όχι, είναι μια κακομελετημένη, αλλά αρκετά επιζήμια συνεισφορά στην υποστήριξη της επίσημης γραμμής με όλη τη θεωρητική μυθολογία.

Η πολιτική λειτουργία της τωρινής πάλης ενάντια στον «τροτσκισμό» όπως την χαρακτηρίσαμε πιο πάνω, δεν σημαίνει, φυσικά, με κανέναν τρόπο ότι, μέσα στην Αντιπολίτευση, που σχηματίστηκε σαν το μαρξιστικό φράγμα ενάντια στην ιδεολογική και πολιτική αντίδραση, η εσωτερική κριτική είναι απαράδεκτη, ιδιαίτερα η κριτική των παλιών μου διαφορών με την άποψη του Λένιν. Αντίθετα, μια τέτοια εργασία αυτοξεκαθάρισματος δεν θα μπορούσε παρά να είναι επικερδής. Αλλά εδώ, όπως και νά 'χει, μια ακριβής διατήρηση των ιστορικών προοπτικών, μια ευσυνείδητη έρευνα των αρχικών πηγών και ένα ξεκαθάρισμα των παλιών διαφορών στο φως της τωρινής πάλης, θα ήταν απόλυτα αναγκαία. Απ' όλα αυτά, δεν υπάρχει ούτε ίχνος στον Ράντεκ. Σαν να μην ξέρει τι κάνει, απλά ευθυγραμμίζεται με την πάλη ενάντια στον «τροτσκισμό», χρησιμοποιώντας όχι μόνο τα μονόπλευρα συλλεγμένα τσιτάτα, αλλά και τις εντελώς ψεύτικες επίσημες ερμηνείες τους. Όπου φαίνεται να ξεχωρίζει τον εαυτό του από την επίσημη καμπάνια, το κάνει με τόσο διαφορετικό τρόπο, που πραγματικά της προσφέρει τη διπλή υποστήριξη ενός «αμερόληπτου» μάρτυρα. Όπως συμβαίνει πάντοτε στην περίπτωση ιδεολογικού κατρακυλίσματος, η τελευταία εργασία του Ράντεκ δεν περιέχει ούτε ίχνος από την πολιτική του διορατικότητα και τη λογοτεχνική του ικανότητα. Είναι ένα έργο χωρίς προοπτικές, χωρίς βάθος, μια

εργασία απλά στο επίπεδο των τσιτάτων και ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο — ανούσια.

Ποιες πολιτικές ανάγκες την γέννησαν; Είναι οι διαφορές που εμφανίστηκαν ανάμεσα στον Ράντεκ και τη συντριπτική πλειοψηφία της Αντιπολίτευσης στα ζητήματα της Κινέζικης Επανάστασης. Ακούγονται, είναι αλήθεια, μερικές αντιρρήσεις, που λένε ότι οι διαφορές για την Κίνα δεν έχουν «σημασία σήμερα» (Πρεομπραζένσκι). Αλλά αυτές οι αντιρρήσεις δεν αξίζουν να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Ολόκληρος ο Μπολσεβικισμός αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε οριστικά στην κριτική και την αφομοίωση των εμπειριών του 1905, σε όλη τους τη φρεσκάδα, ενώ αυτές οι εμπειρίες ήταν ακόμα μια άμεση εμπειρία της πρώτης γενιάς των Μπολσεβίκων. Πως μπορούσε να γίνει κι αλλιώς; Και από ποια άλλα γεγονότα θα μπορούσε να μάθει σήμερα η νέα γενιά των προλεταρίων επαναστατών, αν όχι από τις φρέσκιες, ακόμα ζεστές εμπειρίες της Κινέζικης Επανάστασης που το αίμα της αχνίζει ακόμα; Μόνο άψυχοι σχολαστικοί είναι ικανοί να «αναβάλουν» τα ζητήματα της Κινέζικης Επανάστασης, για να τα μελετήσουν αργότερα όταν έχουν ελεύθερο χρόνο και «ηρεμία». Αυτό ταιριάζει ολοένα και λιγότερο στους Μπολσεβίκους-Λενινιστές, αφού οι επαναστάσεις στις χώρες της Ανατολής με καμιά έννοια δεν απομακρύνθηκαν από την ημερήσια διάταξη και κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τότε θα γίνουν.

Υιοθετώντας μια λαθεμένη θέση για τα προβλήματα της Κινέζικης Επανάστασης, ο Ράντεκ προσπαθεί να δικαιολογήσει αυτή τη θέση αναδρομικά με μια μονόπλευρη και διαστρεβλωμένη παρουσίαση των παλιών μου διαφορών με τον Λένιν. Κι εδώ είναι που αναγκάζεται ο Ράντεκ να δανειστεί όπλα από το οπλοστάσιο κάποιου άλλου και να κατευθυνθεί χωρίς πυξίδα στο κανάλι κάποιου άλλου.

Ο Ράντεκ είναι φίλος μου, αλλά η αλήθεια είναι πιο πολύτιμη για μένα. Είμαι αναγκασμένος, για άλλη μια φορά, να παραμερίσω την

πιο εκτεταμένη δουλειά των προβλημάτων της επανάστασης για να ανασκευάσω τον Ράντεκ. Τα ζητήματα που μπήκαν είναι πάρα πολύ σημαντικά για να αγνοηθούν, και έχουν τεθεί με έναν οξυ τρόπο. Πρέπει να ξεπεράσω εδώ τρεις δυσκολίες, την πολλαπλότητα και την ποικιλία των λαθών στην εργασία του Ράντεκ, την πληθώρα των γραπτών και των ιστορικών γεγονότων πάνω από 23 χρόνια (1905-28) που διαψεύδουν τον Ράντεκ, και τρίτο, τον λίγο χρόνο που μπορώ να αφιερώσω σ' αυτή την εργασία, γιατί τα οικονομικά προβλήματα της ΕΣΣΔ βρίσκονται στην πρώτη σειρά.

Όλες αυτές οι περιστάσεις καθορίζουν το χαρακτήρα της τωρινής εργασίας. Αυτή η εργασία δεν εξαντλεί το ζήτημα. Υπάρχουν πολλά που δεν αναφέρονται εδώ —ως ένα μέρος, γιατί, ας το πούμε με την ευκαιρία, αυτή είναι η συνέχεια άλλων εργασιών, κυρίως της «Κριτικής του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς». Σωροί από τεκμηριωμένα υλικά που συγκέντρωσα γι' αυτό το ζήτημα, πρέπει να παραμείνουν αχρησιμοποίητα —ενόψει της συγγραφής του βιβλίου που σχεδιάζω ενάντια στους επιγόνους, δηλαδή, ενάντια στην επίσημη ιδεολογία της περιόδου της αντίδρασης.

Η εργασία του Ράντεκ για τη διαρκή επανάσταση βασίζεται στο συμπέρασμα: «Το νέο τμήμα του Κόμματος (Η Αντιπολίτευση) απειλείται από τον κίνδυνο της εμφάνισης τάσεων που θα αποσπάσουν την ανάπτυξη της προλεταριακής επανάστασης από τον σύμμαχό της — την αγροτιά».

Πρώτα απ' όλα, εκπλήσσεται κανείς με το γεγονός ότι αυτό το συμπέρασμα σχετικά με το «νέο» τμήμα του Κόμματος τίθεται στη διάρκεια του δεύτερου εξάμηνου του 1928 σαν ένα νέο συμπέρασμα. Ήδη το έχουμε ακούσει να επαναλαμβάνεται σταθερά από το φθινόπωρο του 1923. Αλλά πως ο Ράντεκ δικαιολογεί το πέρασμά του στην επίσημη θέση; Και πάλι, όχι με έναν νέο τρόπο: επιστρέφει στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Στα 1924-25, ο Ράντεκ, σε πολλές

περιπτώσεις εκδήλωσε την πρόθεσή του να γράψει μια μπροσούρα αφιερωμένη στην απόδειξη της ιδέας ότι η θεωρία της διαρκούς επανάστασης και το σύνθημα του Λένιν της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς, παρμένα σε ιστορική κλίμακα —δηλαδή, στο φως της εμπειρίας των τριών μας επαναστάσεων— με κανέναν τρόπο δεν μπορούσε να αντιστρατεύονται το ένα το άλλο, αλλά αντίθετα, ήταν τα ίδια στην ουσία τους. Τώρα, μετά από μια «εκ νέου» εξέταση του ζητήματος —όπως γράφει σε έναν από τους φίλους του— ο Ράντεκ, έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η παλιά θεωρία της διαρκούς επανάστασης απειλεί το «νέο» τμήμα του Κόμματος, με, ούτε λίγο ούτε πολύ, τον κίνδυνο μιας ρήξης με την αγροτιά.

Αλλά πως ο Ράντεκ «εξέτασε πλήρως» αυτό το ζήτημα; Ο ίδιος μας δίδει μερικές πληροφορίες γι' αυτό:

«Δεν έχουμε στα χέρια μας τη διατύπωση που ο Τρότσκι παρουσίασε σε έναν πρόλογο στον Εμφύλιο Πόλεμο στην Γαλλία του Μαρξ το 1905 και στην Επανάστασή μας την ίδια χρονιά».

Οι χρονολογίες δεν αναφέρονται σωστά εδώ, αλλά δεν αξίζει να σταματήσω σ' αυτό. Όλο το ζήτημα είναι ότι η μόνη εργασία στην οποία παρουσίασα τις απόψεις μου, λίγο-πολύ συστηματικά, για την ανάπτυξη της επανάστασης, είναι ένα μάλλον εκτεταμένο άρθρο με τον τίτλο «Αποτελέσματα και Προοπτικές» (Η Επανάστασή μας, Πετρούπολη, 1906, σελίδες 224-286). Το άρθρο στο πολωνικό όργανο της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Τίςζκο (1909) το οποίο αναφέρει ο Ράντεκ, αλλά δυστυχώς το ερμηνεύει με την μέθοδο του Κάμενεφ, δεν ισχυρίζεται ότι είναι πλήρες ή ολοκληρωμένο. Θεωρητικά αυτή η εργασία βασίζεται στο βιβλίο που αναφέρουμε πιο πάνω, Η Επανάσταση μας. Κανείς δεν είναι υποχρεωμένος, να διαβάσει τώρα αυτό το βιβλίο. Από κείνη την εποχή, έγιναν τόσα μεγάλα γεγονότα και μάθαμε τόσα πολλά από αυτά τα γεγονότα, που, για να λέμε την αλήθεια, αισθάνομαι μια αποστροφή για τον τρόπο που οι επίγονοι

αντιμετωπίζουν σήμερα τα νέα ιστορικά προβλήματα, όχι στο φως της ζωντανής εμπειρίας των επαναστάσεων που ήδη έχουμε κάνει, αλλά, κυρίως, στο φως των τσιτάτων που σχετίζονται μόνο με τις προβλέψεις μας για τις μελλοντικές τότε επαναστάσεις. Φυσικά, μ' αυτά δεν θέλω να στερήσω τον Ράντεκ από το δικαίωμα να πιάσει το ζήτημα και από την ιστορικοφιλολογική πλευρά. Μα, σ' αυτήν την περίπτωση, πρέπει να το κάνει σωστά. Ο Ράντεκ, αναλαμβάνει να φωτίσει τη μοίρα της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης στην πορεία ενός σχεδόν τέταρτου του αιώνα, και σημειώνει παρεμβατικά ότι «δεν έχει στα χέρια του», ακριβώς εκείνα τα ντοκουμέντα στα οποία έκθεσα αυτή θεωρία.

Εδώ ακριβώς θέλω να υπογραμμίσω ότι ο Λένιν, όπως μου έγινε ιδιαίτερα καθαρό διαβάζοντας τα παλιά του άρθρα, ποτέ δεν διάβασε τη βασική εργασία μου αυτή που αναφέρω πιο πάνω. Αυτό εξηγείται πιθανόν όχι μόνο από το γεγονός ότι Η Επανάστασή μας, που εκδόθηκε το 1906, κατασχέθηκε αμέσως, και ότι όλοι εμείς καταφύγαμε σε λίγο στο εξωτερικό, αλλά κι από το γεγονός ότι τα δύο τρίτα του βιβλίου αποτελούνταν από παλιά άρθρα που είχαν ανατυπωθεί. Άκουσα αργότερα από πολλούς συντρόφους ότι δεν είχαν διαβάσει αυτό το βιβλίο επειδή νόμιζαν ότι αποτελούνταν αποκλειστικά από παλιές εργασίες ανατυπωμένες. Όπως και νά'χει, οι λίγες σκόρπιες πολεμικές αναφορές του Λένιν ενάντια στη διαρκή επανάσταση βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά πάνω στον πρόλογο του Πάρβους στην μπροσούρα μου. «Πριν από την Ενάτη του Γενάρη», πάνω στη διακήρυξη του Πάρβους, «Όχι Τσάρος!», που παράμεινε εντελώς άγνωστη σε μένα, και πάνω στις εσωτερικές διαφορές του Λένιν με τον Μπουχάριν και άλλους. Ποτέ ο Λένιν δεν ανάλυσε κάπου ή δεν αναφέρθηκε, έστω και βιαστικά στο «Αποτελέσματα και Προοπτικές», και ορισμένες αντιρρήσεις του Λένιν στη διαρκή επανάσταση, που προφανώς δεν αναφέρονται σε

μένα, αποδείχνουν άμεσα ότι δεν διάβασε αυτή την εργασία.⁴

4. Το 1909, ο Λένιν πράγματι παράθεσε κομμάτια από την μπροσούρα μου «Αποτελέσματα και Προοπτικές» σε ένα άρθρο πολεμικής ενάντια στον Μάρτοφ. Ωστόσο, δεν θα ήταν δύσκολο να αποδείξει κανείς ότι ο Λένιν πήρε τα τσιτάτα από δεύτερο χέρι, δηλαδή, από τον ίδιο τον Μάρτοφ. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να εξηγήσει κανείς ορισμένες από τις αντιρρήσεις του που κατευθύνονται σε μένα και που βασίζονται σε προφανείς παρανοήσεις. Το 1919, ο Κρατικός Εκδοτικός Οίκος έκδωσε το έργο μου «Αποτελέσματα και Προοπτικές» σε μπροσούρα. Η σημείωση στην πλήρη έκδοση των έργων του Λένιν, ότι η θεωρία της διαρκούς επανάστασης είναι «τώρα», μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, ιδιαίτερα αξιόλογη, χρονολογείται από την ίδια περίπου περίοδο. Διάβασε ο Λένιν το βιβλίο μου «Αποτελέσματα και Προοπτικές» το 1919, ή απλά του έριξε μια ματιά; Γι' αυτό δεν μπορώ να πω τίποτε το οριστικό. Τότε, ταξίδευα συνεχώς, ερχόμουν στη Μόσχα μόνο για λίγες μέρες και κατά τη διάρκεια των συναντήσεών μου με τον Λένιν εκείνη την περίοδο —στο αποκορύφωμα του εμφυλίου πολέμου— οι φραξιονιστικές θεωρητικές αναμνήσεις ποτέ δεν έρχονταν στο μυαλό μας. Αλλά, εκείνη ακριβώς την περίοδο, ο Α.Α.Γιόφε μίλησε με τον Λένιν για τη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης. Ο Γιόφε αναφέρεται σ' αυτήν τη συζήτηση στο αποχαιρετιστήριο γράμμα που μου έγραψε πριν το θάνατό του, («Η Ζωή μου», σελίδες 507-508). Μπορεί ο ισχυρισμός του Α.Α.Γιόφε να ερμηνευτεί ότι σημαίνει πως ο Λένιν το 1919 γνώρισε για πρώτη φορά το «Αποτελέσματα και Προοπτικές» και αναγνώρισε την ορθότητα της ιστορικής πρόγνωσης που περιείχε; Γι' αυτό το πράγμα μπορώ να κάνω μόνο ψυχολογικές υποθέσεις. Η δύναμη της πειστικότητας αυτών των υποθέσεων εξαρτάται από την αξιολόγηση του πυρήνα του ίδιου του αμφισβητούμενου ζητήματος. Οι λέξεις του Α.Α.Γιόφε, ότι ο Λένιν έκρινε την πρόγνωσή μου σαν σωστή, πρέπει να φαίνεται ακατανόητη, σε έναν άνθρωπο που μεγάλωσε με τη θεωρητική μαργαρίνη της μεταλενινιστικής εποχής. Από την άλλη μεριά, όποιος και αν εξετάζει την εξέλιξη των ιδεών του Λένιν σε συσχετισμό με την ανάπτυξη της ίδια της επανάστασης, θα καταλάβει ότι ο Λένιν, στα 1919, έπρεπε να κάνει —δεν μπορούσε να μην κάνει— μια νέα εκτίμηση της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης, διαφορετική από εκείνη που είχε κάνει πρόχειρα, περιστασιακά και συχνά με έκδηλες αντιφάσεις, σε διάφορες στιγμές πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, στη βάση απομονωμένων αποσπασμάτων, χωρίς μια εξέταση της θέσης μου σαν όλο. Για να επιβεβαιώσει σαν σωστή την πρόγνωσή μου το 1919, ο Λένιν δεν χρειάστηκε να αντιπαραθέσει τη θέση μου στη δική του. Του ήταν αρκετό να μελετήσει και τις δυο θέσεις στην ιστορική τους ανάπτυξη. Δεν χρειάζεται, να επαναλάβω εδώ ότι το συγκεκριμένο περιεχόμενο

Θα ήταν, ωστόσο, απερισκεψία να υποθέσουμε, ότι σ' αυτό ακριβώς συνίσταται ο «Λενινισμός» του Λένιν. Αυτή, όμως, φαίνεται να είναι η γνώμη του Ράντεκ. Πάντως, το άρθρο του Ράντεκ, που πρέπει να εξετάσω εδώ, δείχνει ότι, όχι μόνο «δεν είχε στα χέρια του» τις βασικές μου εργασίες, αλλά κι ότι ποτέ δεν τις είχε διαβάσει. Και αν τις έχει διαβάσει, αυτό θα ήταν πολύ παλιά, πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση. Όπως και νά 'χει, ελάχιστα πράγματα κράτησε στη μνήμη του.

Αλλά το ζήτημα δεν σταματάει εδώ. Ήταν επιτρεπτό και ακόμα αναπόφευκτο στα 1905 ή στα 1909 να πολεμάει ο ένας τον άλλον για απομονωμένα άρθρα, που ήταν τότε επίκαιρα, κι ακόμα για μεμονωμένες προτάσεις σε μεμονωμένα άρθρα — ιδιαίτερα κάτω από συνθήκες σχίσματος. Αλλά σήμερα είναι αδιανόητο για έναν επαναστάτη μαρξιστή, αν θέλει να κάνει μια αναδρομή στην καταπληκτική αυτή ιστορική περίοδο, να μην βάζει το ερώτημα: πώς οι αμφισβητούμενες φόρμουλες εφαρμόστηκαν στην πράξη; Πως αυτές ερμηνεύτηκαν και αναλύθηκαν στη δράση; Ποια τακτική εφαρμόστηκε; Αν ο Ράντεκ έκανε τον κόπο να ρίξει μια απλή ματιά στους δύο τόμους της Πρώτης μας Επανάστασης, (τόμος 2ος των «Απάντων» μου), δεν θα είχε

που ο Λένιν έδινε πάντοτε στη θέση του της «δημοκρατικής δικτατορίας», και που απόρρεε λιγότερο από μια υποθετική φόρμουλα παρά από μια ανάλυση των πραγματικών αλλαγών στις ταξικές σχέσεις — ότι αυτό το τακτικό και οργανωτικό περιεχόμενο πέρασε μια για πάντα στα κατάστιχα της ιστορίας σαν ένα κλασικό υπόδειγμα επαναστατικού ρεαλισμού. Σ' όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, σίγουρα σ' όλες τις σημαντικές περιπτώσεις, όπου ήρθα σε αντίθεση με τον Λένιν σε ζητήματα τακτικής ή οργάνωσης, το δίκιο ήταν με το μέρος του Λένιν. Να γιατί ακριβώς δεν με ενδιέφερε να υποστηρίξω την παλιά ιστορική μου πρόγνωση, αφού η υπόθεση φαινόταν ότι δεν αφορά παρά μόνο ιστορικές αναμνήσεις. Αναγκάστηκα να γυρίσω σ' αυτό το ζήτημα μόνο τη στιγμή που η κριτική των επιγόνων για τη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης, όχι μόνο άρχισε να τρέφει τη θεωρητική αντίδραση σ' ολόκληρη τη Διεθνή, αλλά και μετατράπηκε σε ένα μέσο άμεσου σαμποταρίσματος της Κινέζικης Επανάστασης — Λ.Τ.

επιχειρήσει να γράψει τη σημερινή του εργασία. Όπως και νά 'χει, θα είχε πετάξει μια ολόκληρη σειρά από το σωρό των κατηγοριών του. Τουλάχιστον, θα ήθελα να ελπίζω ότι θα το έκανε.

Από τα δύο αυτά βιβλία, ο Ράντεκ θα μάθαινε, πρώτα-πρώτα, ότι στην πολιτική μου δραστηριότητα η διαρκής επανάσταση με κανέναν τρόπο δεν σήμαινε για μένα ένα πήδημα πάνω από το δημοκρατικό στάδιο της επανάστασης ή από κάποιον από τα ιδιαίτερα σκαλοπάτια της. Θα είχε πεισθεί ότι, αν και έζησα στη Ρωσία όλο το 1905 παράνομα, χωρίς κανένα δεσμό με τους μετανάστες, διατύπωσα τα καθήκοντα των διαδοχικών σταδίων της επανάστασης με τον ίδιο τρόπο ακριβώς που το έκανε ο Λένιν. Θα μάθαινε ότι οι βασικές εκκλήσεις που έγιναν προς τους χωρικούς από τον κεντρικό Τύπο των Μπολσεβίικων στα 1905, γράφτηκαν από μένα, ότι η «Νέα Ζωή» («Новая Жизнь»), που έκδιδε ο Λένιν, σε ένα κύριο άρθρο της υπερασπίστηκε αποφασιστικά το άρθρο μου για τη διαρκή επανάσταση που δημοσιεύτηκε στο «Ξεκίνημα» («Начало»), ότι η «Νέα Ζωή» του Λένιν, και μερικές φορές προσωπικά ο ίδιος ο Λένιν, υποστήριζε και υπεράσπιζε πάντα εκείνες τις πολιτικές αποφάσεις του Σοβιέτ των Αντιπροσώπων που γράφονταν από μένα και που ήμουν ο εισηγητής τους στις 9 από τις 10 φορές. Θα μάθαινε ότι μετά την ήττα του Δεκέμβρη, ενώ βρισκόμουν στη φυλακή, έγραψα μια μπροσούρα για την τακτική, στην οποία υπόδειχνα ότι το κεντρικό στρατηγικό πρόβλημα, ήταν ο συνδυασμός της προλεταριακής επίθεσης με την αγροτική επανάσταση των χωρικών, ότι ο Λένιν έκδωσε αυτή την μπροσούρα μέσω του Μπολσεβίικου Εκδοτικού Οίκου «Νέο Κύμα» («Новая Волна») και με πληροφόρησε μέσω του Κνούνιατς για την ολόψυχη επιδοκιμασία του, ότι ο Λένιν μίλησε στο Συνέδριο του Λονδίνου στα 1907 για την «αλληλεγγύη» μου με τον Μπολσεβιικισμό στις απόψεις μου για την αγροτιά και τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Τίποτε απ' αυτά δεν υπάρχει για τον Ράντεκ. Προφανώς δεν τα έχει ούτε αυτά «στα χέρια

του».

Και πώς έχει το ζήτημα για τον Ράντεκ σε σχέση με τα έργα του Λένιν; Όχι καλύτερα ή όχι πολύ καλύτερα. Ο Ράντεκ περιορίζεται σε κείνα τα αποσπάσματα όπου ο Λένιν καταφέρεται εναντίον μου, αλλά που αρκετά συχνά σκόπευαν άλλους (για παράδειγμα, τον Μπουχάριν και τον Ράντεκ —μια ανοιχτή αναφορά σ' αυτά βρίσκεται στον ίδιο τον Ράντεκ). Ο Ράντεκ ήταν ανίκανος να προβάλλει έστω και ένα καινούριο απόσπασμα ενάντιά μου. Απλά χρησιμοποίησε το έτοιμο υλικό που σχεδόν κάθε πολίτης στην ΕΣΣΔ έχει «στα χέρια» του αυτή την εποχή. Ο Ράντεκ πρόσθεσε λίγα αποσπάσματα στα οποία ο Λένιν διευκρίνιζε στοιχειώδεις αλήθειες στους αναρχικούς και τους Σοσιαλεπαναστάτες για τη διαφορά ανάμεσα στην αστική δημοκρατία και το σοσιαλισμό —κι εδώ ο Ράντεκ παρουσιάζει το ζήτημα σαν αυτά τα αποσπάσματα να κατευθύνονταν ενάντιά μου. Ελάχιστα πιστευτό, αλλά είναι αλήθεια.

Ο Ράντεκ αποφεύγει εντελώς τις παλιές εκείνες διακηρύξεις με τις οποίες ο Λένιν πολύ προσεκτικά και πολύ λιτά, αλλά με όλη τη βαρύτητα που είχαν τα λόγια του, αναγνώριζε την αλληλεγγύη μου με τον Μπολσεβικισμό στα βασικά ζητήματα της επανάστασης. Εδώ δεν πρέπει να ξεχαστεί ούτε για μια στιγμή ότι ο Λένιν το έκανε αυτό τη στιγμή που δεν άνηκα στην μπολσεβίκικη φράξια και όταν ο Λένιν μου επιτίθενταν ανελέητα (και εντελώς σωστά) για το συμφιλιωτισμό μου —όχι για τη διαρκή επανάσταση, όπου περιορίστηκε σε ευκαιριακές αντιρρήσεις, αλλά για το συμφιλιωτισμό μου, για την ευκολία με την οποία έλπιζα σε μια εξέλιξη των μενσεβίκων προς τα αριστερά. Ο Λένιν ενδιαφερόταν πολύ περισσότερο για την πάλη ενάντια στο συμφιλιωτισμό παρά για τη «δικαίωση» απομονωμένων πολεμικών χτυπημάτων ενάντια στον «συμφιλιωτή» Τρότσκι.

Στα 1924, υπερασπίζοντας ενάντιά μου τη στάση του Ζινόβιεφ τον Οκτώβρη του 1917, ο Στάλιν έγραφε:

«Ο Σύντροφος Τρότσκι δεν καταλαβαίνει τα γράμματα του Λένιν (για τον Ζινόβιεφ —Λ.Τ.), τη σημασία τους και το σκοπό τους. Ο Λένιν μερικές φορές σκόπιμα έτρεχε μπροστά, βγάζοντας λάθη που πιθανόν να διαπράττονταν και κριτικάροντάς τα από τα πριν με σκοπό να προειδοποιήσει το Κόμμα και να το προφυλάξει από τα λάθη. Μερικές φορές ακόμα μεγαλοποιούσε κάτι το “ασήμαντο”, “κάνοντας το λοφίσκο βουνό” για τον ίδιο παιδαγωγικό σκοπό.... Αλλά το να συμπεραίνει κανείς από τέτοια γράμματα του Λένιν (και έγραψε αρκετά τέτοια γράμματα) την ύπαρξη “τραγικών” διαφωνιών και να τις διαλαλεί, σημαίνει πως δεν κατανοεί τα γράμματα του Λένιν, σημαίνει πως δεν γνωρίζει τον Λένιν, (Ι. Στάλιν: «Τροτσκισμός ή Λενινισμός», 1924, «Άπαντα», αγγλική έκδοση, τόμ. 6ος, σελ. 355).

Η ιδέα διατυπώνεται εδώ ωμά —«το στυλ είναι ο άνθρωπος»— αλλά η ουσία της είναι σωστή, ακόμα κι αν ελάχιστα εφαρμόζει σ’ ότι αφορά τις διαφωνίες στη διάρκεια της περιόδου του Οκτώβρη, που δεν είχαν καμιά ομοιότητα με «λοφίσκους». Αλλά αν ο Λένιν συνήθιζε να καταφεύγει σε «παιδαγωγικές» υπερβολές και προληπτικές πολεμικές σε σχέση με τα πιο στενά μέλη της φράξιας του, τότε, για ένα λόγο παραπάνω, θα το έκανε σε σχέση με το άτομο που εκείνη την περίοδο ήταν έξω από την μπολσεβίικη φράξια και διακήρυσσε το συμφιλιωτισμό. Ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό του Ράντεκ να εισάγει τον αναγκαίο αυτό διορθωτικό συντελεστή στις παλιές αναφορές.

Στον πρόλογο που έγραψα το 1922 στο βιβλίο μου: Το 1905, τόνιζα ότι η πρόβλεψή μου για τη δυνατότητα και την πιθανότητα εγκαθίδρυσης της δικτατορίας του προλεταριάτου στη Ρωσία προτού αυτή επιτευχθεί στις αναπτυγμένες χώρες επαληθεύτηκε στην πραγματικότητα 12 χρόνια αργότερα. Ο Ράντεκ, ακολουθώντας όχι πολύ ελκυστικά παραδείγματα, παρουσιάζει το ζήτημα σαν να είχα αντιπαραθέσει αυτή την πρόγνωση στην στρατηγική γραμμή του Λένιν. Ωστόσο, από τον πρόλογο, μπορεί να φανεί καθαρά ότι μεταχειρίστηκα την

πρόγνωση της διαρκούς επανάστασης από την άποψη εκείνων των βασικών χαρακτηριστικών που συμπίπτουν με την στρατηγική γραμμή του Μπολσεβικισμού. Όταν, σε μια υποσημείωση, μιλάω για τον «επανεξοπλισμό» του Κόμματος στις αρχές του 1917, δεν το κάνω, βέβαια, με την έννοια ότι ο Λένιν αναγνώρισε την προηγούμενη πορεία του Κόμματος σαν «λανθασμένη», αλλά με την έννοια ότι ο Λένιν ήρθε στην Ρωσία —αν και αργοπορημένα, ωστόσο αρκετά έγκαιρα για την επιτυχία της επανάστασης— να διδάξει το Κόμμα στο πως να απορρίψει το ξεπερασμένο σύνθημα της «δημοκρατικής δικτατορίας» στο οποίο οι Στάλιν, Κάμενεφ, Ρίκοφ, Μόλοτοφ και άλλοι ήταν ακόμα προσκολλημένοι. Όταν οι Κάμενεφ αγανακτούν στην αναφορά του «επανεξοπλισμού», αυτό γίνεται κατανοητό, γιατί κατευθυνόταν ενάντια τους. Αλλά ο Ράντεκ; Αυτός για πρώτη φορά άρχισε να αγανακτεί μόλις το 1928, δηλαδή, μόνο όταν ο ίδιος είχε αρχίσει να παλεύει ενάντια στον αναγκαίο «επανεξοπλισμό» του Κινέζικου Κομμουνιστικού Κόμματος.

Ας υπενθυμίσω στον Ράντεκ ότι τα βιβλία μου, Το 1905 (με τον εγκληματικό πρόλογο) και Η Οκτωβριανή Επανάσταση, έπαιξαν, ενώ ζούσε ακόμα ο Λένιν, το ρόλο θεμελιακών ιστορικών εγχειριδίων και για τις δύο επαναστάσεις. Κυκλοφορούσαν, τότε, σε πολυάριθμες εκδόσεις στα ρωσικά όπως και σε άλλες γλώσσες. Ποτέ δεν μου είπε κανείς ότι τα βιβλία μου περιείχαν δυο αντιτιθέμενες γραμμές, γιατί τότε, πριν από την ρεβιζιονιστική στροφή των επιγόνων, κανένα υγιώς σκεπτόμενο κομματικό μέλος δεν υπότασσε την Οκτωβριανή εμπειρία στα παλιά αποσπάσματα, αλλά, αντίθετα, έβλεπε τα παλιά αποσπάσματα στο φως της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Σε συνδυασμό μ' αυτό, υπάρχει ένα άλλο θέμα που ο Ράντεκ κακομεταχειρίστηκε με ανεπίτρεπτο τρόπο: Ο Τρότσκι αναγνώρισε —λέει— ότι ο Λένιν είχε δίκιο ενάντιά του. Φυσικά, το έκανα. Και σ' αυτήν την αναγνώριση δεν υπήρχε ούτε ίχνος διπλωματίας. Είχα

στο μυαλό μου ολόκληρη την ιστορική πορεία του Λένιν, ολόκληρη τη θεωρητική του θέση, τη στρατηγική του, την πάλη του να χτίσει το Κόμμα. Αυτή η αναγνώριση, ωστόσο, δεν εφαρμόζεται, βέβαια, σε κάθε ένα από τα αποσπάσματα πολεμικής —που, επιπλέον, τα μεταχειρίζονται σήμερα για σκοπούς εχθρικούς προς το Λενινισμό. Το 1926, στην περίοδο του συνασπισμού με τον Ζινόβιεφ, ο Ράντεκ με προειδοποίησε ότι ο Ζινόβιεφ χρειαζόταν τη δήλωσή μου ότι ο Λένιν, είχε δίκιο απέναντί μου, για να σκεπάσει κάπως το γεγονός ότι αυτός, ο Ζινόβιεφ, είχε λάθος σε σχέση με μένα. Φυσικά, το κατάλαβα αυτό πολύ καλά. Και είναι γι' αυτό που, στην Έβδομη Ολομέλεια της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς, είπα ότι εννοούσα την ιστορική ορθότητα του Λένιν και του Κόμματός του, και με κανέναν τρόπο την ορθότητα των σημερινών επικριτών μου, που παλεύουν να καλυφθούν με τσιτάτα αποσπασμένα από το έργο του Λένιν. Σήμερα, είμαι δυστυχώς υποχρεωμένος να πω τα ίδια λόγια και για τον Ράντεκ.

Σε σχέση με τη διαρκή επανάσταση, μίλησα μόνο για τα ελαττώματα της θεωρίας, που ήταν αναπόφευκτα στο βαθμό που ήταν ένα ζήτημα πρόβλεψης. Στην Έβδομη Ολομέλεια της Ε.Ε. της Κ.Δ., ο Μπουχάριν σωστά τόνισε ότι ο Τρότσκι δεν απαρνήθηκε ολόκληρη την αντίληψή του. Για τα «ελαττώματα» θα μιλήσω σε ένα άλλο, πιο εκτεταμένο έργο, στο οποίο θα προσπαθήσω να παρουσιάσω τις εμπειρίες των τριών επαναστάσεων και την εφαρμογή τους στην παραπέρα πορεία της Κόμιντερν, ιδιαίτερα στην Ανατολή. Αλλά για να μην αφήσω έδαφος για παρανοήσεις επιθυμώ να πω εδώ συνοπτικά: Παρόλα τα ελαττώματά της, η θεωρία της διαρκούς επανάστασης, ακόμα και όπως παρουσιάζεται στις παλιότερες εργασίες μου, πρωταρχικά στο «Αποτελέσματα και Προοπτικές» (1906), διαπερνιέται αμέτρητα περισσότερο από το πνεύμα του Μαρξισμού, και, κατά συνέπεια, είναι πιο κοντά στην ιστορική γραμμή του Λένιν και του

Μπολσεβίικου Κόμματος, όχι μόνο από τη σημερινή σταλινική και μπουχαρινική εκ των υστέρων εξυπνάδα, αλλά και από την τελευταία εργασία του Ράντεκ.

Μ' αυτό δεν θέλω καθόλου να πω ότι η αντίληψή μου για την επανάσταση ακολουθεί, σ' όλα μου τα γραφτά, μια και την ίδια απαρέγκλιτη γραμμή. Δεν απασχολήθηκα με τη συλλογή παλιών αποσπασμάτων —με αναγκάζει να το κάνω τώρα η περίοδος της κομματικής αντίδρασης και του επιγονισμού— αλλά προσπάθησα, καλώς ή κακώς, να αναλύσω τα πραγματικά προτσές της ζωής. Στα 12 χρόνια (1905-1917) της επαναστατικής δημοσιογραφικής δραστηριότητάς μου, υπάρχουν επίσης άρθρα στα οποία οι επεισοδιακές περιστάσεις και ακόμα οι επεισοδιακές υπερβολές πολεμικής, αναπόφευκτες στην πάλη, έρχονται στο προσκήνιο, παραβιάζοντας τη στρατηγική γραμμή. Έτσι, για παράδειγμα, μπορεί να βρεθούν άρθρα στα οποία έκφρασα τις αμφιβολίες μου, για τον μελλοντικό επαναστατικό ρόλο της αγροτιάς ως όλο, σαν μια τάξη, και σε σχέση μ' αυτό αρνήθηκα να χαρακτηρίσω, ειδικά στη διάρκεια του ιμπεριαλιστικού πολέμου, τη μελλοντική ρωσική επανάσταση σαν «εθνική», γιατί θεωρούσα αυτόν το χαρακτηρισμό ως ασαφή. Αλλά δεν πρέπει να ξεχάσουμε εδώ ότι τα ιστορικά προτσές που μας ενδιαφέρουν, κι εδώ συμπεριλαμβάνονται και τα προτσές που ξετυλίγονται μέσα στην αγροτιά, είναι πολύ πιο φανερά τώρα που έχουν ολοκληρωθεί από ό,τι ήταν εκείνες τις μέρες που ακόμα αναπτύσσονταν. Πρέπει, επίσης, να σημειώσω ότι ο Λένιν —που ποτέ, ούτε για μια στιγμή, δεν έχασε από τα μάτια του το αγροτικό ζήτημα στο γιγαντιαίο του ιστορικό μέγεθος και από τον οποίο όλοι εμείς το διδαχθήκαμε— θεωρούσε αβέβαιο, ακόμα και μετά την Επανάσταση του Φλεβάρη, αν θα πετυχαίναμε να αποσπάσουμε την αγροτιά από την μπουρζουαζία και να την τραβήξουμε πίσω από το προλεταριάτο. Θα πω εντελώς γενικά στους σκληρούς επικριτές μου, ότι είναι πολύ πιο εύκολο να ξεθάβεις σε μια ώρα τις τυπικές

αντιφάσεις των άρθρων που έγραφε στις εφημερίδες κάποιος άλλος για ένα τέταρτο του αιώνα, παρά να διατηρήσεις ο ίδιος, έστω και για ένα μόνο χρόνο, την ενότητα της θεμελιακής γραμμής.

Δεν απομένει παρά να αναφέρουμε, σ' αυτές τις εισαγωγικές γραμμές, έναν άλλο, εντελώς τελετουργικό συλλογισμό: αν η θεωρία της διαρκούς επανάστασης ήταν σωστή —λέει ο Ράντεκ— ο Τρότσκι θα είχε συγκεντρώσει μια μεγάλη φράξια σ' αυτή τη βάση. Αλλά αυτό δεν έγινε. Από αυτό βγαίνει... ότι η θεωρία ήταν λαθεμένη.

Αυτό το επιχείρημα του Ράντεκ, παρμένο σαν μια γενική πρόταση, δεν περιέχει ίχνος διαλεκτικής. Θα μπορούσε κανείς απ' αυτό, να συμπεράνει ότι η άποψη της Αντιπολίτευσης για την Κινέζικη Επανάσταση ή η θέση του Μαρξ για τις βρετανικές υποθέσεις, ήταν λαθεμένη. Ότι η θέση της Κόμιντερν, σε σχέση με τους ρεφορμιστές στην Αμερική, στην Αυστρία και —αν θέλετε— σ' όλες τις χώρες, είναι λαθεμένη.

Αν το επιχείρημα του Ράντεκ παρθεί όχι στη γενική «ιστοριοφιλοσοφική» του μορφή, αλλά μόνο όπως εφαρμόζεται στο ζήτημα που συζητάμε, τότε στρέφεται ενάντια στον ίδιο τον Ράντεκ. Το επιχείρημα θα μπορούσε να έχει ένα ίχνος νοήματος, αν είχα τη γνώμη, ή, πράγμα πιο σημαντικό, αν τα γεγονότα είχαν δείξει, ότι η γραμμή της διαρκούς επανάστασης έρχεται σε αντίφαση με τη στρατηγική γραμμή του Μπολσεβικισμού, βρίσκεται σε σύγκρουση μ' αυτήν και αποκλίνει απ' αυτήν όλο και πιο πολύ. Τότε μόνο θα υπήρχε έδαφος για δυο φράξιες. Αλλά αυτό ακριβώς είναι εκείνο που θέλει ο Ράντεκ να αποδείξει. Αντίθετα, δείχνω ότι, παρόλες τις φραξιονιστικές υπερβολές της πολεμικής και τους συγκυριακούς τονισμούς του ζητήματος, η βασική στρατηγική γραμμή ήταν μια και η αυτή. Τότε, από που θα προερχόταν μια δεύτερη φράξια; Στην πραγματικότητα, αυτό που έγινε είναι ότι εργάστηκα χέρι με χέρι με τους μπολσεβίκους στην πρώτη επανάσταση και αργότερα

υπεράσπισα αυτήν την κοινή δουλειά στο διεθνή Τύπο ενάντια στην κριτική των αποστατών μενσεβίκων. Στην Επανάσταση του 1917, πάλεψα μαζί με τον Λένιν ενάντια στον δημοκρατικό οπορτουνισμό εκείνων των «Παλιών Μπολσεβίκων» που ανέβασε σήμερα το κύμα της αντίδρασης και που ο μοναδικός εξοπλισμός τους αποτελείται από το σφυροκόπημα της διαρκούς επανάστασης.

Τελικά, ποτέ δεν προσπάθησα να δημιουργήσω μια ομάδα στη βάση των ιδεών της διαρκούς επανάστασης. Η θέση μου μέσα στο Κόμμα ήταν συμφιλιωτική, και όταν σε ορισμένες στιγμές πάλεψα για το σχηματισμό ομάδων, ήταν ακριβώς πάνω σ' αυτή τη βάση. Ο συμφιλιωτισμός μου πήγαζε από ένα είδος σοσιαλ-επαναστατικού φανατισμού. Πίστευα πως η λογική της ταξικής πάλης θα ανάγκαζε τις δυο φράξιες να ακολουθήσουν την ίδια επαναστατική γραμμή. Η μεγάλη ιστορική σημασία της πολιτικής του Λένιν δεν μου ήταν ακόμα καθαρή εκείνη την εποχή, η πολιτική του της αδιάλλακτης ιδεολογικής οριοθέτησης και, όταν ήταν αναγκαίο, του σχίσματος, με σκοπό τη διαμόρφωση και σφυρηλάτηση του πυρήνα του αληθινά επαναστατικού κόμματος. Στα 1911, ο Λένιν έγραφε γι' αυτό το θέμα:

«Ο συμφιλιωτισμός είναι το συνολικό άθροισμα των διαθέσεων, των αγώνων και των απόψεων που είναι αξεδιάλυτα δεμένα με την ίδια την ουσία των ιστορικών καθηκόντων που μπαίνουν στο Ρωσικό Σοσιαλ-Δημοκρατικό Εργατικό Κόμμα στη διάρκεια της αντεπανάστασης του 1908-11. Να γιατί, στην περίοδο αυτή ένας αριθμός Σοσιαλδημοκρατών, ξεκινώντας από εντελώς διαφορετικές προϋποθέσεις, έπεφτε στο συμφιλιωτισμό. Ο Τρότσκι έκφρασε τον συμφιλιωτισμό με μεγαλύτερη συνέπεια από οποιονδήποτε άλλον. Ήταν ίσως ο μόνος που προσπάθησε να δώσει μια θεωρητική βάση σ' αυτήν την τάση», (Ν.Λένιν: «Απαντα», τόμ. XI, μέρ. II, σελ. 371).⁵

5. «Η Νέα Φράξια των Συμφιλιωτών ή οι Ενάρετοι», (τόμ. 20, σελ. 345, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

Παλεύοντας για την ενότητα με κάθε θυσία, εξιδανίκευα αναπόφευκτα και χωρίς να το θέλω τις κεντριστικές τάσεις στο μενσεβικισμό. Παρόλες τις επεισοδιακές προσπάθειές μου, που επαναλήφθηκαν τρεις φορές, δεν κατάληξα σε κανένα κοινό καθήκον με τους μενσεβίκους, και δεν μπορούσε να καταλήξω. Ωστόσο, η συμφιλιωτική μου γραμμή με έφερε την ίδια στιγμή σε ακόμα πιο σκληρή σύγκρουση με τον Μπολσεβικισμό, αφού ο Λένιν, σε αντίθεση με τους μενσεβίκους, απόρριπτε αμείλικτα τον συμφιλιωτισμό, και δεν μπορούσε παρά να κάνει έτσι. Είναι φανερό πως καμιά φράζια δεν μπορούσε να δημιουργηθεί πάνω στη βάση του συμφιλιωτισμού.

Απ' αυτό βγαίνει το μάθημα: Είναι ανεπίτρεπτο και μοιραίο να σπάξει κανείς ή να αδυνατίζει μια πολιτική γραμμή για τους σκοπούς του αγοραίου συμφιλιωτισμού. Είναι ανεπίτρεπτο να φτιασιδώνει κανείς τον κεντρισμό όταν κάνει ζικ-ζακ προς τα αριστερά. Είναι ανεπίτρεπτο, κυνηγώντας τις αυταπάτες του κεντρισμού, να υπερβάλλει και να εξογκώνει κανείς τις διαφορές με γνήσιους επαναστάτες ομοϊδεάτες. Αυτά είναι τα πραγματικά μαθήματα και τα πραγματικά λάθη του Τρότσκι. Αυτά τα μαθήματα είναι πολύ σημαντικά. Διατηρούν όλη τους την ισχύ ακόμα και σήμερα, και είναι ακριβώς ο ίδιος ο Ράντεκ που θα έπρεπε να τα σκεφτεί.

Με τον ιδεολογικό κυνισμό που τον χαρακτηρίζει, ο Στάλιν είπε κάποτε:

«Ο Τρότσκι δεν μπορεί παρά να ξέρει ότι ο Λένιν πάλεψε ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης μέχρι το τέλος της ζωής του. Μα αυτό δεν ανησυχεί τον Τρότσκι», («Πράβντα» Νο 262, 12 του Νοέμβρη 1926, Στάλιν: «Άπαντα», αγγλική έκδοση, τόμ. VIII, σελ. 350).

Αυτό είναι μια ωμή και δόλια, δηλαδή, μια καθαρά σταλινική καρικατούρα της πραγματικότητας. Σε ένα από τα μηνύματά του στους κομμουνιστές του εξωτερικού, ο Λένιν εξήγησε ότι οι διαφορές

ανάμεσα σε κομμουνιστές είναι κάτι το εντελώς διαφορετικό από τις διαφορές με τους σοσιαλ-δημοκράτες. Από τέτοιες διαφορές, έγραφε, πέρασε στο παρελθόν ο Μπολσεβικισμός. Αλλά «... τη στιγμή της κατάκτησης της εξουσίας και της δημιουργίας της Σοβιετικής Δημοκρατίας, ο μπολσεβικισμός αποδείχθηκε ενιαίος, τράβηξε με το μέρος του ότι καλύτερο υπήρχε στα παραπλήσια σ' αυτόν ρεύματα της σοσιαλιστικής σκέψης, συνένωσε γύρω του όλη την πρωτοπορία του προλεταριάτου και την τεράστια πλειοψηφία των εργαζομένων», (Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XVI, σελ. 333).⁶

Ποια κοντινά ρεύματα σοσιαλιστικής σκέψης είχε ο Λένιν στο μυαλό του όταν έγραφε αυτές τις γραμμές; Τον Μαρτίνοφ ή τον Κούουζινεν; Ή τον Κασέν, τον Τέλμαν και τον Σμέραλ; Μήπως αυτοί του φάνηκαν σαν το «καλύτερο που υπήρχε στα παραπλήσια ρεύματα;». Πια άλλη τάση ήταν πλησιέστερη στον Μπολσεβικισμό πέρα από αυτήν που αντιπροσώπευα εγώ πάνω σε όλα τα θεμελιώδη ζητήματα, περιλαμβανομένου και του αγροτικού; Ακόμα και η Ρόζα Λούξεμπουργκ κοντοστάθηκε στην αρχή μπροστά στην αγροτική πολιτική της μπολσεβίκικης κυβέρνησης. Για μένα, ωστόσο, δεν υπήρχε καμιά αμφιβολία γι' αυτό. Ήμωνα μαζί με τον Λένιν στο τραπέζι, όταν, με το μολύβι στο χέρι, σχεδίαζε τον αγροτικό του νόμο. Και η ανταλλαγή γνώμών μεταξύ μας δεν χρειάστηκε πάνω από καμιά δεκαριά σύντομες παρατηρήσεις που το νόημά τους ήταν περίπου το εξής: Το μέτρο είναι αντιφατικό, αλλά ιστορικά είναι απόλυτα αναπόφευκτο. Κάτω από το καθεστώς της προλεταριακής δικτατορίας και στην κλίμακα της παγκόσμιας επανάστασης, οι αντιφάσεις θα εξομαλυνθούν —χρειαζόμαστε μόνο χρόνο. Αν υπήρχε ένας βασικός ανταγωνισμός για το αγροτικό ζήτημα ανάμεσα στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης και της διαλεκτικής του Λένιν,

6. «Χαιρετισμός στους Ιταλούς, Γάλλους και Γερμανούς Κομμουνιστές», (τόμ. 39, σελ. 216, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

πως τότε εξηγεί ο Ράντεκ το γεγονός ότι χωρίς να αποκηρύξω τις βασικές μου απόψεις για την πορεία της ανάπτυξης της επανάστασης, δεν σκόνταψα ούτε στο ελάχιστο πάνω στο αγροτικό ζήτημα το 1917, πράγμα που έκανε η πλειοψηφία της μπολσεβίκικης ηγεσίας εκείνη την εποχή; Πως εξηγεί ο Ράντεκ το γεγονός, ότι, μετά την Επανάσταση του Φλεβάρη, οι σημερινοί θεωρητικολόγοι και πολιτικάντηδες του αντι-Τροτσκισμού —οι Ζινόβιεφ, Κάμενεφ, Στάλιν, Ρίκοφ, Μόλοτοφ, κλπ.— υιοθέτησαν, ως τον τελευταίο, την αγοραία-δημοκρατική και όχι την προλεταριακή θέση; Και ακόμα: Για τι και για ποιον μιλούσε ο Λένιν όταν αναφερόταν στη συγχώνευση του Μπολσεβικισμού και των καλύτερων στοιχείων των μαρξιστικών ρευμάτων των πιο κοντινών σ' αυτόν; Και δεν δείχνει αυτή η εκτίμηση, όπου ο Λένιν έκανε τον ισολογισμό των παλιών διαφορών, ότι οπωσδήποτε δεν έβλεπε δυο ασυμβίβαστες στρατηγικές γραμμές;

Ακόμα πιο αξιοσημείωτος είναι, απ' αυτήν την άποψη, ο λόγος του Λένιν στις 1 (14) Νοέμβρη του 1917, στη σύνοδο της Επιτροπής της Πετρούπολης.⁷ Εκεί συζητήθηκε το ζήτημα, αν πρέπει να γίνει μια συμφωνία με τους Μενσεβίκους και τους Σοσιαλ-Επαναστάτες. Οι υποστηρικτές ενός συνασπισμού προσπάθησαν ακόμα και εκεί —πολύ δειλά, βέβαια— να υπαινιχθούν τον «τροτσκισμό». Τι απάντησε ο Λένιν; «Όσο για ένα συμβιβασμό —δεν μπορώ ακόμα και να μιλήσω στα σοβαρά για κάτι τέτοιο. Από πολύ παλιά ο Τρότσκι είπε ότι η ενοποίηση είναι αδύνατη. Ο Τρότσκι το κατάλαβε αυτό και από τότε δεν υπάρχει καλύτερος μπολσεβίκος», [βλ. το υποκεφάλαιο 18 («Ντοκουμέντα που Χάθηκαν»), «Γράμμα στο 'Ισπαρτ» στη Σταλινική Σχολή της Πλαστογραφίας (Το σημαντικό αυτό έργο του Τρότσκι ετοιμάζεται για έκδοση) —σ. τ. μ].

7. Όπως είναι γνωστό, τα ογκώδη πρακτικά αυτής της ιστορικής συνόδου απαλείφθηκαν από το Βιβλίο της Επετείου (της Επανάστασης) με ειδική εντολή του Στάλιν και μέχρι σήμερα έχουν αποκρυφτεί από το Κόμμα —Λ.Τ.

Δεν ήταν η διαρκής επανάσταση, αλλά ο συμφιλιωτισμός, σύμφωνα με την άποψη του Λένιν, που με χώριζε από τον Μπολσεβικισμό. Για να γίνω ο «καλύτερος Μπολσεβίκος», δεν χρειάστηκε, όπως βλέπουμε, παρά να καταλάβω το αδύνατο μιας συμφωνίας με το μενσεβικισμό.

Αλλά πως εξηγείται ο απότομος χαρακτήρας της στροφής του Ράντεκ ακριβώς στο ζήτημα της διαρκούς επανάστασης; Πιστεύω πως έχω ένα στοιχείο εξήγησης. Το 1916, όπως μαθαίνουμε από το άρθρο του, ο Ράντεκ συμφωνούσε με την «διαρκή επανάσταση». Αλλά η συμφωνία του ήταν με την ερμηνεία που της έδινε ο Μπουχάριν, σύμφωνα με την οποία η αστική επανάσταση στη Ρωσία είχε εκπληρωθεί —όχι μόνο ο επαναστατικός ρόλος της μπουρζουαζίας, και ο ιστορικός ρόλος του συνθήματος της δημοκρατικής δικτατορίας, αλλά και η αστική επανάσταση σαν τέτοια— και το προλεταριάτο έπρεπε επομένως να προχωρήσει στην κατάληψη της εξουσίας κάτω από μια καθαρά σοσιαλιστική σημαία. Ο Ράντεκ ερμήνευσε πολύ καθαρά τη θέση μου τότε, πάλι με τον μπουχαρινικό τρόπο. Διαφορετικά δεν θα μπορούσε να δηλώσει την αλληλεγγύη του και με τον Μπουχάριν και με μένα ταυτόχρονα. Αυτό επίσης εξηγεί γιατί ο Λένιν πολέμησε ενάντια στον Μπουχάριν και τον Ράντεκ, με τον οποίο συνεργαζόταν, κάνοντάς τους να εμφανίζονται με το ψευδώνυμο Τρότσκι. (Ο Ράντεκ το παραδέχεται κι αυτό στο άρθρο του). Θυμάμαι επίσης ότι ο Μ. Ν. Ποκρόβσκι, ένας ομο-ιδεάτης του Μπουχάριν και ένας ακούραστος δημιουργός ιστορικών σχημάτων, που ήταν επιδέξια μεταμφιεσμένα σε μαρξιστικά, με ανησυχούσε στις συνομιλίες που είχα μαζί του στο Παρίσι, με την αμφίβολη «αλληλεγγύη» του σ αυτό το ζήτημα. Στην πολιτική, ο Ποκρόβσκι ήταν και παραμένει ένας αντι-Καντέ, που ειλικρινά πιστεύει ότι αυτό συνιστά τον Μπολσεβικισμό.

Στα 1924-25, ο Ράντεκ προφανώς ζούσε ακόμα με τις ιδεολογικές αναμνήσεις της μπουχαρινικής θέσης του 1916, που συνέχιζε να την ταυτίζει με τη δική μου. Πραγματικά, απογοητευμένος από την χωρίς

ελπίδα αυτή θέση, ο Ράντεκ —στη βάση μιας φευγαλέας μελέτης των κειμένων του Λένιν— όπως συχνά συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, διέγραψε ένα τόξο 180 μοιρών ακριβώς πάνω από το κεφάλι μου. Αυτό είναι εντελώς πιθανό, γιατί είναι χαρακτηριστικό. Έτσι, ο Μπουχάριν, που στα 1923-25 γύρισε τα μέσα έξω, δηλαδή, μετέτρεψε τον εαυτό του από έναν άκρο-αριστερό σε ένα οπορτουνιστή, μόνιμα αποδίδει σε μένα το δικό του ιδεολογικό παρελθόν, που το πλάσσει σαν «τροτσκισμό». Στην πρώτη περίοδο της εκστρατείας ενάντια μου, όταν ακόμα αναγκαζόμουν κάπου-κάπου να διαβάζω τα άρθρα του Μπουχάριν, συχνά αναρωτιόμουν: από που το έβγαλε αυτό; —αλλά σύντομα μάντεψα ότι είχε ρίξει μια ματιά στο δικό του χθεσινό ημερολόγιο. Και τώρα διερωτούμαι αν δεν βρίσκεται το ίδιο ψυχολογικό θεμέλιο στο βάθος της μεταστροφής του Ράντεκ, από τον Παύλο της διαρκούς επανάστασης στον Σαούλ της. Δεν τολμώ να επιμείνω πάνω σ' αυτήν την υπόθεση. Αλλά δεν μπορώ να βρω άλλη εξήγηση.

Πάντως, όπως λένε οι Γάλλοι: το κρασί, μια και το σερβίρεις, πρέπει να το πιεις. Αναγκαζόμαστε να αναλάβουμε μια μακριά αναδρομή στην περιοχή των παλιών αποσπασμάτων. Έχω ελαττώσει τον αριθμό τους όσο ήταν κατορθωτό. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα πολλά απ' αυτά. Ας με δικαιώσει το γεγονός ότι, από την αρχή μέχρι το τέλος, παλεύω να βρω μέσα στο αναγκαστικό σφάλισμα αυτών των παλιών αποσπασμάτων, τα νήματα που συνδέουν με τα καυτά ζητήματα του σήμερα.

2. Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΕΠΙΝΑΣΤΑΣΗ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ «ΑΛΜΑ» ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ, ΑΛΛΑ Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΓΕΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ

Ο Ράντεκ γράφει:

«Το ουσιώδες χαρακτηριστικό που χωρίζει τον κύκλο των ιδεών που ονομάζονται θεωρία και τακτική (σημειώστε: και τακτική! —Λ.Τ.) της “διαρκούς επανάστασης” από τη λενινιστική θεωρία, βρίσκεται στο ανακείμεμα του σταδίου της αστικής επανάστασης με το στάδιο της σοσιαλιστικής επανάστασης».

Με τη βασική αυτή κατηγορία σχετίζονται, ή απορρέουν απ’ αυτήν, άλλες, όχι λιγότερο βαριές κατηγορίες: Ο Τρότσκι δεν καταλάβαινε «ότι, μέσα στις συνθήκες της Ρωσίας, μια σοσιαλιστική επανάσταση που δεν θα είχε βγει από τη δημοκρατική επανάσταση δεν θα ήταν καθόλου δυνατή», και είναι γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο που «πήδηξε πάνω από το στάδιο της δημοκρατικής δικτατορίας». Ο Τρότσκι «αρνιόταν» το ρόλο της αγροτιάς και σ’ αυτό οι απόψεις του ήταν «κοινές με τις απόψεις των μενσεβίκων». Όπως το έχω κιόλας πει, όλα αυτά έπρεπε να χρησιμέψουν για να αποδείξει μ’ έναν έμμεσο τρόπο, τη λαθεμένη θέση μου στα θεμελιώδη ζητήματα της Κινέζικης Επανάστασης.

Από μια τυπική φιλολογική άποψη, ο Ράντεκ μπορεί, βέβαια, να αναφέρεται, από καιρό σε καιρό, στον Λένιν. Κι αυτό ακριβώς κάνει. Ο καθένας έχει «στο χέρι» αυτό το κομμάτι από τα αποσπάσματα. Αλλά, όπως θα αποδείξω πιο κάτω, αυτοί οι ισχυρισμοί του Λένιν σχετικά με μένα είχαν έναν επεισοδιακό χαρακτήρα και ήταν λαθεμένοι, δηλαδή, με καμιά έννοια δεν χαρακτήριζαν τις πραγματικές θέσεις μου, ακόμα και το 1905. Στα κείμενα του ίδιου του Λένιν υπάρχουν εντελώς διαφορετικές, διαμετρικά αντίθετες και πολύ πιο θεμελιωμένες παρατηρήσεις για τη στάση μου στα θεμελιώδη ζητήματα της

επανάστασης. Ο Ράντεκ δεν έχει ούτε καν δοκιμάσει να ενοποιήσει τις διάφορες και άμεσα αντιφατικές παρατηρήσεις του Λένιν και να φωτίσει τις αντιφάσεις αυτές στην πολεμική, συγκρίνοντάς τις με τις πραγματικές απόψεις μου.⁸

Το 1906, ο Λένιν δημοσίευσε ένα άρθρο του Κάουτσκι πάνω στις κινητήρες δυνάμεις της ρωσικής επανάστασης, προλογίζοντάς το. Χωρίς να ξέρω τίποτε γι' αυτό, μετάφρασα κι εγώ στη φυλακή το ίδιο άρθρο, και, με μια εισαγωγή, το περιέλαβα στο βιβλίο μου Για την Υπεράσπιση του Κόμματος. Και ο Λένιν και εγώ εκφράσαμε την πλήρη συμφωνία μας με την ανάλυση του Κάουτσκι. Στο ερώτημα του Πλεχάνοφ, αν η επανάστασή μας είναι αστική ή σοσιαλιστική, ο Κάουτσκι απαντούσε ότι δεν είναι πια αστική, αλλά κι ότι δεν είναι ακόμα σοσιαλιστική, ότι, δηλαδή, αντιπροσώπευε τη μεταβατική μορφή από τη μια στην άλλη. Σε σχέση μ' αυτό ο Λένιν έγραφε στον πρόλόγο του:

«Η επανάστασή μας, στα γενικά χαρακτηριστικά της, είναι αστική ή σοσιαλιστική επανάσταση; Αυτό είναι το παλιό σχήμα, λέει ο Κάουτσκι. Δεν είναι έτσι που πρέπει να μπει το ερώτημα, δεν είναι αυτός ο μαρξιστικός τρόπος. Η ρωσική επανάσταση δεν είναι αστική γιατί η μπουρζουαζία δεν είναι μια από τις κινητήρες δυνάμεις του σημερινού επαναστατικού κινήματος στη Ρωσία. Αλλά η επανάσταση στη Ρωσία δεν είναι ούτε σοσιαλιστική», (Ν.Λένιν: «Απαντα», τόμ. VIII, σελ. 82).⁹

8. Θυμάμαι ότι είχα διακόψει τον Μπουχάριν, όταν, στην Όγδοη Σύνοδο της Ολομέλειας της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς, παράθετε τα ίδια αποσπάσματα μ' αυτά που αναφέρονται σήμερα από τον Ράντεκ, λέγοντάς του: «Αλλά μπορεί κανείς να βρει στον Λένιν και αποσπάσματα ακριβώς αντίθετα απ' αυτά». Ύστερα από έναν μικρό δισταγμό, ο Μπουχάριν απάντησε: «Το ξέρω, το ξέρω, αλλά παίρνω αυτά που με συμφέρουν κι όχι αυτά που συμφέρουν εσένα». Τέτοια είναι η πνευματική ευστροφία του θεωρητικού! —Λ.Τ.

9. Πρόλογος στην μπροσούρα του Κάουτσκι, «Οι Κινητήριες Δυνάμεις και οι Προοπτικές της Ρωσικής Επανάστασης», (Δεκέμβρης 1906, τόμ. 14ος, σελ. 233, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

Κι όμως θα μπορούσε κανείς να βρει πολλά αποσπάσματα στα γραφτά του Λένιν, γραμμένα πριν και μετά από αυτόν τον πρόλογο, όπου προσδιορίζει μ' έναν κατηγορηματικό τρόπο τη ρωσική επανάσταση σαν αστική επανάσταση. Είναι αυτό μια αντίφαση; Αν πλησιάζει κανείς τον Λένιν με τις μέθοδες των σημερινών επικριτών του «τροτσκισμού», θα βρει εύκολα στα γραφτά του δεκάδες και εκατοντάδες τέτοιες αντιφάσεις, που ένας σοβαρός και ευσυνείδητος αναγνώστης θα εξηγήσει με τη διαφορετική προσέγγιση στο ζήτημα σε διαφορετικές στιγμές, κι αυτό δεν παραβιάζει καθόλου τη θεμελιώδη ενότητα της αντίληψης του Λένιν.

Από την άλλη μεριά, εγώ ποτέ δεν έχω αρνηθεί τον αστικό χαρακτήρα της επανάστασης από την άποψη των άμεσων ιστορικών της καθηκόντων. Τον έχω αρνηθεί μονάχα από την άποψη των κινητήριων δυνάμεών της και των προοπτικών της. Να πώς αρχίζει το κύριο έργο μου εκείνης της εποχής (1905-1906) πάνω στη διαρκή επανάσταση.

«ΗΡωσική Επανάσταση ήταν απροσδόκητη για όλους εκτός από τους Σοσιαλ-δημοκράτες. Ο μαρξισμός είχε από πολύ καιρό προβλέψει το αναπόφευκτο της Ρωσικής Επανάστασης, που έπρεπε να ξεσπάσει σαν αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στην καπιταλιστική ανάπτυξη, από τη μια μεριά, και τις δυνάμεις του απολιθωμένου απολυταρχισμού, από την άλλη... Χαρακτηρίζοντάς την αστική επανάσταση, ο μαρξισμός έδειχνε μ' αυτό ότι τα άμεσα αντικειμενικά καθήκοντα της επανάστασης συνίστανται στη δημιουργία “κανονικών συνθηκών για την εξέλιξη της αστικής κοινωνίας συνολικά”. Ο μαρξισμός αποδείχτηκε σωστός, αυτό δεν χρειάζεται πια ούτε συζήτηση, ούτε απόδειξη. Ένα εντελώς διαφορετικό καθήκον τίθεται σήμερα στους μαρξιστές: να προσδιορίσουν τις “δυνατότητες” της αναπτυσσόμενης επανάστασης μέσα από την ανάλυση του εσωτερικού μηχανισμού της... Η Ρωσική Επανάσταση έχει ένα χαρακτήρα εντελώς ιδιαίτερο, που

είναι το αποτέλεσμα της ιδιαίτερης τάσης της συνολικής ιστορικής και κοινωνικής εξέλιξής μας, και που, με τη σειρά του αποκαλύπτει μπροστά μας ολότελα καινούριες ιστορικές προοπτικές», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, 1906, Άρθρο «Αποτελέσματα και Προοπτικές», σελ. 224, αγγλική έκδοση, σελ. 168).

«Ο γενικός κοινωνιολογικός προσδιορισμός —αστική επανάσταση— δεν λύνει καθόλου τα πολιτικά και τακτικά προβλήματα, τις αντιφάσεις και τις δυσκολίες που ξερνάει ο μηχανισμός μιας δοσμένης αστικής επανάστασης», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, κλπ., σελ. 249, αγγλική έκδοση, σελ. 199).

Έτσι, δεν αρνιόμουν τον αστικό χαρακτήρα της επερχόμενης επανάστασης και δεν μπερδεύω τη δημοκρατία με το σοσιαλισμό. Αλλά επιχειρούσα να αποδείξω ότι η ταξική διαλεκτική της αστικής επανάστασης στη χώρα μας πήγαινε να φέρει στην εξουσία το προλεταριάτο, και ότι, χωρίς τη δικτατορία του, δεν θα μπορούσαν να εκπληρωθούν ούτε και τα δημοκρατικά καθήκοντα.

Στο ίδιο άρθρο (1905-1906) γράφω:

«Το προλεταριάτο αυξάνει και δυναμώνει στο βαθμό που αναπτύσσεται ο καπιταλισμός. Μ' αυτή την έννοια, η ανάπτυξη του καπιταλισμού είναι και η ανάπτυξη του προλεταριάτου προς τη δικτατορία. Αλλά η ημέρα και η ώρα που η εξουσία θα περάσει στα χέρια της εργατικής τάξης εξαρτάται άμεσα όχι από το επίπεδο που έχουν φτάσει οι παραγωγικές δυνάμεις, αλλά από τις σχέσεις της ταξικής πάλης, τη διεθνή κατάσταση και, τελικά, από ολόκληρη μια σειρά υποκειμενικούς παράγοντες: την παράδοση, την πρωτοβουλία, την ετοιμότητα των εργατών για τη μάχη.

Είναι δυνατόν οι εργάτες να φτάσουν στην εξουσία σε μια οικονομικά καθυστερημένη χώρα πριν να φτάσουν σε μια αναπτυγμένη χώρα... Το να φανταζόμαστε ότι η δικτατορία του προλεταριάτου εξαρτάται, κατά κάποιον τρόπο, από την τεχνική ανάπτυξη και τους πόρους μιας χώρας

είναι μια προκατάληψη του “οικονομικού” υλισμού, απλουστευμένου μέχρι το σημείο του παράλογου. Αυτή η άποψη δεν έχει τίποτε το κοινό με τον μαρξισμό.

Κατά τη γνώμη μας, η Ρωσική Επανάσταση θα δημιουργήσει τέτοιες συνθήκες που η εξουσία πρέπει να περάσει στα χέρια των εργατών —και στην περίπτωση νίκης της επανάστασης, θα περάσει— πριν οι πολιτικάντηδες του αστικού φιλελευθερισμού έχουν την ευκαιρία να επιδείξουν όλη την ικανότητά τους να κυβερνάνε», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, κλπ., σελ. 245, αγγλική έκδοση 194-195).

Αυτές οι γραμμές περιέχουν μια πολεμική ενάντια στον αγοραίο αυτό «μαρξισμό» που όχι μόνο κυριάρχησε στα 1905-1906, αλλά και έδωσε τον τόνο στη Συνδιάσκεψη των Μπολσεβίκων, το Μάρτη του 1917, πριν την άφιξη του Λένιν, και που βρήκε την πιο χοντροκομμένη έκφρασή του στην ομιλία του Ρίκοφ στη Συνδιάσκεψη του Απρίλη. Ο ψευτομαρξισμός αυτός, που δεν είναι παρά η «κοινή λογική» του φιλισταίου, η διαβρωμένη από σχολαστικισμό, αποτέλεσε την «επιστημονική» βάση της ομιλίας του Κούουζινεν και πάρα πολλών άλλων, στο Έκτο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Κι όλα αυτά, δέκα χρόνια μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση!

Μια και δεν έχω τη δυνατότητα να εκθέσω εδώ όλες τις ιδέες του «Αποτελέσματα και Προοπτικές», θα παραθέσω ένα ακόμα συνοπτικό απόσπασμα από το άρθρο μου στην εφημερίδα «Νατσάλο» (1905):

«Η φιλελεύθερη μπουρζουαζία μας προβάλλει σαν μια αντεπαναστατική δύναμη πριν ακόμα φτάσουμε στο αποκορύφωμα της επανάστασης. Σε κάθε κρίσιμη στιγμή, οι διανοούμενοι δημοκράτες μας δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να αποκαλύπτουν την αδυναμία τους. Η αγροτιά στο σύνολό της εκπροσωπεί μια στοιχειακή δύναμη σε εξέγερση. Μπορεί να μπει στην υπηρεσία της επανάστασης μόνο από μια δύναμη που θα πάρει την κρατική εξουσία στα χέρια της. Η πρωτοποριακή θέση της εργατικής τάξης στην επανάσταση, η άμεση

σύνδεση που εγκαθιδρύεται ανάμεσα σ' αυτήν και την επαναστατική ύπαιθρο, η ελκτική δύναμη με την οποία φέρνει το στρατό κάτω από την επιρροή της —όλα αυτά την ωθούν αναπόφευκτα στην εξουσία. Πλήρη νίκη της επανάστασης σημαίνει νίκη του προλεταριάτου. Αυτό, με τη σειρά του, σημαίνει τον παραπέρα αδιάκοπο χαρακτήρα της επανάστασης», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, κλπ., σελ. 172).

Κατά συνέπεια, η προοπτική της δικτατορίας του προλεταριάτου βγαίνει εδώ ακριβώς από την αστικο-δημοκρατική επανάσταση, αντίθετα απ' όλα αυτά που γράφει ο Ράντεκ. Είναι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο που η επανάσταση αποκαλείται διαρκής (αδιάκοπη). Αλλά η δικτατορία του προλεταριάτου δεν έρχεται, όπως λέει ο Ράντεκ, μετά την ολοκλήρωση της δημοκρατικής επανάστασης. Αν ήταν έτσι, απλούστατα, θα ήταν αδύνατη στη Ρωσία, γιατί, σε μια καθυστερημένη χώρα, το αριθμητικά αδύνατο προλεταριάτο δεν θα είχε καμιά δυνατότητα να φτάσει στην εξουσία αν οι διεκδικήσεις της αγροτιάς είχαν ικανοποιηθεί στο προηγούμενο στάδιο. Όχι, η δικτατορία του προλεταριάτου φαινόταν δυνατή κι ακόμα αναπόφευκτη στη βάση της αστικής επανάστασης, ακριβώς γιατί δεν υπήρχε άλλη δύναμη και άλλος τρόπος για να εκπληρωθούν τα καθήκοντα της αγροτικής επανάστασης. Αλλά αυτό ακριβώς ανοίγει την προοπτική της μετεξέλιξης της δημοκρατικής επανάστασης σε σοσιαλιστική επανάσταση.

«Και μόνο το γεγονός της εισόδου των εκπροσώπων του προλεταριάτου στην κυβέρνηση, όχι σαν ανίσχυροι όμηροι, αλλά σαν η ηγετική δύναμη, καταστρέφει τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο μίνιμουμ και το μάξιμουμ πρόγραμμα, με άλλα λόγια, βάζει τον κολεχτιβισμό στην ημερήσια διάταξη. Το σημείο όπου το προλεταριάτο θα αναχαιτιστεί στην προέλασή του προς σ' αυτήν την κατεύθυνση εξαρτάται από το συσχετισμό των δυνάμεων, και καθόλου από τις αρχικές προθέσεις του κόμματος του προλεταριάτου.

Είναι γι' αυτόν το λόγο που εδώ δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα κανενός είδους ειδικής μορφής προλεταριακής δικτατορίας μέσα στην αστική επανάσταση, δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου (ή δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς). Η εργατική τάξη δεν μπορεί να διατηρήσει το δημοκρατικό χαρακτήρα της δικτατορίας της χωρίς να ξεπεράσει τα όρια του δημοκρατικού της προγράμματος...

Το προλεταριάτο, από τη στιγμή που θα πάρει την εξουσία, θα παλέψει γι' αυτήν μέχρι το τέλος. Ενώ ένα από τα όπλα σ' αυτή την πάλη, για τη διατήρηση και τη σταθεροποίηση της εξουσίας, θα είναι η αγκιτάτσια και η οργάνωση, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, ένα άλλο όπλο θα είναι μια πολιτική κολεχτιβοποίησης. Ο κολεχτιβισμός δεν θα είναι απλά μια αναπόφευκτη διέξοδος από τη θέση που θα βρεθεί το κόμμα που θα έχει την εξουσία, αλλά και θα γίνει ένα μέσον για την διατήρηση αυτής της θέσης με την υποστήριξη του προλεταριάτου», (Λ. Τρότσκι: «Αποτελέσματα και Προοπτικές», σελ. 258, αγγλική έκδοση, σελ. 212).

Ας πάμε πιο κάτω:

«Έχουμε ένα κλασικό παράδειγμα μιας επανάστασης (έγραφα το 1908 ενάντια στον μενσεβίκο Τσερεβανίν) όπου οι συνθήκες για την κυριαρχία της καπιταλιστικής μπουρζουαζίας είχαν προετοιμαστεί από την τρομοκρατική δικτατορία των νικηφόρων ξεβράκωτων. Αυτό έγινε σε μια εποχή όπου η μεγάλη μάζα του πληθυσμού των πόλεων αποτελούνταν από τη βιοτεχνική και εμπορική μικρο-μπουρζουαζία. Αυτή ακολουθούσε την ηγεσία των γιακομπίνων. Η μεγάλη μάζα του πληθυσμού των πόλεων στη Ρωσία αποτελείται σήμερα από το βιομηχανικό προλεταριάτο. Αυτή η αναλογία και μόνο δείχνει τη δυνατότητα μιας τέτοιας ιστορικής κατάστασης όπου η νίκη της “αστικής” επανάστασης θα επιδειχτεί δυνατή μόνο διαμέσου της κατάκτησης της επαναστατικής εξουσίας από το προλεταριάτο. Γι' αυτό η επανάσταση θα πάψει να είναι αστική; Και ναι και όχι.

Αυτό δεν εξαρτάται από τυπικούς ορισμούς, αλλά από την κατοπινή εξέλιξη των γεγονότων. Αν το προλεταριάτο ανατραπεί από μια συμμαχία των αστικών τάξεων, και ανάμεσά τους περιλαμβάνεται και η αγροτιά που το ίδιο θα έχει απελευθερώσει, τότε η επανάσταση θα διατηρήσει τον περιορισμένο αστικό χαρακτήρα της. Αν, όμως, το προλεταριάτο αποδειχτεί ικανό και μπορέσει να κινητοποιήσει όλα τα μέσα της πολιτικής κυριαρχίας του για να σπάσει τα εθνικά πλαίσια της ρωσικής επανάστασης, τότε η τελευταία θα μπορούσε να γίνει ο πρόλογος του παγκόσμιου σοσιαλιστικού κατακλυσμού. Το ερώτημα: μέχρι ποιο στάδιο θα φτάσει η Ρωσική Επανάσταση, επιδέχεται, φυσικά, μόνο μια υπό όρους απάντηση. Μόνο ένα πράγμα είναι απόλυτα και αναμφίβολα σωστό: ο απλός χαρακτηρισμός της ρωσικής επανάστασης σαν αστικής επανάστασης, δεν λέει τίποτε για το είδος της εσωτερικής ανάπτυξής της και δεν σημαίνει καθόλου ότι το προλεταριάτο οφείλει να προσαρμόσει την τακτική του στη διαχείριση της αστικής δημοκρατίας, σαν τον μοναδικό νόμιμο διεκδικητή της κρατικής εξουσίας». (Λ. Τρότσκι: Το 1905, σελ. 263).

Στο ίδιο άρθρο έγραφα:

«Η επανάστασή μας, που είναι μια αστική επανάσταση σ' ότι αφορά τα άμεσα καθήκοντα που την γέννησαν, δεν γνωρίζει, λόγω της εξαιρετικής ταξικής διαφοροποίησης του βιομηχανικού πληθυσμού, καμιά αστική τάξη ικανή να τεθεί επικεφαλής των λαϊκών μαζών συνδυάζοντας το δικό της κοινωνικό βάρος και την πολιτική της εμπειρία με την επαναστατική ενεργητικότητά τους. Οι καταπιεσμένες εργατικές και αγροτικές μάζες, στηριγμένες στα δικά τους μόνο μέσα, πρέπει να αναλάβουν οι ίδιες να δημιουργήσουν στο σκληρό σχολείο των ανελέητων συγκρούσεων και των σκληρών ηττών, τους αναγκαίους πολιτικούς και οργανωτικούς όρους για το θρίαμβό τους. Κανείς άλλος δρόμος δεν ανοίγεται μπροστά τους», (Λ. Τρότσκι: Το 1905, σελ. 267-268).

Πρέπει να παραθέσω ένα ακόμα απόσπασμα από το «Αποτελέσματα και Προοπτικές», που αφορά το σημείο που δέχεται την πιο βίαιη επίθεση —την αγροτιά. Σ' ένα ειδικό κεφάλαιο: «Το Προλεταριάτο στην Εξουσία και η Αγροτιά», έγραφα τα εξής:

«Για να σταθεροποιήσει την εξουσία του, το προλεταριάτο, δεν μπορεί παρά να απλώσει τη βάση της επανάστασης. Πολλά τμήματα των εργαζομένων μαζών, προπαντός στην ύπαιθρο, θα συρθούν στην επανάσταση και θα οργανωθούν πολιτικά μόνο όταν η πρωτοπορία της επανάστασης, το προλεταριάτο των πόλεων, θα έχει πάρει στα χέρια της το τιμόνι του κράτους. Η επαναστατική αγκιτάτσια και οργάνωση θα γίνονται τότε με τα μέσα του κράτους. Η ίδια η νομοθετική εξουσία θα γίνει ένα ισχυρό όπλο για την επαναστατικοποίηση των μαζών...

Η τύχη των πιο στοιχειωδών επαναστατικών συμφερόντων της αγροτιάς —ακόμα η τύχη συνολικά της αγροτιάς, ως τάξη, είναι έτσι δεμένη με την τύχη της επανάστασης, δηλαδή με την τύχη του προλεταριάτου.

Το προλεταριάτο στην εξουσία θα εμφανιστεί στην αγροτιά ως η τάξη που την έχει απελευθερώσει. Η κυριαρχία του προλεταριάτου δεν θα φέρει μονάχα τη δημοκρατική ισότητα, την ελεύθερη αυτοδιοίκηση, το ρίξιμο των φορολογικών βαρών στις πλάτες των πλουσίων τάξεων, τη διάλυση του τακτικού στρατού στον ένοπλο λαό, την κατάργηση της υποχρεωτικής δεκάτης στην Εκκλησία, αλλά και την αναγνώριση όλων των επαναστατικών αλλαγών (απαλλοτριώσεων) στις σχέσεις γαιοκτησίας που θα πραγματοποιούν οι αγρότες. Το προλεταριάτο θα κάνει αυτές τις αλλαγές αφετηρία του για τα κατοπινά μέτρα του κράτους στην αγροτική οικονομία. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, η ρώσικη αγροτιά, στην πρώτη και πιο δύσκολη περίοδο της επανάστασης, θα έχει συμφέρον να διατηρηθεί ένα προλεταριακό καθεστώς («εργατική δημοκρατία») οπωσδήποτε όχι λιγότερο από ό,τι συνέφερε τη γαλλική αγροτιά η διατήρηση

του στρατιωτικού καθεστώτος του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, που εγγυούνταν στους νέους ιδιοκτήτες το απαραβίαστο της γης τους, με τη δύναμη της ξιφολόγχης του...

Αλλά δεν είναι δυνατό η αγροτιά να παραμερίσει το προλεταριάτο και να πάρει τη θέση του; Αυτό είναι αδύνατο. Ολόκληρη η ιστορική εμπειρία απορρίπτει αυτή την πιθανότητα. Η ιστορική εμπειρία αποδείχνει ότι η αγροτιά είναι απόλυτα ανίκανη να παίξει έναν ανεξάρτητο πολιτικό ρόλο», (Λ. Τρότσκι: «Αποτελέσματα και Προοπτικές», σελ. 251, αγγλική έκδοση, σελ. 202-204).

Όλα αυτά δεν έχουν γραφεί το 1929, ούτε καν το 1924, αλλά το 1905. Εκείνο που θα ήθελα να ξέρω, μοιάζουν αυτά με «υποτίμηση της αγροτιάς»; Πού μπορεί να βρει κανείς το «άλμα πάνω» από το αγροτικό πρόβλημα; Δεν είναι καιρός, φίλοι μου, να υπάρξει κάποια εντιμότητα;

Αλλά ας δούμε καλύτερα την «εντιμότητα» του Στάλιν σ' αυτό το ζήτημα. Αναφερόμενος στα άρθρα που έγραψα στη Νέα Υόρκη το 1917 πάνω στην Επανάσταση του Φλεβάρη, και που συμπέφτουν στις βασικές τους γραμμές με τα άρθρα που συντάχτηκαν τότε από τον Λένιν στη Γενεύη, ο θεωρητικός αυτός της αντίδρασης μέσα στο Κόμμα έγραφε:

«Τα γράμματα του Τρότσκι “δεν μοιάζουν σε τίποτε” με τα γράμματα του Λένιν, ούτε στο πνεύμα, ούτε στα συμπεράσματα, γιατί αντανακλούν ολοκληρωτικά και ακέραια το αντιμπολσεβίκικο σύνθημα του Τρότσκι. “Όχι Τσάρο, αλλά μια κυβέρνηση εργατών”, ένα σύνθημα που σημαίνει: επανάσταση χωρίς την αγροτιά», (Ομιλία στην Κομματική Φράξια της Πανερωσιακής Κεντρικής Επιτροπής των Συνδικάτων στις 19 του Νοέμβρη 1924, αγγλική έκδοση, τόμ. VI, σελ. 349).

Αξιοσημείωτο είναι το βάθος αυτών των λέξεων για το «αντιμπολσεβίκικο σύνθημα» (υποτίθεται του Τρότσκι): «Όχι Τσάρο

—αλλά μια κυβέρνηση εργατών». Σύμφωνα με τον Στάλιν, το πραγματικά μπολσεβίκικο σύνθημα θα ήταν: «Όχι μια κυβέρνηση εργατών —αλλά έναν Τσάρο». Πιο κάτω θα ξαναγυρίσουμε στο υποτιθέμενο αυτό «σύνθημα» του Τρότσκι. Στο μεταξύ, ας αφήσουμε να μιλήσει ένας άλλος επίδοξος αστέρας της σύγχρονης σκέψης, που είναι ίσως λιγότερο αγράμματος, αλλά που έχει οριστικά απαρνηθεί κάθε θεωρητικό ενδιασμό —μιλάω για τον Λουνατσάρσκι.

«Στα 1905, ο Λεβ Νταβίντοβιτς Τρότσκι έκλινε προς την ιδέα ότι το προλεταριάτο έπρεπε να παραμείνει απομονωμένο (!) και δεν έπρεπε να υποστηρίξει την μπουρζουαζία, γιατί αυτό δεν θα ήταν παρά οπορτουνισμός. Για το προλεταριάτο, όμως, μόνο του ήταν πολύ δύσκολο να πραγματοποιήσει την επανάσταση, γιατί δεν αποτελούσε παρά το 7 με 8% του πληθυσμού εκείνη την εποχή, και η νίκη δεν μπορούσε να κερδηθεί με τόσο λίγα στελέχη. Έτσι, ο Λεβ Νταβίντοβιτς αποφάσισε ότι το προλεταριάτο έπρεπε να διατηρήσει στη Ρωσία μια διαρκή επανάσταση, δηλαδή, να παλέψει για να πετύχει το μάξιμουμ των αποτελεσμάτων, μέχρι τη στιγμή που οι φλογερές σπίθες αυτής της πυρκαγιάς θα τίνιζαν στον αέρα την παγκόσμια μπαρουταποθήκη», (Α.Λουνατσάρσκι, «Vlast Sovyeton» («Η Εξουσία των Σοβιέτ»), Νο 7, 1927, σελ. 10, «Για το Χαρακτηρισμό της Επανάστασης του Οκτώβρη»).

Το προλεταριάτο «έπρεπε να παραμείνει απομονωμένο» μέχρι τη στιγμή που οι φλογερές σπίθες θα τίνιζαν στον αέρα τις μπαρουταποθήκες... Να σε τι εξαιρετο στυλ γράφουν ορισμένοι Επίτροποι του Λαού που δεν έχουν ακόμα «απομονωθεί», παρά την απειλούμενη θέση των δικών τους μικρών κεφαλιών.¹⁰ Αλλά ας μην είμαστε πάρα πολύ αυστηροί απέναντι στον Λουνατσάρσκι: καθένας κάνει αυτό που μπορεί, και οι κακοφτιαγμένοι παραλογισμοί του δεν είναι, σε τελευταία ανάλυση, πιο παράλογοι από πολλών άλλων.

10. Ο Τρότσκι κάνει εδώ ένα λογοπαίγνιο με τη λέξη «σπίθες» που χρησιμοποιεί ο Λουνατσάρσκι και που στα ρωσικά σημαίνει επίσης «μικρά κεφάλια» —(σ. τ. μ.).

Αλλά πώς, «το προλεταριάτο έπρεπε να παραμείνει απομονωμένο», σύμφωνα με τον Τρότσκι; Ας παραθέσουμε πάνω σ' αυτό το θέμα ένα κομμάτι από το φυλλάδιό μου ενάντια στον Στρούβε (1906). Με την ευκαιρία πρέπει να πούμε ότι εκείνη την εποχή, ο Λουνατσάρσκι μου φόρτωνε υπερβολικά εγκώμια για το ίδιο αυτό φυλλάδιο. Στο κεφάλαιο το αφιερωμένο στα Σοβιέτ των Αντιπροσώπων έγραφα ότι, ενώ τα αστικά κόμματα «μένανε εντελώς παράμερα», μακριά από τις αφυπνιζόμενες μάζες, «η πολιτική ζωή είχε συγκεντρωθεί γύρω από το εργατικό Σοβιέτ. Η στάση των μικροαστικών μαζών των πόλεων απέναντι στο Σοβιέτ (το 1905) ήταν έκδηλα φιλική αν και όχι πολύ συνειδητή. Όλοι οι καταπιεσμένοι και δυσαρεστημένοι έρχονταν να ζητήσουν την προστασία του. Η δημοτικότητα του Σοβιέτ απλωνόταν ακόμα κι έξω από την πόλη. Λάβαινε “αναφορές” από αδικημένους αγρότες, τού στελνόντουσαν οι αποφάσεις των αγροτικών συνελεύσεων και οι αντιπρόσωποι των αγροτικών κοινοτήτων έρχονταν σ' αυτό. Εδώ, ακριβώς εδώ, είναι που είχαν συγκεντρωθεί η σκέψη και η συμπάθεια του έθνους, του πραγματικού έθνους και όχι του έθνους της πλαστής δημοκρατίας», (Λ.Τρότσκι: Η Επανάστασή μας κλπ., σελ. 199).

Έτσι, σ' όλα αυτά τα αποσπάσματα, που ο αριθμός τους θα μπορούσε εύκολα να διπλασιαστεί ή να δεκαπλασιαστεί, η διαρκής επανάσταση παρουσιάζεται σαν μια επανάσταση που συγκεντρώνει τις καταπιεζόμενες μάζες των πόλεων και της υπαίθρου γύρω από το οργανωμένο σε σοβιέτ προλεταριάτο, σαν μια εθνική επανάσταση που ανεβάζει στην εξουσία το προλεταριάτο και με το ίδιο αυτό γεγονός ανοίγει τη δυνατότητα μιας μετεξέλιξης της δημοκρατικής επανάστασης σε σοσιαλιστική επανάσταση.

Η διαρκής επανάσταση δεν είναι ένα απομονωμένο άλμα του προλεταριάτου, αλλά αντίθετα, η ανοικοδόμηση ολόκληρου του έθνους κάτω από την ηγεσία του προλεταριάτου. Είναι μ' αυτόν τον τρόπο που

συνέλαβα και διερμήνευσα την προοπτική της διαρκούς επανάστασης, αρχίζοντας από το 1905.

Σ' αυτό που αφορά τον Πάρβους¹¹ —που οι ιδέες του το 1905 για τη Ρωσική Επανάσταση ήταν πολύ κοντά με τις δικές μου, χωρίς, ωστόσο να ταυτίζονται πλήρως— ο Ράντεκ δεν έχει περισσότερο δίκιο όταν επαναλαμβάνει τη στερεότυπη φράση για το «άλμα» που έκανε ο Πάρβους από την τσαρική κυβέρνηση στη σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση. Ο Ράντεκ στην πραγματικότητα διαψεύδει τον εαυτό του, όταν, σ' ένα άλλο απόσπασμα του άρθρου του, υποδείχνει, παρεκβατικά, αλλά με μεγάλη ακρίβεια, σε τι διαφέρανε πραγματικά οι ιδέες μου για την επανάσταση από τις ιδέες του Πάρβους. Ο Πάρβους δεν πίστευε πως μια Κυβέρνηση Εργατών στη Ρωσία μπορούσε να προχωρήσει προς την κατεύθυνση της σοσιαλιστικής επανάστασης, με άλλα λόγια, ότι μπορούσε να μετασχηματιστεί σε σοσιαλιστική δικτατορία στο προτσές της εκπλήρωσης των δημοκρατικών καθηκόντων. Όπως το δείχνει ένα απόσπασμα του 1905, στο οποίο ο ίδιος ο Ράντεκ αναφέρεται, ο Πάρβους περιόριζε τα καθήκοντα της κυβέρνησης εργατών στα δημοκρατικά καθήκοντα. Αλλά, σ' αυτή την περίπτωση, πού βρίσκεται τότε το άλμα προς το σοσιαλισμό; Αυτό που είχε στο νου του ακόμα και τότε ο Πάρβους ήταν η εγκαθίδρυση ενός εργατικού καθεστώτος «αυστραλέζικου τύπου», σαν συνέπεια της επανάστασης. Και συνέχισε ακόμα και μετά την Επανάσταση του Οκτώβρη, να συγκρίνει τη Ρωσία με την Αυστραλία, όταν βρισκόταν πια από πολύ καιρό στην άκρα δεξιά του σοσιαλ-ρεφορμισμού. Ο Μπουχάριν ισχυρίστηκε, σε σχέση με αυτό, ότι ο Πάρβους είχε «επινοήσει» την Αυστραλία, εκ των υστέρων, για να καλύψει τους παλιούς του σκοπούς σ' ότι αφορά τη διαρκή επανάσταση. Αλλά αυτό δεν είναι σωστό. Στα 1905, επίσης, ο Πάρβους έβλεπε στην κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο,

11. Πρέπει να θυμηθούμε ότι εκείνη την εποχή ο Πάρβους ανήκε στην άκρα αριστερά του διεθνούς μαρξισμού —Λ.Τ.

το δρόμο προς τη δημοκρατία και όχι προς το σοσιαλισμό, με άλλα λόγια καθόριζε στο προλεταριάτο μονάχα το ρόλο που είχε πραγματικά παίξει η Ρωσία τους πρώτους οχτώ ή τους δέκα πρώτους μήνες της Οκτωβριανής Επανάστασης. Σαν μακρύτερη προοπτική, ο Πάρβους, ακόμα και τότε, υπόδειχνε την αυστραλέζικη δημοκρατία, δηλαδή, ένα καθεστώς στο οποίο το εργατικό κόμμα πράγματι κυβερνά χωρίς να εξουσιάζει, ικανοποιώντας τις ρεφορμιστικές απαιτήσεις του σαν συμπλήρωμα μόνο στο πρόγραμμα της μπουρζουαζίας. Από ειρωνεία της τύχης, η κύρια τάση του μπλοκ του Κέντρου και της Δεξιάς το 1923-1928 ήταν ακριβώς να τραβήξει τη δικτατορία του προλεταριάτου πιο κοντά σε μια εργατική δημοκρατία αυστραλέζικου τύπου, δηλαδή να πλησιάσει στην προοπτική του Πάρβους. Αυτό γίνεται πιο καθαρό αν θυμηθεί κανείς ότι είκοσι ή τριάντα χρόνια πριν, οι μικροαστοί ρώσοι «σοσιαλιστές» παρουσίαζαν πάντα την Αυστραλία στον ρωσικό Τύπο σαν μια χώρα εργατών και αγροτών, που, χωρισμένη από τον εξωτερικό κόσμο με υψηλούς τελωνειακούς δασμούς, ανέπτυξε τη «σοσιαλιστική» νομοθεσία της, και, μ' αυτόν τον τρόπο, οικοδομούσε το σοσιαλισμό σε μια μόνη χώρα. Ο Ράντεκ θα έκανε καλύτερα να υπογραμμίζει αυτή την πλευρά του ζητήματος, αντί να επαναλαμβάνει τα παραμύθια για το φανταστικό μου άλμα πάνω από τη δημοκρατία.

3. ΤΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ»: ΟΙ ΤΑΞΕΙΣ, ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ

Η διαφορά ανάμεσα στη «διαρκή» και τη λενινιστική άποψη εκφράστηκε πολιτικά στην αντιπαράθεση του συνθήματος της δικτατορίας του προλεταριάτου που στηρίζεται στην αγροτιά, στο σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς. Η διαμάχη δεν αφορούσε το αν μπορούσαμε να πηδήξουμε πάνω από το αστικό δημοκρατικό στάδιο και αν ήταν αναγκαία μια συμμαχία ανάμεσα στους εργάτες και τους αγρότες —αφορούσε τον πολιτικό μηχανισμό της συνεργασίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς στη δημοκρατική επανάσταση.

Με πολύ αλαζονεία, για να μην πούμε ελαφρότητα, ο Ράντεκ ισχυρίζεται ότι μόνο εκείνοι «που δεν έχουν σκεφτεί μέχρι το τέλος την πολύπλοκη μέθοδο του μαρξισμού και του λενινισμού» θα μπορούσαν να θέσουν το ζήτημα της πολιτικο-κομματικής έκφρασης της δημοκρατικής δικτατορίας, ενώ ο Λένιν είχε αναγάγει το όλο ζήτημα σε ζήτημα συνεργασίας των δύο τάξεων σε ιστορικά αντικειμενικά καθήκοντα. Όχι, δεν είναι καθόλου έτσι.

Αν, στο δοσμένο ζήτημα, αφαιρέσουμε τον εαυτό μας από τον υποκειμενικό παράγοντα της επανάστασης: τα κόμματα και τα προγράμματά τους —την πολιτική και οργανωτική μορφή της συνεργασίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς— τότε θα εξαφανιστούν κι όλες οι διαφορές, όχι μόνο ανάμεσα στον Λένιν και σε μένα, που σημάδεψαν δυο αποχρώσεις της ίδιας επαναστατικής πτέρυγας, αλλά και οι διαφορές, κι αυτό είναι πολύ χειρότερο, ανάμεσα στον Μπολσεβικισμό και τον Μενσεβικισμό και, τελικά, οι διαφορές

ανάμεσα στη ρωσική επανάσταση του 1905 και τις επαναστάσεις του 1848 κι ακόμα του 1789, στο βαθμό που μπορεί κανείς να μιλάει για προλεταριάτο σ' ότι αφορά την τελευταία. Όλες οι αστικές επαναστάσεις βασίστηκαν στη συνεργασία των καταπιεσμένων της πόλης και της υπαίθρου. Και είναι ακριβώς αυτό που έδωσε στις επαναστάσεις σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, έναν εθνικό χαρακτήρα, δηλαδή, έναν χαρακτήρα που αγκαλιάζει ολόκληρο το λαό.

Η θεωρητική όπως και η πολιτική διαμάχη ανάμεσά μας, δεν αφορούσε τη συνεργασία των εργατών και των αγροτών σαν τέτοια, αλλά το πρόγραμμα αυτής της συνεργασίας, τις κομματικές μορφές της και τις πολιτικές μεθόδους της. Στις παλιές επαναστάσεις, οι εργάτες και οι αγρότες «συνεργάστηκαν» κάτω από την ηγεσία της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας ή της μικροαστικής δημοκρατικής πτέρυγας της. Η Κομμουνιστική Διεθνής επανέλαβε την εμπειρία των παλιών επαναστάσεων σε μια νέα ιστορική κατάσταση, κάνοντας ό,τι μπορούσε για να υποτάξει τους κινέζους εργάτες και αγρότες στην πολιτική ηγεσία του εθνικο-φιλελεύθερου Τσιαγκ Κάι-σεκ και αργότερα του «δημοκράτη» Βαγκ Τσιγκ-βέι. Ο Λένιν έθετε το ζήτημα μιας συμμαχίας των εργατών και των αγροτών σε ασυμφιλίωτη αντίθεση με τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Μια τέτοια συμμαχία δεν είχε ποτέ πριν υπάρξει στην Ιστορία. Επρόκειτο, σ' ό,τι αφορά τη μέθοδό του, για ένα νέο πείραμα στη συνεργασία των καταπιεσμένων τάξεων της πόλης και της υπαίθρου. Μ' αυτόν τον τρόπο, το ζήτημα των πολιτικών μορφών της συνεργασίας τιθόταν για πρώτη φορά. Αυτό ο Ράντεκ απλά το παραβλέπει. Κι είναι γι' αυτό που μας οδηγεί όχι μόνο πίσω από τη φόρμουλα της διαρκούς επανάστασης, αλλά και πίσω από τη «δημοκρατική δικτατορία» του Λένιν — σε μια κενή ιστορική αφαίρεση.

Ναι, για πολλά χρόνια ο Λένιν αρνιόταν να προδικάσει το ζήτημα με τι θα έμοιαζε η πολιτικο-κομματική και κρατική οργάνωση της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς,

και έσπρωξε στο προσκήνιο τη συνεργασία των δύο αυτών τάξεων, ενάντια σ' έναν συνασπισμό με τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Ο Λένιν έλεγε: σ' ένα ορισμένο ιστορικό στάδιο, προκύπτει αναπόφευκτα απ' ολόκληρη την αντικειμενική κατάσταση, η επαναστατική συμμαχία της εργατικής τάξης και της αγροτιάς για τη λύση των καθηκόντων της δημοκρατικής επανάστασης. Η αγροτιά θα είναι ικανή να δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο κόμμα και θα πετύχει να το κάνει αυτό; Αυτό το κόμμα θα αποτελεί την πλειοψηφία ή τη μειοψηφία στην κυβέρνηση της δικτατορίας; Ποιό θα είναι το ειδικό βάρος των προλεταριακών αντιπροσώπων στην επαναστατική κυβέρνηση; Κανένα απ' αυτά τα ερωτήματα δεν επιτρέπει μια a priori απάντηση. «Η εμπειρία θα το δείξει!». Στο βαθμό που η φόρμουλα της δημοκρατικής δικτατορίας άφηνε μισάνοιχτο το ζήτημα του πολιτικού μηχανισμού της συμμαχίας των εργατών και των αγροτών, έμενε, μέχρι ένα σημείο —χωρίς να μετατρέπεται, με κανέναν τρόπο στη στείρα αφαίρεση του Ράντεκ— μια αλγεβρική φόρμουλα, που επέτρεπε, στο μέλλον, πολιτικές ερμηνείες εξαιρετικά διαφορετικές.

Επιπλέον, ο ίδιος ο Λένιν δεν σκεπτόταν καθόλου ότι το ζήτημα θα το εξαντλούσε η ταξική βάση της δικτατορίας και οι αντικειμενικοί ιστορικοί στόχοι της. Ο Λένιν καταλάβαινε πολύ καλά, και το δίδαξε αυτό σε όλους μας, τη σπουδαιότητα του υποκειμενικού παράγοντα —τους σκοπούς, τη συνειδητή μέθοδο, το Κόμμα. Και γι' αυτό ο Λένιν σχολιάζοντας το σύνθημά του δεν αρνήθηκε καθόλου την κατά προσέγγιση, υποθετική πρόβλεψη σ' ότι αφορά τις πολιτικές μορφές που θα μπορούσε να πάρει η πρώτη ανεξάρτητη συμμαχία των εργατών και αγροτών στην Ιστορία. Όμως η προσέγγιση του Λένιν σ' αυτό το ζήτημα, σε διάφορες εποχές, κάθε άλλο παρά ήταν μια και η ίδια. Τη σκέψη του Λένιν δεν πρέπει να την πάρουμε δογματικά, αλλά ιστορικά. Ο Λένιν δεν κατέβασε τελειωμένες εντολές από το όρος Σινά, αλλά σφυρηλάτησε ιδέες και συνθήματα που να ανταποκρίνονται

στην πραγματικότητα, κάνοντάς τα συγκεκριμένα και ακριβή, και γεμίζοντάς τα με διαφορετικό περιεχόμενο στις διάφορες περιόδους. Αλλά, αυτή την πλευρά του ζητήματος, που στη συνέχεια απόκτησε έναν αποφασιστικό χαρακτήρα και έφερε το Μπολσεβίικο Κόμμα, στις αρχές του 1917, στο χείλος ενός σχίσματος, ο Ράντεκ δεν την έχει μελετήσει καθόλου. Απλά την έχει αγνοήσει.

Είναι, ωστόσο, γεγονός ότι ο Λένιν δεν χαρακτήριζε πάντοτε με τον ίδιο τρόπο την πιθανή πολιτικο-κομματική έκφραση και την κυβερνητική μορφή της συμμαχίας των δύο τάξεων, και απόφευγε να δεσμεύσει το Κόμμα μ' αυτές τις υποθετικές ερμηνείες. Ποιοί είναι οι λόγοι αυτής της σύνεσης; Οι λόγοι πρέπει να αναζητηθούν στο γεγονός ότι η αλγεβρική αυτή φόρμουλα περιέχει μια ποσότητα, γιγάντια σε σπουδαιότητα, αλλά εξαιρετικά απροσδιόριστη πολιτικά: **την αγροτιά.**

Δεν θέλω να παραθέσω παρά μερικά παραδείγματα των ερμηνειών που έδινε ο Λένιν στη δημοκρατική δικτατορία, με την επιφύλαξη ότι για μια σφαιρική παρουσίαση της εξέλιξης της σκέψης του Λένιν σε αυτό το ζήτημα θα χρειαζόταν ένα χωριστό έργο.

Αναπτύσσοντας την ιδέα ότι το προλεταριάτο και η αγροτιά θα είναι η βάση της δικτατορίας, ο Λένιν έγραφε τον Μάρτη του 1905:

«Και μια τέτοια σύνθεση στην κοινωνική βάση της πιθανής και επιθυμητής επαναστατικής-δημοκρατικής δικτατορίας θα έχει, φυσικά την αντανάκλασή της στη σύνθεση της επαναστατικής κυβέρνησης. Με μια τέτοια σύνθεση η συμμετοχή ή ακόμα η επικράτηση των πιο ανόμοιων εκπροσώπων της επαναστατικής δημοκρατίας σε μια τέτοια κυβέρνηση θα είναι αναπόφευκτη», (Ν. Λένιν: «Απαντα», τόμ. VI, σελ. 132 — η υπογράμμιση είναι δική μου — Λ.Τ.).¹²

Μ' αυτά τα λόγια, ο Λένιν δεν δείχνει μονάχα την ταξική βάση, αλλά και σκιαγραφεί μια ιδιαίτερη κυβερνητική μορφή της δικτατορίας με μια

12. «Η Σοσιαλδημοκρατία και η Επαναστατική Προσωρινή Κυβέρνηση», («Απαντα», τόμ. 10, σελ. 19, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

πιθανή επικράτηση των εκπροσώπων της μικροαστικής δημοκρατίας.

Το 1907, ο Λένιν έγραφε:

«Για να είναι νικηφόρα, η “αγροτική επανάσταση των χωρικών” για την οποία μιλάτε κύριοι, πρέπει, σαν τέτοια, σαν επανάσταση των χωρικών, να κατακτήσει την κεντρική εξουσία ολόκληρου του κράτους», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. ΙΧ, σελ. 539).¹³

Αυτή η φόρμουλα πάει ακόμα πιο μακριά. Μπορεί να κατανοηθεί με την έννοια ότι η επαναστατική εξουσία πρέπει να συγκεντρωθεί άμεσα στα χέρια της αγροτιάς. Αλλά αυτή η φόρμουλα αγκαλιάζει, επίσης, στην πιο πλατιά ερμηνεία που της έδωσε η ίδια η πορεία της εξέλιξης, την Επανάσταση του Οκτώβρη, που έφερε στην εξουσία το προλεταριάτο σαν τον «Πράκτορα» της αγροτικής επανάστασης. Τέτοιο είναι το πλάτος των πιθανών ερμηνειών της φόρμουλας της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς. Μπορούμε να δεχτούμε ότι, μέχρι ένα ορισμένο σημείο, η δυνατή της πλευρά βρισκόταν σ’ αυτόν τον αλγεβρικό χαρακτήρα, αλλά και οι κίνδυνοι, που, σε μας, εκδηλώθηκαν αρκετά παραστατικά μετά τον Φλεβάρη και που, στην Κίνα, οδήγησαν στην καταστροφή, βρίσκονταν επίσης εκεί.

Τον Ιούλη του 1905, ο Λένιν έγραφε:

«Κανείς δεν μιλάει για το πάρσιμο της εξουσίας από το Κόμμα —μιλάμε μόνο για συμμετοχή, κι όσο γίνεται περισσότερο, για ηγετική συμμετοχή στην επανάσταση», (Ν. Λένιν: «Άπαντα», τόμ. VI, σελ. 228).¹⁴

13. «Πολιτικοί και Ταχτικοί Υπολογισμοί στο Ζήτημα του Αγροτικού Προγράμματος» — Κεφάλαιο 4 του «Αγροτικού Προγράμματος των Σοσιαλ-δημοκρατών στη Ρώσικη Επανάσταση του 1905-1907», («Άπαντα», τόμ. 16, σελ. 331, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

14. «Η Κομμούνα του Παρισιού και τα Καθήκοντα της Δημοκρατικής Δικτατορίας». Η 4η ρωσική έκδοση (τόμ. ΙΧ, σελ. 120), στη βάση ότι το χειρόγραφο δεν είναι γραμμένο από το χέρι του Λένιν και, παρά το γεγονός ότι είναι σε πλατιά κλίμακα

Το Δεκέμβρη του 1906 ο Λένιν θεώρησε δυνατό να συμφωνήσει με τον Κάουτσκι στο ζήτημα της κατάληψης της εξουσίας από το Κόμμα:

«Ο Κάουτσκι όχι μόνο θεωρεί “σαν πολύ πιθανό” ότι “η νίκη στην πορεία της επανάστασης θα είναι του Σοσιαλ-Δημοκρατικού Κόμματος”, αλλά και δηλώνει ότι είναι καθήκον των Σοσιαλδημοκρατών “να ενσταλάξουν στους οπαδούς τους τη βεβαιότητα της νίκης”, γιατί δεν μπορεί κανείς να παλέψει με επιτυχία αν από τα πριν έχει αρνηθεί τη νίκη», (Ν. Λένιν: «Άπαντα», τόμος VIII, σελ. 58).¹⁵

Η απόσταση ανάμεσα στις δύο αυτές ερμηνείες που δίνει ο ίδιος ο Λένιν δεν είναι μικρότερη από την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στις διατυπώσεις του Λένιν και τις δικές μου. Αυτό θα το δούμε πιο καθαρά παρακάτω. Εδώ θα περιοριστούμε στο να θέσουμε το ερώτημα: τί σημαίνουν αυτές οι αντιφάσεις στα γραφτά του Λένιν; Αντανακλούν τον ίδιο πάντα «μεγάλο άγνωστο» στην πολιτική φόρμουλα της επανάστασης: την αγροτιά. Δεν είναι χωρίς σημασία που οι ριζοσπάστες στοχαστές αναφέρουν τότε τότε τον αγρότη σαν την Σφίγγα της ρωσικής Ιστορίας. Το ζήτημα της φύσης της επαναστατικής δικτατορίας —είτε το θέλει είτε όχι ο Ράντεκ— είναι αδιάσπαστα δεμένο με τη δυνατότητα του σχηματισμού ενός επαναστατικού αγροτικού κόμματος που θα είναι εχθρικό στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία και ανεξάρτητο από το προλεταριάτο. Δεν είναι δύσκολο να συλλάβει κανείς την αποφασιστική σημασία αυτού του ζητήματος. Αν η αγροτιά ήταν ικανή να δημιουργήσει το δικό της ανεξάρτητο κόμμα στην εποχή της δημοκρατικής επανάστασης, τότε η δημοκρατική δικτατορία θα ήταν πραγματοποιήσιμη με την έννοια την πιο άμεση και την πιο αληθινή του όρου, και το ζήτημα της συμμετοχής

διορθωμένο απ' αυτόν, δίνει μόνο το τελευταίο μέρος αυτού του άρθρου, που δεν περιλαμβάνει το απόσπασμα που παραθέτουμε. Το ίδιο συμβαίνει και με την ελληνική έκδοση. «Άπαντα», τόμ. 11, σελ. 133, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

15. «Το Προλεταριάτο και ο Σύμμαχός του στη Ρώσικη Επανάσταση», («Άπαντα», τόμ. 140ς, σελ. 192, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

της προλεταριακής μειοψηφίας στην επαναστατική κυβέρνηση θα είχε μια μεγάλη, αυτό είναι αλήθεια, αλλά δευτερεύουσα σημασία. Τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά αν ξεκινήσουμε από το γεγονός ότι, η αγροτιά, λόγω της ενδιάμεσης θέσης της και της ετερογενούς κοινωνικής της σύνθεσης, δεν μπορεί ούτε να έχει μια ανεξάρτητη πολιτική ούτε να δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο κόμμα, αλλά είναι υποχρεωμένη, στην επαναστατική εποχή, να διαλέξει ανάμεσα στην πολιτική της μπουρζουαζίας και την πολιτική του προλεταριάτου. Μονάχα αυτή η εκτίμηση της πολιτικής φύσης της αγροτιάς ανοίγει μπροστά μας την προοπτική μιας δικτατορίας του προλεταριάτου που να απορρέει άμεσα από τη δημοκρατική επανάσταση. Όλα αυτά, βέβαια, δεν σημαίνουν καθόλου «άρνηση», «αγνόηση» ή «υποτίμηση» της αγροτιάς. Δεν θα μπορούσε μάλιστα κανείς, ούτε καν να μιλήσει για δικτατορία του προλεταριάτου στη Ρωσία, αν το αγροτικό ζήτημα δεν είχε αποκτήσει μια αποφασιστική σπουδαιότητα για τη ζωή ολόκληρης της κοινωνίας, και αν η αγροτική επανάσταση δεν είχε πάρει ένα τέτοιο βάθος και μια τόσο γιγάντια ορμή. Αλλά το γεγονός ότι η αγροτική επανάσταση δημιούργησε τους όρους για τη δικτατορία του προλεταριάτου είναι απόρροια της ανικανότητας της αγροτιάς να λύσει το ιστορικό πρόβλημά της με τις δικές της δυνάμεις και κάτω από τη δική της ηγεσία. Στις σημερινές συνθήκες στις αστικές χώρες, ακόμα και στις καθυστερημένες, στο βαθμό που ήδη έχουν μπει στην εποχή της καπιταλιστικής βιομηχανίας και έχουν δεθεί σ' ένα ενιαίο όλο, με τον σιδηρόδρομο και με τον τηλεγράφο —κι αυτό ισχύει όχι μόνο για τη Ρωσία, αλλά και για την Κίνα και την Ινδία— η αγροτιά είναι ακόμα λιγότερο ικανή απ' όσο ήταν στην εποχή των παλιών αστικών επαναστάσεων να παίξει έναν ηγετικό, ή ακόμα και απλά έναν ανεξάρτητο πολιτικό ρόλο. Το γεγονός ότι πάντα επέμενα σ' αυτή την ιδέα, που συνιστά ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, έχει επίσης προσφέρει ένα

εντελώς ανεπαρκές και, στην ουσία, απόλυτα αστήριχτο πρόσχημα για να με κατηγορήσουν ότι υποτιμώ την αγροτιά.

Ποιά ήταν η άποψη του Λένιν πάνω στο ζήτημα του αγροτικού κόμματος; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα θα απαιτούσε επίσης μια περιεκτική θεώρηση της εξέλιξης των ιδεών του Λένιν πάνω στη ρωσική επανάσταση ανάμεσα στο 1905 και το 1917. Εδώ θα περιοριστούμε σε δυο αποσπάσματα.

Το 1907 ο Λένιν έγραφε:

«Είναι δυνατό... οι αντικειμενικές δυσκολίες μιας πολιτικής ενοποίησης της μικρομπουρζουαζίας να εμποδίσουν το σχηματισμό ενός τέτοιου κόμματος, έτσι που η αγροτική δημοκρατία να μείνει για πολύ καιρό ακόμα στην τωρινή της κατάσταση της άμορφης, της ασχημάτιστης, της πολτώδους “εργατιστικής”¹⁶ μάζας», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. VIII, σελ. 494).¹⁷

Το 1909, ο Λένιν εκφράστηκε διαφορετικά πάνω στο ίδιο θέμα:

«Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι μια επανάσταση, που φτάνει... σ' έναν τόσο υψηλό βαθμό ανάπτυξης σαν την επαναστατική δικτατορία, θα δημιουργήσει ένα αγροτικό επαναστατικό κόμμα καλύτερα συγκροτημένο και πιο δυνατό. Το να σκεφτούμε διαφορετικά σημαίνει να υποθέσουμε ότι ορισμένα σπουδαία όργανα ενός ενήλικα μπορεί να παραμείνουν σε νηπιακή κατάσταση όσον αφορά το μέγεθός τους, το σχήμα τους και το βαθμό ανάπτυξής τους», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XI, μέρ. I, σελ. 230).¹⁸

Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώθηκε; Όχι, δεν επιβεβαιώθηκε. Αλλά

16. Οι Τρουντόβικι (Εργατιστές) ήταν οι αντιπρόσωποι των αγροτών στις τέσσερις Δούμες που τάλαντεύονταν πάντα ανάμεσα στους φιλελεύθερους (Καντέ) και τους σοσιαλδημοκράτες — Λ.Τ.

17. «Επανάσταση και Αντεπανάσταση», («Άπαντα», τόμ. 16, σελ. 133, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

18. «Ο Στόχος της Πάλης του Προλεταριάτου στην Επανάστασή μας», («Άπαντα», τόμ. 170ς, σελ. 393, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

ήταν αυτό ακριβώς που έσπρωχνε τον Λένιν, μέχρι τη στιγμή της πλήρους ιστορικής της επαλήθευσης, να δίνει μια αλγεβρική απάντηση στο ζήτημα της επαναστατικής κυβέρνησης. Βέβαια, ο Λένιν δεν έθεσε ποτέ την υποθετική φόρμουλά του πάνω από την πραγματικότητα. Η πάλη για το ανεξάρτητο πολιτικό κόμμα του προλεταριάτου αποτελούσε το κύριο περιεχόμενο της ζωής του. Οι θλιβεροί επίγονοι, όμως, στο τρέξιμό τους πίσω από ένα αγροτικό κόμμα, καταλήξανε στην υποταγή των κινέζων εργατών στο Κουόμινταγκ, στο στραγγάλισμα του κομμουνισμού στην Ινδία στο όνομα του «Εργατο-Αγροτικού Κόμματος», στο επικίνδυνο παραμύθι της Διεθνούς των Χωρικών, στη μασκαράτα της Αντιιμπεριαλιστικής Ένωσης, κλπ. Η κυριαρχούσα επίσημη σκέψη σήμερα δεν κάνει τον κόπο να σταματήσει στις αντιφάσεις του Λένιν που αναφέρθηκαν πιο πάνω — αντιφάσεις που ενμέρει είναι εξωτερικές και φαινομενικές ενμέρει πραγματικές, αλλά που πάντα πηγάζουν από το ίδιο το πρόβλημα. Τώρα, που άρχισε να προβάλλει ένα ειδικό είδος «Κόκκινων» καθηγητών ανάμεσά μας, που συχνά διαφέρουν από τους παλιούς αντιδραστικούς καθηγητές, όχι από τη λιγότερο ευλύγιστη ραχοκοκαλιά τους, αλλά από τη βαθύτερη αμάθειά τους, κλαδεύουν προφεσόρικα τον Λένιν, καθαρίζοντάς τον απ' όλες τις αντιφάσεις, δηλαδή από τη δυναμική της σκέψης του, τυλίγουν σε χωριστά καρούλια τυποποιημένα αποσπάσματά του και θέτουν στην κυκλοφορία τη μια ή την άλλη «σειρά», σύμφωνα με τις απαιτήσεις της «δοσμένης στιγμής».

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ούτε για μια στιγμή ότι τα προβλήματα της επανάστασης σε μια πολιτικά «παρθένα» χώρα έγιναν οξύτατα ύστερα από ένα μεγάλο ιστορικό διάλειμμα, ύστερα από μια μακριά περίοδο αντίδρασης στην Ευρώπη και σ' ολόκληρο τον κόσμο, και γι' αυτόν και μόνο το λόγο εμπεριείχαν πολλά άγνωστα στοιχεία. Με τη φόρμουλα της δημοκρατικής δικτατορίας των εργατών και αγροτών, ο Λένιν έκφρασε την ιδιορρυθμία των κοινωνικών συνθηκών στη Ρωσία.

Έδωσε διάφορες ερμηνείες στη φόρμουλά του, αλλά δεν την απόρριψε μέχρι να εξετάσει ως το τέλος τις ιδιαίτερες συνθήκες της επανάστασης στη Ρωσία. Πού βρισκόταν αυτή η ιδιορρυθμία;

Ο γιγάντιος ρόλος του αγροτικού ζητήματος και του ζητήματος των χωρικών γενικά, σαν το έδαφος ή το υπέδαφος όλων των άλλων προβλημάτων, και ο μεγάλος αριθμός των χωρικών διανοουμένων και των διανοουμένων που συμπαθούσαν την αγροτιά, με την ναρόντνικη ιδεολογία τους, με τις «αντικαπιταλιστικές» παραδόσεις τους και το επαναστατικό ατσάλωμά τους —όλα αυτά στο σύνολό τους σήμαιναν ότι αν ένα αντι-αστικό επαναστατικό αγροτικό κόμμα ήταν καθόλου δυνατό, τότε, αυτό θα ήταν δυνατό ακριβώς και πριν απ' όλα στη Ρωσία.

Και πραγματικά, στην προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα αγροτικό κόμμα ή ένα κόμμα εργατών και αγροτών —που να διαφέρει από ένα φιλελεύθερο ή από ένα προλεταριακό κόμμα— έχει δοκιμαστεί, στη Ρωσία, κάθε δυνατή πολιτική παραλλαγή, τόσο η παράνομη και η κοινοβουλευτική, όσο και ο συνδυασμός των δυο τους: η «Zemlya i Volya» («Γη και Ελευθερία»), η «Narodnaya Volya» («Θέληση του Λαού»), ο «Cherny Perentel» («Μαύρος Αναδασμός»), οι νόμιμοι «Narodnichestvo» («Λαϊκιστές»), οι «Σοσιαλεπαναστάτες», οι «Λαϊκοί Σοσιαλιστές», οι «Τρουντόβικι» οι «Αριστεροί Σοσιαλεπαναστάτες», κλπ., κλπ. Για μισό αιώνα είχαμε, κατά κάποιο τρόπο, ένα πελώριο εργαστήριο για τη δημιουργία ενός «αντικαπιταλιστικού» αγροτικού κόμματος με μια ανεξάρτητη θέση απέναντι στο προλεταριακό κόμμα. Όπως καλά ξέρουμε, το πείραμα του Σοσιαλεπαναστατικού Κόμματος πήρε τις μεγαλύτερες διαστάσεις: το 1917, το Κόμμα αυτό έγινε, για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, το Κόμμα της συντριπτικής πλειοψηφίας των αγροτών. Αλλά ποιά ήταν τα αποτελέσματα; Το κόμμα αυτό χρησιμοποίησε τις θέσεις του μόνο για να προδώσει πέρα για πέρα την αγροτιά στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Οι σοσιαλεπαναστάτες

συνασπίστηκαν με τους ιμπεριαλιστές της Αντάντ και μαζί μ' αυτούς διεξάγαμε μια ένοπλη πάλη ενάντια στο προλεταριάτο της Ρωσίας.

Το πραγματικά κλασικό αυτό πείραμα αποδείχνει ότι τα μικροαστικά κόμματα που βασιζονται στην αγροτιά είναι ακόμα ικανά να διατηρήσουν μια όψη ανεξάρτητης πολιτικής στη διάρκεια των ήρεμων περιόδων της Ιστορίας όταν στην ημερήσια διάταξη τίθενται δευτερεύοντα ζητήματα. Αλλά, μόλις η επαναστατική κρίση της κοινωνίας θέσει στην ημερήσια διάταξη τα θεμελιώδη προβλήματα της ιδιοκτησίας, το μικροαστικό «αγροτικό» κόμμα γίνεται αυτόματα ένα όπλο της μπουρζουαζίας κατευθυνόμενο ενάντια στο προλεταριάτο.

Αν αναλύσει κανείς τις παλιές μου διαφορές με τον Λένιν στο φως μιας σωστής ιστορικής προοπτικής κι όχι στο επίπεδο των παραθέσεων, των αδιάκριτα αποσπασμένων από αυτόν ή εκείνον το χρόνο, το μήνα και τη μέρα, τότε θα καταλάβει ότι, τουλάχιστον για μένα, η διαμάχη δεν ήταν για το αν μια συμμαχία του προλεταριάτου με την αγροτιά ήταν απαραίτητη για τη λύση των δημοκρατικών καθηκόντων, αλλά για το ποια κομματική-πολιτική και κρατική μορφή μπορούσε να πάρει η επαναστατική συνεργασία του προλεταριάτου και της αγροτιάς και ποιες μπορούσε να είναι οι συνέπειες της για την παραπέρα ανάπτυξη της επανάστασης. Δεν μιλάω, φυσικά, παρά για τις θέσεις μου, και όχι για τις θέσεις του Μπουχάριν και του Ράντεκ εκείνη την εποχή για τις οποίες οι ίδιοι πρέπει να δώσουν λόγο.

Μια απλή αντιπαραβολή θα δείξει παραστατικά πόσο κοντά ήταν η φόρμουλα της διαρκούς επανάστασης με τη φόρμουλα του Λένιν. Το καλοκαίρι του 1905, δηλαδή πριν τη γενική απεργία του Οκτώβρη και το ξεσήκωμα του Δεκέμβρη στη Μόσχα, έγραφα στον πρόλογο μιας από τις ομιλίες του Λασάλ:

«Είναι ολοφάνερο ότι το προλεταριάτο εκπληρώνει την αποστολή του στηριζόμενο, όπως το έκανε άλλοτε η μπουρζουαζία, πάνω στην αγροτιά και στη μικρομπουρζουαζία των πόλεων. Το προλεταριάτο ηγείται

της υπαίθρου, την τραβάει μέσα στο κίνημα, την κάνει να ενδιαφέρεται για την επιτυχία των σχεδίων του. Το προλεταριάτο, όμως, παραμένει αναπόφευκτα ο ηγέτης. Αυτό δεν είναι “η δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς”, είναι η δικτατορία του προλεταριάτου που στηρίζεται πάνω στην αγροτιά»,¹⁹ (Λ.Τρότσκι: Το 1905, σελ. 281).

Συγκρίνετε τώρα αυτό το κείμενο, που γράφτηκε το 1905 και παρατίθεται στο πολωνέζικο άρθρο μου του 1909, με το παρακάτω κείμενο του Λένιν, που γράφτηκε κι αυτό το 1909, αμέσως μετά τη Συνδιάσκεψη του Κόμματος που, κάτω από την πίεση της Ρόζας Λούξεμπουργκ, αντικατάστησε την παλιά μπολσεβίικη φόρμουλα με τη φόρμουλα: «Η δικτατορία του προλεταριάτου που στηρίζεται πάνω στην αγροτιά». Ο Λένιν απάντησε τότε στους μενσεβίκους που μιλούσαν για μια ριζική αλλαγή των θέσεων του:

«Η φόρμουλα που οι ίδιοι οι Μπολσεβίκοι υιοθέτησαν παρουσιάζεται έτσι: το προλεταριάτο που οδηγεί πίσω του την αγροτιά».²⁰

«Δεν είναι πολύ καθαρό ότι η σκέψη που εκφράζουν όλες αυτές οι φόρμουλες μένει πάντα η ίδια: ‘Οτι αυτή εκφράζει ακριβώς τη δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς; ‘Οτι η φόρμουλα “το προλεταριάτο που στηρίζεται πάνω στην αγροτιά” μένει εντελώς μέσα στα πλαίσια της ίδιας της δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς;», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. ΧΙ, μέρ. Ι, σελ. 219-

19. Αυτό το απόσπασμα, όπως και εκατοντάδες άλλα, μαρτυρούν, ως το πούμε με την ευκαιρία, ότι είχα κι εγώ μια ιδέα για την ύπαρξη της αγροτιάς και για τη σπουδαιότητα του αγροτικού προβλήματος ακόμα πριν από την επανάσταση του 1905, δηλαδή πολύ πριν ο Μάσλοβ, ο Ταλχάμερ, ο Ρέμελε, ο Κασέν, ο Μονμουσό, ο Μπέλα Κουν, ο Πέπερ, ο Κούουζινεν και οι άλλοι μαρξιστές κοινωνιολόγοι αρχίσουν να μου εξηγούν τη σπουδαιότητα της αγροτιάς —Λ.Τ.

20. Στη Συνδιάσκεψη του 1909, ο Λένιν πρότεινε τη φόρμουλα: «Το προλεταριάτο που οδηγεί πίσω του την αγροτιά», αλλά τελικά προσχώρησε στη φόρμουλα των πολωνών σοσιαλδημοκρατών, που πέτυχαν στη Συνδιάσκεψη την πλειοψηφία ενάντια στους μενσεβίκους —Λ.Τ.

224, η υπογράμμιση είναι δική μου —Λ.Τ.).²¹

Εδώ ο Λένιν δίνει στην «αλγεβρική» φόρμουλά του μια ερμηνεία που αποκλείει την ιδέα τού ανεξάρτητου αγροτικού κόμματος και ακόμα περισσότερο του κυρίαρχου ρόλου του στους κόλπους μιας επαναστατικής κυβέρνησης: το προλεταριάτο ηγείται της αγροτιάς, το προλεταριάτο στηρίζεται πάνω στην αγροτιά, κατά συνέπεια, η επαναστατική εξουσία είναι συγκεντρωμένη στα χέρια του προλεταριακού κόμματος. Αλλά είναι αυτό ακριβώς που αποτελεί το κεντρικό σημείο της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης.

Σήμερα, δηλαδή μετά την ιστορική δοκιμασία, το περισσότερο που μπορεί κανείς να πει για τις παλιές διαφορές που αφορούσαν τη δικτατορία, είναι το εξής:

Ενώ ο Λένιν, ξεκινώντας πάντα από τον ηγετικό ρόλο του προλεταριάτου, τόνιζε και ανέπτυξε με κάθε τρόπο την αναγκαιότητα της επαναστατικής δημοκρατικής συνεργασίας των εργατών και των αγροτών —διδάσκοντάς το σ' όλους μας— εγώ, ξεκινώντας πάντα από αυτή τη συνεργασία, τόνιζα με κάθε τρόπο την αναγκαιότητα της προλεταριακής ηγεσίας τόσο στο μπλοκ των δυο τάξεων όσο και στην κυβέρνηση που θα καλούνταν να τεθεί επικεφαλής σ' αυτό το μπλοκ. Δεν μπορεί κανείς να βρει άλλη διαφορά πάνω σ' αυτό το ζήτημα.

Ας πάρουμε δυο αποσπάσματα που σχετίζονται με τα παραπάνω: το ένα από το «Αποτελέσματα και Προοπτικές», που ο Στάλιν και ο Ζινόβιεφ το χρησιμοποιούν για να δείξουν ότι οι απόψεις μου είναι αντίθετες από τις απόψεις του Λένιν. Το άλλο είναι παρμένο από ένα άρθρο πολεμικής του Λένιν εναντίον μου, που ο Ράντεκ το χρησιμοποιεί για τους ίδιους σκοπούς.

Να το πρώτο απόσπασμα:

«Η συμμετοχή του προλεταριάτου σε μια κυβέρνηση είναι επίσης

21. «Ο Στόχος της Πάλης του Προλεταριάτου στην Επανάστασή μας», «Απαντα», τόμ. 17, σελ. 386-387, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

αντικειμενικά πιο πιθανή, και επιτρεπτή από την άποψη των αρχών, μόνο αν αυτή η συμμετοχή είναι κυρίαρχη και ηγετική. Μπορεί κανείς, φυσικά, να αποκαλεί αυτή την κυβέρνηση δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, δικτατορία του προλεταριάτου, της αγροτιάς και της διανοήσης, ή, ακόμα, κυβέρνηση συνασπισμού της εργατικής τάξης και των μικροαστών. Αλλά παρ' όλα αυτά το ερώτημα παραμένει: σε ποιον θα ανήκει η ηγεμονία μέσα στην ίδια την κυβέρνηση, και, έτσι μέσα στη χώρα; Και όταν μιλάμε για μια εργατική κυβέρνηση, απαντάμε, έτσι, ότι η ηγεμονία πρέπει να ανήκει στην εργατική τάξη», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας κλπ., 1906, σελ. 250, Αγγλική Έκδοση, σελ. 202).

Ο Ζινόβιεφ (το 1925!) χάλασε τον κόσμο, επειδή εγώ (το 1905!) είχα βάλει την αγροτιά και τη διανοήση στο ίδιο επίπεδο. Αυτό είναι που κατάλαβε απ' αυτές τις γραμμές. Η αναφορά στη διανοήση ήταν αποτέλεσμα των συνθηκών εκείνης της εποχής, που η διανοήση έπαιζε τότε έναν πολιτικό ρόλο εντελώς διαφορετικό απ' αυτόν που παίζει σήμερα. Στο όνομα της αγροτιάς μιλούσαν οργανώσεις που ήταν αποκλειστικά οργανώσεις των διανοομένων. Οι Σοσιαλεπαναστάτες έχτισαν επίσημα το Κόμμα τους πάνω σ' αυτή την «τριάδα»: προλεταριάτο, αγροτιά, διανοήση. Οι Μενσεβίκοι κρεμόντουσαν από την ουρά, όπως έγραφα τότε, κάθε ριζοσπάστη διανοούμενου, για να αποδείξουν την άνηση της αστικής δημοκρατίας. Εκείνη την εποχή, διατύπωσα εκατοντάδες φορές την άποψή μου για την αδυναμία των διανοομένων σαν «ανεξάρτητης» κοινωνικής ομάδας και την αποφασιστική σπουδαιότητα της επαναστατικής αγροτιάς.

Αλλά, στο κάτω κάτω, εδώ δεν συζητάμε, βέβαια, μια φράση πολεμικής, που δεν έχω καμιά πρόθεση να υπερασπιστώ. Η ουσία του αποσπάσματος είναι η εξής: ότι δέχομαι πέρα για πέρα το λενινιστικό περιεχόμενο της δημοκρατικής δικτατορίας και δεν ζητάω παρά έναν πιο ακριβή καθορισμό του πολιτικού μηχανισμού της, δηλαδή, την

απόρριψη κάθε είδους συνασπισμού στον οποίο το προλεταριάτο δεν θα ήταν παρά ένας όμηρος της μικροαστικής πλειοψηφίας.

Ας εξετάσουμε τώρα το άρθρο του Λένιν του 1916, που, όπως σημειώνει ο ίδιος ο Ράντεκ, κατευθυνόταν «τυπικά ενάντια στον Τρότσκι, αλλά στην πραγματικότητα ενάντια στον Μπουχάριν, τον Πιατάκοφ, τον συγγραφέα αυτών των γραμμών (δηλαδή τον Ράντεκ) και άλλους συντρόφους». Αυτό είναι μια πολύ πολύτιμη παραδοχή, που βεβαιώνει πέρα για πέρα την εντύπωσή μου εκείνης της εποχής ότι ο Λένιν δεν κατεύθυνε παρά φαινομενικά την πολεμική του ενάντια σε μένα, γιατί το περιεχόμενό της, όπως θα αποδείξω αμέσως, δεν αναφερόταν πραγματικά καθόλου σε μένα. Το άρθρο αυτό περιέχει (σε δύο γραμμές) αυτήν ακριβώς την κατηγορία, που αφορούσε την υποτιθέμενη «άρνηση της αγροτιάς» από μένα, που αργότερα έγινε το βασικό κεφάλαιο των επιγόνων και των οπαδών τους. Το «κουμπί» αυτού του άρθρου —όπως λέει ο Ράντεκ— είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«Ο Τρότσκι δεν έχει πάρει υπόψη του, γράφει ο Λένιν, παραθέτοντας τα δικά μου λόγια, ότι αν το προλεταριάτο σύρει πίσω του τις μη προλεταριακές μάζες του χωριού στη δήμευση της γης των μεγάλων γαιοκτημόνων και στην ανατροπή της μοναρχίας, αυτό θα αποτελεί την ολοκλήρωση της “εθνικής αστικής επανάστασης” και ότι, στη Ρωσία, αυτό θα είναι ακριβώς η επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XIII, σελ. 214).²²

Το ότι ο Λένιν απεύθυνε την κατηγορία της «άρνησης» της αγροτιάς σε λαθεμένη διεύθυνση, αλλά στην πραγματικότητα σκόπευε τον Μπουχάριν και τον Ράντεκ, που θέλανε πραγματικά να πηδήσουν πάνω από το δημοκρατικό στάδιο της επανάστασης, είναι καθαρό, όχι μόνο

22. «Για τις δυο Γραμμές της Επανάστασης», «Άπαντα», τόμ. 27, σελ. 81, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

απ' όλα αυτά που ειπώθηκαν πιο πάνω, αλλά και από το απόσπασμα που παραθέτει ο ίδιος ο Ράντεκ, που σωστά το αποκαλεί το «κουμπί» του άρθρου του Λένιν. Στην πραγματικότητα, ο Λένιν αναφέρεται άμεσα στα λόγια του άρθρου μου ότι μονάχα μια ανεξάρτητη και τολμηρή πολιτική του προλεταριάτου μπορεί «να σύρει τις μη προλεταριακές μάζες του χωριού στη δήμευση της γης των μεγάλων γαιοκτημόνων και στην ανατροπή της μοναρχίας», κλπ. —και μετά ο Λένιν προσθέτει: «Ο Τρότσκι δεν έχει πάρει υπόψη του... ότι αυτό θα είναι ακριβώς η επαναστατική δημοκρατική δικτατορία». Με άλλα λόγια, ο Λένιν επιβεβαιώνει, και, για να το πούμε έτσι, πιστοποιεί, ότι ο Τρότσκι δέχεται στην πραγματικότητα όλο το πραγματικό περιεχόμενο της μπολσεβίκικης φόρμουλας (τη συνεργασία των εργατών και των αγροτών και τα δημοκρατικά καθήκοντα αυτής της συνεργασίας), αλλά αρνείται να αναγνωρίσει ότι αυτή ακριβώς θα είναι η δημοκρατική δικτατορία, η ολοκλήρωση της εθνικής επανάστασης. Έτσι, η διαμάχη στο φαινομενικά αυτό «έντονο» άρθρο πολεμικής, δεν αφορά το πρόγραμμα του επόμενου σταδίου της επανάστασης και τις κινητήριες ταξικές δυνάμεις της, αλλά ακριβώς τον πολιτικό συσχετισμό αυτών των δυνάμεων, τον πολιτικό και κομματικό χαρακτήρα της δικτατορίας. Ενώ οι παρεξηγήσεις στην πολεμική ήταν κατανοητές και αναπόφευκτες τότε, ενμέρει επειδή τα ίδια τα προτσές δεν ήταν καθαρά εκείνη την εποχή και ενμέρει λόγω φραξιονιστικών υπερβολών, είναι εντελώς ακατανόητο το πως ο Ράντεκ μπόρεσε να συγχύσει το ζήτημα εκ των υστέρων.

Η πολεμική μου με τον Λένιν ήταν ουσιαστικά πάνω στη δυνατότητα της ανεξαρτησίας (και του βαθμού αυτής της ανεξαρτησίας) της αγροτιάς στην επανάσταση, και, ιδιαίτερα, πάνω στη δυνατότητα ύπαρξης ενός ανεξάρτητου αγροτικού κόμματος. Σ' αυτή την πολεμική, εγώ κατηγορούσα τον Λένιν ότι υπερτιμάει τον ανεξάρτητο ρόλο της αγροτιάς. Ο Λένιν κατηγορούσε εμένα ότι υποτιμώ τον επαναστατικό

ρόλο της αγροτιάς. Όλα αυτά πήγαζαν από τη λογική της ίδιας της πολεμικής. Αλλά μπορεί κανείς να μιλήσει χωρίς περιφρόνηση για κείνον που, είκοσι χρόνια αργότερα, χρησιμοποιεί τα παλιά αυτά αποσπάσματα, αποσπώντας τα από τα πλαίσια των κομματικών σχέσεων εκείνης της εποχής, και δίνοντας μια απόλυτη σημασία σε κάθε υπερβολή της πολεμικής ή επεισοδιακό λάθος, αντί να δείξει, στο φως της πολύ μεγάλης επαναστατικής εμπειρίας που είχαμε, ποιός ήταν ο πραγματικός άξονας των διαφορών και ποια ήταν η πραγματική κι όχι η φραστική έκταση αυτών των διαφορών;

Αναγκασμένος να περιορίσω τον εαυτό μου στην επιλογή των αποσπασμάτων, δεν θα παραθέσω εδώ παρά τις κύριες θέσεις του Λένιν πάνω στα στάδια της επανάστασης, που έχουν γραφεί στο τέλος του 1905, αλλά που εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1926, στον Πέμπτο Τόμο των «Διαλεκτών Έργων», του (σελ. 451).²³ Θυμάμαι ότι όλοι οι Αντιπολιτευόμενοι, κι εδώ περιλαμβάνεται και ο Ράντεκ, θεώρησαν αυτή την έκδοση σαν το πιο όμορφο δώρο για την Αντιπολίτευση, γιατί ο Λένιν εμφανίζεται στις θέσεις αυτές, σύμφωνα μ' όλα τα άρθρα του σταλινικού κώδικα, ένοχος για «τροτσκισμό». Τα βασικά σημεία της απόφασης της Έβδομης Ολομέλειας της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς, που καταδικάζει τον «τροτσκισμό», φαίνεται να κατευθύνονται συνειδητά και σκόπιμα ενάντια στις θεμελιακές θέσεις του Λένιν. Οι σταλινικοί έτριξαν τα δόντια τους με λύσσα όταν εκδόθηκαν αυτές οι θέσεις. Ο εκδότης αυτού του τόμου των «Διαλεκτών Έργων», ο Κάμενεφ, με την ξεδιάντροπη «αγαθότητα» που τον χαρακτηρίζει, μου είπε καθαρά ότι δεν θα επέτρεπε σε καμιά περίπτωση τη δημοσίευση αυτού του ντοκουμέντου αν δεν προετοιμαζόταν ένα μπλοκ ανάμεσά μας. Τέλος, στο άρθρο της Κόστρτσεβα, που δημοσιεύτηκε στον «Μπολσεβίκο», αυτές οι θέσεις

23. «Τα Στάδια, η Κατεύθυνση και οι Προοπτικές της Επανάστασης», «Άπαντα», τόμ. 12, σελ. 154, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

διαστρεβλώθηκαν δόλια για να μην αφήσουν να κατηγορηθεί ο Λένιν για «τροτσκισμό» σ' ότι αφορά τη στάση του προς την αγροτιά γενικώς και τον μεσαίο αγρότη ιδιαίτερα.

Θα παραθέσω ακόμα την εκτίμηση που έκανε ο Λένιν, το 1909, για τις διαφορές του με μένα:

«Ο σύντροφος Τρότσκι δέχεται ο ίδιος σ' αυτό το σημείο “τη συμμετοχή των αντιπροσώπων του δημοκρατικού πληθυσμού”, στην “εργατική κυβέρνηση”, δηλαδή τη δυνατότητα μιας κυβέρνησης αντιπροσώπων του προλεταριάτου και της αγροτιάς. Μέσα σε ποιες συνθήκες θα μπορούσε κανείς να δεχτεί τη συμμετοχή του προλεταριάτου στην επαναστατική κυβέρνηση, είναι ένα εντελώς διαφορετικό ζήτημα, στο οποίο οι Μπολσεβίκοι δεν πρόκειται πιθανότητα να συμφωνήσουν, όχι μόνο με τον Τρότσκι, αλλά ούτε και με τους πολωνούς σοσιαλδημοκράτες. Αλλά το ζήτημα της δικτατορίας των επαναστατικών τάξεων δεν μπορεί, με κανέναν τρόπο, να αναχθεί στο πρόβλημα της “πλειοψηφίας” σ' αυτή ή εκείνη την επαναστατική κυβέρνηση ή στις συνθήκες που θα επέτρεπαν στους σοσιαλδημοκράτες να πάρουν μέρος σ' αυτήν ή εκείνη την κυβέρνηση». (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XI, μέρος I, σελ. 229, η υπογράμμιση είναι δική μου —Λ.Τ.).²⁴

Σ' αυτό το απόσπασμα, ο Λένιν επιβεβαιώνει ξανά ότι ο Τρότσκι δέχεται μια κυβέρνηση αντιπροσώπων του προλεταριάτου και της αγροτιάς και, επομένως, δεν «πηδάει» πάνω από την αγροτιά. Ο Λένιν υπογραμμίζει επιπλέον ότι το ζήτημα της δικτατορίας δεν ανάγεται στο ζήτημα της πλειοψηφίας στην κυβέρνηση. Αυτό είναι εντελώς αναμφισβήτητο. Πρόκειται, πριν απ' όλα, για την πάλη της προλεταριακής πρωτοπορίας να εξασφαλίσει την επιρροή της πάνω στους αγρότες ενάντια στη φιλελεύθερη ή την εθνική μπουρζουαζία.

24. «Ο Στόχος της Πάλης του Προλεταριάτου στην Επανάστασή μας», «Άπαντα», τόμ. 17, σελ. 392-393, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

Αλλά, ενώ το ζήτημα της επαναστατικής δικτατορίας των εργατών και των αγροτών δεν ανάγεται στο ζήτημα της μιας ή της άλλης πλειοψηφίας στην κυβέρνηση, παρόλα αυτά, αυτό το ζήτημα τίθεται αναπόφευκτα σαν το αποφασιστικό ζήτημα με τη νίκη της επανάστασης. Όπως έχουμε δει, ο Λένιν διατηρεί με σύνεση (για κάθε ενδεχόμενο) την επιφύλαξη ότι αν τα πράγματα φτάσουν στο σημείο της συμμετοχής του Κόμματος στην επαναστατική κυβέρνηση, θα μπορούσε να βρεθούμε σε διαφωνία με τους πολωνούς συντρόφους και με τον Τρότσκι σ' ότι αφορά τους όρους αυτής της συμμετοχής. Μιλούσαμε έτσι για μια πιθανή διαφορά, στο μέτρο όπου ο Λένιν θεωρητικά αποδεχόταν τη συμμετοχή των αντιπροσώπων του προλεταριάτου σαν μειοψηφία σε μια δημοκρατική κυβέρνηση. Τα γεγονότα, ωστόσο, απέδειξαν ότι δεν εμφανίστηκαν διαφορές μεταξύ μας. Το Νοέμβριο του 1917, είχαμε, στην κορυφή του Κόμματος, μια λυσσασμένη πάλη πάνω στο ζήτημα μιας κυβέρνησης συνασπισμού με τους Σοσιαλεπαναστάτες και τους Μενσεβίκους. Ο Λένιν χωρίς να διαφωνεί, από άποψη αρχών, για ένα συνασπισμό πάνω στη βάση των Σοβιέτ, απαιτούσε κατηγορηματικά να εξασφαλιστεί σταθερά η μπολσεβίκικη πλειοψηφία. Βρισκόμουν πλάι-πλάι με τον Λένιν.

Ας ακούσουμε τώρα τον Ράντεκ. Σε τι ακριβώς ανάγει όλο το ζήτημα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς:

«Σε τι —ρωτάει— η παλιά μπολσεβίκικη θεωρία του 1905 αποδείχτηκε βασικά σωστή; Στο γεγονός ότι η κοινή δράση των εργατών και των αγροτών (οι στρατιώτες της φρουράς της Πετρούπολης) ανάτρεψαν τον τσαρισμό (το 1917 —Λ.Τ.). Στο κάτω κάτω η φόρμουλα του 1905 προβλέπει στην ουσία μόνο το συσχετισμό των τάξεων και όχι έναν συγκεκριμένο πολιτικό θεσμό».

Μια στιγμή παρακαλώ! Αν χαρακτηρίζω «αλγεβρική» την παλιά φόρμουλα του Λένιν, αυτό δεν πάει να πει ότι μπορεί κανείς να την

αναγάγει σε μια άδεια κοινοτοπία όπως, τόσο απερίσκεπτα, το κάνει ο Ράντεκ: «Το ουσιώδες είχε πραγματοποιηθεί: το προλεταριάτο μαζί με την αγροτιά ανάτρεψαν τον τσαρισμό». Αλλά το «ουσιώδες» αυτό γεγονός έχει πραγματοποιηθεί σ' όλες, χωρίς εξαίρεση, τις νικηφόρες ή μισο-νικηφόρες επαναστάσεις. Οι τσάροι, οι φεουδάρχες αφέντες και οι παπάδες πάντα και παντού έχουν χτυπηθεί από τις γροθιές των προλεταρίων ή των προδρόμων των προλεταρίων, των πληβείων και των χωρικών. Στη Γερμανία αυτό έγινε ήδη από τον 16ο αιώνα, κι ακόμα πιο πρώτα. Στην Κίνα ήταν επίσης οι εργάτες και οι αγρότες που κατανίκησαν τους «μιλιταριστές». Αλλά τί σχέση έχουν όλα αυτά με τη δημοκρατική δικτατορία; Μια τέτοια δικτατορία δεν εμφανίστηκε ποτέ στις παλιές επαναστάσεις, ούτε και στην κινέζικη επανάσταση. Γιατί; Γιατί στην πλάτη των εργατών και των αγροτών, που έκαναν το σκληρό αυτό έργο της επανάστασης, καθόταν η μπουρζουαζία. Ο Ράντεκ έχει αφαιρέσει τόσο βίαια τον εαυτό του από τους «πολιτικούς θεσμούς» που έχει ξεχάσει το «πιο βασικό πράγμα» σε μια επανάσταση, δηλαδή, το ποιος την κατευθύνει και ποιος παίρνει την εξουσία. Μια επανάσταση, ωστόσο, είναι μια πάλη για την εξουσία. Είναι μια πολιτική πάλη που διεξάγουν οι τάξεις, όχι με γυμνά χέρια, αλλά διαμέσου «πολιτικών θεσμών» (τα κόμματα, κλπ.).

«Οι άνθρωποι που δεν έχουν εμβαθύνει στην πολυπλοκότητα των μεθόδων του μαρξισμού και του λενινισμού» κεραυνοβολεί ο Ράντεκ εμάς τους αμαρτωλούς, έχουν την εξής αντίληψη: «Η όλη υπόθεση πρέπει πάντα να καταλήγει σε μια κοινή κυβέρνηση των εργατών και των αγροτών, και ορισμένοι μάλιστα σκέπτονται ότι αυτή η κυβέρνηση πρέπει πάντα να είναι μια κυβέρνηση συνασπισμού των εργατικών και αγροτικών κομμάτων».

Πόσο χοντροκέφαλοι είναι αυτοί οι «ορισμένοι»! Και τι νομίζει ο ίδιος ο Ράντεκ; Νομίζει ότι μια νικηφόρα επανάσταση δεν πρόκειται να αντανakλαστεί και να βάλει τη σφραγίδα της σ' έναν ιδιαίτερο

συσχετισμό των επαναστατικών τάξεων; Ο Ράντεκ έχει εμβαθύνει στο «κοινωνιολογικό» πρόβλημα σε τέτοιο σημείο που δεν μένει πια παρά ένα φραστικό τσόφλι.

Μέχρι πιο σημείο είναι απαράδεχτο να αποδεσμευτεί κανείς από το ζήτημα των πολιτικών μορφών που παίρνει η συνεργασία των εργατών και των αγροτών, θα το δούμε καλύτερα στα παρακάτω λόγια από μια ομιλία του ίδιου του Ράντεκ στην Κομμουνιστική Ακαδημία το Μάρτη του 1927: «Τον περασμένο χρόνο, έγραψα στην “Πράβντα” ένα άρθρο γι’ αυτή την Κυβέρνηση (της Καντόνας) όπου την χαρακτήριζα σαν μια αγροτική και εργατική Κυβέρνηση. Αλλά κάποιος σύντροφος στη σύνταξη υποθέσε ότι ήταν μια παραδρομή απομέρους μου και το άλλαξε σε εργατική και αγροτική Κυβέρνηση. Δεν διαμαρτυρήθηκα ενάντια σ’ αυτή την αλλαγή και το άφησα έτσι: εργατική και αγροτική Κυβέρνηση».

Έτσι, το Μάρτη του 1927 (κι όχι το 1905!) ο Ράντεκ είχε την άποψη ότι ήταν δυνατή μια αγροτική και εργατική κυβέρνηση σε αντίθεση με μια εργατική και αγροτική κυβέρνηση. Η σύνταξη της «Πράβντα» δεν μπορούσε να το καταλάβει. Ομολογώ ειλικρινά ότι κι εγώ επίσης δεν το καταλαβαίνω. Ξέρουμε πολύ καλά τι είναι μια εργατική και αγροτική κυβέρνηση. Αλλά τί είναι αυτή η αγροτική και εργατική κυβέρνηση σε αντίθεση και αντιπαράθεση σε μια εργατική και αγροτική κυβέρνηση; Σας παρακαλώ κάνετε τον κόπο να εξηγήσετε τη μυστηριώδη αυτή αντιμετάθεση των επιθέτων; Εδώ αγγίζουμε την καρδιά του ζητήματος. Το 1926, ο Ράντεκ πίστευε ότι η κυβέρνηση της Καντόνας του Τσιαγκ Κάι-σεκ, ήταν μια αγροτική και εργατική κυβέρνηση. Το 1927 επανάλαβε αυτή τη φόρμουλα. Στην πραγματικότητα, όμως, αποδείχτηκε ότι είναι μια αστική κυβέρνηση, που εκμεταλλεύτηκε τον επαναστατικό αγώνα των εργατών και των αγροτών και μετά τους έπνιξε στο αίμα. Πώς εξηγείται αυτό το λάθος; Ο Ράντεκ έκανε απλά λάθος στις εκτιμήσεις του; Όταν είσαι μακριά αυτό είναι εύκολο να

γίνει. Τότε γιατί να μην το πει: δεν κατάλαβα, δεν μπόρεσα να το δω, έκανα λάθος. Ωστόσο, τώρα το βλέπουμε καθαρά, δεν είναι ένα λάθος σε σχέση με τα γεγονότα που οφείλεται στην έλλειψη πληροφοριών: είναι ένα θεμελιακό λάθος αρχών. Η αγροτική και εργατική κυβέρνηση που αντιπαρατίθεται στην εργατική και αγροτική κυβέρνηση δεν είναι τίποτε άλλο από το Κουόμινταγκ. Δεν μπορεί να σημαίνει τίποτε άλλο. Αν η αγροτιά δεν ακολουθεί το προλεταριάτο, ακολουθεί την μπουρζουαζία. Πιστεύω ότι η κριτική μου ενάντια στη φραξιονιστική σταλινική ιδέα «του κόμματος των δύο τάξεων, του εργατο-αγροτικού κόμματος» έχει αρκετά φωτίσει αυτό το ζήτημα. (Βλ. «Κριτική του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς»). Η «αγροτο-εργατική κυβέρνηση» της Καντόνας, που αντιπαρατίθεται στην εργατο-αγροτική κυβέρνηση, στη γλώσσα της σημερινής κινέζικης πολιτικής, σημαίνει τη μόνη δυνατή και νοητή έκφραση της «δημοκρατικής δικτατορίας» που αντιπαρατίθεται στη δικτατορία του προλεταριάτου. Με άλλα λόγια, είναι η ενσάρκωση της πολιτικής του Στάλιν υπέρ του Κουόμινταγκ, που αντιπαρατίθεται στην μπολσεβίκικη πολιτική που η Κομμουνιστική Διεθνής αποκαλεί «τροτσκιστική».

4. ΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Κριτικάροντας τη θεωρία μας, ο Ράντεκ, όπως το έχουμε δει, προσθέτει και το «τακτική που απορρέει απ' αυτήν». Αυτή είναι μια πάρα πολύ σημαντική προσθήκη. Η επίσημη σταλινική κριτική του «τροτσκισμού», πάνω σ' αυτό το ζήτημα, περιορίστηκε συνετά στη θεωρία... Αυτό, όμως, δεν είναι αρκετό για τον Ράντεκ. Διεξάγει μια πάλη ενάντια σε μια συγκεκριμένη γραμμή τακτικής στην Κίνα (την μπολσεβίκικη γραμμή). Θέλει να δυσφημήσει αυτή τη γραμμή με τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Μ' αυτόν το σκοπό, του χρειάζεται να αποδείξει ή να ισχυριστεί ότι κάποιος άλλος έχει αποδείξει, ότι απ' αυτή τη θεωρία απόρρεε μια λαθεμένη γραμμή τακτικής στο παρελθόν. Εδώ ο Ράντεκ παραπλανά άμεσα τους αναγνώστες του. Είναι δυνατό ο ίδιος να μην γνωρίζει την ιστορία της επανάστασης, στην οποία, άλλωστε, δεν πήρε άμεσα μέρος. Αλλά, απ' ότι φαίνεται, δεν κάνει την παραμικρή προσπάθεια να εξετάσει το ζήτημα με βάση τα ντοκουμέντα. Κι όμως τα πιο σημαντικά απ' αυτά περιέχονται στο Δεύτερο Τόμο των «Απάντων» μου. Μπορούν να ελεγχθούν από οποιονδήποτε που ξέρει να διαβάζει. Και, έτσι, ας πληροφορήσω τον Ράντεκ ότι, σ' όλα σχεδόν τα στάδια της πρώτης επανάστασης, ήμουνα πέρα για πέρα σύμφωνος με τον Λένιν στην εκτίμηση των δυνάμεων της επανάστασης και των διαδοχικών καθηκόντων της. Κι αυτό, παρά το γεγονός ότι, ολόκληρο το 1905, έζησα παράνομα στη Ρωσία και ολόκληρο το 1906 στη φυλακή. Εδώ είμαι υποχρεωμένος να περιοριστώ στο μίνιμουμ των αποδείξεων και των ντοκουμέντων.

Σ' ένα άρθρο, που γράφτηκε το Φλεβάρη και δημοσιεύτηκε το Μάρτη του 1905, δηλαδή δυο ή τρεις μήνες πριν το πρώτο Συνέδριο των Μπολσεβίκων (που πέρασε στην Ιστορία σαν το Τρίτο Συνέδριο του Κόμματος), έγραφα:

«Η λυσσασμένη πάλη ανάμεσα στον τσάρο και το λαό, πάλη που δεν γνωρίζει άλλη σκέψη εκτός από τη νίκη, το πανεθνικό ξεσήκωμα σαν το απόγειο αυτής της πάλης, η προσωρινή κυβέρνηση σαν το επαναστατικό αποκορύφωμα της νίκης του λαού πάνω στον προαιώνιο εχθρό του, ο αφοπλισμός της τσαρικής αντίδρασης και ο εξοπλισμός του λαού από την προσωρινή κυβέρνηση, η σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης πάνω στη βάση της καθολικής, ίσης, άμεσης και μυστικής ψηφοφορίας —αυτά είναι τα στάδια της επανάστασης που χαράσσονται μ' έναν αντικειμενικό τρόπο», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 2, μέρ. Ι, σελ. 232).

Θα αρκούσε να συγκρίνει κανείς αυτές τις λέξεις με τις αποφάσεις του Συνεδρίου των Μπολσεβίκων, που συνήλθε το Μάη του 1905, για να αναγνωρίσει στη διατύπωση την πλήρη αλληλεγγύη μου με τους Μπολσεβίκους πάνω στα θεμελιώδη προβλήματα.

Κι όχι μόνο αυτό. Σε αρμονία μ' αυτό το άρθρο, διατύπωσα στην Πετρούπολη τις θέσεις, σε συμφωνία με τον Κράσιν, για την προσωρινή κυβέρνηση, που δημοσιεύτηκαν παράνομα εκείνη την εποχή. Ο Κράσιν τις υπερασπίστηκε στο Συνέδριο των Μπολσεβίκων. Το πόσο πολύ τις ενέκρινε ο Λένιν το δείχνουν τα παρακάτω λόγια του:

«Συμμερίζομαι στο σύνολό τους τις απόψεις του συντρόφου Κράσιν. Είναι φυσικό, σαν συγγραφέας, η προσοχή μου να έχει τραβηχτεί από τον φιλολογικό τρόπο τοποθέτησης του ζητήματος. Ο σύντροφος Κράσιν πολύ σωστά υπογράμμισε τη σπουδαιότητα του σκοπού της πάλης, και σ' αυτό είμαι πέρα για πέρα μαζί του. Δεν μπορεί κανείς να παλέψει αν δεν υπολογίζει στην κατάκτηση της θέσης για την οποία παλεύει», (Ν. Λένιν: «Άπαντα», τόμ. VI, σελ. 180).²⁵

Το μεγαλύτερο μέρος της εκτεταμένης τροπολογίας του Κράσιν

25. «Ομιλία στο Τρίτο Συνέδριο του ΣΔΕΚΡ, πάνω στις Τροπολογίες για την Απόφαση που αφορούσε την Προσωρινή Επαναστατική Κυβέρνηση», «Άπαντα», τόμ. 10, σελ. 148, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή». Ο Λένιν χρησιμοποιεί εδώ το κομματικό ψευδώνυμο του Κράσιν: Ζιμίν.

στην οποία παραπέμπω τον αναγνώστη, ενσωματώθηκε στην Απόφαση του Συνεδρίου. Μια σημείωση του Κράσιν που έχω στη διάθεσή μου, μαρτυράει ότι αυτή η τροπολογία γράφτηκε από μένα. Ο Κάμενεφ και ορισμένοι άλλοι γνωρίζουν καλά αυτό το επεισόδιο στην ιστορία του Κόμματος.

Το πρόβλημα της αγροτιάς, το πρόβλημα της προσέλευσης της αγροτιάς στα εργατικά Σοβιέτ, του συντονισμού της δουλειάς με την Ένωση των Χωρικών, απασχολούσε κάθε μέρα και περισσότερο την προσοχή του Σοβιέτ της Πετρούπολης. Γνωρίζει άραγε ο Ράντεκ ότι ήμουν επιφορτισμένος με την ηγεσία αυτού του Σοβιέτ; Να μια διατύπωση από τις εκατοντάδες που έγραψα αυτή την εποχή πάνω στα καθήκοντα της τακτικής της επανάστασης.

«Το προλεταριάτο δημιουργεί “Σοβιέτ” σε κλίμακα πόλης, που κατευθύνουν τις μάχες των μαζών στις πόλεις και θέτει στην ημερήσια διάταξη τη συμμαχία στη μάχη με το στρατό και την αγροτιά» [«Νάτσαλο», Νο 4, 17 (30) Νοέμβρη 1905].

Ομολογώ ότι είναι ανιαρό κι ακόμα δυσάρεστο να παραθέτω αποσπάσματα για να αποδείξω ότι δεν μίλησα ποτέ για ένα «άλμα» από την απολυταρχία στο σοσιαλισμό. Ωστόσο, είμαι αναγκασμένος να το κάνω. Να, λόγου χάρη, τι έγραφα, το Φλεβάρη του 1906, για τα καθήκοντα της Συντακτικής Συνέλευσης, χωρίς, με κανέναν τρόπο, να την αντιπαραθέτω στα Σοβιέτ, όπως σπεύδει να κάνει σήμερα ο Ράντεκ, ακολουθώντας τον Στάλιν, σ’ ότι αφορά την Κίνα, για να σαρώσει όλα τα ίχνη του χθεσινού οπορτουνισμού με μια υπεραριστερή σκούπα.

«Ο απελευθερωμένος λαός θα συγκαλέσει τη Συντακτική Συνέλευση με τη δική του δύναμη. Τα καθήκοντά της θα είναι τεράστια. Η Συντακτική Συνέλευση θα πρέπει να ανοικοδομήσει το κράτος πάνω σε δημοκρατικές αρχές, με άλλα λόγια, πάνω στις αρχές της απόλυτης λαϊκής κυριαρχίας. Το καθήκον της θα είναι να οργάνώσει μια λαϊκή πολιτοφυλακή, να πραγματοποιήσει μια τεράστια αγροτική

μεταρρύθμιση, να καθιερώσει την δωρη εργάσιμη μέρα και τον προοδευτικό φόρο εισοδήματος», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 2, μέρ. I, σελ. 349).

Και να τι έγγραφα, το 1905, σ' ένα φυλλάδιο αγκιτάτσιας ειδικά πάνω στο ζήτημα της «άμεσης» εισαγωγής του σοσιαλισμού:

«Είναι δυνατό να εισάγουμε στη Ρωσία άμεσα το σοσιαλισμό; Όχι, στην επαρχία μας υπάρχει πάρα πολύ άγνοια και έλλειψη συνείδησης. Ακόμα, υπάρχουν πολύ λίγοι πραγματικοί σοσιαλιστές ανάμεσα στους αγρότες. Πρέπει, πριν απ' όλα, να ανατρέψουμε την απολυταρχία, που κρατάει τις λαϊκές ρίζες στο σκοτάδι. Πρέπει να απελευθερώσουμε τους φτωχούς της υπαίθρου από κάθε φορολογία. Πρέπει να εισαγάγουμε τη βαθμιαία προοδευτική φορολογία εισοδήματος, την υποχρεωτική καθολική εκπαίδευση. Πρέπει, τέλος, να συγχωνεύσουμε το προλεταριάτο και το μισο-προλεταριάτο της υπαίθρου με το προλεταριάτο των πόλεων σ' ένα και μόνο σοσιαλδημοκρατικό στρατό. Μόνος ένας τέτοιος στρατός μπορεί να πραγματοποιήσει τη μεγάλη σοσιαλιστική επανάσταση», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 2, μέρ. I, σελ. 228).

Βλέπει, λοιπόν, κανείς ότι διαφοροποιούσα κάπως το δημοκρατικό στάδιο από το σοσιαλιστικό στάδιο της επανάστασης, πολύ πριν ο Ράντεκ, ακολουθώντας τον Στάλιν και τον Τέλμαν, αρχίσει να μου κάνει μάθημα πάνω σ' αυτό το θέμα. Πριν από είκοσι δύο χρόνια έγγραφα:

«Όταν η ιδέα της αδιάκοπης επανάστασης διατυπώθηκε στο σοσιαλιστικό Τύπο — μια ιδέα που συνέδεε την εξάλειψη του απολυταρχισμού και του φεουδαλισμού με τη σοσιαλιστική επανάσταση, πλάι - πλάι με εντεινόμενες κοινωνικές συγκρούσεις, εξεγέρσεις καινούριων τμημάτων των μαζών, ακατάπαυστες επιθέσεις του προλεταριάτου ενάντια στα πολιτικά και οικονομικά προνόμια των κυρίαρχων τάξεων— ο “προοδευτικός” Τύπος μας άφησε ομόφωνα ένα

ουρλιαχτό αγανάκτησης», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, κλπ., 1906, σελ. 258, Αγγλική Έκδοση, σελ. 213).

Πρώτα απ' όλα επισύρω την προσοχή του αναγνώστη στον ορισμό της αδιάκοπης επανάστασης που περιέχεται σ' αυτές τις λέξεις: αυτός συνδέει την εξάλειψη του μεσαιωνισμού με τη σοσιαλιστική επανάσταση διαμέσου μιας σειράς εντεινόμενων κοινωνικών συγκρούσεων. Πού είναι λοιπόν το άλμα; Πού είναι η αγνόηση του δημοκρατικού σταδίου; Και, στο κάτω κάτω, δεν είναι αυτό ακριβώς που συνέβη το 1917;

Παρεμπιπτόντως, είναι αξιοσημείωτο ότι το ουρλιαχτό του «προοδευτικού» Τύπου του 1905 πάνω στο θέμα της αδιάκοπης επανάστασης δεν αντέχει σε καμιά σύγκριση με το καθόλου προοδευτικό ουρλιαχτό των σημερινών κοντυλοφόρων που έχουν επέμβει στην υπόθεση με μια μικρή καθυστέρηση ενός τετάρτου του αιώνα.

Ποιά θέση πήρε, λοιπόν, εκείνη την εποχή το ηγετικό όργανο της μπολσεβίικης φράξιας, η «Νέα Ζωή», που εκδιδόταν κάτω από την άγρυπνη διεύθυνση του Λένιν, όταν έθεσα το ζήτημα της διαρκούς επανάστασης στον Τύπο; Σίγουρα αυτό το σημείο δεν είναι χωρίς ενδιαφέρον. Η μπολσεβίικη εφημερίδα «Νέα Ζωή» έδωσε την παρακάτω απάντηση (27 του Νοέμβρη 1905), στο άρθρο της «ριζοσπαστικής» αστικής εφημερίδας «Η Ζωή μας» που δοκίμαζε να αντιτάξει τις «πιο λογικές» απόψεις του Λένιν στη διαρκή επανάσταση του Τρότσκι:

«Η προσφερόμενη αυτή εικασία είναι, βέβαια, μια καθαρή ανοησία. Ο σύντροφος Τρότσκι λέει ότι η προλεταριακή επανάσταση μπορεί, χωρίς να σταματήσει στο πρώτο στάδιο, να συνεχίσει το δρόμο της, παραμερίζοντας τους εκμεταλλευτές. Ο Λένιν, από την άλλη μεριά, υπογραμμίζει ότι η πολιτική επανάσταση δεν αποτελεί παρά το πρώτο βήμα. Ο δημοσιογράφος της “Ζωής μας” θέλει να βλέπει σ' αυτό μια αντίφαση... Η παρεξήγηση οφείλεται, πρώτα, στον τρόπο, που και μόνο το άκουσμα της κοινωνικής επανάστασης, εμπνέει στη “Ζωή μας”,

δεύτερο, στην επιθυμία αυτής της εφημερίδας να ανακαλύψει κάποιου είδους οξείες και καυτές διαφορές ανάμεσα στους σοσιαλδημοκράτες και, τρίτο, στο σχήμα λόγου που χρησιμοποιεί ο σύντροφος Τρότσκι: “μ’ ένα μόνο χτύπημα”. Στο Νο 10 της “Νατσάλο”, ο σύντροφος Τρότσκι εξηγεί τη σκέψη του μ’ έναν τρόπο καθόλου διφορούμενο:

“Η πλήρη νίκη της επανάστασης σημαίνει τη νίκη του προλεταριάτου”, γράφει ο σύντροφος Τρότσκι. “Αλλά αυτή η νίκη με τη σειρά της σημαίνει την αδιάκοπη επανάσταση στο μέλλον. Το προλεταριάτο πραγματώνει στη ζωή τα θεμελιώδη δημοκρατικά καθήκοντα, και η ίδια η λογική της άμεσης πάλης του για τη σταθεροποίηση της πολιτικής κυριαρχίας του θέτει μπροστά στο προλεταριάτο, σε μια δοσμένη στιγμή, προβλήματα καθαρά σοσιαλιστικά. Ανάμεσα στο μίνιμουμ και στο μάξιμουμ πρόγραμμα” (της Σοσιαλδημοκρατίας) “εγκαθιδρύεται μια επαναστατική συνέχεια. Δεν τίθεται ζήτημα ενός μόνου “χτυπήματος”, ή μιας μόνης μέρας ή ενός μήνα, αλλά μιας ολόκληρης ιστορικής εποχής. Και θα ήταν παράλογο να προσπαθήσουμε να καθορίσουμε από τα πριν τη διάρκειά της”».

Και μόνο αυτό το απόσπασμα θα μπορούσε κατά κάποιον τρόπο να εξαντλήσει το αντικείμενο αυτού του έργου. Μπορεί κανείς να απορρίψει όλη την κατοπινή κριτική των επιγόνων μ’ ένα πιο καθαρό, πιο ακριβή και πιο αδιαμφισβήτητο τρόπο απ’ ότι το κάνω εγώ στο άρθρο μου που το αναδημοσιεύει με τέτοια επιδοκιμασία η «Νέα Ζωή» του Λένιν; Το άρθρο αυτό εξηγούσε, ότι, στο προτσές της εκπλήρωσης των δημοκρατικών καθηκόντων, το νικηφόρο προλεταριάτο, από την ίδια τη λογική της θέσης του, θα αντιμετώπιζε αναπόφευκτα, σ’ ένα ορισμένο στάδιο, καθαρά σοσιαλιστικά προβλήματα. Είναι σ’ αυτό ακριβώς που βρίσκεται η συνέχεια ανάμεσα στο μίνιμουμ και το μάξιμουμ πρόγραμμα —συνέχεια που βγαίνει αναπόφευκτα από τη δικτατορία του προλεταριάτου. Δεν είναι ένα μόνο χτύπημα, δεν είναι ένα άλμα —εξηγήσουσα τότε στους επικριτές μου στο μικροαστικό

στρατόπεδο— είναι μια ολόκληρη ιστορική εποχή. Και η «Νέα Ζωή» του Λένιν ήταν πέρα για πέρα σύμφωνη μ' αυτή την προοπτική. Ακόμα πιο σημαντικό, ελπίζω, είναι το γεγονός ότι επαληθεύτηκε από την πραγματική πορεία της εξέλιξης και το 1917 επιβεβαιώθηκε αποφασιστικά σαν σωστή.

Πέρα από τους μικροαστούς δημοκράτες της «Ζωής μας», ήταν κυρίως οι μενσεβίκοι που, το 1905, και, ιδιαίτερα, το 1906, όταν είχε αρχίσει η ήττα της επανάστασης, μιλούσαν για το φανταστικό «άλμα» προς το σοσιαλισμό πάνω από τη δημοκρατία. Ανάμεσα στους μενσεβίκους ήταν ειδικά ο Μαρτίνοφ και ο μακαρίτης ο Γιορντάνσκι που διακρίθηκαν σ' αυτό τον τομέα. Και οι δυο τους, ας το πούμε με την ευκαιρία, έγιναν αργότερα σκληροί σταλινικοί. Στους μενσεβίκους συγγραφείς, που προσπαθούσαν να φορτώσουν το «άλμα στο σοσιαλισμό» σε μένα, έκθεσα, σ' ένα ειδικό άρθρο που γράφτηκε το 1906, λεπτομερειακά και εκλαϊκευτικά, όχι μόνο το λάθος, αλλά και την ηλιθιότητα ενός τέτοιου ισχυρισμού. Θα μπορούσα σήμερα, να ανατυπώσω αυτό το άρθρο, σχεδόν αναλλοίωτο, ενάντια στην κριτική των επιγόνων. Αλλά θα είναι ίσως αρκετό να πω ότι το συμπέρασμα αυτού του άρθρου συνοψιζόταν στα παρακάτω λόγια:

«Καταλαβαίνω πλήρως —ας διαβεβαιώσω τον σχολιογράφο μου (Γιορντάνσκι)— ότι το να πηδήξει κανείς, σ' ένα άρθρο μιας εφημερίδας, πάνω από ένα πολιτικό εμπόδιο, απέχει πολύ από το να το ξεπεράσει στην πράξη», (Λ. Τρότσκι: «Απαντα», τόμ. 2, μέρ. Ι, σελ. 454).

Είναι άραγε αρκετό αυτό; Αν όχι, μπορώ να συνεχίσω, έτσι που οι επικριτές μου, σαν τον Ράντεκ, δεν θα μπορέσουν να πουν ότι δεν είχαν «στο χέρι» το υλικό, για το οποίο αποφαίνονται τόσο ακατάδεχτα.

«Η Τακτική μας», ένα μικρό φυλλάδιο που έγραψα στη φυλακή το 1906, και που αμέσως εκδόθηκε από τον Λένιν, περιέχει το ακόλουθο χαρακτηριστικό συμπέρασμα:

«Το προλεταριάτο θα μπορέσει να στηριχτεί πάνω στην εξέγερση

του χωριού, και στις πόλεις, τα κέντρα αυτά της πολιτικής ζωής, θα μπορέσει να φέρει σ' ένα νικηφόρο τέλος το σκοπό τον οποίο μπόρεσε να ξεκινήσει. Στηριζόμενο πάνω στις στοιχειακές δυνάμεις της αγροτιάς, και καθοδηγώντας την, το προλεταριάτο δεν θα καταφέρει μόνο το τελειωτικό θριαμβευτικό χτύπημα στην αντίδραση, αλλά και θα γνωρίσει επίσης πως να εξασφαλίσει τη νίκη της επανάστασης», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 2, μέρ. Ι, σελ. 448).

Μοιάζει αυτό με αγνόηση της αγροτιάς; Στο ίδιο φυλλάδιο, παρεκβατικά, εκτίθεται επίσης η παρακάτω ιδέα:

«Η τακτική μας, υπολογισμένη πάνω στην ακατανίκητη ανάπτυξη της επανάστασης, δεν πρέπει φυσικά να αγνοήσει τις αναπόφευκτες, τις δυνατές ή ακόμα και τις πιθανές φάσεις και στάδια του επαναστατικού κινήματος», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 2, μέρ. Ι, σελ. 436).

Μοιάζει αυτό με φανταστικό άλμα;

Στο άρθρο μου «Τα Μαθήματα του Πρώτου Σοβιέτ» (1906), περιγράφω τις προοπτικές για την παραπέρα ανάπτυξη της επανάστασης (ή, όπως εξελίχτηκε στην πραγματικότητα, για τη νέα επανάσταση) με τον ακόλουθο τρόπο:

«Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται — και το νέο Σοβιέτ δεν θα πρέπει γι' άλλη μια φορά να ξαναπεράσει από τα γεγονότα των πενήντα ημερών (από τον Οκτώβρη μέχρι το Δεκέμβρη του 1905). Αντίθετα θα μπορέσει να δανειστεί το πρόγραμμα δράσης του ολοκληρωτικά από αυτήν την περίοδο. Αυτό το πρόγραμμα είναι εντελώς καθαρό. Επαναστατική συνεργασία με το στρατό, την αγροτιά και τα κατώτερα πληθειακά στρώματα της μικροαστικής τάξης των πόλεων. Κατάργηση της απολυταρχίας. Καταστροφή της υλικής της οργάνωσης: ενμέρει μέσα από την αναδιοργάνωση και ενμέρει διαμέσου της άμεσης διάλυσης του στρατού. Καταστροφή του γραφειοκρατικού αστυνομικού μηχανισμού. Οχτάωρο. Εξοπλισμός του πληθυσμού, πάνω απ' όλα του προλεταριάτου. Μετατροπή των Σοβιέτ σε όργανα επαναστατικής

αυτοδιοίκησης των πόλεων. Δημιουργία Σοβιέτ αντιπροσώπων των αγροτών (επιτροπές αγροτών), σαν τοπικά όργανα της αγροτικής επανάστασης. Οργάνωση εκλογών για τη Συντακτική Συνέλευση, και εκλογική πάλη πάνω στη βάση ενός καθορισμένου προγράμματος δράσης για τους αντιπροσώπους του λαού», (Λ. Τρότσκι: «Απαντα», τόμ. 2, μέρ. II, σελ. 206).

Μοιάζει αυτό με πηδύμα πάνω από την αγροτική επανάσταση, ή με υποτίμηση του αγροτικού ζητήματος σαν όλο; Δείχνει αυτό ότι ήμουν τυφλός στα δημοκρατικά καθήκοντα της επανάστασης; Όχι. Αλλά τότε με τί μοιάζει η πολιτική εικόνα που έφτιαξε ο Ράντεκ; Με τίποτα.

Μεγαλόψυχα, αλλά με πολύ διαφορούμενο τρόπο, ο Ράντεκ τραβάει μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη θέση μου του 1905, την οποία διαστρεβλώνει, και στη θέση των μενσεβίκων, χωρίς να υποψιάζεται ότι είναι ο ίδιος που επαναλαμβάνει τα τρία τέταρτα της κριτικής των μενσεβίκων. Αν και ο Τρότσκι μεταχειρίστηκε, βέβαια, τις ίδιες μέθοδοι με τους μενσεβίκους, εξηγεί ιησουίτικα ο Ράντεκ, ο σκοπός του, ωστόσο, ήταν διαφορετικός. Μ' αυτή την υποκειμενική φόρμουλα, ο Ράντεκ εξαλείφει πλήρως κάθε αξιοπιστία από την προσέγγισή του στο ζήτημα. Ακόμα και ο Λασάλ ήξερε ότι ο σκοπός εξαρτάται από τα μέσα, κι ότι, σε τελευταία ανάλυση, καθορίζεται απ' αυτά. Έγραψε ακόμα και ένα θεατρικό έργο πάνω σε αυτό το θέμα («Φραντς Φον Ζίκιγκεν»). Αλλά τί είναι αυτό που κάνει τα δικά μου μέσα και τα μέσα των μενσεβίκων ταυτόσημα; Η στάση απέναντι στην αγροτιά. Σαν μαρτυρία, ο Ράντεκ παραθέτει τρεις γραμμές πολεμικής από το άρθρο του 1916, του Λένιν, που αναφέραμε πιο πάνω, παρατηρώντας, ωστόσο, παρεκβατικά, ότι εδώ ο Λένιν, αν και αναφέρει το όνομα του Τρότσκι, στην πραγματικότητα έκανε πολεμική ενάντια στον Μπουχάριν και ενάντια στον ίδιο τον Ράντεκ. Πέρα από αυτή την παράθεση από τον Λένιν, που, όπως ήδη είδαμε, ανασκευάζεται από

ολόκληρο το περιεχόμενο του άρθρου του Λένιν, ο Ράντεκ παραπέμπει και στον ίδιο τον Τρότσκι. Εχθέτοντας την κενότητα της μενσεβίκικης αντίληψης, ρωτούσα στο άρθρο μου του 1916: Αν δεν είναι η φιλελεύθερη μπουρζουαζία που θα ηγηθεί, τότε ποιός θα είναι; Στο κάτω κάτω, εσείς οι μενσεβίκοι σε καμιά περίπτωση δεν πιστεύετε στον ανεξάρτητο πολιτικό ρόλο της αγροτιάς. Έτσι, ο Ράντεκ μ' έπιασε στα πράσα: ο Τρότσκι «συμφωνούσε» με τους μενσεβίκοις σ' ότι αφορά το ρόλο της αγροτιάς. Οι μενσεβίκοι υποστήριζαν ότι ήταν ανεπίτρεπτο να «απωθηθεί» η φιλελεύθερη μπουρζουαζία για χάρη μιας αμφίβολης και αναξιόπιστης συμμαχίας με την αγροτιά. Αυτή ήταν η «μέθοδος» των μενσεβίκων, ενώ η δική μου ήταν το παραμέρισμα της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας και η πάλη για την κατάκτηση της ηγεσίας της επαναστατικής αγροτιάς. Πάνω σ' αυτό το θεμελιακό ζήτημα δεν είχα διαφορές με τον Λένιν. Και όταν είπα στους μενσεβίκοις, στην πορεία της πάλης ενάντιά τους: «Σε καμιά περίπτωση δεν είστε διατεθειμένοι να προσδώσετε έναν ηγετικό ρόλο στην αγροτιά», αυτό δεν ήταν μια συμφωνία με τη μέθοδο των μενσεβίκων, όπως προσπαθεί να υπαινιχθεί ο Ράντεκ, αλλά απλά η καθαρή τοποθέτηση μιας εναλλακτικής προοπτικής: είτε η δικτατορία της φιλελεύθερης πλουτοκρατίας, είτε η δικτατορία του προλεταριάτου.

Το ίδιο πέρα για πέρα σωστό επιχείρημα, που πρόβαλα το 1916 ενάντια στους μενσεβίκοις, και που ο Ράντεκ προσπαθεί ανέντιμα τώρα να χρησιμοποιήσει εναντίον μου, είχε χρησιμοποιηθεί από μένα εννιά χρόνια νωρίτερα, στο Συνέδριο του Λονδίνου το 1907, όταν υπεράσπισα τις θέσεις των Μπολσεβίκων σ' ότι αφορά τη στάση προς τα μη προλεταριακά κόμματα. Παραθέτω εδώ το βασικό μέρος της ομιλίας μου στο Λονδίνο, που, στα πρώτα χρόνια της επανάστασης, ανατυπώθηκε πολλές φορές σε ανθολογίες και εγχειρίδια ως η έκφραση της στάσης των Μπολσεβίκων, απέναντι στις τάξεις και τα κόμματα

στην επανάσταση. Να τι είπα σ' αυτή την ομιλία, που περιέχει μια σαφή και συνοπτική διατύπωση της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης.

«Οι ίδιες τους οι απόψεις φαίνονται εξαιρετικά πολύπλοκες στους μενσεβίκους συντρόφους. Επανειλημμένα με έχουν κατηγορήσει ότι οι αντιλήψεις μου για την πορεία της ρωσικής επανάστασης είναι υπεραπλουστευμένες. Και όμως, παρά την εξαιρετική τους αμορφία, που είναι μια από τις μορφές της πολυπλοκότητας —και ίσως ακριβώς εξαιτίας αυτής της αμορφίας— οι απόψεις των μενσεβίκων μπαίνουν σ' ένα πολύ απλό πλαίσιο, κατανοητό ακόμα και στον κ. Μιλιουκόφ.

Σ' ένα υστερόγραφο στο βιβλίο που έκδωσε τελευταία: Τί Έγινε με τις Εκλογές για τη Δεύτερη Κρατική Δούμα; ο ιδεολογικός ηγέτης του Κόμματος των Καντέ γράφει: “Όσο για τις αριστερές ομάδες, με την πιο στενή σημασία της λέξης, δηλαδή, τις σοσιαλιστικές και επαναστατικές ομάδες, μια συμφωνία μαζί τους θα είναι πιο δύσκολη. Αλλά ακόμα κι εδώ, υπάρχουν πάλι, αν όχι συγκεκριμένοι θετικοί λόγοι, τουλάχιστον μερικοί πολύ σημαντικοί αρνητικοί λόγοι, που μπορούν σ' έναν ορισμένο βαθμό να διευκολύνουν μια συμφωνία ανάμεσά μας. Ο στόχος τους είναι να μας κριτικάρουν και να μας δυσφημίσουν. Γι' αυτό το λόγο και μόνο είναι αναγκαίο εμείς να είμαστε παρόντες και να δρούμε. Όπως ξέρουμε, για τους σοσιαλιστές, όχι μόνο της Ρωσίας, αλλά ολόκληρου του κόσμου, η επανάσταση που γίνεται τώρα είναι αστική και όχι σοσιαλιστική επανάσταση. Είναι μια επανάσταση που πρέπει να πραγματοποιηθεί από την αστική δημοκρατία. Το να ξεπεραστεί αυτή η δημοκρατία... είναι κάτι που, σ' ολόκληρο τον κόσμο, δεν υπάρχουν σοσιαλιστές που να είναι έτοιμοι να το κάνουν, και, αν η χώρα μας, τους έστειλε στη Δούμα σε τόσο μεγάλους αριθμούς, αυτό δεν ήταν, βέβαια, για να πραγματοποιήσουν το σοσιαλισμό τώρα ή για να φέρουν σε πέρας τις προπαρασκευαστικές “αστικές” μεταρρυθμίσεις με τα ίδια τους τα χέρια... Θα είναι πολύ περισσότερο ωφέλιμο γι' αυτούς να αφήσουν το ρόλο των κοινοβουλευτικών ανδρών σε μας, από

το να εκτεθούν οι ίδιοι σ' αυτό το ρόλο”.

Όπως βλέπουμε, ο Μιλιουκόφ μας φέρνει κατευθείαν στην καρδιά του ζητήματος. Το απόσπασμα που παραθέσαμε δίνει τα πιο σημαντικά στοιχεία της μενσεβίκικης στάσης απέναντι στην Επανάσταση και της σχέσης ανάμεσα στην αστική και τη σοσιαλιστική δημοκρατία.

“Η Επανάσταση που γίνεται τώρα είναι αστική και όχι σοσιαλιστική επανάσταση” —αυτό είναι το πρώτο και το πιο σημαντικό σημείο. Η αστική επανάσταση “πρέπει να πραγματοποιηθεί από την αστική δημοκρατία” —αυτό είναι το δεύτερο σημείο. Η σοσιαλιστική δημοκρατία δεν μπορεί να κάνει αστικές μεταρρυθμίσεις με τα ίδια της τα χέρια, ο ρόλος της παραμένει καθαρά αντιπολιτευτικός: “Να κριτικάρει και να δυσφημεί”. Αυτό είναι το τρίτο σημείο. Και τελικά —σαν τέταρτο σημείο— για να μπορέσουν οι σοσιαλιστές να παραμείνουν στην αντιπολίτευση, “είναι αναγκαίο εμείς (δηλαδή, η αστική δημοκρατία) να είμαστε παρόντες και να δρούμε”.

Αλλά τί γίνεται αν “εμείς” δεν είμαστε παρόντες; Και τι γίνεται αν δεν υπάρχει αστική δημοκρατία να βαδίσει επικεφαλής της αστικής επανάστασης; Τότε πρέπει να εφευρεθεί. Αυτό είναι ακριβώς το συμπέρασμα στο οποίο φτάνει ο μενσεβικισμός. Παράγει την αστική δημοκρατία, τις ιδιότητες και την ιστορία της, από τη φαντασία του.

Σαν υλιστές, πρέπει πρώτα απ' όλα να θέσουμε το ζήτημα της κοινωνικής βάσης της αστικής δημοκρατίας: πάνω σε ποια στρώματα ή τάξεις μπορεί να στηριχτεί;

Μπορούμε να συμφωνήσουμε όλοι ότι η μεγάλη μπουρζουαζία μπορεί να απορριφθεί σαν επαναστατική δύναμη. Ακόμα και την εποχή της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης, που ήταν μια εθνική επανάσταση με την πλατύτερη έννοια, ορισμένοι βιομήχανοι της Λιόν παίξανε έναν αντεπαναστατικό ρόλο. Μας λένε, όμως, για τη μεσαία αστική τάξη και κυρίως για τη μικροαστική τάξη, ότι είναι η ηγετική δύναμη της αστικής επανάστασης. Αλλά τί αντιπροσωπεύει η μικροαστική αυτή τάξη;

Οι Γιακομπίνοι βασίζονταν πάνω στη δημοκρατία των πόλεων, που είχε προέρθει από τις συντεχνίες. Τα μικροαφεντικά, οι μεροκαματιάρηδες, και ο πληθυσμός της πόλης που συνδέονταν στενά μαζί τους, αποτελούσαν το στρατό των επαναστατών ξεβράκωτων, το στήριγμα του ηγετικού κόμματος των Ορεινών. Ήταν αυτή ακριβώς η συμπαγής μάζα του πληθυσμού των πόλεων, που είχε περάσει άμεσα από το μακρόχρονο, ιστορικό σχολείο των συντεχνιών, που σήκωσε πάνω στους ώμους της ολόκληρο το βάρος της επανάστασης. Το αντικειμενικό αποτέλεσμα της επανάστασης ήταν η δημιουργία των “κανονικών” συνθηκών της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης. Αλλά ήταν ο κοινωνικός μηχανισμός του ιστορικού προτσές, που παρήγαγε αυτό το αποτέλεσμα: οι συνθήκες της αστικής κυριαρχίας δημιουργήθηκαν από τον “όχλο”, από τη δημοκρατία των δρόμων, από τους ξεβράκωτους. Η τρομοκρατική τους δικτατορία εκκαθάρισε την αστική κοινωνία από τα παλιά σκουπίδια και τότε, η αστική τάξη, αφού ανάτρεψε τη δικτατορία της μικροαστικής δημοκρατίας, ήρθε στην εξουσία.

Τώρα ρωτώ —αλίμονο, όχι για πρώτη φορά!— ποια κοινωνική τάξη στη χώρα μας θα υψώσει τη σημαία της επαναστατικής αστικής δημοκρατίας, θα την σπρώξει στην εξουσία και θα την κάνει ικανή να φέρει σε πέρας γιγάντια καθήκοντα, αν το προλεταριάτο παραμείνει στην αντιπολίτευση; Αυτό είναι το κεντρικό ερώτημα και το ξαναθέτω στους μενσεβίκους.

Είναι αλήθεια ότι στη χώρα μας υπάρχουν οι τεράστιες μάζες της επαναστατικής αγροτιάς. Αλλά οι μενσεβίκοι σύντροφοι ξέρουν τόσο καλά όσο κι εγώ, ότι η αγροτιά, ανεξάρτητα από το πόσο επαναστατική μπορεί να είναι, είναι ανίκανη να παίξει έναν ανεξάρτητο, κι ακόμα λιγότερο έναν ηγετικό πολιτικό ρόλο. Η αγροτιά μπορεί αναμφίβολα να αποδειχτεί μια τεράστια δύναμη στην υπηρεσία της επανάστασης. Αλλά θα ήταν ανάξιο για έναν μαρξιστή να πιστεύει ότι ένα αγροτικό

κόμμα μπορεί να μπει επικεφαλής μιας αστικής επανάστασης και με δική του πρωτοβουλία, να απελευθερώσει τις παραγωγικές δυνάμεις του έθνους από τα αρχαϊκά δεσμά που τους μπαίνουν φραγμός. Η πόλη είναι ο ηγεμόνας στη σύγχρονη κοινωνία και μόνο η πόλη είναι ικανή να αναλάβει το ρόλο του ηγεμόνα στην αστική επανάσταση.²⁶

Υπάρχει τώρα στη χώρα μας μια δημοκρατία των πόλεων, ικανή να οδηγήσει πίσω της το έθνος. Ο σύντροφος Μαρτίνοφ, επανειλημμένα την έχει ήδη αναζητήσει, με το μεγεθυντικό φακό στο χέρι. Ανακάλυψε τους δασκάλους του Σαράτοφ, τους δικηγόρους της Πετρούπολης και τους στατιστικούς της Μόσχας. Όπως όλοι οι ομοϊδεάτες του, το μόνο πράγμα που αρνήθηκε να παρατηρήσει ήταν ότι στη ρώσικη επανάσταση το βιομηχανικό προλεταριάτο έχει κατακτήσει ακριβώς το ίδιο έδαφος που κατείχε η δημοκρατία των μισοπρολεταρίων τεχνιτών, οι ξεβράκωτοι, στο τέλος του δεκάτου ογδού αιώνα. Επιστώ την προσοχή σας, σύντροφοι, σ' αυτό το θεμελιακό γεγονός.

Η μεγάλης κλίμακας βιομηχανία μας δεν προήλθε οργανικά από τις βιοτεχνίες. Η οικονομική ιστορία των πόλεών μας δεν ξέριε απολύτως τίποτε για οποιαδήποτε περίοδο συντεχνιών. Η καπιταλιστική βιομηχανία γεννήθηκε στη χώρα μας κάτω από την άμεση πίεση του ευρωπαϊκού κεφαλαίου. Κατέλαβε ένα έδαφος ουσιαστικά παρθένο, πρωτόγονο, χωρίς να συναντήσει καμιά αντίσταση από την βιοτεχνική κουλτούρα. Το ξένο κεφάλαιο μπήκε στη χώρα μας μέσα από τα κανάλια των κρατικών δανείων και διαμέσου των αγωγών της ατομικής πρωτοβουλίας. Μάζεψε γύρω του τη στρατιά του βιομηχανικού προλεταριάτου και εμπόδισε την εμφάνιση και την ανάπτυξη των βιοτεχνιών. Σαν αποτέλεσμα αυτού του προτσές, εμφανίστηκε ανάμεσά μας, σαν η κύρια δύναμη στις πόλεις, τη στιγμή της αστικής επα-

26. Συμφωνούν μ' αυτό οι αργοπορημένοι επικριτές της διαρκούς επανάστασης; Είναι έτοιμοι να επεκτείνουν αυτή τη στοιχειώδη πρόταση στις χώρες της Ανατολής, στην Κίνα, στην Ινδία, κλπ; Ναι ή όχι; —Λ.Τ.

νάστασης, ένα βιομηχανικό προλεταριάτο ενός εξαιρετικά υψηλά ανεπτυγμένου κοινωνικού τύπου. Αυτό είναι ένα γεγονός. Δεν μπορεί να υπάρξει αντίρρηση σ' αυτό, και πρέπει να παρθεί σαν η βάση των επαναστατικών τακτικών συμπερασμάτων μας.

Αν οι μενσεβίκοι σύντροφοι πιστεύουν στη νίκη της επανάστασης, ή ακόμα κι αν αναγνωρίζουν απλά τη δυνατότητα μιας τέτοιας νίκης, δεν μπορούν να αμφισβητήσουν το γεγονός ότι στη χώρα μας δεν υπάρχει άλλος ιστορικός διεκδικητής της επαναστατικής εξουσίας πέρα από το προλεταριάτο. Όπως η μικροαστική δημοκρατία των πόλεων στη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση μπήκε επικεφαλής του επαναστατημένου έθνους, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο το προλεταριάτο, που είναι η μόνη επαναστατική δημοκρατία στις πόλεις μας, πρέπει να βρει μια υποστήριξη στις αγροτικές μάζες και να πάρει την εξουσία — αν η επανάσταση έχει μια οποιαδήποτε προοπτική νίκης.

Μια κυβέρνηση που στηρίζεται άμεσα πάνω στο προλεταριάτο, και μέσα απ' αυτό πάνω στην επαναστατική αγροτιά, δεν είναι ακόμα μια σοσιαλιστική δικτατορία. Δεν θα ασχοληθώ εδώ με τις παραπέρα προοπτικές που αντιμετωπίζει μια προλεταριακή κυβέρνηση. Ίσως το προλεταριάτο να είναι προορισμένο να ανατραπεί, όπως ανατράπηκε η δημοκρατία των Γιακομπίνων, για να καθαρίσει ο δρόμος για την κυριαρχία της μπουρζουαζίας. Θέλω να εγκαθιδρύσω ένα μόνο σημείο: αν, σύμφωνα με την πρόβλεψη του Πλεχάνοφ, το επαναστατικό κίνημα στη χώρα μας, θριαμβεύσει σαν εργατικό κίνημα, τότε η νίκη της επανάστασης είναι δυνατή μόνο σαν επαναστατική νίκη του προλεταριάτου — αλλιώς είναι τελείως αδύνατη.

Επιμένω σ' αυτό το συμπέρασμα με την πιο μεγάλη έμφαση. Αν δεχτούμε ότι οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί ανάμεσα στο προλεταριάτο και τις αγροτικές μάζες θα εμποδίσουν το προλεταριάτο να μπει επικεφαλής των αγροτικών μαζών, και ότι το προλεταριάτο από μόνο του δεν είναι αρκετά δυνατό για να κερδίσει τη νίκη — τότε πρέπει

αναγκαστικά να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει καμιά νίκη για επανάστασή μας. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, μια συμφωνία ανάμεσα στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία και τις παλιές αρχές θα είναι το φυσικό αποτέλεσμα της επανάστασης. Αυτή είναι μια εκδοχή, που τη δυνατότητά της δεν μπορούμε, με κανέναν τρόπο, να αρνηθούμε. Αλλά είναι ολοφάνερο ότι αυτή η εκδοχή βρίσκεται στο δρόμο της ήττας της επανάστασης, και καθορίζεται από τις εσωτερικές της αδυναμίες. Στην ουσία, ολόκληρη η ανάλυση των μενσεβίκων —πάνω απ' όλα η εκτίμησή τους για το προλεταριάτο και τις πιθανές σχέσεις του με την αγροτιά— τους οδηγεί αδυσώπητα στο μονοπάτι του επαναστατικού πεσιμισμού.

Αλλά οι μενσεβίκοι στρέφονται επίμονα μακριά απ' αυτό το μονοπάτι δημιουργώντας επαναστατική αισιοδοξία πάνω στη βάση της αστικής δημοκρατίας.

Απ' αυτό πηγάζει η στάση τους προς τους Καντέ. Γι' αυτούς, οι Καντέ είναι το σύμβολο της αστικής δημοκρατίας, ενώ η αστική δημοκρατία είναι ο φυσικός διεκδικητής της επαναστατικής εξουσίας...

Πάνω σε τί, λοιπόν, βασίζετε την πίστη σας ότι οι Καντέ θα σηκωθούν και θα σταθούν όρθιοι; Πάνω σε γεγονότα πολιτικής ανάπτυξης; Όχι, πάνω στο ίδιο σας το σχήμα. Για να “φέρετε την επανάσταση μέχρι το τέλος” χρειάζεστε την αστική δημοκρατία των πόλεων, ψάχνετε γι' αυτήν πρόθυμα και δεν βρίσκετε παρά τους Καντέ. Και δημιουργείτε σε σχέση μ' αυτούς εκπληκτική αισιοδοξία, τους καλλωπίζεται, θέλετε να τους εξαναγκάσετε να παίξουν ένα δημιουργικό ρόλο, ένα ρόλο που δεν θέλουν να παίξουν, που δεν μπορούν να παίξουν. Στο βασικό μου ερώτημα —που το έχω βάλει επανειλημμένα— δεν έχω ακούσει καμιά απάντηση. Δεν έχετε καμιά πρόγνωση για την επανάσταση. Από την πολιτική σας λείπει οποιαδήποτε μεγάλη προοπτική.

Και σε σύνδεση μ' αυτό, η στάση σας απέναντι στα αστικά κόμματα διατυπώνεται με λόγια που το συνέδριο πρέπει να συγκρατήσει

στη μνήμη του: “όπως απαιτούν οι περιστάσεις”. Το προλεταριάτο υποτίθεται ότι δεν θα διεξάγει μια συστηματική πάλη για επιρροή πάνω στις μάζες του λαού, υποτίθεται ότι δεν θα καθορίσει τα τακτικά του βήματα σε συμφωνία με μια μοναδική καθοδηγητική ιδέα, δηλαδή να ενώσει γύρω του όλους τους βιοπαλαιστές και τους καταπιεζόμενους και να γίνει ο κήρυκας και ο ηγέτης τους», («Πρακτικά και Αποφάσεις του Πέμπτου Συνεδρίου του Κόμματος», σελ. 180-185).

Αυτή η ομιλία που μεσαφάνεια συνοψίζει όλα μου τα άρθρα, τις ομιλίες και τις ενέργειες του 1905 και του 1906, επιδοκιμάστηκε ολοκληρωτικά από τους Μπολσεβίκους, για να μην αναφέρω τη Ρόζα Λούξεμπουργκ και τον Τίτσκο (πάνω στη βάση αυτή της ομιλίας έγιναν πιο στενές οι σχέσεις μας, με αποτέλεσμα τη συνεργασία μου στην πολωνική εφημερίδα). Ο Λένιν, που δεν μου είχε συγχωρήσει τη συμβιβαστική μου στάση προς τους μενσεβίκους —και είχε δίκιο— εκφράστηκε για την ομιλία μου με μια εσκεμμένα έντονη επιφύλαξη. Να τι είπαι:

«Θέλω απλά να παρατηρήσω ότι ο Τρότσκι, στο μικρό του βιβλίο, Στην Υπεράσπιση του Κόμματος, έκφρασε δημόσια την αλληλεγγύη του με τον Κάουτσκι, που έγραψε για την κοινότητα των οικονομικών συμφερόντων του προλεταριάτου και της αγροτιάς στην τωρινή επανάσταση στη Ρωσία. Ο Τρότσκι αναγνώρισε ότι είναι επιτρεπτό και σκόπιμο ένα αριστερό μπλοκ ενάντια στη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Αυτά τα γεγονότα είναι αρκετά για μένα για να αναγνωρίσω ότι ο Τρότσκι έρχεται πιο κοντά στις αντιλήψεις μας. Ανεξάρτητα από το ζήτημα της “αδιάκοπης επανάστασης”, υπάρχει εδώ μια αλληλεγγύη ανάμεσά μας πάνω στα θεμελιακά σημεία του ζητήματος που αφορά τη σχέση με τα αστικά κόμματα», (Ν. Λένιν: «Άπαντα», τόμ. VIII, σελ. 400).²⁷

27. «Το Συνέδριο του ΣΔΕΚΡ στο Λονδίνο: Συμπερασματικές Παρατηρήσεις πάνω στο Ζήτημα της Στάσης προς τα Αστικά Κόμματα», («Άπαντα», τόμ. 15, σελ. 362, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

Ο Λένιν δεν αφιέρωσε την ομιλία του σε μια γενική αξιολόγηση της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, αφού κι εγώ, στην ομιλία μου, δεν ανάπτυξα τις παραπέρα προοπτικές για τη δικτατορία του προλεταριάτου. Δεν είχε προφανώς διαβάσει τη θεμελιακή μου δουλειά πάνω σ' αυτό το ζήτημα, διαφορετικά δεν θα είχε μιλήσει για το ότι «έρχομαι πιο κοντά» στις αντιλήψεις των Μπολσεβίκων, σαν κάτι το καινούριο, γιατί η ομιλία μου στο Λονδίνο δεν ήταν παρά μια συμπυκνωμένη επαναδιατύπωση των έργων μου του 1905-1906. Ο Λένιν εκφράστηκε με πολλή επιφύλαξη γιατί βρισκόμουν έξω από τη φράξια των Μπολσεβίκων. Αλλά, παρά το γεγονός αυτό, ή πιο σωστά, εξαιτίας ακριβώς αυτού του γεγονότος, τα λόγια του δεν αφήνουν χώρο για λαθεμένες ερμηνείες. Ο Λένιν εγκαθίδρυσε ότι υπάρχει «αλληλεγγύη ανάμεσά μας πάνω στα θεμελιακά σημεία του ζητήματος» όσον αφορά τη στάση μας απέναντι στην αγροτιά και τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία. Αυτή η αλληλεγγύη απευθύνεται όχι στους στόχους μου, όπως εξωφρενικά το παρουσιάζει ο Ράντεκ, αλλά ακριβώς στη μέθοδο. Σ' ότι αφορά την προοπτική της δημοκρατικής επανάστασης που μετεξελίσσεται σε σοσιαλιστική επανάσταση, είναι σωστό ότι εδώ ο Λένιν κρατάει μια επιφύλαξη — ανεξάρτητα από το ζήτημα της «αδιάκοπης επανάστασης». Ποιά είναι η σημασία αυτής της επιφύλαξης; Είναι καθαρό ότι ο Λένιν με κανέναν τρόπο δεν ταύτιζε τη διαρκή επανάσταση με την αγνόηση της αγροτιάς ή με το πήδημα πάνω από την αγροτική επανάσταση, όπως κατά κανόνα κάνουν οι αδαείς και ασυνείδητοι επίγονοι. Η ιδέα του Λένιν είναι η εξής: Πόσο μακριά θα πάει η επανάστασή μας, αν το προλεταριάτο θα μπορέσει να έρθει στην εξουσία στη χώρα μας νωρίτερα απ' ότι στην Ευρώπη, και τι προοπτικές ανοίγει αυτό για το σοσιαλισμό — αυτό το ζήτημα δεν το αγχίζω. Όμως, στο βασικό ζήτημα της στάσης του προλεταριάτου προς την αγροτιά και τη φιλελεύθερη μπουρζουαζία «υπάρχει εδώ μια αλληλεγγύη ανάμεσά μας».

Είδαμε παραπάνω το πώς η μπολσεβίκικη «Νέα Ζωή» ανταποκρίθηκε στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης κυριολεκτικά από τη γέννησή της, δηλαδή, ήδη από το 1905. Ας θυμηθούμε επίσης το πως οι εκδότες των «Απάντων» του Λένιν εκφράστηκαν πάνω σ' αυτή τη θεωρία μετά το 1917. Στις σημειώσεις (σημείωση 79) του τόμ. XIV, μέρ. II, σελ. 481, αναφέρεται:

«Ακόμα και πριν την Επανάσταση του 1905 (ο Τρότσκι) προώθησε την πρωτότυπη και τώρα ιδιαίτερα αξιόλογη θεωρία της διαρκούς επανάστασης, στην οποία τόνιζε ότι η αστική επανάσταση του 1905 θα περνούσε άμεσα σε σοσιαλιστική επανάσταση, αποτελώντας την πρώτη σε μια σειρά εθνικές επαναστάσεις».

Δέχομαι ότι αυτό δεν είναι καθόλου μια αναγνώριση της ορθότητας όλων εκείνων που έχω γράψει για τη διαρκή επανάσταση. Αλλά, όπως και νά 'χει, είναι μια αναγνώριση της μη ορθότητας εκείνων που γράφει ο Ράντεκ σε σχέση μ' αυτή τη θεωρία. «Η αστική επανάσταση θα περνούσε άμεσα σε σοσιαλιστική επανάσταση» —αλλά αυτό είναι ακριβώς η θεωρία της μετεξέλιξης και όχι του πηδήματος. Απ' αυτό πηγάζει μια ρεαλιστική και όχι μια τυχοδιωκτική τακτική. Και ποιά είναι η σημασία των λέξεων «τώρα ιδιαίτερα αξιόλογη θεωρία της διαρκούς επανάστασης»; Σημαίνουν ότι η Επανάσταση του Οκτώβρη έριξε ένα νέο φως σ' αυτές τις πλευρές της θεωρίας που προηγούμενα παρέμεναν στο σκοτάδι για πολλούς ή απλά φαίνονταν «απίθανες». Το δεύτερο μέρος του τόμου XIV των «Απάντων» του Λένιν κυκλοφόρησε όταν ο συγγραφέας του ήταν ακόμα ζωντανός. Χιλιάδες και δεκάδες χιλιάδες κομματικά μέλη διάβασαν αυτή τη σημείωση. Αλλά κανένας δεν την ανακήρυξε λαθεμένη μέχρι το 1924. Και συνέβηκε να το κάνει αυτό ο Ράντεκ στα 1928.

Αλλά στο βαθμό που ο Ράντεκ μιλάει όχι μόνο για τη θεωρία, αλλά και για την τακτική, το πιο σημαντικό επιχείρημα ενάντιά του παραμένει ακόμα ο χαρακτήρας της πρακτικής μου συμμετοχής στις

επαναστάσεις του 1905 και του 1917. Η δουλειά μου στο Σοβιέτ της Πετρούπολης το 1905 συνέπεσε με την οριστική επεξεργασία αυτών των απόψεών μου για τη φύση της επανάστασης, που οι επίγονοι τώρα υποβάλουν σε αδιάκοπα πυρά. Πώς ήταν δυνατό αυτές οι τόσο τάχα λαθεμένες απόψεις να μην μπορέσουν να αντανakλαστούν, με οποιοδήποτε τρόπο, στην πολιτική μου δραστηριότητα, που γινόταν μπροστά στα μάτια του καθενός και καταγράφονταν καθημερινά από τον Τύπο; Αλλά αν υποθέσουμε ότι μια τέτοια λαθεμένη θεωρία αντανakλάστηκε στην πολιτική μου, τότε γιατί εκείνοι που κάνουν τώρα τους Έπατους παράμειναν σιωπηλοί εκείνη την περίοδο; Και το πιο σημαντικό, γιατί ο Λένιν εκείνη την εποχή υπεράσπισε τη γραμμή του Σοβιέτ της Πετρούπολης, με τη μεγαλύτερη ενεργητικότητα, στο πιο υψηλό σημείο της επανάστασης όπως και μετά την ήττα της;

Τα ίδια ακριβώς ερωτήματα, σε μια ίσως οξύτερη μορφή, μπορούν να τεθούν και σ' ό,τι αφορά την επανάσταση του 1917. Σε ορισμένα άρθρα που έγραψα στη Νέα Υόρκη, αξιολόγησα την Επανάσταση του Φλεβάρη, από τη σκοπιά της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης. Όλα αυτά τα άρθρα έχουν τώρα ανατυπωθεί. Τα συμπεράσματά μου, σ' ό,τι αφορά την τακτική, συνέπεσαν πέρα για πέρα με τα συμπεράσματα που έβγαλε ο Λένιν την ίδια περίοδο στη Γενεύη και κατά συνέπεια ήταν στην ίδια ασυμβίβαστη αντίφαση με τα συμπεράσματα του Κάμενεφ, του Στάλιν και των άλλων επιγόνων. Όταν έφτασα στην Πετρούπολη, κανένας δεν με ρώτησε αν είχα απαρηνηθεί τα «λάθη» μου για τη διαρκή επανάσταση. Ούτε ήταν κανείς εκεί για να ρωτήσει. Ο Στάλιν κρυβόταν αμήχανος από τη μια γωνιά στην άλλη και δεν είχε παρά μια επιθυμία: να ξεχάσει το Κόμμα όσο γίνεται πιο γρήγορα την πολιτική που είχε υποστηρίξει μέχρι τον ερχομό του Λένιν. Ο Γιαροσλάβσκι δεν ήταν ακόμα ο εμπνευστής της Εξελεγκτικής Επιτροπής. Μαζί με τους μενσεβίκους, μαζί με τον Ορτζονικίτζε και άλλους, έκδιδε ένα δεύτερης κατηγορίας, μισο-φιλελεύθερο φύλλο στο Γιακούτσκ. Ο

Κάμενεφ κατηγόρησε τον Λένιν για τροτσκισμό και διακήρυξε όταν με συνάντησε: «Τώρα είναι η σειρά σου να γελάσεις». Την παραμονή της Οκτωβριανής Επανάστασης έγραψα στο κεντρικό όργανο των Μπολσεβίκων για την προοπτική της διαρκούς επανάστασης. Ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό κανενός να στραφεί εναντίον μου. Η αλληλεγγύη μου με τον Λένιν αποδείχτηκε ότι ήταν πλήρης και χωρίς όρους. Τί θέλουν, λοιπόν, να πουν οι επικριτές μου, κι ανάμεσά τους ο Ράντεκ; 'Ότι εγώ ο ίδιος δεν μπόρεσα να καταλάβω τίποτε από τη θεωρία που υποστήριζα, κι ότι, στις πιο κρίσιμες ιστορικές περιόδους, ενέργησα άμεσα ενάντια σ' αυτή τη θεωρία, και εντελώς σωστά; Δεν είναι πιο απλό να υποθέσουμε ότι οι επικριτές μου δεν κατάφεραν να καταλάβουν τη διαρκή επανάσταση, όπως και τόσα πολλά άλλα πράγματα; Γιατί αν υποθέσουμε ότι οι αργοπορημένοι αυτοί επικριτές είναι τόσο πολύ ικανοί ώστε, να αναλύουν όχι μόνο τις δικές τους ιδέες αλλά και τις ιδέες των άλλων, τότε πως να εξηγήσουμε το ότι όλοι τους, χωρίς εξαίρεση, υιοθέτησαν μια τέτοια άθλια θέση στην Επανάσταση του 1917 και ρίξαν τον εαυτό τους για πάντα στην καταισχύνη σε σχέση με την Κινέζικη Επανάσταση;

Αλλά, στο κάτω κάτω, κάποιος αναγνώστης μπορεί ξαφνικά να θυμηθεί: Τι γίνεται με το πιο σημαντικό σύνθημα της τακτικής σας: «'Όχι Τσάρο — αλλά μια κυβέρνηση εργατών»;

Σε ορισμένους κύκλους, αυτό το επιχείρημα θεωρείται αποφασιστικό. Το φρικαλέο σύνθημα του Τρότσκι: «'Όχι Τσάρο!» διαπερνάει όλα τα κείμενα όλων των επικριτών της διαρκούς επανάστασης. Σε ορισμένους εμφανίζεται σαν το τελικό, το πιο σημαντικό και το πιο αποφασιστικό επιχείρημα. Σε άλλους, σαν το έτοιμο λιμάνι για τα ανήσυχα μυαλά.

Η κριτική αυτή, φυσικά, φτάνει στο πιο μεγάλο της βάθος με τον «Αρχιτέκτονα» της άγνοιας και της δολιότητας, όταν γράφει στα ανεπανάληπτά του «Ζητήματα του Λενινισμού»:

«Δεν θα ασχοληθούμε εκτεταμένα (και βέβαια όχι! —Λ.Τ.) με

τη στάση του συντρόφου Τρότσκι το 1905, όταν “απλά” ξέχασε τα πάντα σε σχέση με την αγροτιά σαν μια επαναστατική δύναμη και πρόβαλε το σύνθημα “Όχι Τσάρο, αλλά μια κυβέρνηση εργατών”, δηλαδή, το σύνθημα της επανάστασης χωρίς την αγροτιά», (Στάλιν: «Τα Ζητήματα του Λενινισμού», σελ. 174-175, «Απαντα», αγγλική έκδοση, τόμ. VI, σελ. 382).

Παρά την σχεδόν απελπιστική θέση μου μπροστά στην εξοντωτική αυτή κριτική, που δεν θέλει να «ασχοληθεί», εγώ θά 'θελα, παρόλα αυτά, να αναφερθώ σε ορισμένα ελαφρυντικά. Υπάρχουν μερικά. Παρακαλώ ακούστε τα.

Ακόμα κι αν ένα από τα άρθρα μου του 1905, περιείχε ένα μεμονωμένο, αμφίβολο ή ακατάλληλο σύνθημα που θα μπορούσε να οδηγήσει σε παρανόηση, σήμερα, 23 χρόνια αργότερα, δεν θα έπρεπε να παρθεί καθεαυτό, αλλά, μάλλον, να συνδεθεί με τα άλλα μου κείμενα πάνω στο ίδιο ζήτημα, και το πιο σημαντικό, να συνδεθεί με την πολιτική μου συμμετοχή στα γεγονότα. Είναι ανεπίτρεπτο να προσφέρουμε απλά στους αναγνώστες ξερά τον τίτλο ενός έργου που τους είναι άγνωστο, (όπως και στους επικριτές) και μετά να ντύνουμε αυτό τον τίτλο με μια σημασία που είναι διαμετρικά αντίθετη με κάθετη που έγραψα και έκανα.

Αλλά, ίσως να μην είναι πλεονασμός να προσθέσω —ω επικριτές μου!— ότι ποτέ και πουθενά δεν έγραψα, δεν πρόφερα, δεν πρότεινα ένα τέτοιο σύνθημα όπως το «Όχι Τσάρο —αλλά μια κυβέρνηση εργατών!». Στη βάση του κύριου επιχειρήματος των επικριτών μου βρίσκεται, πέρα από οτιδήποτε άλλο, μια ξεδιάντροπη αλλοίωση των γεγονότων. Το γεγονός είναι ότι μια τέτοια διακήρυξη, «Όχι Τσάρο —αλλά μια κυβέρνηση εργατών», γράφτηκε και κυκλοφόρησε στο εξωτερικό το καλοκαίρι του 1905 από τον Πάρβους. Ζούσα ήδη παράνομα, για μια μεγάλη περίοδο στην Πετρούπολη, τότε, και δεν είχα καμιά απολύτως σχέση μ' αυτό το φυλλάδιο, ούτε ιδεολογική

ούτε πρακτική. Γι' αυτό το φυλλάδιο έμαθα πολύ αργότερα, από άρθρα πολεμικής. Ποτέ δεν είχα την τύχη ή την ευκαιρία να εκφραστώ πάνω σ' αυτό. Όσο για τη διακήρυξη, εγώ (όπως και, για ένα λόγο παραπάνω, όλοι οι επικριτές μου) δεν την είδα ούτε την διάβασα. Έτσι, έχει από πλευράς γεγονότων αυτή η εκπληκτική υπόθεση. Λυπάμαι που πρέπει να αποστερήσω όλους τους Τέλμαν και τους Ζέμαρντ από το εύρηστο και πειστικό αυτό επιχείρημα. Αλλά τα γεγονότα είναι πιο ισχυρά από τα ανθρωπιστικά αισθήματά μου.

Αλλά τα πράγματα δεν σταματάνε εδώ. Η τύχη προνοητικά έφερε έτσι τα γεγονότα, ώστε, την ίδια περίοδο που ο Πάρβους δημοσίευε στο εξωτερικό τη διακήρυξη: «Όχι Τσάρο — αλλά μια κυβέρνηση εργατών», που μου ήταν άγνωστη, εμφανίστηκε παράνομα στην Πετρούπολη μια διακήρυξη, γραμμένη από μένα, με τίτλο: «Ούτε Τσάρος ούτε Ζέμτσι,²⁸ αλλά ο λαός!». Ο τίτλος αυτός που συχνά επαναλαμβάνεται μέσα στο κείμενο του φυλλαδίου σαν ένα σύνθημα που αγκαλιάζει τους εργάτες και τους αγρότες, ενδέχεται να έχει συλληφθεί για να ανασκευάσει, σε μια λαϊκή μορφή, τους μεταγενέστερους ισχυρισμούς σ' ότι αφορά το πηδύμα πάνω από το δημοκρατικό στάδιο της επανάστασης. Η έκκληση αναδημοσιεύεται στα «Άπαντά» μου (τόμ. 2, μέρ. I, σελ. 256). Υπάρχουν επίσης οι διακηρύξεις μου, που εκδόθηκαν από την Κεντρική Επιτροπή των Μπολσεβίκων, προς εκείνη την αγροτιά, που, σύμφωνα με την ιδιοφυή έκφραση του Στάλιν, «απλά ξέχασα».

Αλλά, ακόμα κι αυτό δεν καλύπτει όλο το ζήτημα. Λίγο μόλις καιρό πιο πριν, ο αξιότιμος Ραφέ, ένας θεωρητικός και ηγέτης της Κινέζικης Επανάστασης, έγραψε στο θεωρητικό όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης για το ίδιο

28. Τα μέλη των τοπικών αρχών αυτοδιοίκησης, των Ζέμστρο, που με περιορισμένες εξουσίες ιδρύθηκαν την τελευταία περίοδο της τσαρικής κυριαρχίας και που κυριαρχούνταν από τη φιλελεύθερη αριστοκρατία.

αυτό φρικαλέο σύνθημα που ο Τρότσκι πρόβαλε το 1917. Όχι το 1905, αλλά το 1917! Για το μενσεβίκο Ραφέ, υπάρχει οπωσδήποτε κάποια δικαιολογία: σχεδόν μέχρι το 1920 ήταν «υπουργός» του Πετλιούρα, και πως μπορούσε αυτός, υπεραπασχολημένος με τις κρατικές φροντίδες της πάλης ενάντια στους Μπολσεβίκους να δώσει προσοχή στο τι γινόταν μέσα στο στρατόπεδο της Οκτωβριανής Επανάστασης! Και καλά αυτός, αλλά η Συντακτική Επιτροπή του Οργάνου της Κεντρικής Επιτροπής; Είναι εκπληκτικό. Μια βλακεία παραπάνω ή παρακάτω...

Μα πώς είναι αυτό δυνατό;, θα διαμαρτυρηθεί ο ευσυνείδητος αναγνώστης που τον έχουν τάξει με τα σκύβαλα αυτά των τελευταίων χρόνων. Δεν διδαχτήκαμε τίποτε από τις εκατοντάδες και χιλιάδες βιβλία και άρθρα;....

Ναι, φίλοι μου, διδαχτήκατε και αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που πρέπει να τα ξαναμάθετε από την αρχή. Αυτά είναι τα επιπλέον έξοδα της περιόδου της αντίδρασης. Και δεν μπορεί να γίνει τίποτε, σε σχέση μ' αυτό. Η ιστορία δεν είναι ένας ίσιος δρόμος. Προσωρινά έχει μπερδευτεί στα αδιέξοδα του Στάλιν.

5. Η «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ» ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ; ΚΙ ΑΝ ΝΑΙ, ΠΟΤΕ;

Επικαλούμενος τον Λένιν, ο Ράντεκ βεβαιώνει ότι η δημοκρατική δικτατορία πραγματοποιήθηκε με τη μορφή της δυαδικής εξουσίας. Ναι, μερικές φορές —και μάλιστα, κάτω από όρους— ο Λένιν έθεσε το ζήτημα μ' αυτόν τον τρόπο. Αυτό το δέχομαι. «Μερικές φορές;», ο Ράντεκ αγανακτεί και με κατηγορεί ότι επιτίθεμαι σε μια από τις πιο θεμελιακές ιδέες του Λένιν. Αλλά ο Ράντεκ εξοργίζεται μόνο γιατί δεν έχει δίκιο. Στην μπροσούρα μου: Τα Μαθήματα του Οκτώβρη, την οποία ο Ράντεκ επίσης κριτικάρει με μια καθυστέρηση τεσσάρων σχεδόν χρόνων, εξήγησα ως εξής τα λόγια του Λένιν πάνω στην «πραγματοποίηση» της δημοκρατικής δικτατορίας:

«Ο δημοκρατικός συνασπισμός των εργατών και των αγροτών μπορούσε να πάρει μόνο το σχήμα μιας ανώριμης μορφής εξουσίας που ήταν ανίκανη να φθάσει στην πραγματική εξουσία —μπορούσε να πάρει μορφή μόνο σαν τάση και όχι σαν ένα συγκεκριμένο γεγονός», (Λ. Τρότσκι: «Άπαντα», τόμ. 3, μέρ. Ι, σελ. 21).²⁹

Σε σχέση μ' αυτή την ερμηνεία, ο Ράντεκ γράφει: «Μια τέτοια ερμηνεία του περιεχομένου ενός από τα πιο αξιοσημείωτα θεωρητικά κεφάλαια του έργου του Λένιν, δεν αξίζει απολύτως τίποτε». Τα λόγια αυτά τα ακολουθεί μια παθιασμένη έκκληση στις παραδόσεις του Μπολσεβικισμού, και, τελικά, το συμπέρασμα: «Αυτά τα ζητήματα είναι πάρα πολύ σημαντικά για να μπορεί κανείς να τα αντικρούσει με μια αναφορά σ' αυτό που ο Λένιν είπε μερικές φορές».

Μ' αυτά ο Ράντεκ ισχυρίζεται ότι δεν έδωσα αρκετή προσοχή σε

29. Τα Μαθήματα του Οκτώβρη, αμερικανική έκδοση 1937, σελ. 37. Το Απόσπασμα που υπάρχει στην αγγλική έκδοση του 1925, σελ. 35, όπως και στην Ελληνική Έκδοση (Εκδόσεις «Αλλαγή», σελ. 29) είναι ατελές.

μια «από τις πιο αξιοσημείωτες» ιδέες του Λένιν. Αλλά ο Ράντεκ καταναλώνει άδικα την αγανάκτηση και το πάθος του. Λίγη κατανόηση θα ταίριαζε καλύτερα εδώ. Η παρουσίαση που κάνω στα Μαθήματα του Οχτώβρη, αν και πολύ συμπυκνωμένη, βασίζεται όχι σε μια ξαφνική έμπνευση στη βάση αποσπασμάτων που παίρνονται από δεύτερο χέρι, αλλά πάνω σε μια γνήσια και βαθιά μελέτη των γραπτών του Λένιν. Αναπαράγει την ουσία της ιδέας του Λένιν πάνω σ' αυτό το ζήτημα, ενώ η πολυλογία στην παρουσίαση του Ράντεκ, παρά την πληθώρα των αποσπασμάτων, δεν διατηρεί ούτε ένα ζωντανό μέρος της σκέψης του Λένιν.

Γιατί χρησιμοποίησα τον προσδιορισμό «μερικές φορές»; Γιατί αυτό συνέβαινε πραγματικά. Οι αναφορές στο γεγονός ότι η δημοκρατική δικτατορία «πραγματοποιήθηκε» με τη μορφή της δυαδικής εξουσίας («με μια ορισμένη μορφή και μέχρι ένα ορισμένο σημείο»), έγιναν από τον Λένιν μόνο στην περίοδο από τον Απρίλη μέχρι τον Οχτώβρη του 1917, δηλαδή, πριν την αληθινή πραγματοποίηση της δημοκρατικής επανάστασης. Ο Ράντεκ ούτε το παρατήρησε, ούτε το κατάλαβε, ούτε το εκτίμησε αυτό. Στην πάλη του ενάντια στους τωρινούς επιγόνους, ο Λένιν μίλησε με εξαιρετική επιφύλαξη για την «πραγματοποίηση» της δημοκρατικής δικτατορίας. Και το έκανε αυτό, όχι για να δώσει έναν ιστορικό χαρακτηρισμό στην περίοδο της δυαδικής εξουσίας — μ' αυτή τη μορφή, κάτι τέτοιο θα ήταν σκέτη ανοησία — αλλά για να αντιτάξει ένα επιχείρημα ενάντια σ' εκείνους που περίμεναν μια δεύτερη, βελτιωμένη έκδοση της ανεξάρτητης δημοκρατικής δικτατορίας. Τα λόγια του Λένιν σήμαιναν απλά ότι δεν υπάρχει και δεν θα υπάρξει άλλη δημοκρατική δικτατορία πέρα από το άθλιο αυτό έκτρωμα της δυαδικής εξουσίας, και ότι, γι' αυτό το λόγο, ήταν αναγκαίο να «επανεξοπλίσουμε» το Κόμμα, δηλαδή, να αλλάξουμε σύνθημα. Το να ισχυρίζεται κανείς ότι η συμμαχία των μενσεβίκων και των σοσιαλεπαναστατών με την μπουρζουαζία, που αρνήθηκε να δώ-

σει τη γη στους χωρικούς και κυνηγούσε τους Μπολσεβίκους, αποτελούσε την «πραγματοποίηση» του συνθήματος των Μπολσεβίκων — αυτό σημαίνει είτε ότι θέλουμε να παρουσιάσουμε σκόπιμα το άσπρο για μαύρο είτε ότι έχουμε χάσει οριστικά το μυαλό μας.

Θα μπορούσε κανείς να χρησιμοποιήσει ενάντια στους μενσεβίκους ένα επιχείρημα κάπως ανάλογο με κείνο που χρησιμοποίησε ο Λένιν ενάντια στον Κάμενεφ: «Περιμένετε ακόμα, η μπουρζουαζία να εκπληρώσει μια “προοδευτική” αποστολή στην επανάσταση; Μα αυτή η αποστολή έχει ήδη εκπληρωθεί: ο πολιτικός ρόλος του Ροντζιάνκο, του Γκουτσκόφ και του Μιλιουκόφ αντιπροσωπεύει το μάξιμουμ που η μπουρζουαζία είναι ικανή να δώσει, το ίδιο όπως ο κερενσκισμός είναι το μάξιμουμ της δημοκρατικής επανάστασης που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σαν ένα ανεξάρτητο στάδιο».

Αναμφισβήτητα ανατομικά χαρακτηριστικά —ίχνη— μαρτυρούν ότι οι πρόγονοί μας είχαν ουρά. Αυτά τα χαρακτηριστικά αρκούν για να βεβαιώσουν τη γενετική ενότητα του ζωικού βασιλείου. Αλλά, για να μιλήσουμε ειλικρινά, ο άνθρωπος δεν έχει ουρά. Ο Λένιν έδειξε στον Κάμενεφ τα ίχνη της δημοκρατικής δικτατορίας στο καθεστώς της δυαδικής εξουσίας και τον προειδοποίησε ότι δεν μπορούσε να ελπίζει κανείς να γεννηθεί από τα ίχνη αυτά ένα καινούριο όργανο. Και δεν είχαμε μια ανεξάρτητη δημοκρατική δικτατορία, αν και είχαμε συμπληρώσει τη δημοκρατική επανάσταση μ' έναν τρόπο πιο βαθύ, πιο αποφασιστικό, πιο καθαρό απ' ότι είχε γίνει οπουδήποτε αλλού.

Ο Ράντεκ θα έπρεπε να αναλογιστεί το γεγονός ότι, αν η δημοκρατική δικτατορία είχε αληθινά πραγματοποιηθεί την περίοδο από το Φλεβάρη μέχρι τον Απρίλη του 1917, τότε, ακόμα και ο Μόλοτοφ θα την είχε αναγνωρίσει. Το Κόμμα και η τάξη καταλάβαιναν τη δημοκρατική δικτατορία σαν ένα καθεστώς που θα σύντριβε ανελέητα τον παλιά κρατικό μηχανισμό της μοναρχίας και θα καταργούσε εντελώς τη φεουδαρχική γαιοκτησία. Όμως, απ' όλα αυτά δεν

υπήρχε ούτε ίχνος στην περίοδο του Κερένσκι. Για το Μπολσεβίικο Κόμμα, ωστόσο, το ζήτημα ήταν η αληθινή πραγματοποίηση των επαναστατικών καθηκόντων και όχι η αποκάλυψη ορισμένων κοινωνιολογικών και ιστορικών «ιχνών». Ο Λένιν, για να διαφωτίσει θεωρητικά τους αντιπάλους του, φώτισε με άπλετο φως αυτά τα χαρακτηριστικά που δεν αναπτύχθηκαν —και αυτό είναι όλο που έκανε σε σχέση μ' αυτό. Ο Ράντεκ, όμως, προσπαθεί στα σοβαρά να μας πείσει ότι, στην περίοδο της δυαδικής εξουσίας, δηλαδή, στην περίοδο της έλλειψης κάθε εξουσίας, υπήρξε η «δικτατορία» και ότι η δημοκρατική επανάσταση πραγματοποιήθηκε. Μόνο που ήταν μια τέτοια «δημοκρατική επανάσταση», βλέπετε, που χρειάστηκε όλη η μεγαλοφυΐα του Λένιν για να την αναγνωρίσει. Αλλά αυτό ακριβώς σημαίνει ότι δεν πραγματοποιήθηκε. Μια πραγματική δημοκρατική επανάσταση θα την αναγνώριζε χωρίς δυσκολία κάθε αγράμματος αγρότης της Ρωσίας ή της Κίνας. Αλλά όσον αφορά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά, είναι ένα πιο δύσκολο πράγμα. Για παράδειγμα, παρά το μάθημα που βγήκε με τον Κάμενεφ στη Ρωσία, είναι αδύνατο να κάνουμε τον Ράντεκ να καταλάβει, τελικά, ότι η δημοκρατική δικτατορία «πραγματοποιήθηκε» επίσης, με την έννοια που ο Λένιν την καταλάβαινε, και στην Κίνα (διαμέσου του Κουόμινταγκ). Κι ότι πραγματοποιήθηκε μ' έναν τρόπο πιο πλήρη και πιο ολοκληρωμένο απ' ότι στη χώρα μας, διαμέσου του θεσμού της δυαδικής εξουσίας. Μόνο άνθρωποι αθεράπευτα αφελείς μπορούν να περιμένουν μια δεύτερη και βελτιωμένη έκδοση της «δημοκρατίας» στην Κίνα.

Αν η δημοκρατική δικτατορία δεν είχε πραγματοποιηθεί στη χώρα μας παρά μόνο με τη μορφή του κερενσκισμού, που έπαιξε το ρόλο του παιδιού για τα θελήματα του Λόιδ Τζορτζ και του Κλεμανσό, τότε θα έπρεπε να πούμε ότι η Ιστορία χλεύασε σκληρά το στρατηγικό σύνθημα του Μπολσεβικισμού. Ευτυχώς, δεν είναι έτσι. Το σύνθημα των Μπολσεβίκων έχει πραγματικά πραγματοποιηθεί,

όχι σαν ένα μορφολογικό χαρακτηριστικό, αλλά σαν μια μεγάλη ιστορική πραγματικότητα. Μόνο που πραγματοποιήθηκε, όχι πριν, αλλά μετά τον Οκτώβρη. Ο πόλεμος των χωρικών, για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση του Μαρξ, υποστήριξε τη δικτατορία του προλεταριάτου. Η συνεργασία των δυο τάξεων πραγματοποιήθηκε διαμέσου του Οκτώβρη σε μια γιγάντια κλίμακα. Εκείνη την περίοδο κάθε αγράμματος χωρικός αισθάνθηκε και συνέλαβε, ακόμα και χωρίς τα σχόλια του Λένιν, ότι το μπολσεβίκικο σύνθημα είχε αποκτήσει ζωή. Κι ο ίδιος ο Λένιν εκτίμησε την Επανάσταση του Οκτώβρη —το πρώτο της στάδιο— σαν την αληθινή πραγματοποίηση της δημοκρατικής επανάστασης και, κατά συνέπεια, σαν την αληθινή ενσάρκωση, αν και τροποποιημένη, του στρατηγικού συνθήματος των Μπολσεβίκων. Πρέπει να βλέπουμε τον Λένιν ως όλο. Και, πριν απ' όλα, τον Λένιν μετά τον Οκτώβρη, τότε που εξέταζε και εκτιμούσε τα γεγονότα από ένα ανώτερο σημείο. Τέλος, πρέπει να τον βλέπουμε από τη λενινιστική σκοπιά κι όχι από τη σκοπιά των επιγόνων.

Το ζήτημα του ταξικού χαρακτήρα της επανάστασης και της «μετεξέλιξης» της έχει αναλυθεί από τον Λένιν (μετά τον Οκτώβρη) στο βιβλίο του ενάντια στον Κάουτςκι. Να ένα από τα αποσπάσματα που ο Ράντεκ θα έπρεπε να σκεφτεί λιγάκι.

«Ναι, η επανάστασή μας (η Επανάσταση του Οκτώβρη —Λ.Τ.) είναι μια αστική επανάσταση όσο προχωράμε με την αγροτιά σαν όλο. Αυτό το είχαμε καταλάβει όσο γινόταν καλύτερα. Από το 1905 το είχαμε πει εκατοντάδες και χιλιάδες φορές και ποτέ δεν επιχειρήσαμε να πηδήξουμε πάνω από το αναγκαίο αυτό στάδιο του ιστορικού προτσές ή να το καταργήσουμε με διατάγματα».

Και πιο κάτω:

«Τα πράγματα έγιναν όπως ακριβώς τα είχαμε προβλέψει. Η πορεία της επανάστασης έχει επιβεβαιώσει την ορθότητα του συλλογισμού μας. Αρχικά, μαζί με “ολόκληρη” την αγροτιά, ενάντια

στη μοναρχία, ενάντια στους μεγάλους γαιοκτήμονες, ενάντια στο μεσαιωνικό καθεστώς (και σ' αυτό το βαθμό η επανάσταση παραμένει αστική, αστική-δημοκρατική). Μετά, με τους φτωχότερους χωρικούς, με τους μισοπρολετάριους, με όλους του εκμεταλλευόμενους ενάντια στον καπιταλισμό, κι εδώ περιλαμβάνονται και οι πλούσιοι χωρικοί, οι κουλάκοι, οι κερδοσκόποι, και σ' αυτό το βαθμό η επανάσταση γίνεται σοσιαλιστική», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XV, σελ. 508).³⁰

Να πως μιλούσε ο Λένιν —όχι «μερικές φορές», αλλά πάντα— ή, ακριβέστερα, **απαράλλαχτα**, όταν έδινε μια τελειωμένη και γενικευμένη και τελειοποιημένη εκτίμηση της επανάστασης, περιλαμβανομένου και του Οκτώβρη: «Τα πράγματα έγιναν όπως ακριβώς τα είχαμε προβλέψει». Η αστική-δημοκρατική επανάσταση πραγματοποιήθηκε σαν ένας συνασπισμός των εργατών και των αγροτών. Αυτό έγινε στη διάρκεια της περιόδου του Κερένσκι; Όχι, αυτό έγινε στη διάρκεια της πρώτης περιόδου μετά τον Οκτώβρη. Είναι σωστό αυτό; Ναι, είναι σωστό. Αλλά, όπως ξέρουμε τώρα, δεν πραγματοποιήθηκε με τη μορφή μιας δημοκρατικής δικτατορίας, αλλά με τη μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Μ' αυτό εξαφανίστηκε και η αναγκαιότητα της παλιάς αλγεβρικής φόρμουλας.

Αν, τα επόμενα χρόνια, αντιπαραθέταμε χωρίς κριτική το υπό όρους επιχείρημα του Λένιν ενάντια στον Κάμενεφ, το 1917, στον ολοκληρωμένο λενινιστικό χαρακτηρισμό της Επανάστασης του Οκτώβρη, τότε, θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι «πραγματοποιήθηκαν» δυο δημοκρατικές επαναστάσεις στη Ρωσία. Αυτό πάει πολύ, και για ένα λόγο παραπάνω όταν η δεύτερη επανάσταση χωρίζεται από την πρώτη, με μια ένοπλη εξέγερση του προλεταριάτου.

Συγκρίνετε τώρα τα προηγούμενα αποσπάσματα από το βιβλίο του Λένιν, Η Προλεταριακή Επανάσταση και ο Αποστάτης Κάουτςκι με

30. «Η Προλεταριακή Επανάσταση και ο Αποστάτης Κάουτςκι», («Άπαντα», τόμ. 37, σελ. 311, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή».

το παρακάτω απόσπασμα από την μπροσούρα μου, «Αποτελέσματα και Προοπτικές» όπου, στο κεφάλαιο, «Το Προλεταριακό Καθεστώς» περιγράφω το πρώτο στάδιο της δικτατορίας και τις προοπτικές της κατοπινής ανάπτυξης:

«Η κατάργηση της φεουδαρχίας θα συναντήσει την υποστήριξη της αγροτιάς σαν μια υποδουλωμένη τάξη. Μια προοδευτική φορολογία εισοδήματος θα υποστηριχτεί επίσης από τη μεγάλη πλειοψηφία της αγροτιάς. Αλλά κάθε νομοθετικό μέτρο για την υπεράσπιση του αγροτικού προλεταριάτου, όχι μόνο δεν θα συναντήσει την ενεργό συμπαράσταση της πλειοψηφίας, αλλά και θα συναντήσει την ενεργητική αντίθεση μιας μειοψηφίας της αγροτιάς.

Το προλεταριάτο θα αναγκαστεί να φέρει την ταξική πάλη στο χωριό και μ' αυτόν τον τρόπο να καταστρέψει την κοινότητα συμφερόντων που αναμφισβήτητα υπάρχει ανάμεσα σ' όλους τους αγρότες αν και μέσα σε στενά, συγκριτικά, όρια. Από την πρώτη στιγμή, μετά την κατάληψη της εξουσίας, το προλεταριάτο θα πρέπει να στηριχθεί στον ανταγωνισμό ανάμεσα στο φτωχό χωρικό και τον πλούσιο χωρικό, ανάμεσα στο αγροτικό προλεταριάτο και την αγροτική μπουρζουαζία», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, 1906, σελ. 255, αγγλική έκδοση σελ. 208).

Πόσο λίγο μοιάζει αυτό με την «αγνόηση» της αγροτιάς απομέρους μου και με τον πλήρη «ανταγωνισμό» της γραμμής μου με τη γραμμή του Λένιν!

Το απόσπασμα του Λένιν, που παράθεσα πιο πάνω, δεν είναι το μόνο αυτού του είδους. Αντίθετα, όπως συμβαίνει πάντα με τον Λένιν, η καινούρια φόρμουλα που φωτίζει πιο διεισδυτικά τα γεγονότα, γίνεται γι' αυτόν ο άξονας των ομιλιών και των άρθρων του για μια ολόκληρη περίοδο. Το Μάρτη του 1919, ο Λένιν έλεγε:

«Τον Οκτώβρη του 1917, κατακτήσαμε την εξουσία μαζί με ολόκληρη την αγροτιά. Αυτή ήταν μια αστική επανάσταση, στο

μέτρο που η ταξική πάλη δεν είχε ακόμα αναπτυχθεί στις αγροτικές περιοχές», (Ν. Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XV, σελ. 143).³¹

Τα παρακάτω ειπώθηκαν από τον Λένιν στο Συνέδριο του Κόμματος, το Μάρτη του 1919:

«Σε μια χώρα όπου το προλεταριάτο υποχρεώθηκε να πάρει την εξουσία με τη βοήθεια της αγροτιάς, όπου το προλεταριάτο έπαιξε το ρόλο του εντολοδόχου της μικροαστικής επανάστασης, η επανάστασή μας ως την εποχή της οργάνωσης των Επιτροπών φτωχολογιάς, δηλαδή ως το καλοκαίρι, ακόμα και ως το φθινόπωρο του 1918, ήταν σε σημαντικό βαθμό, μια αστική επανάσταση», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XVI, σελ. 105).³²

Αυτά τα λόγια έχουν πολλές φορές επαναληφθεί από τον Λένιν, σε διάφορες περιπτώσεις και με διάφορες μορφές. Ο Ράντεκ, ωστόσο, απλούστατα αποφεύγει τη θεμελιώδη αυτή σκέψη του Λένιν, που είναι αποφασιστική στη διαμάχη.

Το προλεταριάτο, λέει ο Λένιν, πήρε την εξουσία τον Οκτώβρη μαζί με την αγροτιά. Απ' αυτό και μόνο η επανάσταση ήταν μια αστική επανάσταση. Είναι αυτό σωστό; Με μια ορισμένη έννοια, ναι. Αλλά αυτό σημαίνει ότι η αληθινή δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, δηλαδή, αυτή που σύντριψε πραγματικά το καθεστώς του απολυταρχισμού και της δουλοπαροικίας και απόσπασε τη γη από τους φεουδάρχες, δεν έγινε πριν τον Οκτώβρη, αλλά μόνο μετά τον Οκτώβρη. Αυτή πραγματοποιήθηκε, για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Μαρξ, με τη μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου που υποστηρίζεται από τον πόλεμο των χωρικών —και μετά, μερικούς μήνες αργότερα, άρχισε να αναπτύσσεται σε σοσιαλιστική δικτατορία. Είναι αλήθεια δύσκολο να κατανοηθεί αυτό; Μπορούν να

31. «Η Προλεταριακή Επανάσταση και ο Αποστάτης Κάουτσκι», («Άπαντα», τόμ. 37, σελ. 311, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»

32. «Όγδοο Συνέδριο του Ρ.Κ.Κ.», «Εισήγηση της Κεντρικής Επιτροπής», («Άπαντα», τόμ. 38, σελ.143).

υπάρχουν διαφορές απόψεων πάνω σ' αυτό το σημείο σήμερα;

Σύμφωνα με τον Ράντεκ, η θεωρία της «διαρκούς» κάνει το έγκλημα να μπερδεύει το αστικό στάδιο με το σοσιαλιστικό στάδιο. Αλλά, στην πραγματικότητα, η ταξική δυναμική έχει τόσο πολύ «μπερδέψει», δηλαδή, συνδυάσει τα δυο αυτά στάδια που ο δύστυχος μεταφυσικός μας δεν είναι πια σε θέση να βρει κάποια άκρη.

Βέβαια, πολλά κενά και πολλοί λαθεμένοι ισχυρισμοί μπορεί να βρεθούν στο «Αποτελέσματα και Προοπτικές». Αλλά, στο κάτω κάτω, το έργο αυτό γράφτηκε, όχι το 1928, αλλά πολύ πριν τον Οκτώβρη — πριν τον Οκτώβρη του 1905. Το ζήτημα των κενών στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης, ή, πιο σωστά, στα βασικά μου επιχειρήματα γι' αυτήν τη θεωρία εκείνο τον καιρό, δεν θίγονται καν από τον Ράντεκ, γιατί, ακολουθώντας τους δασκάλους του —τους επιγόνους— ο Ράντεκ επιτίθεται όχι στα κενά, αλλά στις δυνατές πλευρές της θεωρίας, τις πλευρές εκείνες που η πορεία της ιστορικής ανάπτυξης επιβεβαίωσε, και επιτίθεται σ' αυτές στο όνομα των πέρα για πέρα λαθεμένων συμπερασμάτων που βγάζει από τη διατύπωση του Λένιν —διατύπωση που ο Ράντεκ δεν έχει βαθιά μελετήσει ούτε την έχει σκεφτεί μέχρι το τέλος.

Γενικά, ολόκληρη η σχολή των επιγόνων κάνει ταχυδακτυλουργίες με τα παλιά αποσπάσματα σ' ένα τελειώς ειδικό επίπεδο που ποτέ δεν διασταυρώνεται με το πραγματικό ιστορικό προτσές. Αλλά όταν οι αντίπαλοι του «τροτσκισμού» βρίσκονται υποχρεωμένοι να κάνουν μια ανάλυση της πραγματικής εξέλιξης της Επανάστασης του Οκτώβρη, και να το κάνουν αυτό με τρόπο σοβαρό και συνειδητό —αυτό συμβαίνει καμιά φορά και με ορισμένους απ' αυτούς— τότε, καταλήγουν αναπόφευκτα σε διατυπώσεις στο πνεύμα της θεωρίας που απορρίπτονται. Την πιο καθαρή απόδειξη γι' αυτό, την βρίσκουμε στα έργα του Α. Γιάκοβλεφ που είναι αφιερωμένα στην Ιστορία της Επανάστασης του Οκτώβρη. Να πως διατυπώνονται οι ταξικές

σχέσεις της παλιάς Ρωσίας απ' αυτόν το συγγραφέα, που σήμερα είναι ένας από τους στυλοβάτες της κυρίαρχης φράξιας³³ και αναμφίβολα πιο μορφωμένος από τους άλλους σταλινικούς, και, ιδιαίτερα, πιο μορφωμένος από τον ίδιο τον Στάλιν:

«Έναν διπλό περιορισμό βλέπουμε στο ξεσήκωμα των χωρικών (από τον Μάρτη μέχρι τον Οκτώβρη του 1917). Αφού υψώθηκε μέχρι το επίπεδο του πολέμου των χωρικών, το ξεσήκωμα δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τους περιορισμούς του, δεν μπόρεσε να τσακίσει τα όρια του άμεσου καθήκοντός του να καταστρέψει το διπλανό γαιοκτήμονα. Δεν μπόρεσε να μεταμορφωθεί σ' ένα οργανωμένο επαναστατικό κίνημα. Δεν μπόρεσε να ξεπεράσει το χαρακτήρα της στοιχειακής έκρηξης που διακρίνει ένα αγροτικό κίνημα.

Το ξεσήκωμα των χωρικών από μόνο του —ένα στοιχειακό ξεσήκωμα που περιορίζεται στο στόχο του να εξολοθρεύσει το διπλανό γαιοκτήμονα— δεν μπορούσε να νικήσει, δεν μπορούσε να συντρίψει την κρατική εξουσία την εχθρική στον αγρότη, που υποστήριζε το γαιοκτήμονα. Να γιατί το αγροτικό κίνημα μπορεί να νικήσει μόνο αν καθοδηγείται από την αντίστοιχη τάξη της πόλης... Να γιατί η τύχη της αγροτικής επανάστασης αποφασίστηκε σε τελευταία ανάλυση, όχι στις δεκάδες χιλιάδες χωριά, αλλά στις εκατοντάδες πόλεις. Μόνο η εργατική τάξη, που κατάφερε στην μπουρζουαζία ένα θανατηφόρο χτύπημα στα κέντρα της χώρας, μπορούσε να εξασφαλίσει τη νίκη στο ξεσήκωμα των αγροτών. Μόνο η νίκη της εργατικής τάξης στην πόλη μπορούσε να αποσπάσει το αγροτικό κίνημα από τα στενά πλαίσια μιας στοιχειακής σύγκρουσης ανάμεσα σε δεκάδες εκατομμύρια αγρότες και δεκάδες χιλιάδες γαιοκτήμονες. Μόνο η νίκη της εργατικής τάξης, μπορούσε, τέλος, να βάλει τις βάσεις ενός νέου τύπου αγροτικής οργάνωσης, που να ενώνει τους φτωχούς και μεσαίους χωρικούς, όχι

33. Ο Γιάκοβλεφ είχε τελευταία διοριστεί Επίτροπος του Λαού για τη Γεωργία της ΕΣΣΔ —Α.Τ.

με την μπουρζουαζία, αλλά με την εργατική τάξη. Το πρόβλημα της νίκης του ξεσηκωμού των χωρικών ήταν το πρόβλημα της νίκης της εργατικής τάξης στις πόλεις.

Όταν οι εργάτες κατάφεραν ένα αποφασιστικό χτύπημα στην κυβέρνηση της μπουρζουαζίας τον Οκτώβρη, έλυσαν μ' αυτό, παρεμπιπτόντως, και το πρόβλημα της νίκης της αγροτικής εξέγερσης».

Και λίγο πιο κάτω:

«Όλη η ουσία του ζητήματος είναι ότι, λόγω των ιστορικά δοσμένων συνθηκών, η αστική Ρωσία του 1917 οδηγήθηκε σε μια συμμαχία με τους γαιοκτήμονες. Ακόμα και τα τμήματα τα πιο αριστερά της μπουρζουαζίας, όπως οι μενσεβίκοι και οι σοσιαλεπαναστάτες, δεν τόλμησαν να πάνε πέρα από ένα ευνοϊκό συμβιβασμό με τους γαιοκτήμονες. Σ' αυτό βρίσκεται η πιο σημαντική διαφορά ανάμεσα στη Ρωσική Επανάσταση και τη Γαλλική Επανάσταση που έγινε πάνω από εκατό χρόνια πριν... Η αγροτική επανάσταση δεν μπορούσε να θριαμβεύσει το 1917 σαν αστική επανάσταση (Ακριβώς! —Λ.Τ.). Δυο δρόμοι ήταν ανοιχτοί μπροστά της: είτε η ήττα κάτω από τα χτυπήματα της μπουρζουαζίας και των γαιοκτημόνων, ή η νίκη σαν ένα κίνημα βοηθητικό που συνοδεύει την προλεταριακή επανάσταση. Αναλαμβάνοντας την αποστολή της μπουρζουαζίας στη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, αναλαμβάνοντας το καθήκον να ηγηθεί στην αγροτική δημοκρατική επανάσταση, η εργατική τάξη της Ρωσίας, αποκτούσε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει μια νικηφόρα προλεταριακή επανάσταση», (Α.Γιάκοβλεφ: Το Αγροτικό Κίνημα το 1917, Κρατικές Εκδόσεις, 1927, σελ. 10-11, 11-12).

Ποιά είναι τα κύρια στοιχεία των επιχειρημάτων του Γιάκοβλεφ; Η ανικανότητα της αγροτιάς να παίζει έναν ανεξάρτητο πολιτικό ρόλο. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα που βγαίνει απ' αυτό, σ' ότι αφορά τον ηγετικό ρόλο μιας τάξης από τις πόλεις. Η έλλειψη κάθε δυνατότητας

στη ρωσική μπουρζουαζία να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην αγροτική επανάσταση. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα που απορρέει απ' αυτό, για τον ηγετικό ρόλο του προλεταριάτου. Η κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο σαν ηγέτης της αγροτικής επανάστασης. Τελικά, η δικτατορία του προλεταριάτου που στηρίζεται στον πόλεμο των χωρικών και ανοίγει την εποχή της σοσιαλιστικής επανάστασης. Αυτά καταστρέφουν τις ρίζες της μεταφυσικής τοποθέτησης του ζητήματος σ' ότι αφορά τον «αστικό» ή «σοσιαλιστικό» χαρακτήρα της επανάστασης. Η ουσία της υπόθεσης βρίσκεται στο γεγονός ότι το αγροτικό ζήτημα, που αποτελούσε τη βάση της αστικής επανάστασης δεν μπορούσε να λυθεί κάτω από την κυριαρχία της μπουρζουαζίας. Η δικτατορία του προλεταριάτου εμφανίστηκε στη σκηνή όχι μετά την ολοκλήρωση της αγροτικής δημοκρατικής επανάστασης, αλλά σαν η αναγκαία προϋπόθεση για την εκπλήρωσή της. Με δύο λόγια, στο αναδρομικό αυτό σχήμα του Γιάκοβλεφ, έχουμε όλα τα ουσιώδη στοιχεία της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης όπως τα είχα διατυπώσει το 1905. Από τη μεριά μου, ήταν ζήτημα ιστορικής πρόβλεψης. Ο Γιάκοβλεφ, βασιζόμενος στις προκαταρκτικές μελέτες ενός ολόκληρου επιτελείου νέων ερευνητών, κάνει έναν απολογισμό των γεγονότων των τριών επαναστάσεων είκοσι δύο χρόνια μετά την πρώτη επανάσταση και δέκα χρόνια μετά την Επανάσταση του Οκτώβρη. Και που καταλήγει; Ο Γιάκοβλεφ επαναλαμβάνει σχεδόν λέξη προς λέξη τις διατυπώσεις μου του 1905.

Αλλά ποιά είναι η στάση του Γιάκοβλεφ απέναντι στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης; Είναι η στάση που ταιριάζει σε κάθε σταλινικό υπάλληλο που επιθυμεί να διατηρήσει το πόστο του κι ακόμα να αναρριχηθεί σ' ένα ανώτερο πόστο. Αλλά πώς μπορεί ο Γιάκοβλεφ, σ' αυτή την περίπτωση, να συμβιβάζει την εκτίμησή του για τις κινητήριες δυνάμεις της Επανάστασης του Οκτώβρη με την πάλη ενάντια στον «τροτσκισμό»; Είναι πολύ απλό: ούτε σκέπτεται καν

για ένα τέτοιο συμβιβασμό. Όπως ορισμένοι φιλελεύθεροι τσαρικοί υπάλληλοι, δέχονταν τις θεωρίες του Δαρβίνου, αλλά ταυτόχρονα πήγαιναν τακτικά να μεταβάλουν, το ίδιο και ο Γιάκοβλεφ, εξαγοράζει το δικαίωμα να εκφράζει από καιρό σε καιρό μαρξιστικές ιδέες με αντίτιμο τη συμμετοχή του στο τελετουργικό πογκρόμ ενάντια στη διαρκή επανάσταση. Θα μπορούσε κανείς να παραθέσει δεκάδες παραδείγματα αυτού του είδους.

Δεν μένει πια παρά να προσθέσουμε ότι δεν είναι από δική του πρωτοβουλία που ο Γιάκοβλεφ έγραψε αυτό το έργο, απ' όπου παραθέσαμε τα αποσπάσματα, πάνω στην Ιστορία της Επανάστασης του Οκτώβρη: αυτό το έκανε στη βάση μιας Απόφασης της Κεντρικής Επιτροπής που, ταυτόχρονα, είχε αναθέσει σε μένα την επίβλεψη της εργασίας του Γιάκοβλεφ.³⁴ Κείνη την εποχή περιμέναμε ακόμα ότι ο Λένιν θα γίνει καλά, και ποτέ κανείς από τους επίγονους δεν σκέφτηκε να υποκινήσει μια τεχνητή διαμάχη γύρω από τη διαρκή επανάσταση. Όπως και νά 'χει, με την ιδιότητά μου του πρώην, ή πιο σωστά του προτεινόμενου υπεύθυνου, της επίσημης Ιστορίας της Επανάστασης του Οκτώβρη, μπορώ να βεβαιώσω με πλήρη ικανοποίηση ότι ο συγγραφέας της, χρησιμοποιεί, συνειδητά ή ασυνείδητα, σ' όλα τα αμφισβητούμενα ζητήματα, κατά λέξη τις διατυπώσεις του προγραμμένου και αιρετικού έργου μου για τη διαρκή επανάσταση («Αποτελέσματα και Προοπτικές»).

Η συνολική εκτίμηση της ιστορικής τύχης του μπολσεβίκικου συνθήματος, που ο ίδιος ο Λένιν έκανε, δείχνει με βεβαιότητα ότι η διαφορά ανάμεσα στις δύο γραμμές, στη γραμμή της «διαρκούς» και στη γραμμή του Λένιν, έχει δευτερεύουσα και υποδιέστρη σημασία.

34. Απόσπασμα από τα πρακτικά της συνόδου του Οργανωτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής της 22 του Μάη 1922, Νο 21: «Επιφορτίζει τον σύντροφο Γιάκοβλεφ... να συντάξει ένα εγχειρίδιο πάνω στην ιστορία της Επανάστασης του Οκτώβρη κάτω από την επίβλεψη του συντρόφου Τρότσκι» —Λ.Τ.

Αυτό που τις ένωνε, όμως, ήταν πιο θεμελιακό. Κι αυτό το θεμέλιο των δυο γραμμών, που η Επανάσταση του Οκτώβρη τις συγχώνευσε πέρα για πέρα, βρίσκεται σε ασυμφιλίωτη αντίθεση, όχι μονάχα με τη γραμμή του Στάλιν το Φλεβάρη-Μάρτη και με τη γραμμή των Κάμενεφ, Ρίκοφ και Ζινόβιεφ τον Απρίλη-Οκτώβρη, όχι μόνο με ολόκληρη την κινέζικη πολιτική των Στάλιν, Μπουχάριν, Μαρτίνοφ, αλλά και με την τωρινή «κινέζικη» γραμμή του Ράντεκ.

Και όταν ο Ράντεκ, που έχει αλλάξει τόσο ριζικά τις απόψεις του ανάμεσα στα 1925 και το δεύτερο μισό του 1928, προσπαθεί να με πείσει ότι δεν καταλαβαίνω «την πολυπλοκότητα του μαρξισμού και του λενινισμού», τότε, μπορώ να του απαντήσω: Η θεμελιακή γραμμή σκέψης που ανάπτυξα πριν από είκοσι τρία χρόνια στο «Αποτελέσματα και Προοπτικές», θεωρώ ότι επιβεβαιώθηκε από τα γεγονότα σαν πέρα για πέρα σωστή, και, ακριβώς, γι' αυτό είναι σε συμφωνία με τη στρατηγική γραμμή του Μπολσεβικισμού.

Ιδιαίτερα, δεν βλέπω τον παραμικρό λόγο να αναιρέσω οτιδήποτε απ' αυτά που έχω πει το 1922 για τη διαρκή επανάσταση στον πρόλογο του βιβλίου μου, Το 1905, που ολόκληρο το Κόμμα διάβασε και μελέτησε σε αναρίθμητες εκδόσεις και επανεκδόσεις ενώ ζούσε ακόμα ο Λένιν, και που δεν «ενόχλησαν» τον Κάμενεφ παρά το φθινόπωρο του 1924 και τον Ράντεκ για πρώτη φορά το φθινόπωρο του 1928.

«Στην περίοδο ακριβώς που μεσολαβεί ανάμεσα στις 9 του Γενάρη και την απεργία του Οκτώβρη (γράφω σ' αυτόν τον πρόλογο) ο συγγραφέας σχημάτισε αυτές τις απόψεις που αργότερα πήραν το όνομα: “θεωρία της διαρκούς επανάστασης“. Το κάπως ασυνήθιστο αυτό όνομα έκφραζε την ιδέα ότι η ρωσική επανάσταση, που ήταν άμεσα αντιμέτωπη με αστικά καθήκοντα, δεν θα μπορούσε σε καμιά περίπτωση να σταματήσει σ' αυτά. Η επανάσταση δεν θα ήταν ικανή να λύσει τα άμεσα αστικά της καθήκοντα παρά μόνο αν έφερνε το προλεταριάτο στην εξουσία...

Αυτή η εκτίμηση επιβεβαιώθηκε σαν εντελώς σωστή, αν και ύστερα από ένα διάλειμμα δώδεκα χρόνων. Η ρωσική επανάσταση δεν μπορούσε να τελειώσει με ένα αστικό δημοκρατικό καθεστώς. Χρειάστηκε να μεταβιβάσει την εξουσία στην εργατική τάξη. Αν η εργατική τάξη ήταν, το 1905, πολύ αδύναμη ακόμα για να κατακτήσει την εξουσία, έπρεπε να ωριμάσει και να δυναμώσει, όχι κάτω από μια πλατιά αστική δημοκρατία, αλλά μέσα στην παρανομία του τσαρισμού της 3ης του Ιούνη»,³⁵ (Λ. Τρότσκι: Το 1905, Πρόλογος, σελ. 4-5).

Θέλω να παραθέσω έναν ακόμα από τους πιο βίαιους χαρακτηρισμούς πολεμικής που έκανα για το σύνθημα της «δημοκρατικής δικτατορίας». Το 1909, έγραφα στο πολωνικό όργανο της Ρόζας Λούξεμπουργκ:

«Ενώ οι μενσεβίκοι, ξεκινώντας από την αφαίρεση ότι “η επανάστασή μας είναι αστική”, φτάνουν στην ιδέα της προσαρμογής ολόκληρης της τακτικής του προλεταριάτου στη συμπεριφορά της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας μέχρι την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας, οι Μπολσεβίκοι, ξεκινώντας επίσης από την ίδια καθαρή αφαίρεση: “δημοκρατική όχι σοσιαλιστική δικτατορία”, φτάνουν στην ιδέα ενός αστικού δημοκρατικού αυτοπεριορισμού του προλεταριάτου με την εξουσία στα χέρια του. Η διαφορά ανάμεσά τους πάνω σε αυτό το ζήτημα είναι, βέβαια, πάρα πολύ σημαντική: ενώ οι αντεπαναστατικές πλευρές του μενσεβικισμού εκδηλώνονται ήδη, σ’ όλο τους το μέγεθος, σήμερα, το αντεπαναστατικά χαρακτηριστικά του Μπολσεβικισμού απειλούν να γίνουν ένας μεγάλος κίνδυνος μόνο στην περίπτωση μιας νίκης της επανάστασης».

Σ’ αυτό το απόσπασμα του άρθρου, που ανατυπώθηκε στη ρωσική έκδοση του βιβλίου μου, Το 1905, έκανα το παρακάτω σχόλιο το Γενάρη του 1922:

35. Στις 3 του Ιούνη 1907 ολοκληρώθηκε το πραξικόπημα, που τυπικά εγκαινίασε την περίοδο της θριαμβεύουσας αντεπανάστασης.

«Όπως είναι γνωστό, δεν έγινε έτσι, γιατί ο Μπολσεβικισμός, κάτω από την ηγεσία του Λένιν ολοκλήρωσε (αν και όχι χωρίς εσωτερική πάλη) τον ιδεολογικό επανεξοπλισμό του, σ' αυτό το πολύ σημαντικό ζήτημα, την άνοιξη του 1917, δηλαδή, πριν την κατάληψη της εξουσίας».

Και τα δυο αυτά αποσπάσματα έχουν υποβληθεί από το 1924 στα καταιγιστικά πυρά της κριτικής. Τώρα, ύστερα από μια καθυστέρηση τεσσάρων χρόνων, ο Ράντεκ έχει επίσης προσχωρήσει σ' αυτή την κριτική. Όμως, αν σκεφτεί κανείς ευσυνείδητα αυτά τα αποσπάσματα, πρέπει να δεχτεί ότι περιείχαν μια σημαντική πρόβλεψη και μια όχι λιγότερο σημαντική προειδοποίηση. Το γεγονός που παραμένει είναι ότι τη στιγμή της Επανάστασης του Φλεβάρη ολόκληρη η λεγόμενη «παλιά φρουρά» των Μπολσεβίκων είχε τη θέση της ξερής αντιπαράθεσης της δημοκρατικής δικτατορίας στη σοσιαλιστική δικτατορία. Οι πιο στενοί μαθητές του Λένιν μεταμόρφωσαν την «αλγεβρική» φόρμουλά του σ' ένα καθαρά μεταφυσικό κατασκευάσμα, που το κατεύθυναν ενάντια στην πραγματική ανάπτυξη της επανάστασης. Σε μια πολύ σημαντική ιστορική καμπή, η ανώτατη ηγεσία των Μπολσεβίκων, στη Ρωσία, υιοθέτησε μια αντιδραστική θέση και αν ο Λένιν δεν είχε φτάσει την κατάλληλη στιγμή, μπορούσαν να έχουν μαχαιρώσει την Επανάσταση του Οκτώβρη στο όνομα της πάλης ενάντια στον «τροτσκισμό», όπως μαχάιρωσαν αργότερα την Κινέζικη Επανάσταση. Με πολύ φρόνηση ο Ράντεκ περιγράφει τη λαθεμένη θέση ολόκληρου του ηγετικού στρώματος του Κόμματος σαν ένα είδος «δυστυχήματος». Αλλά αυτό έχει ελάχιστη αξία σαν μια μαρξιστική εξήγηση της αγοραίας δημοκρατικής θέσης των Κάμενεφ, Ζινόβιεφ, Στάλιν, Μόλοτοφ, Ρίκοφ, Καλίνιν, Νογκίν, Μιλιούτιν, Κρεστίνσκι, Φρούντζε, Γιαροσλάβσκι, Ορτζονικίτζε, Πρεομπραζένσκι, Σμίλγκα και μιας δεκάδας άλλων «Παλιών Μπολσεβίκων». Δεν θα ήταν πιο σωστό να αναγνωριστεί ότι η παλιά, αλγεβρική φόρμουλα των Μπολσεβίκων περιείχε ορισμένους

κινδύνους μέσα της; Η πολιτική εξέλιξη την γέμισε —όπως συμβαίνει πάντα με μια ασαφή επαναστατική φόρμουλα— μ' ένα περιεχόμενο εχθρικό στην προλεταριακή επανάσταση. Είναι αυταπόδεικτο ότι, αν ο Λένιν ζούσε στη Ρωσία και παρακολουθούσε, μέρα τη μέρα, την ανάπτυξη του Κόμματος, ιδιαίτερα στη διάρκεια του πολέμου, θα είχε κάνει έγκαιρα τις αναγκαίες διορθώσεις και διευκρινίσεις. Ήταν ευτύχημα για την επανάσταση που ο Λένιν έφτασε, αν και με καθυστέρηση, αρκετά γρήγορα για να αναλάβει τον αναγκαίο ιδεολογικό επανεξοπλισμό. Το ταξικό ένστικτο του προλεταριάτου και η επαναστατική πίεση της βάσης του Κόμματος, προετοιμασμένα απ' όλη την προηγούμενη δουλειά του Μπολσεβικισμού, επέτρεψαν στον Λένιν, στην πάλη με την ανώτατη ηγεσία, και παρά την αντίστασή της, να στρέψει αρκετά γρήγορα την πολιτική του Κόμματος σε μια νέα κατεύθυνση.

Απ' αυτό απορρέει πραγματικά ότι, σήμερα, πρέπει να υιοθετήσουμε για την Κίνα, την Ινδία και τις άλλες χώρες τη φόρμουλα του 1905 του Λένιν, στην αλγεβρική της μορφή, δηλαδή με όλη της την ασάφεια, κι ότι πρέπει να αφήσουμε στους κινέζους και ινδούς Στάλιν και Ρίκοφ (Ταγκ Πιγκ-σαν, Ρόι και άλλους) να γεμίσουν αυτή τη φόρμουλα μ' ένα μικροαστικό εθνικό-δημοκρατικό περιεχόμενο —και μετά να περιμένουμε την έγκαιρη εμφάνιση ενός Λένιν για να κάνει τις αναγκαίες διορθώσεις της 4 του Απρίλη; Αλλά, μια τέτοια διόρθωση είναι εξασφαλισμένη για την Κίνα και την Ινδία; Δεν θα ήταν πιο φρόνιμο να εισαγάγουμε σ' αυτή τη φόρμουλα τις ειδικές εκείνες διορθώσεις που η αναγκαιότητά τους έχει αποδειχτεί από την ιστορική εμπειρία και στην Ρωσία και στην Κίνα;

Τα παραπάνω σημαίνουν ότι το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς ήταν απλούστατα ένα «λάθος»; Σήμερα, όπως είναι γνωστό, όλες οι ιδέες κι όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες διαιρούνται σε δυο κατηγορίες: τις

απόλυτα σωστές, δηλαδή εκείνες που συνιστούν τη «γενική γραμμή» και τις απόλυτα λαθεμένες, δηλαδή τις παρεκκλίσεις απ' αυτή τη γραμμή. Αυτό δεν εμποδίζει, βέβαια, αυτό που είναι απόλυτα σωστό σήμερα να χαρακτηριστεί απόλυτα λαθεμένο αύριο. Ωστόσο, πριν από την εμφάνισή της «γενικής γραμμής» η πραγματική εξέλιξη των ιδεών γνώριζε επίσης τη μέθοδο των διαδοχικών προσεγγίσεων στην αλήθεια. Ακόμα και στην απλή διαίρεση, στην αριθμητική, είναι αναγκαίος ο πειραματισμός στην εκλογή των αριθμών. Αρχίζει κανείς με μεγαλύτερους, ή μικρότερους αριθμούς, και, δοκιμάζοντάς τους, τους απορρίπτει όλους εκτός από έναν. Στη σκόπευση του προβολικού, αυτή η μέθοδος διαδοχικής προσέγγισης έχει το ειδικό όνομα «δίχλαο». Δεν υπάρχει κανείς τρόπος να αποφύγουμε τη μέθοδο των προσεγγίσεων στην πολιτική επίσης. Όλο το ζήτημα είναι να καταλάβεις έγκαιρα ότι ένα λάθος είναι ένα λάθος και να κάνεις τις απαραίτητες διορθώσεις χωρίς καθυστέρηση.

Η μεγάλη ιστορική σημασία της φόρμουλας του Λένιν βρισκόταν στο γεγονός ότι, στις συνθήκες μιας νέας ιστορικής εποχής, δοκίμασε μέχρι το τέλος ένα από τα πιο σημαντικά θεωρητικά και πολιτικά ζητήματα, δηλαδή, το ζήτημα του βαθμού πολιτικής ανεξαρτησίας που μπορούν να πετύχουν οι διάφορες μικροαστικές ομάδες, πάνω απ' όλα η αγροτιά. Χάρη στην πληρότητα της, η μπολσεβίικη εμπειρία του 1905-1917 έκλεισε οριστικά την πόρτα στην «δημοκρατική δικτατορία». Με το ίδιο του το χέρι, ο Λένιν έγραψε πάνω σ' αυτήν την πόρτα: Απαγορεύεται η Είσοδος – Απαγορεύεται η Έξοδος. Αυτό το διατύπωσε με τα εξής λόγια: ο αγρότης πρέπει να πάει ή με τον αστό ή με τον εργάτη. Οι επίγονοι, όμως, αγνοούν ολότελα το συμπέρασμα αυτό στο οποίο οδήγησε η παλιά φόρμουλα του Μπολσεβικισμού, εισάγοντάς την στο πρόγραμμα. Σ' αυτό βρίσκεται γενικά, η ουσία του επιγονισμού.

6. ΓΙΑ ΤΟ ΠΗΔΗΜΑ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ

Ο Ράντεκ δεν επαναλαμβάνει απλά μερικές από τις επίσημες ασκήσεις κριτικής των τελευταίων χρόνων, αλλά και τις απλοποιεί μερικές φορές, αν αυτό είναι δυνατόν. Απ' αυτά που γράφει, βγαίνει ότι εγώ δεν κάνω καμιά διάκριση ανάμεσα στην αστική και τη σοσιαλιστική επανάσταση, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, ούτε το 1905 ούτε σήμερα. Ακολουθώντας τον Στάλιν, ο Ράντεκ με διδάσκει ότι είναι απαράδεκτο να πηδάω πάνω από τα ιστορικά στάδια.

Πρώτα-πρώτα πρέπει να τεθεί το ερώτημα: αν το 1905 το ζήτημα για μένα ήταν απλά το ζήτημα της «σοσιαλιστικής επανάστασης», τότε, γιατί πίστευα ότι αυτή θα μπορούσε να αρχίσει στην καθυστερημένη Ρωσία πιο γρήγορα απ' ό,τι στην προχωρημένη Ευρώπη; Από πατριωτισμό; Από εθνική υπερηφάνεια; Κι όμως, όπως και να 'χει, έτσι έγιναν τα πράγματα. Καταλαβαίνει ο Ράντεκ ότι αν η δημοκρατική επανάσταση είχε πραγματοποιηθεί στη Ρωσία σαν ένα ανεξάρτητο στάδιο, εμείς δεν θα έπρεπε να είχαμε σήμερα τη δικτατορία του προλεταριάτου; Και, αν την έχουμε πριν από τη Δύση, είναι ακριβώς μονάχα γιατί η ιστορία έχει συνδυάσει —όχι ανακατώσει, αλλά συνδυάσει οργανικά— το κύριο περιεχόμενο της αστικής επανάστασης με το πρώτο στάδιο της προλεταριακής επανάστασης.

Το να ξέρει κανείς να διακρίνει την αστική επανάσταση από την προλεταριακή επανάσταση, είναι το άλφα-βήτα της πολιτικής. Αλλά μετά το άλφα-βήτα, ακολουθούν οι συλλαβές, δηλαδή, οι συνδυασμοί των γραμμάτων. Η Ιστορία πραγματοποίησε έναν τέτοιο ακριβώς συνδυασμό των πιο σημαντικών γραμμάτων του αστικού αλφάβητου με τα πρώτα γράμματα του σοσιαλιστικού αλφάβητου. Ο Ράντεκ, όμως, θά 'θελε να μας τραβήξει πίσω από τις συλλαβές που ήδη έχουμε πραγματοποιήσει, στο αλφάβητο. Είναι λυπηρό, αλλά έτσι είναι.

Είναι παραλογισμός να λέμε ότι, γενικά, δεν μπορούμε να πηδήξουμε πάνω από τα στάδια. Το ζωντανό ιστορικό προτσές κάνει πάντα άλματα πάνω από τα μεμονωμένα «στάδια» που παράγονται από το θεωρητικό σπάσιμο (στα συστατικά μέρη) του προτσές ανάπτυξης στο σύνολό του, δηλαδή παρμένο σ' όλη του την έκταση. Το ίδιο απαιτείται από την επαναστατική πολιτική στις κρίσιμες στιγμές. Μπορεί να πει κανείς ότι η πρώτη διάκριση ανάμεσα σ' έναν επαναστάτη κι ένα χυδαίο εξελικτικό, βρίσκεται στην ικανότητα του πρώτου να αναγνωρίζει και να εκμεταλλεύεται τέτοιες στιγμές.

Το σπάσιμο της ανάπτυξης της βιομηχανίας σε χειροτεχνία, μανιφατούρα και εργοστάσιο, που έκανε ο Μαρξ, είναι μέρος του άλφα-βήτα της πολιτικής οικονομίας, ή, ακριβέστερα, της ιστορικο-οικονομικής θεωρίας. Στη Ρωσία, όμως, το εργοστάσιο ήρθε πηδώντας πάνω από την περίοδο της μανιφατούρας και των χειροτεχνιών των πόλεων. Αυτά ανήκουν ήδη στις συλλαβές της Ιστορίας. Ένα ανάλογο προτσές συντελέστηκε στη χώρα μας στον τομέα των ταξικών σχέσεων και της πολιτικής. Δεν μπορεί κανείς να καταλάβει τη σύγχρονη ιστορία της Ρωσίας χωρίς το μαρξιστικό σχήμα των τριών σταδίων: χειροτεχνία, μανιφατούρα, εργοστάσιο. Αλλά αν ξέρει μόνο αυτό, δεν θα καταλάβει τίποτε. Γιατί το γεγονός είναι ότι η ιστορία της Ρωσίας —κι αυτό δεν θα πρέπει να το πάρει προσωπικά ο Στάλιν— έχει πηδήξει μερικά στάδια. Η θεωρητική διάκριση των σταδίων, είναι, ωστόσο, αναγκαία και για τη Ρωσία, αλλιώς δεν μπορεί κανείς να καταλάβει ούτε τη σπουδαιότητα του άλματος ούτε τις συνέπειές του.

Θα μπορούσε κανείς να προσεγγίσει το ζήτημα κι από μια άλλη πλευρά (όπως ακριβώς ο Λένιν προσέγγιζε μερικές φορές το ζήτημα της δυαδικής εξουσίας), και να πει ότι η Ρωσία πέρασε κι από τα τρία στάδια του Μαρξ —αλλά τα δυο πρώτα σε εξαιρετικά σύντομη και εμβρυώδη μορφή. Αυτά τα «ίχνη», τα στάδια της χειροτεχνίας και της μανιφατούρας —που χαράχτηκαν, ας το πούμε έτσι, σαν δυσδιάκριτες

γραμμές— επαρκούν για να επιβεβαιώσουν τη γενετική ενότητα του οικονομικού προτύπου. Ωστόσο, η ποσοτική συστολή των δυο σταδίων ήταν τόσο μεγάλη που γέννησε μια εντελώς καινούρια ποιότητα σ' ολόκληρη την κοινωνική δομή του έθνους. Η έκφραση η πιο χτυπητή της καινούριας αυτής «ποιότητας» στην πολιτική είναι η Επανάσταση του Οκτώβρη.

Το πιο ανυπόφορο σ' αυτή τη συζήτηση είναι ο «θεωρητικολόγος» Στάλιν, με τα δυο μπιχλιμπίδια που αποτελούν όλα του τα θεωρητικά εφόδια: «το νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης», και το «να μην πηδάμε πάνω από τα στάδια». Ο Στάλιν, ακόμα και σήμερα, δεν μπορεί να καταλάβει ότι το πήδημα πάνω από τα στάδια (ή η παρατεταμένη παραμονή σ' ένα απ' αυτά τα στάδια) είναι ακριβώς η ανισόμερη ανάπτυξη. Ο Στάλιν, με μια αμίμητη σοβαρότητα, υψώνει το νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης ενάντια στη θεωρία της διαρκούς επανάστασης. Ωστόσο, η πρόβλεψη ότι η ιστορικά καθυστερημένη Ρωσία θα μπορούσε να φτάσει στην προλεταριακή επανάσταση πιο γρήγορα από την προχωρημένη Αγγλία στηρίχτηκε πέρα για πέρα πάνω στο νόμο της ανισόμερης ανάπτυξης. Αλλά για να κάνει κανείς αυτή την πρόβλεψη, θα έπρεπε να έχει κατανοήσει την ιστορική ανισομέρεια σ' όλη τη συγκεκριμένη δυναμική της, κι όχι απλά να αναμασά διαρκώς ένα απόσπασμα του 1915 του Λένιν, που το έχει αναποδογυρίσει και το ερμηνεύει σαν αγράμματος.

Η διαλεκτική των ιστορικών «σταδίων» είναι σχετικά εύκολο να κατανοηθεί στις περιόδους της επαναστατικής ανόδου. Αντίθετα, οι αντιδραστικές περιόδους γίνονται, φυσικά, εποχές φτηνού εξελικτισμού. Ο σταλινισμός, το απόσταγμα αυτό της ιδεολογικής χυδαιότητας, ο άξιος αυτός βλαστός της αντίδρασης στο Κόμμα, έχει δημιουργήσει ένα είδος δικής του λατρείας της σταδιακής πορείας, σαν ένα κάλυμμα της πολιτικής ουράς και των παζαρεμάτων για κουρέλια. Ο Ράντεκ έχει κι αυτός τώρα πιαστεί σε αυτή την αντιδραστική ιδεολογία.

Το ένα ή το άλλο στάδιο του ιστορικού προτσές, μπορεί, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να αποδειχτεί αναπόφευκτο, αν και, θεωρητικά, δεν είναι αναπόφευκτο. Και, αντίστροφα, θεωρητικά «αναπόφευκτα» στάδια, μπορεί να συμπιεστούν στο μηδέν από τη δυναμική της ανάπτυξης. Ιδιαίτερα στη διάρκεια των επαναστάσεων, που δεν τις αποκαλούμε χωρίς λόγο ατμομηχανές της ιστορίας.

Στη χώρα μας, λόγου χάρη, το προλεταριάτο «πήδηξε» πάνω από το κοινοβουλευτικό δημοκρατικό στάδιο, αφού δεν παραχώρησε στη Συνταχτική Συνέλευση παρά λίγες ώρες, κι αυτές μονάχα στο περιθώριο. Αλλά, δεν μπορεί κανείς να πηδήξει πάνω από το αντεπαναστατικό στάδιο στην Κίνα, όπως δεν μπορούσε κανείς στη Ρωσία να πηδήξει πάνω από τις τέσσερις Δούμες. Ωστόσο, το σημερινό αντεπαναστατικό στάδιο στην Κίνα δεν ήταν καθόλου ιστορικά «αναπόφευκτο». Αυτό δεν είναι παρά το άμεσο αποτέλεσμα της καταστροφικής πολιτικής του Στάλιν και του Μπουχάριν, που θα περάσουν στην Ιστορία σαν οι οργανωτές των ηττών. Αλλά οι καρποί του οπορτουνισμού έχουν γίνει ένας αντικειμενικός συντελεστής που μπορεί να εμποδίσει για ένα μεγάλο διάστημα το επαναστατικό προτσές.

Κάθε προσπάθεια να πηδήξουμε πάνω από τα πραγματικά, δηλαδή, τα αντικειμενικά καθορισμένα στάδια στην ανάπτυξη των μαζών, δεν είναι παρά πολιτικός τυχοδιωκτισμός. Όσο η πλειοψηφία των εργαζομένων μαζών έχει εμπιστοσύνη στη σοσιαλδημοκρατία, ή, ας πούμε, στο Κουόμινταγκ, ή στους ηγέτες των συνδικάτων, δεν μπορούμε να τους θέσουμε σαν καθήκον την άμεση ανατροπή της αστικής εξουσίας. Οι μάζες πρέπει να προετοιμαστούν γι' αυτό. Κι αυτή η προετοιμασία μπορεί να αποδειχτεί ότι είναι ένα πολύ μεγάλο «στάδιο». Αλλά μόνο ένας άνθρωπος της ουράς μπορεί να πιστεύει ότι πρέπει να μείνουμε «με τις μάζες» μέσα στο Κουόμινταγκ, πρώτα το Δεξιό και μετά το Αριστερό, ή να διατηρήσουμε το μέτωπό μας με τον απεργοσπάστη Πάρσελ, «μέχρι τη στιγμή που αυτές οι μάζες θα

έχουν χάσει κάθε αυταπάτη σ' ότι αφορά τους ηγέτες τους», αυτούς που εμείς θα έχουμε στο μεταξύ στηρίξει με τη φιλία μας.

Ο Ράντεκ δεν θα έχει, βέβαια, ξεχάσει ότι πολλοί «διαλεκτικοί» χαρακτήριζαν την απαίτησή μας να αποσυρθούμε από το Κουόμινταγκ και να σπάσουμε από την Αγγλο-Ρωσική Επιτροπή σαν ένα πήδημα πάνω από τα στάδια, κι ακόμα, σαν ένα σπάσιμο με την αγροτιά (στην Κίνα) ή με τις εργατικές μάζες (στην Αγγλία). Ο Ράντεκ πρέπει να το θυμάται ακόμα καλύτερα, μια και ήταν ο ίδιος ανάμεσα σ' αυτούς τους «διαλεκτικούς» του θλιβερού αυτού είδους. Τώρα, δεν κάνει τίποτε άλλο από το να εμβαθύνει και να γενικεύει τα οπορτουνιστικά λάθη του.

Τον Απρίλη του 1919, ο Λένιν, σ' ένα προγραμματικό άρθρο: «Η Τρίτη Διεθνής και η Θέση της στην Ιστορία», έγραφε:

«Δεν θα κάναμε λάθος αν λέγαμε ότι είναι ακριβώς αυτή η αντίφαση ανάμεσα στην καθυστερημένη Ρωσία και το “άλμα” της προς την πιο υψηλή μορφή δημοκρατίας, το άλμα της πέρα από την αστική δημοκρατία προς τη σοβιετική ή προλεταριακή δημοκρατία, ότι ήταν ακριβώς αυτή η αντίφαση που αποτέλεσε έναν από τους λόγους... που στη Δύση, ιδιαίτερα, εμπόδισαν ή καθυστέρησαν την κατανόηση του ρόλου των Σοβιέτ», (Ν.Λένιν: «Απαντα», τόμ. 16, σελ. 183).³⁶

Ο Λένιν λέει εδώ, καθαρά ότι η Ρωσία έχει κάνει «ένα άλμα πέρα από την αστική δημοκρατία». Είναι σίγουρο, ότι ο Λένιν συνοδεύει αυτή τη διαβεβαίωση με όλες τις αναγκαίες επιφυλάξεις: στο κάτω κάτω, διαλεκτική δεν σημαίνει ότι, κάθε φορά, επαναλαμβάνεις όλους τους συγκεκριμένους όρους. Ο συγγραφέας παίρνει σαν δοσμένο ότι ο ίδιος ο αναγνώστης έχει επίσης κάτι μέσα στο κεφάλι του. Αλλά το άλμα πάνω από την αστική δημοκρατία παραμένει παρόλα αυτά και δυσκολεύει, σύμφωνα με τη σωστή παρατήρηση του Λένιν, όλους τους

36. Βλέπε και 4η αγγλική έκδοση, τόμ. 29, σελ. 281-282. Σύγκρινε επίσης με την ελληνική έκδοση των «Απάντων», τόμ. 38, σελ. 304. «Σύγχρονη Εποχή».

δογματικούς και τους σχηματικούς να καταλάβουν το ρόλο των Σοβιέτ —όχι μόνο «στη Δύση», αλλά και στην Ανατολή.

Με την ευκαιρία ας πούμε ότι στον ίδιο αυτό πρόλογο του 1905 που τόσο αιφνίδια ξεσήκωσε μια τέτοια ανησυχία στον Ράντεκ, έγραφα:

«Ήδη στα 1905, οι εργάτες της Πετρούπολης αποκαλούσαν το Σοβιέτ τους “προλεταριακή κυβέρνηση”. Αυτή η ονομασία πέρασε στην καθημερινή γλώσσα της εποχής και ενσωματώθηκε πλήρως στο πρόγραμμα της πάλης της εργατικής τάξης για εξουσία. Ταυτόχρονα, όμως, αντιτάσσαμε στον τσαρισμό το πλήρες πρόγραμμα της πολιτικής δημοκρατίας (καθολική ψηφοφορία, δημοκρατία, πολιτοφυλακή, κλπ.). Δεν μπορούσαμε να ενεργήσουμε διαφορετικά. Η πολιτική δημοκρατία είναι ένα αναγκαίο στάδιο την ανάπτυξη των εργατικών μαζών —με την πολύ σημαντική επιφύλαξη ότι στη μια περίπτωση κάνουν δεκάδες χρόνια για να διασχίσουν αυτό το στάδιο, ενώ στην άλλη, η επαναστατική κατάσταση επιτρέπει στις μάζες να απελευθερωθούν από τις προκαταλήψεις της πολιτικής δημοκρατίας πριν ακόμα γίνουν πραγματικότητα οι θεσμοί της», (Λ. Τρότσκι: Το 1905, Πρόλογος, σελ. 7).

Αυτά τα λόγια, που, ας το πούμε παρεμπιπτόντως, είναι σε πλήρη συμφωνία με τις ιδέες του Λένιν που παράθεσα πιο πάνω, εξηγούν αρκετά νομίζω την αναγκαιότητα να αντιτάξουμε ένα «πλήρες πρόγραμμα πολιτικής δημοκρατίας» στη δικτατορία του Κουόμινταγκ. Αλλά είναι ακριβώς σ' αυτό το σημείο που ο Ράντεκ στρίβει προς τα αριστερά. Στην εποχή της επαναστατικής ανόδου, αντιτάσσεται στο να αποσυρθεί το Κινέζικο Κομμουνιστικό Κόμμα από το Κουόμινταγκ. Στην εποχή της αντεπαναστατικής δικτατορίας, εναντιώνεται στην κινητοποίηση των κινέζων εργατών με δημοκρατικά συνθήματα. Είναι σαν να φοράει μια γούνα το καλοκαίρι και να τριγυρίζει ολόγυμνος το χειμώνα.

7. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΣΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ;

Αφού χάθηκε μέσα στη σταλινική —εξελικτική, φιλισταϊκή και όχι επαναστατική— αντίληψη για τα ιστορικά «στάδια», ο Ράντεκ δοκιμάζει να κάνει το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς έναν ιερό κανόνα για ολόκληρη την Ανατολή. Η «υπόθεση εργασίας» του Μπολσεβικισμού, που ο Λένιν την προσάρμοσε στην πορεία της ανάπτυξης μιας ορισμένης χώρας, που την άλλαξε και την συγκεκριμενοποίησε, και που, μια δοσμένη στιγμή, την παραμέρισε, γίνεται στα χέρια του Ράντεκ ένα υπέρ-ιστορικό σχήμα. Να τι επαναλαμβάνει επίμονα, πάνω σ' αυτό το θέμα, στα άρθρα του:

«Αυτή η θεωρία, όπως και η τακτική που απορρέει απ' αυτήν, είναι εφαρμόσιμη σε κάθε χώρα νέας καπιταλιστικής ανάπτυξης, όπου η μπουρζουαζία δεν έχει ακόμα λύσει τα προβλήματα που της έχουν κληροδοτήσει οι προηγούμενοι πολιτικο-κοινωνικοί σχηματισμοί».

Σχεφτείτε αυτή τη φόρμουλα. Δεν είναι η πανηγυρική δικαιολόγηση των θέσεων που είχε ο Κάμενεφ στα 1917; Η ρωσική μπουρζουαζία είχε μήπως «λύσει» τα προβλήματα της δημοκρατικής επανάστασης μετά την επανάσταση του Φλεβάρη; Όχι, όλα αυτά τα προβλήματα, κι εδώ περιλαμβάνεται και το πιο σημαντικό, το αγροτικό πρόβλημα, είχαν μείνει άλυτα. Πώς ο Λένιν δεν κατάλαβε ότι η παλιά φόρμουλα ήταν ακόμα «εφαρμόσιμη»; Γιατί την απόσυρε;

Ο Ράντεκ μας έχει ήδη απαντήσει: γιατί είχα ήδη «πραγματοποιηθεί». Έχουμε αναλύσει αυτή την απάντηση. Δεν μπορεί να σταθεί, προπαντός όταν προέρχεται από τον Ράντεκ, που έχει την άποψη ότι η ουσία του παλιού συνθήματος του Λένιν δεν βρίσκεται καθόλου στις μορφές της εξουσίας, αλλά στην πραγματική εξάλειψη της δουλοπαροικίας

μέσα από τη συνεργασία του προλεταριάτου και της αγροτιάς. Είναι, όμως, ακριβώς αυτό που δεν έκανε το καθεστώς του Κερένσκι. Κατά συνέπεια, η εξόρμηση του Ράντεκ στο παρελθόν μας, με σκοπό να λύσει το οξύτερο πρόβλημα της ημέρας, το κινέζικο πρόβλημα, είναι πέρα για πέρα παράλογη. Το ζήτημα δεν είναι να ερευνήσουμε το τι κατάλαβε ή δεν κατάλαβε ο Τρότσκι το 1905, αλλά, μάλλον, το τι δεν κατάλαβαν ο Στάλιν, ο Μόλοτοφ, και, προπαντός, ο Ρίκοφ και ο Κάμενεφ (δεν ξέρω ποια ήταν η θέση του Ράντεκ εκείνες τις ημέρες) το Φλεβάρη-Μάρτη του 1917. Γιατί, αν πιστεύει κανείς ότι η δημοκρατική δικτατορία είχε «πραγματοποιηθεί» με τη δυαδική εξουσία, στο σημείο που να απαιτεί την άμεση αλλαγή του κεντρικού συνθήματος, τότε θα πρέπει να αναγνωρίσει ότι στην Κίνα η «δημοκρατική δικτατορία» πραγματοποιήθηκε, με τρόπο πολύ πιο πλήρη και πιο οριστικό κάτω από το καθεστώς του Κουόμινταγκ, δηλαδή, κάτω από την κυριαρχία του Τσιαγκ Κάι-σεκ και του Βαγκ Τσιγκ-βέι συμπληρωμένους με τον Ταγκ Πιγκ-σαν.³⁷ Επομένως, η αλλαγή του συνθήματος επιβαλλόταν για έναν λόγο παραπάνω στην Κίνα.

Αλλά, στο κάτω-κάτω, «η κληρονομιά των προηγούμενων κοινωνικο-πολιτικών σχηματισμών» έχει μήπως εξαλειφθεί κιόλας στην Κίνα; Όχι, δεν έχει εξαλειφθεί. Αλλά στη Ρωσία, είχε μήπως εξαλειφθεί στις 4 Απρίλη του 1917, όταν ο Λένιν κήρυξε τον πόλεμο σ' ολόκληρο το ανώτερο στρώμα των «παλιών μπολσεβίκων»; Ο Ράντεκ αντιφάσκει απελπιστικά με τον εαυτό του, πελαγώνει και κινείται προς όλες τις κατευθύνσεις. Ας σημειώσουμε σχετικά πως δεν είναι εντελώς τυχαίο που χρησιμοποιεί την μπερδεμένη αυτή έκφραση: «η κληρονομιά των σχηματισμών», παίζει παραλλαγές πάνω σ' αυτήν και αποφεύγει προφανώς να χρησιμοποιήσει έναν όρο πιο καθαρό, όπως

37. Ο Τσιαγκ Κάι-σεκ είναι ο αρχηγός της δεξιάς και ο Βαγκ Τσιγκ-βέι της Αριστεράς του Κουόμινταγκ. Ο Ταγκ Πιγκ-σαν υπηρέτησε ως κομμουνιστής υπουργός, εφαρμόζοντας τη γραμμή των Στάλιν-Μπουχάριν στην Κίνα —Α.Τ.

«τα κατάλοιπα του φεουδαλισμού ή της δουλοπαροικίας». Γιατί; Γιατί χθες ακόμα ο Ράντεκ αρνιόταν πολύ αποφασιστικά αυτά τα κατάλοιπα και, έτσι, αποστερούσε από κάθε βάση το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας. Στην ομιλία του στην Κομμουνιστική Ακαδημία, ο Ράντεκ είπε:

«Οι πηγές της Κινέζικης Επανάστασης δεν είναι λιγότερο βαθιές από τις πηγές της δικής μας επανάστασης του 1905. Μπορεί κανείς να πει με βεβαιότητα ότι η συμμαχία της εργατικής τάξης με την αγροτιά θα είναι εκεί πιο ισχυρή απ' ό,τι σε μας το 1905, για τον απλό λόγο ότι δεν θα κατευθυνθεί ενάντια σε δυο τάξεις, αλλά μόνο ενάντια σε μια: την μπουρζουαζία».

Ναι, «για τον απλό λόγο». Όταν το προλεταριάτο, μαζί με την αγροτιά, κατευθύνει την πάλη του ενάντια σε μια μόνο τάξη, την μπουρζουαζία —όχι ενάντια στα κατάλοιπα του φεουδαλισμού, αλλά ενάντια στην μπουρζουαζία— πως ονομάζεται, παρακαλώ, μια τέτοια επανάσταση; Μήπως δημοκρατική επανάσταση; Ας σημειώσουμε ότι ο Ράντεκ τα έλεγε όλα αυτά όχι το 1905, ούτε ακόμα τα 1909, αλλά το μήνα Μάρτη του έτους 1927.

Τι πρέπει να βγάλουμε απ' αυτό; Είναι πολύ απλό. Το Μάρτη του 1927, ο Ράντεκ ξέφυγε κι αυτός από το σωστό δρόμο, αλλά προς μια άλλη κατεύθυνση. Οι θέσεις της Αντιπολίτευσης πάνω στο κινέζικο πρόβλημα φέρανε μια πολύ σημαντική διόρθωση στη μονόπλευρη άποψη του Ράντεκ εκείνης της εποχής. Στα λόγια που έχω παραθέσει, υπήρχε, ωστόσο, ένας κόκκος αλήθειας: η τάξη των γαιοκτημόνων σχεδόν δεν υπάρχει στην Κίνα, οι γαιοκτήμονες εκεί είναι δεμένοι με τους καπιταλιστές μ' έναν τρόπο πολύ πιο σφιχτό απ' ό,τι ήταν στην τσαρική Ρωσία. Και το ειδικό βάρος του αγροτικού ζητήματος είναι εκεί πολύ πιο μικρό απ' ό,τι ήταν στην τσαρική Ρωσία. Αλλά, από την άλλη, το ζήτημα της εθνικής απελευθέρωσης κατέχει στην Κίνα μια τεράστια θέση. Σύμφωνα μ' αυτό, η κινέζικη αγροτιά δεν

μπορεί, βέβαια, να είναι πιο ικανή για ανεξάρτητη επαναστατική πολιτική πάλη για τη δημοκρατική ανακαίνιση της χώρας απ' ό­τι ήταν η ρωσική αγροτιά. Αυτό εκφράστηκε ανάμεσα σ' άλλα, στο γεγονός ότι, ούτε πριν το 1925, ούτε στη διάρκεια των τριών χρόνων της Κινέζικης Επανάστασης, δεν εμφανίστηκε κανέναν ναρόντικο (λαϊκιστικό) κόμμα στην Κίνα που να βαδίζει κάτω από τη σημαία της αγροτικής επανάστασης. Όλα αυτά μαζί δείχνουν ότι η φόρμουλα της δημοκρατικής δικτατορίας αντιπροσωπεύει για την Κίνα, που έχει ήδη περάσει μέσα από την εμπειρία του 1925-1927, μια πολύ πιο επικίνδυνη και αντιδραστική παγίδα απ' ό­τι ήταν για τη Ρωσία μετά την επανάσταση του Φλεβάρη.

Και μια άλλη εξόρμηση του Ράντεκ, σ' ένα ακόμα πιο μακρινό παρελθόν, στρέφεται το ίδιο ανελέητα ενάντια του. Αυτή τη φορά, πρόκειται για το σύνθημα της διαρκούς επανάστασης, που διατυπώθηκε από τον Μαρξ το 1850:

«Στα έργα του Μαρξ —γράφει ο Ράντεκ— δεν βρίσκει κανείς το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας, ενώ για τον Λένιν ήταν ο πολιτικός άξονας από το 1905 μέχρι το 1917, και αποτέλεσε συστατικό μέρος της αντίληψής του για την επανάσταση σ' όλες (!) τις χώρες της νεογέννητης (;) καπιταλιστικής ανάπτυξης».

Βασισμένος σ' ορισμένες γραμμές του Λένιν, ο Ράντεκ εξηγεί τη διαφορά αυτή θέσεων με το γεγονός ότι το κεντρικό καθήκον της γερμανικής επανάστασης ήταν η εθνική ενοποίηση, ενώ στη Ρωσία ήταν για την αγροτική επανάσταση. Αν δεν δώσει κανείς ένα μηχανιστικό χαρακτήρα σ' αυτή την αντιπαράθεση, κι αν τηρηθούν οι αναλογίες, τότε, είναι σωστή μέχρι ένα σημείο. Αλλά, τότε πώς έχει το ζήτημα της Κίνας; Το ειδικό βάρος του εθνικού προβλήματος σε σχέση με το αγροτικό πρόβλημα είναι άπειρα πιο μεγάλο στην Κίνα, που είναι μια χώρα μισοαποικιακή, παρά στη Γερμανία του 1848-1850, γιατί στην Κίνα πρόκειται ταυτόχρονα για ένα ζήτημα ενοποίησης και

απελευθέρωσης. Ο Μαρξ διατύπωσε την προοπτική του για τη διαρκή επανάσταση τη στιγμή που υπήρχαν ακόμα όλοι οι θρόνοι στη Γερμανία, που οι Γιούνκερ κατείχαν τη γη και που οι ηγέτες της μπουρζουαζίας ήταν ανεκτοί μόνο στον προθάλαμο της κυβέρνησης. Στην Κίνα, η μοναρχία δεν υπάρχει πια από το 1911, δεν υπάρχει ανεξάρτητη τάξη γαιοκτημόνων, το εθνικο-αστικό Κούμινταγκ βρίσκεται στην εξουσία και οι σχέσεις δουλοπαροικίας έχουν, χημικά, ως το πούμε έτσι, ενοποιηθεί με την αστική εκμετάλλευση. Η αντιπαραβολή των θέσεων του Μαρξ και του Λένιν, που κάνει ο Ράντεκ, στρέφεται έτσι πέρα για πέρα ενάντια στο σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας στην Κίνα.

Ωστόσο, ο Ράντεκ δεν αναλύει καν τη θέση του Μαρξ μ' έναν τρόπο σοβαρό, αλλά μόνο επιφανειακά, επεισοδιακά, περιοριζόμενος στην εγκύκλιο του 1850, όπου ο Μαρξ θεωρεί ακόμα την αγροτιά σαν τον φυσικό σύμμαχο της μικροαστικής δημοκρατίας των πόλεων. Ο Μαρξ περίμενε τότε ένα ανεξάρτητο στάδιο της δημοκρατικής επανάστασης στη Γερμανία, δηλαδή την προσωρινή άνοδο στην εξουσία των ριζοσπαστών μικροαστών των πόλεων που θα στηρίζονταν στην αγροτιά. Αυτό είναι το κουμπί της υπόθεσης! Μα αυτό ακριβώς είναι που δεν συνέβη. Και όχι τυχαία. Στα μέσα κιόλας του τελευταίου αιώνα, η μικροαστική δημοκρατία αποδείχτηκε ανίκανη να εκπληρώσει την ανεξάρτητη επανάστασή της. Ο Μαρξ κατάγραψε αυτό το μάθημα. Στις 16 Απρίλη 1856, έξι χρόνια μετά την εγκύκλιο που εξετάζουμε, γράφει στον Έγκελς:

«Στη Γερμανία όλα θα εξαρτηθούν από τη δυνατότητα να καλυφθούν τα νώτα της προλεταριακής επανάστασης από μια δεύτερη έκδοση του Πολέμου των Χωρικών. Τότε, η υπόθεση θα είναι υπέροχη!».

Τα αξιοσημείωτα αυτά λόγια, που ο Ράντεκ τα έχει εντελώς ξεχάσει, αποτελούν ένα εξαιρετικά πολύτιμο κλειδί για την Επανάσταση του Οκτώβρη και για το συνολικό πρόβλημα που μας απασχολεί. Ο Μαρξ πηδούσε πάνω από την αγροτική επανάσταση; Όχι, όπως

βλέπουμε δεν το έκανε. Θεωρούσε σαν αναγκαία τη συνεργασία του προλεταριάτου και της αγροτιάς στην επερχόμενη επανάσταση; Ναι, την θεωρούσε. Δεχόταν τη δυνατότητα του ηγετικού ρόλου ή ακόμα ενός ανεξάρτητου ρόλου της αγροτιάς στην επανάσταση; Όχι, δεν την δεχόταν. Ξεκινούσε από το γεγονός ότι η αγροτιά, που δεν κατόρθωσε να υποστηρίξει την αστική δημοκρατία στην ανεξάρτητη δημοκρατική επανάσταση (κι αυτό από λάθος της αστικής δημοκρατίας, κι όχι της αγροτιάς), θα μπορούσε να υποστηρίξει το προλεταριάτο στην προλεταριακή επανάσταση. «Τότε η υπόθεση θα είναι υπέροχη». Φαίνεται ότι ο Ράντεκ δεν θέλει να δει ότι είναι αυτό ακριβώς που έγινε τον Οκτώβρη, και καθόλου άσχημα μάλιστα.

Τα συμπεράσματα που μπορεί κανείς να βγάλει απ' όλα αυτά, σε ότι αφορά την Κίνα, είναι εντελώς καθαρά. Η διαμάχη γίνεται, όχι πάνω στον αποφασιστικό ρόλο της αγροτιάς ως συμμάχου, ούτε πάνω στη μεγάλη σπουδαιότητα της αγροτικής επανάστασης, αλλά πάνω στο ζήτημα, αν μια ανεξάρτητη αγροτική δημοκρατική επανάσταση είναι δυνατή στην Κίνα ή αν «μια δεύτερη έκδοση του Πολέμου των Χωρικών» θα υποστηρίξει την προλεταριακή δικτατορία. Το πρόβλημα δεν μπορεί να τεθεί αλλιώς. Εκείνος που επιχειρεί, ωστόσο, να το θέσει αλλιώς δεν έχει μάθει τίποτε και δεν έχει καταλάβει τίποτε, αλλά απλά συγχίζει το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας και το βγάζει από τη σωστή κατεύθυνση.

Για να μπορέσει το προλεταριάτο των χωρών της Ανατολής να ανοίξει το δρόμο προς τη νίκη, πρέπει, από τη στιγμή που θα ξεκινήσει, να εξαφανίσει, να πετάξει, να συντρίψει και να σαρώσει με μια σκούπα την αντιδραστική και σχολαστική θεωρία των «σταδίων» και των «βημάτων» του Στάλιν και του Μαρτίνοφ. Ο Μπολσεβικισμός ωρίμασε στη διάρκεια της πάλης ενάντια σ' αυτόν το χυδαίο εξελικτισμό. Δεν πρέπει να προσαρμοζόμαστε σε μια γραμμή πορείας χαραγμένη από τα πριν, αλλά στην πραγματική πορεία της ταξικής

πάλης. Είναι αναγκαίο να απορρίψουμε την ιδέα του Στάλιν και του Κούουζινεν — την ιδέα του καθορισμού μιας σειράς προτεραιότητας για τις χώρες που βρίσκονται σε διάφορα επίπεδα ανάπτυξης, δίνοντάς τους από τα πριν δελτία για διαφορετικές μερίδες επανάστασης. Πρέπει να προσαρμοζόμαστε στην πραγματική πορεία της ταξικής πάλης. Σ' αυτό, ο Λένιν είναι ένας ανεκτίμητος οδηγός, αλλά πρέπει να παίρνουμε υπόψη ολόκληρο τον Λένιν.

Όταν το 1919, ιδιαίτερα σε σχέση με την οργάνωση της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ο Λένιν ενοποιούσε τα συμπεράσματα της περιόδου που είχε κυλήσει, και τους έδινε μια όλο και πιο ολοκληρωμένη θεωρητική διατύπωση, διερμήνευε την εμπειρία του κερενσκισμού και του Οκτώβρη ως εξής: σε μια αστική κοινωνία όπου οι ταξικοί ανταγωνισμοί έχουν ήδη αναπτυχθεί, δεν μπορεί να υπάρχει παρά η δικτατορία, ανοιχτή ή καλυμμένη, της μπουρζουαζίας ή η δικτατορία του προλεταριάτου. Κανένα ενδιάμεσο καθεστώς δεν είναι δυνατό. Κάθε δημοκρατία, κάθε «δικτατορία της δημοκρατίας» (τα ειρωνικά εισαγωγικά είναι του Λένιν) είναι απλά ένα προπέτασμα της κυριαρχίας της μπουρζουαζίας όπως το έχει αποδείξει η εμπειρία της πιο καθυστερημένης ευρωπαϊκής χώρας, της Ρωσίας, στη διάρκεια της αστικής της επανάστασης, δηλαδή, στην εποχή την πιο ευνοϊκή για τη «δικτατορία της δημοκρατίας». Αυτό το συμπέρασμα αποτελεί τη βάση των θέσεων του Λένιν πάνω στη δημοκρατία, που δεν ήταν παρά το άθροισμα των εμπειριών της Επανάστασης του Φλεβάρη και της Επανάστασης του Οκτώβρη.

Όπως πολλοί άλλοι, ο Ράντεκ χωρίζει μηχανιστικά το πρόβλημα της δημοκρατίας από το πρόβλημα της δημοκρατικής δικτατορίας. Αυτή είναι η πηγή των μεγαλύτερων λαθών. Η «δημοκρατική δικτατορία» δεν μπορεί να είναι παρά μια μεταμφίεση της κυριαρχίας της μπουρζουαζίας στη διάρκεια της επανάστασης. Η εμπειρία μας της δυαδικής εξουσίας (1917) μάς το διδάσκει τόσο καλά όσο και η

εμπειρία του Κουόμινταγκ στην Κίνα.

Οι επίγονοι είναι σε απελπιστική κατάσταση: αυτό εκφράζεται με τον πιο καθαρό τρόπο στο γεγονός ότι, ακόμα και τώρα, επιχειρούν να αντιτάξουν τη δημοκρατική δικτατορία τόσο στη δικτατορία της μπουρζουαζίας όσο και στη δικτατορία του προλεταριάτου. Αλλά αυτό σημαίνει ότι η δημοκρατική δικτατορία πρέπει να έχει έναν ενδιάμεσο χαρακτήρα, δηλαδή, να έχει ένα μικροαστικό περιεχόμενο. Η συμμετοχή του προλεταριάτου σ' αυτήν, δεν αλλάζει τίποτε, γιατί στη Φύση δεν υπάρχει αριθμητικός μέσος όρος των διαφόρων ταξικών γραμμών. Αν δεν είναι ούτε η δικτατορία της μπουρζουαζίας ούτε η δικτατορία του προλεταριάτου, αυτό σημαίνει πως η μικρομπουρζουαζία πρέπει να παίζει εδώ τον καθοριστικό και αποφασιστικό ρόλο. Αλλά, αυτό μας ξαναγυρίζει στο ίδιο αυτό ερώτημα στο οποίο τρεις ρωσικές επαναστάσεις και δυο κινεζικές έχουν ήδη δώσει την απάντησή τους στην πράξη, δηλαδή: η μικρομπουρζουαζία είναι μήπως ικανή να παίξει σήμερα, μέσα στις συνθήκες της παγκόσμιας κυριαρχίας του ιμπεριαλισμού, έναν ηγετικό επαναστατικό ρόλο στις καπιταλιστικές χώρες, ακόμα κι αν αυτές οι χώρες είναι καθυστερημένες και έχουν ακόμα να εκπληρώσουν τα δημοκρατικά τους καθήκοντα;

Υπήρξαν εποχές όπου τα κατώτερα στρώματα της μικρομπουρζουαζίας μπόρεσαν να εγκαθιδρύσουν τη δική τους επαναστατική δικτατορία. Αυτό το ξέρουμε. Αλλά αυτές ήταν εποχές όπου το προλεταριάτο εκείνου του καιρού, ή οι πρόδρομοί του, δεν είχε ακόμα διαφοροποιηθεί από τη μικρομπουρζουαζία, αλλά, αντίθετα, στην υπανάπτυκτη κατάστασή του, αποτελούσε το μαχητικό πυρήνα της. Σήμερα, η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική. Δεν μπορούμε να μιλάμε για την ικανότητα της μικρομπουρζουαζίας να κατευθύνει τη ζωή της σύγχρονης έστω και καθυστερημένης, αστικής κοινωνίας, στο βαθμό που το προλεταριάτο έχει ήδη αποσπαστεί από τη μικρομπουρζουαζία και έχει ορθωθεί ανταγωνιστικά ενάντια στη με-

γάλη μπουρζουαζία που, στη βάση της καπιταλιστικής ανάπτυξης, καταδικάζει τη μικρομπουρζουαζία με αφανισμό και θέτει αναπόφευκτα την αγροτιά μπροστά στην πολιτική επιλογή να εκλέξει ανάμεσα στην μπουρζουαζία και το προλεταριάτο. Κάθε φορά που η αγροτιά, αποφασίζει να υποστηρίξει ένα κόμμα που στην επιφάνεια φαίνεται μικροαστικό, στην πραγματικότητα προσφέρει την πλάτη της σαν στήριγμα για το χρηματιστικό κεφάλαιο. Ενώ στην περίοδο της πρώτης Ρωσικής Επανάστασης ή στην περίοδο ανάμεσα στις δυο πρώτες επαναστάσεις, μπορούσαν ακόμα να υπάρχουν διαφορές για το βαθμό ανεξαρτησίας (το βαθμό μονάχα!) της αγροτιάς και της μικρομπουρζουαζίας στη δημοκρατική επανάσταση, τώρα αυτό το ζήτημα έχει ξεκαθαριστεί, από ολόκληρη την πορεία των γεγονότων των τελευταίων δώδεκα χρόνων, και έχει ξεκαθαριστεί αμετάκλητα.

Μετά το Οκτώβρη, το ζήτημα τέθηκε ξανά στην πράξη σε πολλές χώρες και με όλες τις δυνατές μορφές και συνδυασμούς, και παντού λύθηκε με τον ίδιο τρόπο. Ύστερα από την εμπειρία του κερενσκισμού, μια θεμελιακή εμπειρία, όπως το έχουμε κιόλας πει, ήταν η εμπειρία του Κουόμινταγκ. Αλλά δεν είναι λιγότερο σημαντική η εμπειρία του φασισμού στην Ιταλία, όπου η μικρομπουρζουαζία, με το όπλο στο χέρι, άρπαξε την εξουσία από τα παλιά αστικά κόμματα για να την παραδώσει αμέσως, διαμέσου των ηγετών της, στη χρηματιστική ολιγαρχία. Το ίδιο ζήτημα μπήκε στην Πολωνία, όπου το κίνημα του Πιλσούδσκι, κατευθυνόταν άμεσα ενάντια στην αντιδραστική κυβέρνηση των αστών και των γαιοκτημόνων, και αντικαθρέφτιζε τις ελπίδες των μικροαστικών μαζών κι ακόμα πλατιών στρωμάτων του προλεταριάτου. Δεν είναι τυχαίο που ο παλιός πολωνός σοσιαλδημοκράτης Βάρσκι, φοβούμενος μην «υποτιμήσει την αγροτιά», ταύτισε την επανάσταση του Πιλσούδσκι με τη «δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών». Θα πηγαίναμε πολύ μακριά αν αναλύαμε εδώ τη βουλγάρικη εμπειρία, δηλαδή, την

ατιμωτικά συγχυσμένη πολιτική των Κολάροφ και των Καμπάκτσιεφ απέναντι στο Κόμμα του Σταμπουλίσκι, ή το επαίσχυντο πείραμα με το Αγροτο-Εργατικό Κόμμα στις Ενωμένες Πολιτείες ή του ρομάντζου του Ζινόβιεφ με τον Ράντιτς, ή την εμπειρία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ρουμανίας, κλπ. Στις βασικές τους γραμμές, ορισμένα απ' αυτά τα γεγονότα έχουν αναλυθεί στο έργο μου «Η Κριτική του Σχεδίου Προγράμματος της Κομμουνιστικής Διεθνούς». Τα θεμελιακά συμπεράσματα απ' όλες αυτές τις εμπειρίες επιβεβαιώνουν και ενισχύουν πλήρως τα μαθήματα του Οκτώβρη —δηλαδή το ότι η μικρομπουρζουαζία, κι εδώ περιλαμβάνεται και η αγροτιά, είναι ανίκανη να παίξει το ρόλο του ηγέτη στη σύγχρονη, έστω και καθυστερημένη, αστική κοινωνία, τόσο σε επαναστατικές όσο και σε αντιδραστικές εποχές. Η αγροτιά μπορεί είτε να υποστηρίξει τη δικτατορία της μπουρζουαζίας ή να γίνει ο στυλοβάτης της δικτατορίας του προλεταριάτου. Οι ενδιάμεσες μορφές είναι μονάχα μεταμφιέσεις μιας δικτατορίας της μπουρζουαζίας που έχει αρχίσει να παραπαίει, ή που δεν έχει ξαναβρεί την ισορροπία της μετά από διάφορες ταραχές (κερενσκισμός, φασισμός, καθεστώς του Πιλσούδσκι).

Η αγροτιά μπορεί να ακολουθήσει ή την μπουρζουαζία ή το προλεταριάτο. Αλλά όταν το προλεταριάτο προσπαθεί να βαδίσει με κάθε τίμημα, μαζί με μια αγροτιά που δεν το ακολουθεί, στην πραγματικότητα το προλεταριάτο αποδείχνει ότι είναι δεμένο στην ουρά του χρηματιστικού κεφαλαίου: οι εργάτες ως υπερασπιστές της πατρίδας, στη Ρωσία, το 1917, οι εργάτες —μαζί και οι κομμουνιστές— στο Κουόμινταγκ, στην Κίνα, οι εργάτες στο Σοσιαλιστικό Κόμμα Πολωνίας, και επίσης, ως ένα βαθμό, οι κομμουνιστές στην Πολωνία το 1926, κλπ.

Εκείνος που δεν το έχει σκεφτεί αυτό, μέχρι την τελευταία του συνέπεια και που δεν έχει καταλάβει τα γεγονότα από τα φρέσκα ίχνη που έχουν αφήσει πίσω τους, θα έκανε καλύτερα να μην ανακατεύεται

στην επαναστατική πολιτική.

Το πιο θεμελιακό συμπέρασμα που ο Λένιν έβγαλε από τα μαθήματα των Επανάστασεων του Φλεβάρη και του Οκτώβρη, και το έβγαλε εξαντλητικά και εμπειριστατωμένα, απορρίπτει ολοκληρωτικά την ιδέα της «δημοκρατικής δικτατορίας». Τα παρακάτω ο Λένιν τα έχει επαναλάβει πολλές φορές από το 1918:

«Ολόκληρη η πολιτική οικονομία, αν κάτι έχει μάθει κανείς απ' αυτήν, ολόκληρη η ιστορία της επανάστασης, ολόκληρη η ιστορία της πολιτικής εξέλιξης το 19ο αιώνα, μας διδάσκουν ότι ο αγρότης ακολουθεί τον εργάτη ή τον αστό... Αν δεν ξέρετε γιατί, εγώ θα έλεγα σε τέτοιους πολίτες... εξετάσετε την ανάπτυξη μιας οποιασδήποτε από τις μεγάλες επαναστάσεις του 18ου και του 19ου αιώνα, την πολιτική ιστορία οποιασδήποτε χώρας στον 19ο αιώνα. Αυτά θα σας πουν το γιατί. Η οικονομική δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας είναι τέτοια, ώστε οι κυρίαρχες δυνάμεις σ' αυτήν, μπορεί να είναι μόνο το κεφάλαιο ή το προλεταριάτο που το ανατρέπει. Δεν υπάρχουν άλλες δυνάμεις στην οικονομική δομή αυτής της κοινωνίας», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XVI, σελ. 217).³⁸

Εδώ δεν πρόκειται για τη σύγχρονη Αγγλία ή Γερμανία. Βασισμένος στα μαθήματα κάθε μεγάλης επανάστασης του 18ου ή του 19ου αιώνα, δηλαδή, των αστικών επαναστάσεων στις καθυστερημένες χώρες, ο Λένιν έφτασε στο συμπέρασμα ότι μόνο η δικτατορία της μπουρζουαζίας ή η δικτατορία του προλεταριάτου είναι δυνατές. Δεν μπορεί να έχουμε εδώ μια «δημοκρατική», δηλαδή, μια ενδιάμεση δικτατορία.

* * * *

Όπως βλέπουμε, ο Ράντεκ συνοψίζει το θεωρητικό και ιστορικό

38. «Η Παραπλάνηση του Λαού με τα Συνθήματα της Ελευθερίας και της Ισότητας», Μάης 1919 (Λένιν: «Άπαντα», τόμ. 38, σελ. 362-363, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

οδοιοπορικό του σ' έναν αφορισμό αρκετά φτωχό: πρέπει να διακρίνουμε την αστική επανάσταση από τη σοσιαλιστική επανάσταση. Φτάνοντας σ' αυτό το «στάδιο», ο Ράντεκ άπλωσε αμέσως το χέρι στον Κούουζινεν, ο οποίος ξεκινώντας από το μόνο του εφόδιο, δηλαδή, την «κοινή λογική», θεωρεί απίθανο το ότι μπορεί κανείς να διακηρύσσει το σύνθημα της δικτατορίας του προλεταριάτου τόσο στις αναπτυγμένες χώρες όσο και στις καθυστερημένες χώρες. Με τη σοβαρότητα ενός ανθρώπου που δεν καταλαβαίνει τίποτε, ο Κούουζινεν καταδικάζει τον Τρότσκι, που «δεν έμαθε τίποτε» από το 1905. Ακολουθώντας τον Κούουζινεν, ο Ράντεκ γίνεται κι αυτός ειρωνικός: για τον Τρότσκι, «η ιδιομορφία της Κινέζικης και της Ινδικής Επανάστασης συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι δεν διαφέρουν καθόλου από τις δυτικό-ευρωπαϊκές επαναστάσεις και πρέπει, κατά συνέπεια, στα πρώτα βήματά τους (!) να οδηγήσουν στη δικτατορία του προλεταριάτου».

Ο Ράντεκ ξεχνάει μια λεπτομέρεια σε σχέση μ' αυτά: η δικτατορία του προλεταριάτου έχει πραγματοποιηθεί ακριβώς σε μια καθυστερημένη χώρα της Ανατολικής Ευρώπης, κι όχι στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Είναι μήπως λάθος του Τρότσκι το αν το ιστορικό προτσές παράβλεψε την «ιδιομορφία» της Ρωσίας; Ο Ράντεκ ξεχνάει, επιπλέον, ότι η μπουρζουαζία —ακριβέστερα το χρηματιστικό κεφάλαιο— κυριαρχεί σ' όλες τις καπιταλιστικές χώρες, μ' όλη τους την ποικιλία στο επίπεδο ανάπτυξης, την κοινωνική δομή, τις παραδόσεις, κλπ., δηλαδή, με όλες τους τις «ιδιομορφίες». Εδώ, πάλι η έλλειψη σεβασμού γι' αυτή την ιδιομορφία ξεκινάει από την ιστορική ανάπτυξη και καθόλου από τον Τρότσκι.

Αλλά τότε, που βρίσκεται η διαφορά ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις καθυστερημένες χώρες; Η διαφορά είναι μεγάλη, αλλά παραμένει ακόμα μέσα στα όρια της κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων. Οι μορφές και οι μέθοδοι κυριαρχίας της μπουρζουαζίας διαφέρουν πολύ στις διάφορες χώρες. Στον έναν πόλο, η κυριαρχία

έχει έναν έντονο και απόλυτο χαρακτήρα: οι **Ενωμένες Πολιτείες**. Στον άλλο πόλο, το χρηματιστικό κεφάλαιο προσαρμόζεται στους απαρχαιωμένους θεσμούς του ασιατικού μεσαιωνισμού, που τους υποτάσσει, και τους επιβάλλει τις μεθόδές του: η **Ινδία**. Αλλά η μπουρζουαζία κυριαρχεί και στις δυο. Από δω βγαίνει ότι η δικτατορία του προλεταριάτου, επίσης, θα πάρει, στις διάφορες καπιταλιστικές χώρες, ένα χαρακτήρα εξαιρετικά ποικίλο σ' ό,τι αφορά την κοινωνική βάση, τις πολιτικές μορφές, τα άμεσα καθήκοντα και τους ρυθμούς δουλειάς. Αλλά δεν θα είναι παρά η επαναστατική ηγεμονία του προλεταριάτου, μεταμορφωνόμενη σε δικτατορία του προλεταριάτου μετά την κατάκτηση της εξουσίας που θα μπορεί να δώσει στις λαϊκές μάζες τη νίκη ενάντια στο μπλοκ των ιμπεριαλιστών, των φεουδαρχών και των εθνικών αστικών τάξεων.

Ο Ράντεκ φαντάζεται ότι λαμβάνει υπόψη του την υποτιθέμενη «ιδιομορφία» των διαφόρων χωρών, αντίθετα με μένα, επειδή απλά έχει διαιρέσει την ανθρωπότητα σε δυο ομάδες — μια που έχει «ωριμάσει» για τη σοσιαλιστική δικτατορία, και μια άλλη που έχει «ωριμάσει» μόνο για τη δημοκρατική δικτατορία. Στην πραγματικότητα παρουσιάζει ένα νεκρό κλισέ που μόνο να αποπροσανατολίσει μπορεί τους κομμουνιστές από μια γνήσια μελέτη της ιδιομορφίας μιας δοσμένης χώρας, δηλαδή της ζωντανής αλληλοδιείσδυσης των διαφόρων βημάτων και σταδίων της ιστορικής ανάπτυξης αυτής της χώρας.

Οι ιδιομορφίες μιας χώρας που δεν έχει κάνει ή που δεν έχει ολοκληρώσει τη δημοκρατική της επανάσταση, έχουν τόσο μεγάλη σημασία που πρέπει να παρθούν σαν η βάση του προγράμματος της προλεταριακής πρωτοπορίας. Μόνο πάνω στη βάση ενός τέτοιου εθνικού προγράμματος μπορεί ένα κομμουνιστικό κόμμα να αναπτύξει τον πραγματικό και πετυχημένο αγώνα του για να κερδίσει με το μέρος του την πλειοψηφία της εργατικής τάξης και των εργαζόμενων, γενικά, ενάντια στην μπουρζουαζία και τους δημοκράτες πράκτορες

της.

Είναι βέβαιο ότι οι δυνατότητες επιτυχίας αυτής της πάλης καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το ρόλο του προλεταριάτου στην οικονομία της χώρας και κατά συνέπεια, από το επίπεδο της καπιταλιστικής ανάπτυξής της. Αυτό δεν είναι, ωστόσο, το μοναδικό κριτήριο. Δεν είναι λιγότερο σπουδαίο το ζήτημα αν υπάρχει στη χώρα ένα καυτό και με πολλές προεκτάσεις πρόβλημα «για το λαό», ένα πρόβλημα, που η λύση του να ενδιαφέρει την πλειοψηφία του έθνους και να απαιτεί τα πιο τολμηρά επαναστατικά μέτρα. Ανάμεσα στα προβλήματα αυτού του είδους είναι το αγροτικό ζήτημα και το εθνικό ζήτημα, στους ποικίλους συνδυασμούς τους. Με το οξύ αγροτικό πρόβλημα και την αβάστακτη εθνική καταπίεση στις αποικιακές χώρες, το νεαρό και σχετικά μικρό προλεταριάτο μπορεί να έρθει στην εξουσία, στη βάση μιας εθνικής δημοκρατικής επανάστασης, νωρίτερα απ' ό,τι το προλεταριάτο μιας αναπτυγμένης χώρας στη βάση μιας σοσιαλιστικής επανάστασης. Μπορεί να φαίνεται ότι, ύστερα από τον Οκτώβρη, δεν υπήρχε πια ανάγκη να το αποδείξουμε αυτό. Αλλά, μέσα από τα χρόνια της ιδεολογικής αντίδρασης, μέσα από τη θεωρητική διαφθορά των επιγόνων, οι πιο στοιχειώδεις έννοιες της επανάστασης έχουν γίνει τόσο χοντροκομμένες, τόσο σάπιες και τόσο κουουζινοποιημένες, που αναγκάζεται κανείς κάθε φορά να ξαναρχίζει από την αρχή.

Αυτά που ειπώθηκαν πιο πάνω σημαίνουν πως όλες οι χώρες του κόσμου είναι ήδη σήμερα με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ώριμες για τη σοσιαλιστική επανάσταση; Όχι, αυτός είναι ένας λαθεμένος, νεκρός, σχολαστικός, σταλινομπουχαρινικός τρόπος τοποθέτησης του ζητήματος. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η παγκόσμια οικονομία είναι, στο σύνολό της, ώριμη για το σοσιαλισμό. Αυτό όμως δεν σημαίνει καθόλου ότι κάθε χώρα, παρμένη χωριστά, είναι ώριμη. Τότε τί θα γίνει με τη δικτατορία του προλεταριάτου στις διάφορες

καθυστερημένες χώρες όπως στην Κίνα, την Ινδία, κλπ.; Απαντάμε: η Ιστορία δεν γίνεται με διαταγές. Μια χώρα μπορεί να γίνει «ώριμη» για τη δικτατορία του προλεταριάτου, όχι μόνο πριν να είναι ώριμη για την ανεξάρτητη οικοδόμηση του σοσιαλισμού, αλλά ακόμα και πριν να είναι ώριμη για πλατιά μέτρα κοινωνικοποίησης. Δεν πρέπει να ξεκινάει κανείς από μια προκατασκευασμένη αρμονία στην κοινωνική ανάπτυξη. Ο νόμος της ανισόμερης ανάπτυξης ζει ακόμα, παρά τον τρυφερό θεωρητικό εναγκαλισμό του από τον Στάλιν. Η δύναμη αυτού του νόμου λειτουργεί, όχι μόνο στις σχέσεις των χωρών μεταξύ τους, αλλά και στις αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα σε διάφορα προτσές στο εσωτερικό μιας και μόνης χώρας. Μόνο σε παγκόσμια κλίμακα μπορούν να συμφιλωθούν τα ανισόμερα προτσές της οικονομίας και της πολιτικής. Αυτό σημαίνει, ιδιαίτερα, ότι δεν μπορεί κανείς να εξετάζει το πρόβλημα της δικτατορίας του προλεταριάτου στην Κίνα μόνο μέσα στα όρια της κινέζικης οικονομίας και πολιτικής. Εδώ ακριβώς καταλήγουμε σε δυο αλληλοαποκλειόμενες απόψεις: τη διεθνιστική επαναστατική θεωρία της διαρκούς επανάστασης και την εθνικορεφορμιστική θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Όχι μονάχα η καθυστερημένη Κίνα, αλλά, γενικά, καμιά χώρα του κόσμου δεν μπορεί να οικοδομήσει το σοσιαλισμό μέσα στα δικά της εθνικά όρια: οι υψηλά αναπτυγμένες παραγωγικές δυνάμεις, που ξεχειλίζουν από τα εθνικά σύνορα, αντιστέκονται σ' αυτό, όπως ακριβώς και εκείνες οι δυνάμεις που δεν είναι αρκετά αναπτυγμένες για να εθνικοποιηθούν. Η δικτατορία του προλεταριάτου στη Βρετανία, λόγω χάρη, θα προσκρούσει σε δυσκολίες και αντιφάσεις, διαφορετικού χαρακτήρα είναι αλήθεια, αλλά ίσως όχι μικρότερες από εκείνες που θα αντιμετωπίσει η δικτατορία του προλεταριάτου στην Κίνα. Και στις δυο περιπτώσεις, οι αντιφάσεις δεν θα μπορούν να υπερπηδηθούν παρά διαμέσου της διεθνούς επανάστασης. Αυτή η άποψη δεν αφήνει χώρο για το ζήτημα της «ωριμότητας» ή της «ανωριμότητας» της Κίνας για το

σοσιαλιστικό ανασχηματισμό. Εκείνο που παραμένει αναμφισβήτητο εδώ είναι ότι η καθυστέρηση της Κίνας κάνει εξαιρετικά δύσκολα τα καθήκοντα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Αλλά ας το ξαναπούμε γι' άλλη μια φορά: η Ιστορία δεν γίνεται με διαταγές, και το κινέζικο προλεταριάτο δεν έχει να εκλέξει.

Αυτό σημαίνει, τουλάχιστο, ότι κάθε χώρα, και η πιο καθυστερημένη αποικιακή χώρα, είναι ώριμη, αν όχι για το σοσιαλισμό, για τη δικτατορία του προλεταριάτου; Όχι, δεν σημαίνει αυτό. Τότε, τι γίνεται με τη δημοκρατική επανάσταση, γενικά —και στις αποικίες ιδιαίτερα; Πού είναι γραμμένο —απαντάω σ' αυτή την ερώτηση με μια άλλη ερώτηση— ότι κάθε αποικιακή χώρα είναι ώριμη για την άμεση και ολοσχερή εκπλήρωση των εθνικών δημοκρατικών καθηκόντων της; Θα πρέπει να προσεγγίσουμε το ζήτημα αντίστροφα. Μέσα στις συνθήκες της ιμπεριαλιστικής εποχής η εθνική δημοκρατική επανάσταση μπορεί να φτάσει στη νίκη μόνο όταν οι κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις της χώρας είναι ώριμες για να φέρουν στην εξουσία το προλεταριάτο σαν ηγέτη των λαϊκών μαζών. Κι αν αυτό δεν συμβαίνει ακόμα; Τότε η πάλη για την εθνική απελευθέρωση δεν θα καταλήξει παρά σε πολύ λειψά αποτελέσματα που θα κατευθύνονται ολοκληρωτικά ενάντια στις εργαζόμενες μάζες. Το 1905, το ρωσικό προλεταριάτο δεν αποδείχτηκε αρκετά δυνατό για να ενώσει γύρω του τις αγροτικές μάζες και να κατακτήσει την εξουσία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η επανάσταση σταμάτησε στη μέση του δρόμου και μετά βούλιαξε όλο και πιο βαθιά. Στην Κίνα, όπου το προλεταριάτο, παρά την εξαιρετικά ευνοϊκή κατάσταση, εμποδίστηκε από τη ηγεσία της Κομμουνιστικής Διεθνούς να παλέψει για την εξουσία, τα εθνικά καθήκοντα βρήκαν μια άθλια, ασταθή και μίζερη λύση στο καθεστώς του Κουόμινταγκ.

Δεν μπορεί κανείς να προβλέψει πότε και μέσα σε ποιες συνθήκες μια αποικιακή χώρα θα γίνει ώριμη για την πραγματική επαναστατική

λύση του εθνικού και αγροτικού προβλήματος. Αλλά, όπως και νά 'χει, μπορούμε σήμερα, με κάθε σιγουριά, να βεβαιώσουμε ότι, όχι μόνο η Κίνα, αλλά και η Ινδία, δεν θα μπορέσουν να φτάσουν σε μια γνήσια λαϊκή δημοκρατία, δηλαδή τη δημοκρατία των εργατών και των αγροτών, παρά μόνο διαμέσου της δικτατορίας του προλεταριάτου. Σ' αυτό το δρόμο μπορεί να υπάρχουν ακόμα πολλά στάδια, βήματα και φάσεις. Κάτω από την πίεση των λαϊκών μαζών, η μπουρζουαζία θα κάνει ακόμα βήματα προς τα αριστερά, για να χτυπήσει στη συνέχεια το λαό με έναν τρόπο πιο ανελέητο. Περίοδες δυαδικής εξουσίας είναι δυνατές και πιθανές. Αλλά αυτό που δεν θα γίνει, αυτό που δεν μπορεί να γίνει, είναι μια γνήσια δημοκρατική δικτατορία που δεν είναι η δικτατορία του προλεταριάτου. Μια «ανεξάρτητη» δημοκρατική δικτατορία δεν μπορεί να πάρει παρά το χαρακτήρα του Κουόμινταγκ, πράγμα που σημαίνει ότι αυτή θα κατευθύνεται εξολοκλήρου ενάντια στους εργάτες και τους αγρότες. Πρέπει να το καταλάβουμε από την αρχή, και να το διδάξουμε στις μάζες, χωρίς να κρύβουμε τις ταξικές πραγματικότητες πίσω από αφηρημένες φόρμουλες.

Ο Στάλιν και ο Μπουχάριν διακήρυξαν ότι, χάρη στο ζυγό του ιμπεριαλισμού, η εθνική επανάσταση στην Κίνα μπορούσε να εκπληρωθεί από την μπουρζουαζία. Η απόπειρα έγινε. Ποιό ήταν το αποτέλεσμα; Το προλεταριάτο βρέθηκε κάτω από το τσεκούρι του δήμιου. Στη συνέχεια είπαν: Τώρα είναι η σειρά της δημοκρατικής δικτατορίας. Η μικροαστική δικτατορία αποδείχτηκε απλά μια μεταμφιεσμένη δικτατορία του κεφαλαίου. Αυτό ήταν τυχαίο; Καθόλου: «Ο αγρότης ακολουθεί ή τον εργάτη ή τον αστό». Στην πρώτη περίπτωση έχουμε τη δικτατορία του προλεταριάτου, στη δεύτερη τη δικτατορία της μπουρζουαζίας. Θα έλεγε κανείς ότι το κινέζικο μάθημα είναι αρκετά καθαρό, έστω κι αν το μελετάμε από μακριά. «Όχι, μας απαντάνε, αυτό ήταν απλά ένα αποτυχημένο πείραμα. Θα ξαναρχίσουμε τα πάντα από την αρχή και αυτή τη

φορά θα δημιουργήσουμε τη “γνήσια” δημοκρατική δικτατορία». «Με ποιά μέσα;». «Πάνω στην κοινωνική βάση της συνεργασίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς». Την τελευταία αυτή ανακάλυψη μάς την προσφέρει ο Ράντεκ. Αλλά, επιτρέψτε μας, το Κουόμινταγκ αναπτύχθηκε στην ίδια αυτή βάση: οι εργάτες και οι αγρότες «συνεργάστηκαν» —για να βγάλουν τα κάστανα από τη φωτιά για την μπουρζουαζία. Πέστε μας λοιπόν ποιός θα είναι ο πολιτικός μηχανισμός αυτής της συνεργασίας; Τι τοποθετείτε στη θέση του Κουόμινταγκ; Ποιά κόμματα θα είναι στην εξουσία; Υποδείξτε τα τουλάχιστο κατά προσέγγιση, τουλάχιστο περιγράψτε τα! Σ’ όλα αυτά, ο Ράντεκ απαντά (το 1928!) ότι μονάχα άνθρωποι ολοκληρωτικά ξοφλημένοι, ανίκανοι να κατανοήσουν την πολυπλοκότητα του μαρξισμού, μπορούν να ενδιαφέρονται για ένα τέτοιο δευτερεύον τεχνικό ζήτημα όπως το να ρωτούν ποια τάξη θα κάνει το άλογο και ποια τάξη θα είναι ο καβαλάρης. Ενώ ένας μπολσεβίκος, πρέπει να «αποσπαστεί» από το πολιτικό υπεροικοδόμημα και να επικεντρώσει την προσοχή του στις ταξικές βάσεις. Όχι, επιτρέψτε μου, ας τελειώνουμε με το αστείο σας. Έχετε ήδη «αποσπαστεί» αρκετά. Περισσότερο από αρκετά! Στην Κίνα «αποσπαστήκατε» από το ζήτημα τού πως η ταξική συνεργασία εκφραζόταν στις κομματικές υποθέσεις, σύρατε το προλεταριάτο στο Κουόμινταγκ, ενθουσιαστήκατε με το Κουόμινταγκ σε τέτοιο σημείο που χάσατε τα λογικά σας, αντισταθήκατε με λύσσα στην αποχώρηση από το Κουόμινταγκ, αποφύγατε τα πολιτικά ζητήματα της πάλης, επαναλαμβάνοντας αφηρημένες φόρμουλες. Και όταν η μπουρζουαζία, πολύ συγκεκριμένα, έσπασε το κεφάλι του προλεταριάτου, μας προτείνετε: Ας δοκιμάσουμε ακόμα μια φορά, και, για να ξαναρχίσουμε, «ας αποσπαστούμε» γι’ άλλη μια φορά, από τα ζητήματα των κομμάτων και της επαναστατικής εξουσίας. Όχι! Αυτά είναι πολύ άσχημα αστεία. Δεν θα επιτρέψουμε να μας ξανατραβήξουν προς τα πίσω!

Όλους αυτούς τους ακροβατισμούς, όπως έχουμε αντιληφθεί, τους παρουσιάζουν σαν να συμφέρουν τη συμμαχία των εργατών και των χωρικών. Ο Ράντεκ προειδοποιεί την Αντιπολίτευση ενάντια στην υποτίμηση της αγροτιάς και επικαλείται την πάλη του Λένιν ενάντια στους μενσεβίκους. Μερικές φορές, όταν παρατηρεί κανείς τι γίνεται με τα αποσπάσματα του Λένιν λυπάται πικρά για τέτοιου είδους προσβολές ενάντια στην αξιοπρέπεια της ανθρώπινης σκέψης. Ναι, ο Λένιν έχει πει πολλές φορές ότι η άρνηση του επαναστατικού ρόλου της αγροτιάς ήταν ένα χαρακτηριστικό των μενσεβίκων. Κι αυτό ήταν σωστό. Αλλά δεν υπάρχουν μόνο αυτά τα αποσπάσματα, υπήρξε και το 1917, στο οποίο οι μενσεβίκοι ξόδεψαν τους οχτώ μήνες ανάμεσα στην Επανάσταση του Φλεβάρη και την Επανάσταση του Οκτώβρη, σ' ένα αδιάσπαστο μπλοκ με τους σοσιαλεπαναστάτες. Εκείνη την περίοδο, οι σοσιαλεπαναστάτες αντιπροσώπευαν τη συντριπτική πλειοψηφία της αγροτιάς που είχε αφυπνιστεί από την επανάσταση. Οι μενσεβίκοι, μαζί με τους σοσιαλεπαναστάτες, αποκαλούσαν τον εαυτό τους επαναστατική δημοκρατία και μας αντιλέγανε ότι ήταν αυτοί ακριβώς που στηρίζονταν πάνω στη συμμαχία των εργατών και των αγροτών (των στρατιωτών). Έτσι, μέσα στην Επανάσταση του Φλεβάρη, οι μενσεβίκοι απαλλοτρίωσαν, ας το πούμε έτσι, τη μπολσεβίκικη φόρμουλα της συμμαχίας των εργατών και των αγροτών. Κατηγορούσαν, τους Μπολσεβίκους ότι θέλανε να αποσπάσουν την προλεταριακή πρωτοπορία από την αγροτιά και, έτσι, να καταστρέψουν την επανάσταση. Με άλλα λόγια, οι μενσεβίκοι κατηγορούσαν τον Λένιν ότι αγνοεί ή, τουλάχιστο, ότι υποτιμάει την αγροτιά. Η κριτική που ο Κάμενεφ, ο Ζινόβιεφ και άλλοι κατεύθυναν ενάντια στον Λένιν δεν ήταν παρά ο αντίλαλος της μενσεβίκικης κριτικής. Και η σημερινή κριτική του Ράντεκ δεν είναι παρά ένας καθυστερημένος αντίλαλος της κριτικής του Κάμενεφ.

Η πολιτική των επιγόνων στην Κίνα, κι εδώ περιλαμβάνεται και η

πολιτική του Ράντεκ, είναι η συνέχιση και η παραπέρα ανάπτυξη της μενσεβίκικης μασκαράτας του 1917. Ο Ράντεκ, το ίδιο όπως ο Στάλιν, υπεράσπισε την παραμονή του Κομμουνιστικού Κόμματος μέσα στο Κουόμινταγκ, αναφερόμενος κιαυτός στην αναγκαιότητα της συμμαχίας των εργατών και των αγροτών. Όταν «τυχαία» ανακάλυψαν ότι το Κουόμινταγκ ήταν ένα αστικό κόμμα, επανέλαβαν την προσπάθειά τους με την «αριστερή» πτέρυγα του Κουόμινταγκ. Τα αποτελέσματα ήταν τα ίδια. Τότε η αφαίρεση της δημοκρατικής δικτατορίας, σε διάκριση με τη δικτατορία του προλεταριάτου, ανυψώθηκε πάνω από τη θλιβερή αυτή πραγματικότητα που πρόδωσε τις μεγάλες ελπίδες — μια φρέσκια επανάληψη εκείνου που ήδη είχαμε. Στα 1917 ακούσαμε εκατοντάδες φορές τον Τσερετέλι, τον Νταν και άλλους να λένε: «Έχουμε ήδη τη δικτατορία της επαναστατικής δημοκρατίας, αλλά εσείς πηγαίνετε προς τη δικτατορία του προλεταριάτου, δηλαδή, προς την καταστροφή». Αλήθεια, οι άνθρωποι έχουν τόσο αδύνατη μνήμη. Η «επαναστατική-δημοκρατική δικτατορία» των Στάλιν-Ράντεκ δεν διαφέρει σε τίποτε απολύτως από τη «δικτατορία της επαναστατικής δημοκρατίας» των Τσερετέλι-Νταν. Κι όμως αυτή η φόρμουλα, όχι μόνο διαπερνάει όλες τις αποφάσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς, αλλά και έχει εισχωρήσει στο πρόγραμμά της. Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να φανταστεί μια πιο δόλια μασκαράτα, και, ταυτόχρονα, μια πιο σκληρή εκδίκηση του μενσεβικισμού για όλες τις προσβολές που ο Μπολσεβικισμός του φόρτωσε το 1917.

Όμως, οι επαναστάτες της Ανατολής έχουν ακόμα το δικαίωμα να απαιτούν μια συγκεκριμένη απάντηση στο ερώτημα για το χαρακτήρα της «δημοκρατικής δικτατορίας» — απάντηση βασισμένη όχι πάνω στα παλιά, ακόμα a priori αποσπάσματα, αλλά πάνω στα γεγονότα και στην πολιτική εμπειρία. Στο ερώτημα: «Τί είναι η δημοκρατική δικτατορία;», ο Στάλιν έχει δώσει πολλές φορές την παρακάτω πραγματικά κλασική απάντηση: για την Ανατολή, είναι περίπου όπως

«την συνέλαβε ο Λένιν σε σχέση με την Επανάσταση του 1905». Αυτό έχει γίνει, κατά κάποιο τρόπο, η επίσημη φόρμουλα. Την βρίσκει κανείς στα βιβλία και στις αποφάσεις τις αφιερωμένες στην Κίνα, την Ινδία ή την Πολυνησία. Παραπέμπουν τους επαναστάτες στις «συλλήψεις» του Λένιν που αφορούν γεγονότα του μέλλοντος, που από πολύ καιρό έχουν γίνει γεγονότα του παρελθόντος, και, επιπλέον, ερμηνεύουν τις υποθετικές «συλλήψεις» του Λένιν με τούτο ή εκείνο τον τρόπο, αλλά ποτέ με τον τρόπο που ο Λένιν της ερμήνευε μετά τα γεγονότα.

—Εντάξει, λέει ο κομμουνιστής της Ανατολής, σκύβοντας το κεφάλι, εμείς θα προσπαθήσουμε να την συλλάβουμε όπως ακριβώς την συνέλαβε ο Λένιν, σύμφωνα με τα λόγια σας, πριν από την επανάσταση. Αλλά, πέστε μου, σας παρακαλώ, πώς είναι στην πραγματικότητα αυτό το σύνθημα; Πώς πραγματοποιήθηκε στη χώρα σας;

—Στη χώρα μας, πραγματοποιήθηκε με τη μορφή του καθεστώτος του Κερένσκι στην εποχή της δυαδικής εξουσίας.

—Μπορούμε να πούμε στους εργάτες μας πως το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας θα πραγματοποιηθεί στη χώρα μας με τη μορφή του δικού μας εθνικού κερενσκισμού;

—Μα τι λέτε τώρα! Καθόλου! Κανείς εργάτης δεν θα υιοθετήσει ένα τέτοιο σύνθημα: ο κερενσκισμός είναι δουλοφροσύνη μπροστά στην μπουρζουαζία και προδοσία του εργαζόμενου λαού.

—Αλλά, τότε, τι πρέπει να πούμε στους εργάτες μας;, ρωτάει απελπισμένος ο κομμουνιστής της Ανατολής.

—Πρέπει να τους πείτε —απαντάει ανυπόμονα ο Κούουζινεν, που είναι της υπηρεσίας— ότι η δημοκρατική δικτατορία είναι εκείνη που συνέλαβε ο Λένιν σε σχέση με τη μελλοντική δημοκρατική επανάσταση.

Αν ο κομμουνιστής της Ανατολής δεν έχει χάσει το λογικό του, θα προσπαθήσει να απαντήσει:

—Αλλά, δεν εξήγησε ο Λένιν το 1918 πως ο δημοκρατική δικτατορία δεν βρήκε τη γνήσια και αληθινή της πραγματοποίηση

παρά στην Επανάσταση του Οκτώβρη, που εγκαθίδρυσε τη δικτατορία του προλεταριάτου; Δεν θα ήταν καλύτερα να προσανατολίσουμε το Κόμμα και την εργατική τάξη, ακριβώς σ' αυτή την προοπτική;

—Σε καμιά περίπτωση. Μην τολμήσετε καν να το σκεφτείτε. Αυτή είναι η διαρ-ρ-ρκής επ-π-π-ανάσταση! Αυτός είναι ο τρ-ρ-ρ-ροτσοκισμός!

Έστερα από αυτή τη σκληρή επίπληξη, ο κομμουνιστής της Ανατολής, γυρίζει πιο άσπρος κι από το χιόνι της πιο υψηλής κορυφής των Ιμαλαΐων, και εγκαταλείπει κάθε παραπέρα επιθυμία για γνώση. Ας γίνει ότι είναι να γίνει!

Και το αποτέλεσμα; Το ξέρουμε καλά: ή η αισχρή ταπείνωση μπροστά στον Τσιαγκ Κάι-σεκ, ή οι ηρωικοί τυχοδιωκτισμοί.

8. ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΡΞΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΠΑΤΣΙΦΙΣΜΟ

Το πιο ανησυχητικό, σαν σύμπτωμα, είναι ένα απόσπασμα στο άρθρο του Ράντεκ που, βέβαια, φαίνεται απομακρυσμένο από το κεντρικό θέμα που μας ενδιαφέρει, αλλά που είναι στενά δεμένο μ' αυτό το θέμα λόγω της ομοιογένειας της στροφής του Ράντεκ προς τους σημερινούς θεωρητικούς του κεντρισμού. Αναφέρομαι στα κάπως μεταμφιεσμένα ανοίγματα που κάνει ο Ράντεκ προς τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Πρέπει να σταθούμε σ' αυτό, γιατί αυτή η «παράπλευρη γραμμή» των λαθών του Ράντεκ μπορεί, να ξεπεράσει όλες τις άλλες διαφορές, στην παραπέρα ανάπτυξή της, αποκαλύπτοντας ότι η ποσότητα τους έχει οριστικά μετατραπεί σε ποιότητα.

Συζητώντας για τους κινδύνους που απειλούν την επανάσταση από τα έξω, ο Ράντεκ γράφει ότι ο Λένιν «είχε συνείδηση του γεγονότος ότι με το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της Ρωσίας στα 1905, αυτή η (προλεταριακή) δικτατορία μπορεί να διατηρηθεί μονάχα αν το Δυτικοευρωπαϊκό προλεταριάτο έρθει σε βοήθεια της», (η υπογράμμιση είναι δική μου —Λ.Τ.).

Το ένα λάθος ακολουθεί το άλλο. Και πάνω απ' όλα, μια πολύ χοντροκομμένη παραβίαση της ιστορικής προοπτικής. Στην πραγματικότητα, ο Λένιν είπε, παραπάνω από μια φορά, ότι η δημοκρατική δικτατορία (και καθόλου η προλεταριακή) στη Ρωσία, θα ήταν ανίκανη να διατηρηθεί χωρίς τη σοσιαλιστική επανάσταση στην Ευρώπη. Αυτή η ιδέα διαπερνάει σαν κόκκινη κλωστή όλα τα άρθρα και τις ομιλίες του Λένιν τις μέρες του Συνεδρίου του Κόμματος στη Στοκχόλμη, στα 1906 (πολεμική ενάντια στον Πλεχάνοφ, ζητήματα εθνικοποίησης, κλπ.). Αυτήν την περίοδο, ο Λένιν δεν έθετε καθόλου το ζήτημα της προλεταριακής δικτατορίας στη Ρωσία πριν τη σοσιαλιστική επανάσταση στη Δυτική Ευρώπη. Αλλά, για την ώρα, δεν είναι εδώ που βρίσκεται το σημαντικότερο. Τί σημαίνει: «με το

επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της Ρωσίας στα 1905»; Και πώς είναι τα πράγματα σ' ότι αφορά το επίπεδο στα 1917; Είναι πάνω σ' αυτή τη διαφορά στα επίπεδα που στήθηκε η θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Το πρόγραμμα της Κόμιντερν έχει διαιρέσει ολόκληρη την υδρόγειο σε τετράγωνα που είναι «επαρκή» σε επίπεδο για την ανεξάρτητη οικοδόμηση του σοσιαλισμού, και σ' άλλα που είναι «ανεπαρκή». Και, έτσι, δημιούργησε μια σειρά απελπιστικά αδιέξοδα για την επαναστατική στρατηγική. Οι διαφορές στα οικονομικά επίπεδα μπορεί αναμφίβολα να έχουν αποφασιστική σημασία για την πολιτική εξουσία της εργατικής τάξης. Στα 1905, δεν μπορούσαμε να υψωθούμε μέχρι τη δικτατορία του προλεταριάτου, όπως ακριβώς, άλλωστε, δεν ήμασταν ικανοί να υψωθούμε μέχρι τη δημοκρατική δικτατορία. Στα 1917, εγκαθιδρύσαμε τη δικτατορία του προλεταριάτου, που κατάρπια τη δημοκρατική δικτατορία. Αλλά, είτε με το οικονομικό επίπεδο του 1917 είτε με εκείνο του 1905, η δικτατορία δεν μπορεί να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί σε σοσιαλισμό παρά μόνο αν το προλεταριάτο της Δύσης έρθει έγκαιρα σε βοήθειά της. Φυσικά, αυτό το «έγκαιρα» δεν μπορεί να καθοριστεί από τα πριν: αυτό καθορίζεται από την πορεία της ανάπτυξης και της πάλης. Απέναντι στο θεμελιακό αυτό ζήτημα, που καθορίζεται από τον παγκόσμιο συσχετισμό των δυνάμεων και που έχει την τελευταία και αποφασιστική λέξη, η διαφορά ανάμεσα στα επίπεδα ανάπτυξης της Ρωσίας του 1905 και του 1917, όσο σημαντική κι αν είναι καθεαυτή, είναι ένας παράγοντας δευτερεύουσας σημασίας.

Αλλά ο Ράντεκ δεν ικανοποιείται με τη διαφορούμενη αυτή αναφορά, στη διαφορά των επιπέδων. Αφού αναφέρεται στο γεγονός ότι ο Λένιν έβλεπε τη σύνδεση ανάμεσα στα εσωτερικά προβλήματα της επανάστασης και τα παγκόσμια προβλήματά της (καλά τώρα!) ο Ράντεκ προσθέτει:

«Αλλά ο Λένιν δεν τόνιζε μόνο την ιδέα αυτή της σύνδεσης ανάμεσα στη διατήρηση της σοσιαλιστικής δικτατορίας στη Ρωσία και τη

βοήθεια του προλεταριάτου της Δυτικής Ευρώπης, όπως την τόνιζε υπέρμετρα η διατύπωση του Τρότσκι, δηλαδή, ότι πρέπει να είναι μια κρατική βοήθεια, μ' άλλα λόγια η βοήθεια του ήδη νικηφόρου προλεταριάτου», (οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου —Λ.Τ.).

Διαβάζοντας αυτές τις γραμμές, ειλικρινά δεν πίστευα στα μάτια μου. Για ποιο σκοπό χρειάστηκε ο Ράντεκ αυτό το ανάξιο όπλο, από το οπλοστάσιο των επιγόνων; Εδώ δεν έχουμε παρά μια ντροπαλή επανάληψη των κοινοτοπιών του Στάλιν, τις οποίες πάντα χλευάζαμε. Πέρα απ' όλα τ' άλλα, το απόσπασμα δείχνει ότι ο Ράντεκ έχει μια πολύ ελλιπή ιδέα για τα θεμελιακά ορόσημα στο δρόμο του Λένιν. Ο Λένιν δεν αντέταξε ποτέ, όπως το κάνει ο Στάλιν, την πίεση του ευρωπαϊκού προλεταριάτου πάνω στην αστική εξουσία στην κατάκτηση της εξουσίας από το προλεταριάτο. Αντίθετα, έχει διατυπώσει το ζήτημα της επαναστατικής βοήθειας από το εξωτερικό μ' έναν τρόπο πολύ πιο οξύ από μένα. Την εποχή της πρώτης επανάστασης, επαναλάμβανε ακούραστα ότι δεν θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε τη δημοκρατία (ούτε καν τη δημοκρατία!) χωρίς τη σοσιαλιστική επανάσταση στην Ευρώπη. Γενικά μιλώντας, στα 1917-1918, και στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Λένιν πάντα εκτιμούσε και αντίκριζε την τύχη της επανάστασής μας σε σχέση με τη σοσιαλιστική επανάσταση που είχε αρχίσει στην Ευρώπη. Έλεγε, λόγου χάρη, καθαρά: «Χωρίς τη νίκη της επανάστασης στη Γερμανία είμαστε καταδικασμένοι». Το έλεγε αυτό το 1918, δηλαδή, όχι με το «οικονομικό επίπεδο» του 1905. Και είχε στο μυαλό του, όχι τις μελλοντικές δεκαετίες, αλλά την αμέσως επόμενη περίοδο, που ήταν ζήτημα λίγων χρόνων, αν όχι μηνών.

Ο Λένιν διακήρυξε δεκάδες φορές: αν κρατήσαμε «ο λόγος... ήταν, ότι ένας ευνοϊκός συνδυασμός μας προστάτευε για ένα σύντομο διάστημα από το διεθνή ιμπεριαλισμό» (για ένα σύντομο διάστημα! —Λ.Τ.). Και πιο κάτω: «Ο διεθνής ιμπεριαλισμός δεν μπορεί, σε καμιά περίπτωση, με κανέναν όρο, να ζει δίπλα δίπλα με τη Σοβιετική

Δημοκρατία... Σ' αυτή τη σφαίρα η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη». Και ποιό είναι το συμπέρασμα; Είναι μήπως η πατσιφιστική ελπίδα στην «πίεση» του προλεταριάτου ή στην «ουδετεροποίηση» της μπουρζουαζίας; Όχι, το συμπέρασμα είναι: «Εδώ βρίσκεται η πιο μεγάλη δυσκολία για τη Ρωσική Επανάσταση... η αναγκαιότητα να καλέσουμε σε διεθνή επανάσταση», (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. XV, σελ. 126).³⁹ Πότε ειπώθηκε και γράφτηκε αυτό; Όχι το 1905, όταν ο Νικόλαος ο Β' διαπραγματευόταν με τον Γουλιέλμο το Β' για να συντρίψουν την επανάσταση και όταν εγώ πρόβαλα την «τονισμένη» διατύπωση μου, αλλά το 1918 και το 1919 και στα επόμενα χρόνια.

Να τι είπε ο Λένιν, ρίχνοντας μια ματιά πίσω, στο ΙΙΙ Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς:

«Ήταν καθαρό σε μας ότι, χωρίς την υποστήριξη της διεθνούς παγκόσμιας επανάστασης, ο θρίαμβος της προλεταριακής επανάστασης (στη Ρωσία —Λ.Τ.) ήταν αδύνατος. Ήδη πριν από την επανάσταση, όπως και ύστερα απ' αυτήν, σκεπτόμασταν: η επανάσταση, ή θα ξεσπάσει άμεσα, ή, το λιγότερο, πολύ σύντομα, στις άλλες χώρες, στις καπιταλιστικά πιο αναπτυγμένες χώρες, ή είμαστε καταδικασμένοι να χαθούμε. Παρόλη την πεποίθησή μας αυτή, κάναμε ότι μπορούσαμε για να διατηρήσουμε το σοβιετικό σύστημα, σ' όλες τις συνθήκες, ότι και να γινόταν, επειδή ξέραμε ότι δουλεύουμε όχι μονάχα για τον εαυτό μας, αλλά και για την παγκόσμια επανάσταση. Το ξέραμε αυτό, επανειλημμένα εκφράσαμε αυτήν την πεποίθηση, πριν από την Επανάσταση του Οκτώβρη, αμέσως μετά, και την εποχή που υπογράψαμε τη συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ. Και γενικά, αυτό ήταν σωστό. Στην πραγματικότητα, όμως, τα γεγονότα δεν ακολούθησαν μια τόσο ευθεία γραμμή όσο περιμέναμε», («Πραχτικά του ΙΙΙ Συνεδρίου

39. «Ομιλία για το Ζήτημα του Πολέμου και της Ειρήνης», 7 του Μάρτη 1918, (Ν.Λένιν: «Άπαντα», τόμ. 36, σελ. 36, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

της Κομμουνιστικής Διεθνούς», σελ. 354 της ρωσικής έκδοσης).⁴⁰

Από το 1921 και μετά, το κίνημα άρχισε να ακολουθεί μια γραμμή που δεν ήταν τόσο ευθεία όσο εγώ μαζί με τον Λένιν ελπίζαμε το 1917-1919 (κι όχι μονάχα το 1905). Αλλά, παρόλα αυτά, ακολούθησε τη γραμμή των ασυμφιλίωτων αντιφάσεων ανάμεσα στο Εργατικό Κράτος και τον αστικό κόσμο. Το ένα από τα δυο πρέπει να εξαφανιστεί! Μονάχα η νικηφόρα ανάπτυξη της προλεταριακής επανάστασης στη Δύση μπορεί να προστατέψει το Εργατικό Κράτος από τους θανάσιμους κινδύνους, όχι μόνο τους στρατιωτικούς, αλλά και τους οικονομικούς. Το να προσπαθείς να ανακαλύψεις δυο θέσεις, πάνω σ' αυτό το ζήτημα —τη δικιά μου και τη θέση του Λένιν— αυτό είναι το αποκορύφωμα της θεωρητικής νωθρότητας. Ξαναδιαβάστε τουλάχιστο τον Λένιν, μην τον συκοφαντείτε, μη μας σερβίρετε το μπαγιάτικο κουρκούτι του Στάλιν!

Αλλά το κατρακύλισμα δεν σταματάει ούτε εδώ. Αφού ανακάλυψε την ιστορία ότι ο Λένιν θεωρούσε επαρκή την «απλή» βοήθεια (στην ουσία ρεφορμιστική, α λα Πάρσελ) του παγκόσμιου προλεταριάτου, ενώ ο Τρότσκι, «υπερβάλλοντας απαιτούσε» μονάχα κρατική βοήθεια, δηλαδή μια επαναστατική βοήθεια, ο Ράντεκ συνεχίζει:

«Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι, και πάνω σ' αυτό το σημείο, ο Λένιν είχε δίκιο. Το ευρωπαϊκό προλεταριάτο δεν ήταν ακόμα ικανό να κατακτήσει την εξουσία, αλλά ήταν αρκετά δυνατό για να εμποδίσει την παγκόσμια μπουρζουαζία από το να ρίξει εναντίά μας σημαντικές δυνάμεις στη διάρκεια της επέμβασης. Μ' αυτόν τον τρόπο μας βοήθησε να διατηρήσουμε τη σοβιετική εξουσία. Ο φόβος του εργατικού κινήματος, μαζί με τους ανταγωνισμούς στον ίδιο τον καπιταλιστικό κόσμο, ήταν η κύρια δύναμη που εξασφάλιζε τη διατήρηση της ειρήνης, για οχτώ χρόνια, μετά το τέλος της επέμβασης».

40. «Ομιλία του Λένιν στις 5 του Ιούλη 1921 στο III Συνέδριο της Κόμιντερν», («Απαντα», τόμ. 44, σελ. 36, Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

Το απόσπασμα αυτό, παρότι δεν λάμπει με την πρωτοτυπία του, είναι παρόλα αυτά, μπροστά στις ασκήσεις των λογοτεχνικών υπαλλήλων της εποχής μας, αξιοσημείωτο από την άποψη του συνδυασμού των ιστορικών αναχρονισμών, της πολιτικής σύγχυσης και των χοντροκομμένων λαθών σ' ότι αφορά τις αρχές.

Τα λόγια του Ράντεκ σημαίνουν ότι ο Λένιν, το 1905, προείπε στην μπροσουρά του «Οι Δυο Τακτικές» (αυτό είναι το μόνο έργο στο οποίο παραπέμπει ο Ράντεκ), ότι ο συσχετισμός των δυνάμεων ανάμεσα στα κράτη και στις τάξεις, μετά το 1917, θα ήταν τέτοιος που θα αποκλείει, για μεγάλο χρονικό διάστημα, τη δυνατότητα μιας μεγάλης κλίμακας στρατιωτική επέμβαση ενάντια μας. Αντίθετα, στα 1905, ο Τρότσκι δεν πρόβλεψε την κατάσταση που αναγκαστικά θα δημιουργούνταν με τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, αλλά υπολόγιζε μόνο τις πραγματικότητες εκείνης της εποχής, όπως ο πανίσχυρος στρατός των Χοεντζόλερν, ο πολύ δυνατός στρατός των Αψβούργων, το πανίσχυρο γαλλικό χρηματιστήριο, κλπ. Εδώ έχουμε έναν τερατώδη αναχρονισμό που γίνεται ακόμα πιο πολύπλοκος από τις γελοίες εσωτερικές του αντιφάσεις. Γιατί, σύμφωνα με τον Ράντεκ, το κύριο λάθος μου ήταν ακριβώς το γεγονός ότι πρόβαλα την προοπτική της δικτατορίας του προλεταριάτου «με το επίπεδο ανάπτυξης του 1905». Τώρα, το δεύτερο λάθος γίνεται καθαρό: δεν εξέτασα την προοπτική της δικτατορίας του προλεταριάτου, που διατύπωσα την παραμονή της Επανάστασης του 1905, στο φως της διεθνούς κατάστασης που δημιουργήθηκε μόνο μετά το 1917. Δεν αισθανόμαστε καμιά έκπληξη όταν τα συνηθισμένα επιχειρήματα του Στάλιν είναι σαν κι αυτά. Γιατί ξέρουμε αρκετά καλά το «επίπεδο ανάπτυξης» του, το 1917 όπως και το 1928. Αλλά πώς ο Ράντεκ έμπλεξε σε μια τέτοια παρέα;

Κι αυτό δεν είναι το χειρότερο. Το χειρότερο βρίσκεται στο γεγονός ότι ο Ράντεκ έχει πηδήσει πάνω από τα όρια που χωρίζουν το μαρξισμό από τον οπορτουνισμό, την επαναστατική από την πατσιφιστική

θέση. Ούτε λίγο ούτε πολύ, πρόκειται για την πάλη ενάντια στον πόλεμο, δηλαδή, πώς και με ποιές μέθοδες μπορεί ο πόλεμος να αποφευχθεί ή να σταματήσει: με την πίεση του προλεταριάτου πάνω στην μπουρζουαζία ή με τον εμφύλιο πόλεμο για την ανατροπή της μπουρζουαζίας; Ο Ράντεκ εισήγαγε, άθελά του, ένα θεμελιακό ζήτημα προλεταριακής πολιτικής στη μεταξύ μας διαμάχη.

Θέλει να πει ο Ράντεκ ότι εγώ «αγνοώ», όχι μονάχα την αγροτιά, αλλά και την πίεση του προλεταριάτου πάνω στην μπουρζουαζία και ότι λαβαίνω υπόψη μου την προλεταριακή επανάσταση αποκλειστικά; Δύσκολα μπορούμε να υποθέσουμε ότι θα υποστηρίξει έναν τέτοιο παραλογισμό, αντάξιο ενός Τέλμαν, ενός Ζέρμαντ ή ενός Μονμουσό. Στο ΙΙΙ Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, οι υπεραριστεροί εκείνης της εποχής (Ζινόβιεφ, Ταλχάιμερ, Τέλμαν, Μπέλα Κουν, κλπ.) υποστήριζαν μια τακτική «πουτσοισμού» στη Δύση σαν τη σωτηρία για την ΕΣΣΔ. Μαζί με τον Λένιν, τους εξήγησα, με τον πιο προσιτό τρόπο, ότι το καλύτερο μέσο για να μας βοηθήσουν θα ήταν να σταθεροποιήσουν συστηματικά και σχεδιασμένα τις θέσεις τους και να προετοιμαστούν για την κατάκτηση της εξουσίας, αντί να αυτοσχεδιάζουν επαναστατικούς τυχοδιωκτισμούς για χάρη μας. Δυστυχώς, ο Ράντεκ δεν ήταν τότε με τη μεριά του Λένιν και του Τρότσκι: ήταν με τη μεριά του Ζινόβιεφ και του Μπουχάριν. Αλλά ο Ράντεκ θυμάται βέβαια —όπως και νά 'χει τα πρακτικά του ΙΙΙ Συνεδρίου τού το υπενθυμίζουν— πως η ουσία των επιχειρημάτων του Λένιν και μένα, ήταν ακριβώς η επίθεση στην παράλογα «τονισμένη διατύπωση» των υπεραριστερών. Αφού τους εξηγήσαμε ότι η ισχυροποίηση του Κόμματος και η πίεση του προλεταριάτου είναι πολύ σοβαροί παράγοντες στις εσωτερικές και διεθνείς σχέσεις, εμείς οι μαρξιστές προσθέσαμε πως η «πίεση» δεν είναι παρά μια λειτουργία της επαναστατικής πάλης για την εξουσία και εξαρτάται ολοκληρωτικά από την ανάπτυξη αυτής της πάλης. Γι' αυτό, ο Λένιν εκφώνησε

ένα λόγο, σε μια μεγάλη κλειστή συγκέντρωση των αντιπροσώπων, που κατευθυνόταν ενάντια στις τάσεις της παθητικότητας και της προσαρμογής στα γεγονότα, και κατάληγε περίπου στο εξής δίδαγμα: Μην μπλέκετε σε τυχοδιωκτισμούς, αλλά, αγαπητοί φίλοι, παρακαλούμε μη χρονοτριβείτε, με την πίεση μονάχα δεν μπορούμε να κρατήσουμε για πολύ.

Ο Ράντεκ αναφέρεται στο γεγονός ότι μετά τον πόλεμο, το ευρωπαϊκό προλεταριάτο, δεν μπόρεσε να πάρει την εξουσία, αλλά εμπόδισε την μπουρζουαζία να μας τσακίσει. Κι εγώ ο ίδιος έχω μιλήσει γι' αυτό πολλές φορές. Το ευρωπαϊκό προλεταριάτο, όμως, πέτυχε να εμποδίσει την καταστροφή μας μόνο επειδή η πίεση του προλεταριάτου συνέπεσε με τις πολύ σοβαρές αντικειμενικές συνέπειες του ιμπεριαλιστικού πολέμου και τους παγκόσμιους ανταγωνισμούς που ο πόλεμος είχε οξύνει. Είναι αδύνατο να πούμε ποιο απ' αυτά τα στοιχεία —η ενδοϊμπεριαλιστική πάλη, η οικονομική κατάρρευση ή η πίεση του προλεταριάτου— είχε την πιο αποφασιστική σημασία. Αλλά το ζήτημα δεν μπορεί να τεθεί μ' αυτόν τον τρόπο. Το ότι η ειρηνική πίεση από μόνη της είναι ανεπαρκής, αυτό αποδείχτηκε ξεκάθαρα από τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, που ξέσπασε παρ' όλες τις «πιέσεις». Και, τέλος, κι αυτό είναι το πιο σημαντικό: αν, η πίεση του προλεταριάτου, τα πρώτα, τα πιο κρίσιμα χρόνια της Σοβιετικής Δημοκρατίας, αποδείχτηκε αρκετά αποτελεσματική, είναι αποκλειστικά γιατί, για τους εργάτες της Ευρώπης, δεν ήταν τότε ζήτημα άσκησης πίεσης, αλλά πάλης για εξουσία —κι αυτή η πάλη επανειλημμένα πήρε τη μορφή του εμφυλίου πολέμου.

Στα 1905, δεν υπήρχε ούτε πόλεμος ούτε οικονομική κατάρρευση στην Ευρώπη. Και ο καπιταλισμός και ο μιλιταρισμός βρίσκονταν σε πλήρη έξαρση. Η «πίεση» των σοσιαλδημοκρατών εκείνης της εποχής ήταν απόλυτα ανίκανη να εμποδίσει τον Γουλιέλμο το II ή τον Φραντζίσκο-Ιωσήφ να βαδίσουν με τα στρατεύματά τους στο Βασίλειο

της Πολωνίας, ή, γενικά, να έρθουν σε βοήθεια του τσάρου. Ακόμα και το 1918, η πίεση του γερμανικού προλεταριάτου δεν εμπόδισε τον Χοεντζόλερν να καταλάβει τις επαρχίες της Βαλτικής και την Ουκρανία. Αν δεν έφτασε μέχρι τη Μόσχα, αυτό οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην έλλειψη στρατιωτικών δυνάμεων. Αλλιώς, πώς και γιατί κλείσαμε την ειρήνη του Μπρεστ-Λιτόφσκ; Με πόση μεγάλη ευκολία ξεχνάει κανείς το χθες! Ο Λένιν, δεν περιοριζόταν να ελπίζει στην «πίεση» του προλεταριάτου, αλλά επανειλημμένα βεβαίωνε ότι θα χαθούμε οπωσδήποτε χωρίς τη γερμανική επανάσταση. Αυτό, στην ουσία, ήταν σωστό, αν και μεσολάβησε μια μεγαλύτερη χρονική περίοδος. Ας μην έχουμε αυταπάτες: δεν έχουμε πετύχει παρά μια εκεχειρία αόριστης διάρκειας. Ζούμε όπως και πριν σε συνθήκες μιας «ανάπαυλας».

Μια κατάσταση μέσα στην οποία το προλεταριάτο, χωρίς να είναι ακόμα ικανό να καταλάβει την εξουσία, μπορεί, παρόλα αυτά, να παρεμποδίζει την μπουρζουαζία να χρησιμοποιήσει την εξουσία της για έναν πόλεμο, είναι μια κατάσταση ασταθούς ταξικής ισορροπίας στην υψηλότερη έκφρασή της. Μια ισορροπία ονομάζεται ασταθής, ακριβώς όταν δεν μπορεί να κρατήσει πολύ. Πρέπει να κλίνει προς τη μια ή την άλλη πλευρά. Ή το προλεταριάτο θα έρθει στην εξουσία, ή αλλιώς η μπουρζουαζία, με μια σειρά συντριπτικά χτυπήματα, θα αδυνατίσει την επαναστατική πίεση σε σημείο που να ξανακερδίσει την ελευθερία δράσης, πάνω απ' όλα, στο ζήτημα του πολέμου και της ειρήνης.

Μονάχα ένας ρεφορμιστής μπορεί να φαντάζεται ότι η πίεση του προλεταριάτου πάνω στο αστικό κράτος είναι ένας συντελεστής που μεγαλώνει διαρκώς, και μια εγγύηση ενάντια στην επέμβαση. Είναι αυτή ακριβώς η αντίληψη που γέννησε τη θεωρία της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα, — αρκεί να ουδετεροποιηθεί η μπουρζουαζία (Στάλιν). Όπως ακριβώς η κουκουβάγια βγαίνει το

σούρουπο, έτσι και η σταλινική θεωρία για την ουδετεροποίηση της μπουρζουαζίας με την πίεση του προλεταριάτου εμφανίστηκε μόνο τη στιγμή που οι όροι που την γέννησαν είχαν αρχίσει να εξαφανίζονται.

Η παγκόσμια κατάσταση, μέσα από απότομες αλλαγές, πέρασε στην περίοδο που η μεταπολιτική εμπειρία, που διερμηνευόταν λάθος, οδήγησε στην απατηλή ελπίδα ότι μπορούσαμε να τα καταφέραμε χωρίς την επανάσταση του ευρωπαϊκού προλεταριάτου, υποκαθιστώντας την με την «υποστήριξη» του γενικά. Οι ήττες του προλεταριάτου άνοιξαν το δρόμο στην καπιταλιστική σταθεροποίηση. Η κατάρρευση του καπιταλισμού μετά τον πόλεμο έχει ξεπεραστεί. Νέες γενιές, που δεν έχουν γευθεί τη φρίκη του ιμπεριαλιστικού μακελειού, έχουν μεγαλώσει. Το αποτέλεσμα είναι ότι αυτή τη στιγμή η μπουρζουαζία μπορεί να διαθέσει τον στρατιωτικό μηχανισμό της πολύ πιο ελεύθερα απ' ό,τι πέντε η οχτώ χρόνια πριν.

Καθώς οι εργαζόμενες μάζες κινούνται προς τα αριστερά, αυτό το προσές, που αναμφίβολα θα αναπτυχθεί παραπέρα, θα μεγαλώσει ξανά την πίεσή τους πάνω στο αστικό κράτος. Αλλά, αυτό είναι ένα δίκοπο μαχαίρι. Είναι ακριβώς η αυξανόμενη απειλή της εργατικής τάξης που μπορεί, σ' ένα κατοπινό στάδιο, να σπρώξει την μπουρζουαζία στο να πάρει δραστήρια μέτρα, για να αποδείξει πως μένει πάντα αφέντης στο σπίτι της, και να επιχειρήσει να συντρίψει τη Σοβιετική Δημοκρατία, την κύρια αυτή εστία μόλυνσης. Η πάλη ενάντια στον πόλεμο δεν αποφασίζεται από την πίεση πάνω στην κυβέρνηση, αλλά μόνο από την επαναστατική πάλη για εξουσία. Τα «πατσιφιστικά» αποτελέσματα της ταξικής πάλης του προλεταριάτου όπως και τα «ρεφορμιστικά» της αποτελέσματα δεν είναι παρά υποπροϊόντα της επαναστατικής πάλης για την εξουσία. Δεν έχουν παρά μια σχετική δύναμη και μπορούν εύκολα να μετατραπούν στο αντίθετό τους, δηλαδή να σπρώξουν την μπουρζουαζία στο δρόμο του πολέμου. Ο φόβος που έχει η μπουρζουαζία για το εργατικό κίνημα, στον οποίο αναφέρεται

ο Ράντεκ τόσο μονόπλευρα, είναι η πιο ουσιαστική ελπίδα των σοσιαλπατσιφιστών. Αλλά ο «φόβος» της επανάστασης από μόνος του, δεν αποφασίζει τίποτε. Είναι η επανάσταση που αποφασίζει. Γι' αυτό το λόγο, ο Λένιν έλεγε ότι η μόνη εγγύηση ενάντια στην παλινόρθωση της μοναρχίας (το 1905) και ενάντια στην παλινόρθωση του καπιταλισμού (το 1918) δεν ήταν η πίεση του προλεταριάτου, αλλά η επαναστατική του νίκη στην Ευρώπη. Αυτός είναι ο μόνος σωστός τρόπος να θέσουμε το ζήτημα. Παρά τη μακριά διάρκεια της «ανάπαυλας», η διατύπωση του Λένιν διατηρεί όλη της την ισχύ ακόμα και σήμερα. Κι εγώ επίσης διατύπωσα το ζήτημα με τον ίδιο τρόπο. Στα 1906, έγραφα στο Αποτελέσματα και Προοπτικές:

«Είναι ακριβώς ο φόβος της εξέγερσης του προλεταριάτου που αναγκάζει τα αστικά κόμματα, ακόμα και όταν ψηφίζουν τερατώδη ποσά για στρατιωτικές δαπάνες, να κάνουν επίσημες διακηρύξεις υπέρ της ειρήνης, να ονειρεύονται Διεθνή Διαιτητικά Δικαστήρια ή ακόμα μια οργάνωση των Ενωμένων Πολιτειών της Ευρώπης. Αυτές οι ελεεινές δημαγωγίες δεν μπορούν, φυσικά, να καταργήσουν ούτε τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στα κράτη ούτε τις ένοπλες συγκρούσεις», (Λ. Τρότσκι: Η Επανάστασή μας, «Αποτελέσματα και Προοπτικές», σελ. 283, αγγλική έκδοση, σελ. 244).

Το βασικό λάθος του Έκτου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς βρίσκεται στο εξής: για να σώσει τις πατσιφιστικές και εθνικορεφορμιστικές προοπτικές του Στάλιν και του Μπουχάριν, έτρεχε πίσω από επαναστατικο-τεχνικές συνταγές ενάντια στον κίνδυνο του πολέμου, χωρίζοντας την πάλη ενάντια στον πόλεμο από την πάλη για την εξουσία.

Οι εμπνευστές του Έκτου Συνεδρίου, αυτοί οι ταραγμένοι οικοδόμοι του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα —στην ουσία τρομαγμένοι πατσιφιστές— αποπειράθηκαν να διαιωνίσουν την «ουδετεροποίηση» της μπουρζουαζίας με τη βοήθεια ενισχυμένων μεθόδων «πίεσης».

Αλλά, μια και δεν μπορούσαν παρά να ξέρουν ότι η ηγεσία τους είχε μέχρι τότε οδηγήσει στην ήττα της επανάστασης σε μια σειρά από χώρες και είχε ρίξει πολύ πίσω τη διεθνή πρωτοπορία του προλεταριάτου, προσπάθησαν, πρώτα απ' όλα, να ξεφορτωθούν την «τονισμένη διατύπωση» του μαρξισμού, που ενώνει αδιάσπαστα το πρόβλημα του πολέμου με το πρόβλημα της επανάστασης. Μετάτρεψαν την πάλη ενάντια στον πόλεμο σ' ένα αυτόνομο καθήκον. Και για να μην ξεφύγει η αποφασιστική στιγμή από τα εθνικά κόμματα, ανακήρυξαν σε διαρκή, επικείμενο, άμεσο, τον κίνδυνο του πολέμου. Ό,τι γίνεται στον κόσμο δεν γίνεται παρά με σκοπό τον πόλεμο. Ο πόλεμος δεν είναι τώρα πια ένα όπλο του αστικού καθεστώτος: είναι το αστικό καθεστώς που έγινε ένα όπλο του πολέμου. Κατά συνέπεια, η πάλη της Κομμουνιστικής Διεθνούς ενάντια στον πόλεμο μετατράπηκε σ' ένα σύστημα από τελετουργικές φόρμουλες που επαναλαμβάνονται αυτόματα, σε κάθε περίπτωση, και χάνοντας την αποτελεσματικότητά τους εξατμίζονται. Ο σταλινικός εθνικός σοσιαλισμός έχει την τάση να μεταμορφώσει την Κομμουνιστική Διεθνή σ' ένα βοηθητικό μέσο «πίεσης» πάνω στην μπουρζουαζία. Είναι αυτή ακριβώς την τάση, κι όχι το μαρξισμό, που βοηθάει ο Ράντεκ με τη βιαστική, πρόχειρη και επιφανειακή κριτική του. Έχει χάσει την πυξίδα του, και έχει πέσει σ' ένα παράξενο ρεύμα που μπορεί να τον παρασύρει σε πολύ διαφορετικές ακτές.

Άλμα-Άτα, Οκτώβρης του 1928

9. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πρόβλεψη, ή η ανησυχία που έκφρασα στο συμπέρασμα του προηγούμενου κεφαλαίου, επιβεβαιώθηκε μέσα σε λίγους μήνες. Η κριτική της διαρκούς επανάστασης δεν χρησίμεψε στον Ράντεκ παρά σαν ένας μοχλός για να σπρώξει τον εαυτό του μακριά από την Αντιπολίτευση. Ολόκληρο το βιβλίο μας αποδείχνει, ελπίζουμε, πως το πέρασμα του Ράντεκ στο σταλινικό στρατόπεδο δεν ήταν απροσδόκητο για μας. Αλλά, ακόμα και η αποστασία έχει τις διαβαθμίσεις της, τα επίπεδα ξεπεσμού της. Στη δήλωση μετάνοιας του, ο Ράντεκ αποκαθιστά πέρα για πέρα την πολιτική του Στάλιν στην Κίνα. Αυτό σημαίνει ότι έχει κατρακυλήσει στο έσχατο όριο της προδοσίας. Δεν μου μένει εδώ παρά να παραθέσω ένα απόσπασμα από την απάντησή μου στη δήλωση μετάνοιας των Ράντεκ, Πρεομπραζένσκι και Σμίλγκα, που τους κατατάσσει στο μαύρο πίνακα του πολιτικού κυνισμού.

«Όπως ταιριάζει σ' όλους τους χρεοκοπημένους που σέβονται τον εαυτό τους, το τρίο δεν παράλειψε, φυσικά, να καλυφθεί πίσω από τη διαρκή επανάσταση. Το τρίο αυτό των συνθηκολόγων προσπαθεί να παραμερίσει την πιο τραγική εμπειρία ολόκληρης της τελευταίας ιστορίας των ηττών του οπορτουνισμού —την Κινέζικη Επανάσταση— με έναν ευτελή όρκο εγγυάται ότι δεν έχει τίποτε το κοινό με τη θεωρία της διαρκούς επανάστασης.

Ο Ράντεκ και ο Σμίλγκα έχουν υπερασπίσει με πείσμα, τόσο πριν όσο και μετά, το πραξικόπημα του Τσιαγκ Κάι-σεκ, την υποταγή του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας στο αστικό Κουόμινταγκ. Ο Πρεομπραζένσκι ψέλλισε, όπως πάντα, όταν πρόκειται για πολιτικά ζητήματα, κάτι το άναρθρο. Αξιοσημείωτο γεγονός: όλοι εκείνοι που, μέσα στις γραμμές της Αντιπολίτευσης, υπερασπίστηκαν την υποταγή του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας στο Κουόμινταγκ, έγιναν στη συνέχεια συνθηκολόγοι. Κανείς από τους Αντιπολιτευόμενους που

έμειναν πιστοί στη σημαία τους, δεν φέρνει αυτό το στίγμα, που είναι ένα στίγμα κραυγαλέας καταισχύνης. Τρία τέταρτα του αιώνα μετά τη δημοσίευση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου και ένα τέταρτο του αιώνα μετά την ίδρυση του Μπολσεβίικου Κόμματος, οι κακότυχοι αυτοί “μαρξιστές” θεώρησαν δυνατό να υπερασπίσουν την παραμονή των κομμουνιστών μέσα στο κλουβί του Κουόμινταγκ! Απαντώντας στις κατηγορίες μου, όπως ακριβώς σήμερα στη δήλωση μετάνοιάς του, ο Ράντεκ, από τότε κιόλας, προσπάθησε να μας φοβίσει με την “απομόνωση” του προλεταριάτου από την αγροτιά, στην περίπτωση που το Κομμουνιστικό Κόμμα θα αποσυρόταν από το αστικό Κουόμινταγκ. Λίγο πιο πρώτα, ο Ράντεκ αποκαλούσε την κυβέρνηση της Καντόνας κυβέρνηση “αγροτών-εργατών” και βοηθούσε, έτσι, τον Στάλιν να μεταμφιέσει την υποταγή του προλεταριάτου στην μπουρζουαζία. Με τί να καλυφθούν αυτές οι επαίσχυντες πράξεις, οι συνέπειες αυτής της τύφλωσης, αυτής της ηλιθιότητας, αυτής της προδοσίας του Μαρξισμού; Πραγματικά, με τί! Με μια καταδίκη της διαρκούς επανάστασης!

Ο Ράντεκ, που, από το Φλεβάρη του 1928, αναζητούσε ήδη τα προσχήματα για να συνθηκολογήσει, υιοθέτησε αμέσως την Απόφαση της Ολομέλειας του Φλεβάρη του 1928 της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Διεθνούς πάνω στο κινέζικο ζήτημα. Αυτή η Απόφαση βαφτίζει τους τροτσκιστές “λικβινταριστές” γιατί ονομάζανε τις ήττες ήττες και αρνούσαν να θεωρήσουν την νικηφόρα αντεπανάσταση στην Κίνα σαν το πιο υψηλό στάδιο της Κινέζικης Επανάστασης. Η Απόφαση αυτή του Φλεβάρη καλούσε σε μια πορεία προς την ένοπλη εξέγερση και τα Σοβιέτ. Για όλους εκείνους που δεν στερούσαν τελείως το πολιτικό αισθητήριο και που είχαν ατσαλωθεί από την επαναστατική εμπειρία, αυτή η Απόφαση αποτελούσε ένα παράδειγμα του πιο ανεύθυνου και του πιο αποκρουστικού τυχοδιωκτισμού. Ο Ράντεκ την υιοθέτησε. Ο Πρεομπραζένσκι πλησίασε το ζήτημα όχι

λιγότερο έξυπνα απ' ότι ο Ράντεκ, αλλά από την αντίθετη άκρη. Η Κινέζικη Επανάσταση, έγραψε, έχει ήδη ηττηθεί και για πολύ καιρό. Μια νέα επανάσταση δεν θα έρθει γρήγορα. Αξίζει, λοιπόν, τον κόπο να τσακωνόμαστε με τους κεντριστές για την Κίνα; Ο Πρεομπραζένσκι έστειλε μακροσκελείς επιστολές πάνω σ' αυτό το θέμα. Διαβάζοντάς τες στην Άλμα-Άτα, αισθάνθηκα ένα αίσθημα ντροπής. Πολλές φορές αναρωτήθηκα: τι μάθανε στο σχολείο του Λένιν αυτοί οι άνθρωποι; Οι υποθέσεις του Πρεομπραζένσκι ήταν διαμετρικά αντίθετες από τις υποθέσεις του Ράντεκ, τα συμπεράσματα, όμως ήταν τα ίδια: και οι δυο τους εμπνέονταν από τη μεγάλη επιθυμία να τους αγκαλιάσει αδερφικά ο Γιαροσλάβσκι, με τις καλές υπηρεσίες του Μενζίνσκι.⁴¹ Α, βέβαια, το έκαναν για το καλό της επανάστασης. Αυτοί δεν είναι καριερίστες. Καθόλου. Είναι απλά, ανήμπορα, ιδεολογικά χρεοκοπημένα άτομα.

Στην τυχοδιωκτική Απόφαση της Ολομέλειας του Φλεβάρη της Ε.Ε. της Κ.Δ. (1928) έχω ήδη αντιτάξει μια πορεία προς την κινητοποίηση των κινέζων εργατών στη βάση δημοκρατικών συνθημάτων, κι εδώ περιλαμβάνεται και το σύνθημα μιας Συντακτικής Συνέλευσης για την Κίνα. Αλλά το κακότυχο τρίο έπεσε εδώ στον υπεραριστερισμό. Ήταν φτηνός και δεν τους δέσμευε σε τίποτε. Δημοκρατικά συνθήματα; Ποτέ! “Αυτό είναι ένα χοντροκομμένο λάθος του Τρότσκι”. Μόνο Σοβιέτ για την Κίνα —τίποτε λιγότερο! Δύσκολα θα μπορούσε κανείς να φανταστεί κάτι το πιο παράλογο απ' αυτήν την —αν επιτρέπετε— θέση. Το σύνθημα των Σοβιέτ σε μια εποχή αστικής αντίδρασης δεν είναι παρά παιδιαρίσματα, μια παρωδία Σοβιέτ. Αλλά και στην εποχή ακόμα της επανάστασης, δηλαδή, την εποχή της άμεσης οικοδόμησης των Σοβιέτ, εμείς δεν αποσύραμε τα δημοκρατικά συνθήματα. Δεν το κάναμε αυτό παρά όταν τα πραγματικά Σοβιέτ, που είχαν ήδη

41. Ο Μενζίνσκι ήταν τότε ο αρχηγός της Γκε Πε Ού. Ο Γιαροσλάβσκι ήταν ένας από τους επικεφαλής της Κεντρικής Εξελεγκτικής Επιτροπής του Κόμματος και ήταν ιδιαίτερα δραστήριος στις επιθέσεις ενάντια στην Αντιπολίτευση και στη διαγραφή πολλών οπαδών της από το Κόμμα —(σ. τ. μ.).

κατακτήσει την εξουσία, συγκρούστηκαν μπροστά στα μάτια των μαζών, με τους πραγματικούς θεσμούς της δημοκρατίας. Αυτό σημαίνει στη γλώσσα του Λένιν (κι όχι στη γλώσσα του φιλισταίου Στάλιν και των παπαγάλων του): να μην πηδάς πάνω από το δημοκρατικό στάδιο στην ανάπτυξη της χώρας.

Χωρίς το δημοκρατικό πρόγραμμα —Συνταχτική Συνέλευση, οκτάωρο, δήμευση της γης, εθνική ανεξαρτησία της Κίνας, δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών που ζουν σ' αυτήν— χωρίς αυτό το δημοκρατικό πρόγραμμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας είναι δεμένο χειροπόδαρα, είναι υποχρεωμένο να παραχωρήσει παθητικά το έδαφος στην κινέζικη σοσιαλδημοκρατία, που μπορεί, με τη βοήθεια των Στάλιν, Ράντεκ και Σία, να πάρει τη θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Έτσι: Αν και ακολουθούσε τα χνάρια της Αντιπολίτευσης, ο Ράντεκ έχασε, ωστόσο, από τα μάτια του το πιο σπουδαίο στην Κινέζικη Επανάσταση, γιατί υπεράσπιζε την υποταγή του Κομμουνιστικού Κόμματος στο αστικό Κουόμινταγκ. Ο Ράντεκ έχασε από τα μάτια του την κινέζικη αντεπανάσταση, υποστηρίζοντας την πορεία της ένοπλης εξέγερσης, μετά από τον τυχοδιωκτισμό της Καντόνας. Τώρα, πηδάει πάνω από την περίοδο της αντεπανάστασης και της πάλης για δημοκρατία, παραμερίζοντας τα καθήκοντα της μεταβατικής περιόδου για χάρη της πιο αφηρημένης ιδέας για Σοβιέτ έξω από χρόνο και χώρο. Αλλά σε αντάλλαγμα ορίζεται ότι δεν έχει καμιά σχέση με τη διαρκή επανάσταση. Αυτό είναι ευχάριστο. Αυτό είναι παρήγορο...

Η αντιμαρξιστική θεωρία των Στάλιν-Ράντεκ, σημαίνει μια τροποποιημένη, αλλά όχι βελτιωμένη, επανάληψη του πειράματος του Κουόμινταγκ για την Κίνα, για την Ινδία και για όλες τις χώρες της Ανατολής.

Στη βάση ολόκληρης της πείρας της Ρωσικής και της Κινέζικης Επανάστασης, στη βάση της διδασκαλίας του Μαρξ και του Λένιν,

που δοκιμάστηκε στο φως αυτών των επαναστάσεων, η Αντιπολίτευση βεβαιώνει:

‘Οτι η νέα κινέζικη επανάσταση δεν μπορεί να ανατρέψει το σημερινό καθεστώς και να δώσει την εξουσία στις λαϊκές μάζες παρά κάτω από τη μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου.

‘Οτι η “δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς”, σε αντίθεση με τη δικτατορία του προλεταριάτου που οδηγεί την αγροτιά και πραγματοποιεί το πρόγραμμα της δημοκρατίας, είναι ένας μύθος, μια αυταπάτη, ή, ακόμα χειρότερα —κερενσκισμός ή κουομινταγκισμός.

Κανένα μέσο επαναστατικό καθεστώς, ενδιάμεσο ανάμεσα στο καθεστώς του Κερένσκι και του Τσιαγκ Κάι-σεκ, από τη μια, και τη δικτατορία του προλεταριάτου, από την άλλη, δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει. Αυτός που προβάλλει τη γυμνή φόρμουλα ενός τέτοιου καθεστώτος, εξαπατάει επαίσχυντα τους εργάτες της Ανατολής και προετοιμάζει νέες καταστροφές.

Η Αντιπολίτευση λέει στους εργάτες της Ανατολής: οι συνθηκολόγοι, χρεοκοπημένοι από τις εσωκομματικές μηχανορραφίες, βοήθάνε τον Στάλιν να ρίξει το σπόρο του κεντρισμού, να ρίξει στάχτη στα μάτια σας, να σας βουλώσει τα αυτιά και να συγχύσει τα κεφάλια σας. Από τη μια μεριά, σας κάνουν ανήμπορους μπροστά στην άμεσα αστική δικτατορία, απαγορεύοντάς σας να διεξάγετε την πάλη για τη δημοκρατία. Από την άλλη, ξεδιπλώνουν μπροστά σας ένα πανόραμα κάποιου είδους σωτηρίας, μη προλεταριακής δικτατορίας, που διευκολύνει μια νέα μετενσάρκωση του Κουόμινταγκ στο μέλλον, δηλαδή κι άλλες ήττες της επανάστασης των εργατών και των αγροτών.

Οι κήρυκες αυτού του είδους είναι προδότες. Μάθετε να μην τους έχετε εμπιστοσύνη, εργάτες της Ανατολής. Μάθετε να τους αποστρέφεστε, μάθετε να τους πετάτε έξω από τις γραμμές σας!...».

10. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ;

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Ελπίζω ότι ο αναγνώστης δεν θα έχει αντίρρηση αν, τελειώνοντας αυτό το βιβλίο, επιχειρήσω, χωρίς το φόβο της επανάληψης, να διατυπώσω με ακρίβεια τα κύρια συμπεράσματά μου.

1. Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης απαιτεί τώρα, από κάθε μαρξιστή, τη μεγαλύτερη προσοχή, γιατί η πορεία της ταξικής και της ιδεολογικής πάλης έχει ολοκληρωτικά και αμετάκλητα ανυψώσει αυτό το ζήτημα από το βασίλειο των αναμνήσεων των παλιών διαφορών ανάμεσα στους ρώσους μαρξιστές, και το έχει μετατρέψει σε ζήτημα του χαρακτήρα, των εσωτερικών συνδέσεων και μεθόδων της παγκόσμιας επανάστασης γενικά

2. Σ' αυτό που αφορά τις χώρες με καθυστερημένη αστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα τις αποικιακές και μισοαποικιακές χώρες, η θεωρία της διαρκούς επανάστασης σημαίνει ότι η πλήρης και γνήσια λύση των καθηκόντων τους, της πραγματοποίησης της δημοκρατίας και της εθνικής απελευθέρωσης, μπορεί να νοηθεί μόνο διαμέσου της δικτατορίας του προλεταριάτου ως ηγεσίας του υποτελούς έθνους και πάνω απ' όλα των αγροτικών μαζών.

3. Όχι μόνο το αγροτικό, αλλά και το εθνικό ζήτημα καθορίζουν στην αγροτιά —τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού στις καθυστερημένες χώρες— μια εξαιρετική θέση στη δημοκρατική επανάσταση. Χωρίς μια συμμαχία του προλεταριάτου με την αγροτιά, τα καθήκοντα της δημοκρατικής επανάστασης δεν μπορούν να εκπληρωθούν, δεν μπορούν ούτε καν να τεθούν στα σοβαρά. Αλλά η συμμαχία αυτών των δύο τάξεων δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με κανέναν άλλον τρόπο, παρά μέσα από μια ασυμφιλίωτη πάλη ενάντια στην επιρροή της εθνικοφιλελεύθερης μπουρζουαζίας.

4. Ανεξάρτητα από το ποια μπορεί να είναι τα πρώτα επεισοδιακά στάδια της επανάστασης στις διάφορες χώρες, η πραγματοποίηση της επαναστατικής συμμαχίας ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αγροτιά δεν είναι νοητή παρά κάτω από την πολιτική ηγεσία της προλεταριακής πρωτοπορίας οργανωμένης σε Κομμουνιστικό Κόμμα. Αυτό, με τη σειρά του, σημαίνει ότι η νίκη της δημοκρατικής επανάστασης δεν είναι νοητή παρά διαμέσου της δικτατορίας του προλεταριάτου, που βασίζεται στη συμμαχία με την αγροτιά και εκπληρώνει, πρώτα απ' όλα τα καθήκοντα της δημοκρατικής επανάστασης.

5. Υπολογισμένο ιστορικά, το παλιό σύνθημα του Μπολσεβικισμού —«δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς»— έκφραζε ακριβώς τη σχέση που χαρακτηρίζεται πιο πάνω, του προλεταριάτου, της αγροτιάς και της φιλελεύθερης μπουρζουαζίας. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί από την πείρα του Οκτώβρη. Αλλά, η παλιά φόρμουλα του Λένιν δεν έλυνε από τα πριν το πρόβλημα: ποια θα ήταν η αμοιβαία σχέση ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αγροτιά, μέσα στο επαναστατικό μπλοκ. Με άλλα λόγια, η φόρμουλα διατηρούσε σκόπιμα μια κάποια αλγεβρική ποιότητα, που έπρεπε να παραχωρήσει τη θέση της σε πιο ακριβείς αριθμητικές ποσότητες, στο προτσές της ιστορικής εμπειρίας. Όμως, η τελευταία έδειξε, και κάτω από συνθήκες που αποκλείουν κάθε είδος παρερμηνείας, ότι ανεξάρτητα από το πόσο μεγάλος μπορεί να είναι ο επαναστατικός ρόλος της αγροτιάς δεν μπορεί ωστόσο να είναι ένας ανεξάρτητος ρόλος, κι ακόμα λιγότερο, ένας ηγετικός ρόλος. Ο αγρότης ακολουθεί ή τον εργάτη ή τον αστό. Αυτό σημαίνει ότι η «δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς» μπορεί να νοηθεί μόνο σαν δικτατορία του προλεταριάτου το οποίο ηγείται των αγροτικών μαζών που το ακολουθούν.

6. Μια δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, σαν ένα καθεστώς που διαφέρει από τη δικτατορία του προλε-

ταριάτου σε ότι αφορά το ταξικό του περιεχόμενο, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο στην περίπτωση που θα μπορούσε να συσταθεί ένα ανεξάρτητο επαναστατικό κόμμα, που θα έκφραζε τα συμφέροντα των αγροτών και, γενικά, της μικροαστικής δημοκρατίας —ένα κόμμα ικανό να κατακτήσει την εξουσία με τον ένα ή τον άλλο βαθμό βοήθειας από το προλεταριάτο, και να καθορίσει το επαναστατικό του πρόγραμμα. Όπως μαρτυράει ολόκληρη η σύγχρονη ιστορία — ιδιαίτερα η ρωσική εμπειρία των τελευταίων εικοσιπέντε χρόνων— ένα αζεπέραστο εμπόδιο στο δρόμο για τη δημιουργία ενός αγροτικού κόμματος, είναι η έλλειψη οικονομικής και πολιτικής ανεξαρτησίας των μικροαστών και η βαθιά εσωτερική τους διαφοροποίηση. Γι' αυτό το λόγο, τα ανώτερα στρώματα των μικροαστών (της αγροτιάς) ακολουθούν τη μεγάλη μπουρζουαζία σ' όλα τα αποφασιστικά ζητήματα, ιδιαίτερα στον πόλεμο και την επανάσταση. Τα κατώτερα στρώματά της, ακολουθούν το προλεταριάτο. Το ενδιάμεσο τμήμα, αναγκάζεται, έτσι, να διαλέξει ανάμεσα στους δύο ακραίους πόλους, ανάμεσα στον Κερενσκισμό και την Μπολσεβίικη εξουσία, ανάμεσα στο Κουόμινταγκ και τη δικτατορία του προλεταριάτου, δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει κανένα ενδιάμεσο στάδιο, δηλαδή, καμιά δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών.

7. Η προσπάθεια της Κόμιντερν να φορτώσει στις χώρες της Ανατολής το σύνθημα της δημοκρατικής δικτατορίας του προλεταριάτου και της αγροτιάς, που ξεπεράστηκε οριστικά και πριν από πολύ καιρό από την Ιστορία, δεν μπορεί νά 'χει παρά ένα αντιδραστικό αποτέλεσμα. Στο βαθμό που αυτό το σύνθημα αντιπαρατίθεται στο σύνθημα της δικτατορίας του προλεταριάτου, συνεισφέρει πολιτικά στη διάλυση του προλεταριάτου στις μικροαστικές μάζες και έτσι δημιουργεί τις πιο ευνοϊκές συνθήκες για την ηγεμονία της εθνικής μπουρζουαζίας, και, κατά συνέπεια, για την κατάρρευση της δημοκρατικής επανάστασης. Η εισαγωγή αυτού του συνθήματος στο πρόγραμμα της Κόμιντερν

είναι μια άμεση προδοσία του Μαρξισμού και της Οκτωβριανής παράδοσης του Μπολσεβικισμού.

8. Η δικτατορία του προλεταριάτου, που έχει ανέβει στην εξουσία σαν ο ηγέτης της δημοκρατικής επανάστασης, αναπόφευκτα και πολύ γρήγορα αντιμετωπίζει καθήκοντα, που η εκπλήρωσή τους είναι δεμένη με βαθιές παραβιάσεις των δικαιωμάτων της αστικής ιδιοκτησίας. Η δημοκρατική επανάσταση μετεξελίσσεται άμεσα σε σοσιαλιστική επανάσταση και έτσι γίνεται **διαρκής επανάσταση**.

9. Η κατάκτηση της εξουσίας από το προλεταριάτο δεν ολοκληρώνει την επανάσταση, αλλά μόνο την αρχίζει. Η σοσιαλιστική οικοδόμηση μπορεί να νοηθεί μόνο στη βάση της ταξικής πάλης, σε εθνική και διεθνή κλίμακα. Αυτή η πάλη, στις συνθήκες της συντριπτικής κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων στην παγκόσμια αρένα, πρέπει αναπόφευκτα να οδηγήσει σε εκρήξεις, δηλαδή σε εμφύλιους πολέμους στο εσωτερικό και σε επαναστατικούς πολέμους στο εξωτερικό. Σ' αυτό βρίσκεται ο **διαρκής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης** σαν τέτοιας, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για μια καθυστερημένη χώρα, που μόλις χθες πραγματοποίησε τη δημοκρατική της επανάσταση, ή για μια παλιά καπιταλιστική χώρα, που έχει ήδη πίσω της μια μακρόχρονη εποχή δημοκρατίας και κοινοβουλευτισμού.

10. Η ολοκλήρωση της σοσιαλιστικής επανάστασης μέσα σε εθνικά όρια είναι αδιανόητη. Ένας από τους βασικούς λόγους για την κρίση στην αστική κοινωνία είναι το γεγονός ότι οι παραγωγικές δυνάμεις που δημιουργήθηκαν απ' αυτήν, δεν μπορούν πια να συμβιβαστούν με τα πλαίσια του εθνικού κράτους. Απ' αυτό βγαίνουν, από τη μια, οι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι, και, από την άλλη, η ουτοπία για τις αστικές Ενωμένες Πολιτείες της Ευρώπης. Η σοσιαλιστική επανάσταση αρχίζει στην εθνική αρένα, ξεδιπλώνεται στη διεθνή αρένα, και ολοκληρώνεται στην παγκόσμια αρένα. Έτσι, η σοσιαλιστική επανάσταση γίνεται **διαρκής επανάσταση** με μια νεότερη και πιο πλατιά σημασία της λέ-

ξης. Φτάνει στην ολοκλήρωση μόνο με την τελική νίκη της νέας κοινωνίας σε ολόκληρο τον πλανήτη μας.

11. Η ανάπτυξη της παγκόσμιας επανάστασης που σκιαγραφήθηκε πιο πάνω, εξαφανίζει το ζήτημα χωρών που είναι «ώριμες» ή «ανώριμες» για το σοσιαλισμό, στο πνεύμα εκείνης της σχολαστικής, νεκρής ταξινόμησης που δίνει το σημερινό πρόγραμμα της Κόμιντερν. Στο βαθμό που ο καπιταλισμός έχει δημιουργήσει μια παγκόσμια αγορά, έναν παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας και παγκόσμιες παραγωγικές δυνάμεις, έχει επίσης προετοιμάσει την παγκόσμια οικονομία, σαν όλο, για τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό.

Οι διάφορες χώρες θα περάσουν από αυτό το προτσές με διαφορετικούς ρυθμούς. Καθυστερημένες χώρες μπορεί, κάτω από ορισμένες συνθήκες, να φτάσουν στη δικτατορία του προλεταριάτου νωρίτερα από τις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά θα φτάσουν αργότερα από αυτές στο σοσιαλισμό.

Μια καθυστερημένη αποικιακή ή μισοαποικιακή χώρα, που το προλεταριάτο της δεν είναι αρκετά έτοιμο να ενώσει την αγροτιά και να πάρει την εξουσία, είναι γι' αυτό ανίκανη να ολοκληρώσει τη δημοκρατική επανάσταση. Αντίθετα, σε μια χώρα όπου το προλεταριάτο έχει την εξουσία στα χέρια του, σαν αποτέλεσμα της δημοκρατικής επανάστασης, η παραπέρα μοίρα της δικτατορίας και του σοσιαλισμού εξαρτάται, σε τελευταία ανάλυση, όχι μόνο και όχι τόσο από τις εθνικές παραγωγικές δυνάμεις όσο από την ανάπτυξη της διεθνούς σοσιαλιστικής επανάστασης.

12. Η θεωρία του Σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα, που πρόβαλε από τη μαγιά της αντίδρασης ενάντια στον Οκτώβρη, είναι η μόνη θεωρία που με συνέπεια και μέχρι το τέλος αντιτάσσεται στη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης.

Η προσπάθεια των επιγόνων, κάτω από το μαστίγιο της κριτικής μας, να περιορίσουν την εφαρμογή της θεωρίας του σοσιαλισμού σε

μια μόνη χώρα αποκλειστικά στη Ρωσία, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της (της μεγάλης της έκτασης και των φυσικών πόρων της), όχι μόνο δεν καλυτερεύει, αλλά και χειροτερεύει τα πράγματα. Το σπάσιμο από τη διεθνιστική θέση, πάντα και απαρέγκλιτα, οδηγεί στον εθνικό μεσιανισμό, δηλαδή στο ν' αποδίδει κανείς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ανωτερότητας και ποιότητας στη δική του τη χώρα, που, υποτίθεται, της επιτρέπουν να παίζει έναν ρόλο που δεν μπορούν να παίξουν άλλες χώρες.

Ο παγκόσμιος καταμερισμός της εργασίας, η εξάρτηση της σοβιετικής βιομηχανίας από την ξένη τεχνολογία, η εξάρτηση των παραγωγικών δυνάμεων των αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης από τις ασιατικές πρώτες ύλες κλπ., κλπ., κάνουν την οικοδόμηση μιας ανεξάρτητης σοσιαλιστικής κοινωνίας σε μια μόνη χώρα στον κόσμο αδύνατη.

13. Η θεωρία του Στάλιν και του Μπουχάριν, που είναι αντίθετη σε ολόκληρη την εμπειρία της Ρωσικής Επανάστασης, όχι μόνο αντιπαραθέτει μηχανιστικά τη δημοκρατική επανάσταση στη σοσιαλιστική επανάσταση, αλλά και δημιουργεί ένα ρήγμα ανάμεσα στην εθνική επανάσταση και την διεθνή επανάσταση.

Αυτή η θεωρία επιβάλλει στις επαναστάσεις των καθυστερημένων χωρών το καθήκον να εγκαθιδρύσουν ένα απραγματοποίητο καθεστώς δημοκρατικής δικτατορίας που το αντιπαραθέτει στη δικτατορία του προλεταριάτου. Έτσι, αυτή η θεωρία εισάγει αυταπάτες και φαντασιώσεις στην πολιτική, παραλύει την πάλη για εξουσία του προλεταριάτου στην Ανατολή και εμποδίζει τη νίκη της αποικιακής επανάστασης.

Η ίδια η κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο, σημαίνει, από τη σκοπιά της θεωρίας των επιγόνων, την ολοκλήρωση της επανάστασης («κατά τα εννέα δέκατα», σύμφωνα με τη φόρμουλα του Στάλιν) και το άνοιγμα της εποχής των εθνικών μεταρρυθμίσεων. Η θεωρία για την ενσωμάτωση του κουλάκου στο σοσιαλισμό και η

θεωρία για την «ουδετεροποίηση» της παγκόσμιας μπουρζουαζίας είναι, κατά συνέπεια, αζεχώριστες, από τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Κρατιούνται ή καταρρέουν μαζί της.

Με τη θεωρία του εθνικού σοσιαλισμού, η Κόμιντερν υποβιβάζεται σ' ένα βοηθητικό όπλο, χρήσιμο μόνο για την πάλη ενάντια στην στρατιωτική επέμβαση. Η τωρινή πολιτική της Κόμιντερν, το καθεστώς της και η επιλογή του ηγετικού προσωπικού της, ανταποκρίνονται πλήρως στον υποβιβασμό της Κόμιντερν στο ρόλο μιας βοηθητικής μονάδας που δεν προορίζεται να εκπληρώσει ανεξάρτητα καθήκοντα.

14. Το πρόγραμμα της Κόμιντερν, που γράφτηκε από τον Μπουχάριν, είναι πέρα για πέρα εκλεκτικιστικό, κάνει μια απελπισμένη προσπάθεια να συμβιβάσει τη θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα με τον μαρξιστικό διεθνισμό, που είναι, ωστόσο, αζεχώριστος από τον διαρκή χαρακτήρα της παγκόσμιας επανάστασης. Η πάλη της Κομμουνιστικής Αριστερής Αντιπολίτευσης για μια σωστή πολιτική και ένα υγιές καθεστώς στην Κομμουνιστική Διεθνή, είναι αζεχώριστα δεμένη με την πάλη για το μαρξιστικό πρόγραμμα. Το ζήτημα του προγράμματος είναι, με τη σειρά του, αζεχώριστο από το ζήτημα των δύο αλληλοαποκλειόμενων θεωριών: της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης και της θεωρίας του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα. Το πρόβλημα της διαρκούς επανάστασης έχει από πολύ καιρό ξεπεράσει τις επεισοδιακές διαφορές ανάμεσα στον Λένιν και τον Τρότσκι, που ολοκληρωτικά έχουν εξαντληθεί από την Ιστορία. Η πάλη είναι ανάμεσα στις βασικές ιδέες του Μαρξ και του Λένιν, από τη μια, και στον εκλεκτικισμό των κεντριστών, από την άλλη.